
ЮРИДИЧНА НАУКА

JURIDICAL SCIENCE

НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ
№ 3(69)/2017

ЗМІСТ

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

Денисов С.Ф., Кулик С.Г. Проблеми юридичної відповідальності за порушення антидопінгових правил.....7

КРИМІНОЛОГІЯ

Мирошніченко А.К. Спеціально-кримінологічні заходи та запобігання злочинам, вчиненим з помсти працівникам суду і правоохоронних органів..... 21

Шеремет О.С. Тлумачення поняття органів місцевого самоврядування для встановлення їх ролі у запобіганні злочинності..... 28

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Мороз А.О. Співвідношення назви злочину, передбаченого статтею 397 Кримінального кодексу, і загальних форм його прояву в диспозиції частини 1 цієї статті, та їх значення для з'ясування ознак об'єктивної сторони цього діяння..... 37

Олійник В.П. Предмет злочину забруднення моря..... 45

Паризький І.В. Призначення покарання за вчинення діянь, передбачених статтею 384 Кримінального кодексу України, та звільнення від кримінальної відповідальності за цей злочин..... 64

Сергійчук В. Поняття державної таємниці та захист відомостей, що становили державну таємницю, за часів Київської Русі..... 80

Сказко Ю.А. Загальносоціальне запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів..... 90

Харь І.О. Суб'єкт злочинів проти громадського порядку і моральності..... 98

Шнітко О.С. Суб'єктивна сторона злочину завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою..... 113

НОТАРІАТ

Чепець О. Історіографія становлення та розвитку інституту нотаріату радянського періоду в Україні..... 128

ТРАНСПОРТНЕ ПРАВО

Липець Л.В. Порівняльна характеристика перевезення швидкопсувного багажу різними видами транспорту та перспективи розвитку взаємовідносин України з країнами Європейського Союзу в даному напрямку..... 138

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

Гуренко М.А. Особливості укладання інвестиційних договорів за участю органів державної влади та органів місцевого самоврядування..... 146

ПЕРСОНАЛІЇ155

ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА

JURIDICAL SCIENCE

НАУЧНЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
№ 3(69)/2017

СОДЕРЖАНИЕ

АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО

Денисов С.Ф., Кулик С.Г. Проблемы юридической ответственности за нарушение антидопинговых правил 7

КРИМИНОЛОГИЯ

Мирошниченко А.К. Специально-криминологические меры по предотвращению преступлений, совершаемых из мести работникам суда и правоохранительных органов 21

Шеремет О.С. Толкование понятия органов местного самоуправления для установления их роли в предупреждении преступности 28

УГОЛОВНОЕ ПРАВО

Мороз А.А. Соотношение названия преступления, предусмотренного статьей 397 Уголовного кодекса, и общих форм проявления в диспозиции части 1 этой статьи, и их значение для выяснения признаков объективной стороны этого деяния 37

Олейник В.П. Предмет преступления загрязнение моря 45

Парижский И.В. Назначение наказания за совершение деяний, предусмотренных статьей 384 Уголовного кодекса Украины, и освобождение от уголовной ответственности за это преступление 64

Сергейчук В. Понятие государственной тайны и защиты сведений, которые составляли государственную тайну, во времена Киевской Руси 80

Сказко Ю.А. Общесоциальное предупреждение разбойных нападений на банковские учреждения и инкассаторов 90

Харь И.А. Субъект преступлений против общественного порядка и нравственности 98

Шнытко А.С. Субъективная сторона преступления заведомо незаконные задержания, привод, домашний арест или содержание под стражей 113

НОТАРИАТ

Чепец О. Историография становления и развития института нотариата советского периода в Украине 128

ТРАНСПОРТНОЕ ПРАВО

Липец Л.В. Сравнительная характеристика перевозки скоропортящегося багажа различными видами транспорта и перспективы развития взаимоотношений Украины со странами Европейского Союза в данном направлении..... 138

ХОЗЯЙСТВЕННОЕ ПРАВО

Гуренко М.А. Особенности заключения инвестиционных договоров с участием органов государственной власти и органов местного самоуправления 146

ПЕРСОНАЛИИ 155

JURIDICAL SCIENCE

SCIENTIFIC JURIDICAL JOURNAL

№ 3(69)/2017

CONTENTS

ADMINISTRATIVE LAW

Denisov S., Kulyk S. Problems of Legal Liability for the Anti-doping Rules Violation.....7

CRIMINOLOGY

Miroshnichenko A. Specifically-criminological Measures of Prevention of Crimes Committed in Revenge against Court Employees and Law Enforcement Officials 21

Sheremet O. The Interpretation of the Concept of Local Self-government Authorities for defining of their Role in Crime Prevention..... 28

CRIMINAL LAW

Moroz A. The Correlation between the Title of the Crime under Article 397 of the Criminal Code and the General Forms of its Performance in the Disposition of Part 1 of this Article and their Meaning for the Definition of the Aspects of the Objective Side of this Action 37

Oliinyk V. The Target of a Crime of Marine Pollution..... 45

Paryzkyi I. Assignment of Punishment for Criminal Acts under Article 384 of the Criminal Code of Ukraine and Discharge from Responsibility for this Crime 64

Sergiichuk V. The Concept of a State Secret and Protection of Information Constituting a State Secret at the Time of the Kyivan Rus..... 80

Skazko J. Nationwide prevention of assaults related to robbery on banking institutions and collectors..... 90

Khar I. The Subject of Crimes against Public Order and Morality..... 98

Shnytko O. Subjective Aspect of a Crime of Knowingly Unlawful Detention, Forced Bringing, House Arrest, or Holding in Custody 113

NOTARY

Chepets O. Historiography of the Establishment and the Development of the Notarial System Institute during the Soviet Period in Ukraine 128

TRANSPORT LAW

Lypets L. Comparative Characteristics of the Perishables
Transportation by Different Kinds of Transport and Prospects of
Development of Relations between Ukraine and
the European Union in this Area 138

COMMERCIAL LAW

Gurenko M. Special Aspects of the Conclusion of
Investment Agreements with the Participation of State Authorities
and Local Governments..... 146

PERSONALITIES.....155

**АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО
АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО
ADMINISTRATIVE LAW**

УДК 34:796.06

*S. Denisov
S. Kulyk*

**PROBLEMS OF LEGAL LIABILITY FOR THE ANTI-
DOPING RULES VIOLATION**

С.Ф. Денисов

*доктор юридичних наук, професор,
начальник кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної служби
м. Чернігів*

С.Г. Кулик

*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри правознавства
Бердянського державного педагогічного університету
м. Бердянськ*

**ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА
ПОРУШЕННЯ АНТИДОПІНГОВИХ ПРАВИЛ**

Постановка проблеми. Як свідчить звіт Всесвітньої антидопінгової агенції (ВАДА) щодо порушення антидопінгових правил (Anti-Doping Rule Violation (ARDVs) Report) за 2014 р. (останній опублікований звіт щодо антидопінгових правопорушень на сайті ВАДА), серед отриманих і проаналізованих лабораторіями ВАДА 217 762 зразків аналізів спортсменів різних країн 2287 проб мали несприятливий результат. Із них 1462 (64%) свідчать про вживання спортсменами допінгу. Серед вищеназваних 1462 зразків 1159 (79%) належать чоловікам і 303 (21%) жінкам 109 національностей та представників 82 видів спорту [1, с. 3—4]. За тими ж офіційними даними Україна не входить до «чорного списку» ВАДА (у «Топ-10» останнього Російська Федерація, Італія, Індія, Бельгія, Франція, Туреччина, Австрія, Китай, Бразилія, Корея), однак це не означає, що вітчизняний професійний та аматорський спорт є абсолютно «чистим».

Вчинення антидопінгових правопорушень, як і вчинення будь-яких інших, тягне за собою відповідні заходи юридичної відповідальності. Однак питання щодо того, наскільки неминучими є настання цих заходів і, власне, що

це заходи, потребує аналізу й систематизації з метою визначення проблем їх застосування.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Вищезазначеній проблематиці присвячені праці таких учених, як А.М. Апаров, С.В. Алексєєв, А.Ю. Бордюгова, О.І. Петренко, В.В. Сараєв та ін. Однак проблеми відповідальності осіб, задіяних у сфері спорту, за порушення антидопінгових правил саме за українським законодавством раніше детально не розглядалися.

Мета статті полягає в аналізі основних проблемних аспектів юридичної відповідальності за порушення антидопінгових правил суб'єктами (учасниками) відносин у сфері фізичної культури та спорту.

Основні результати дослідження. Слово «doping» уперше з'являється в англійських словниках у 1889 році. Допінг визначався як змішаний засіб, що містить опіум, який використовували для «допінгових» коней [2, с. 1–2], хоча використання речовин, призначених для підвищення продуктивності у спорті, є давнім явищем і сягає олімпіад часів Стародавньої Греції. У XIX ст. стрихнін, кофеїн, кокаїн і алкоголь використовувалися велосипедистами та представниками інших видів спорту для підвищення витривалості [5, с. 17].

Аналізуючи міжнародні та підпорядковані їм національні нормативно-правові акти, необхідно зауважити, що поняття «допінг» об'єднує такі заборонені речовини: анаболічні агенти, пептидні гормони, фактори росту, подібні речовини та міметики, бета-2 агоністи, гормони та модулятори метаболізму, діуретики та маскуючі агенти, а також такі методи, як маніпуляції з кров'ю та її компонентами, хімічні та фізичні маніпуляції, генний допінг. Усі вищезазначені речовини та методи, згідно із списком ВАДА 2016 р., є забороненими як у змагальний, так і позазмагальний період, однак визначені й такі, що заборонені лише під час змагань, серед них: стимулятори, глюкокортикоїди, а також більш «цікаві» для сфери кримінального права наркотики (бупренорфін, гідроморфон, декстроморамід, діаморфін (героїн), метадон, морфін, оксикодон, оксиморфон, пентазоцин, петидин, фентанил та його похідні) та каннабіноїди: натуральні (наприклад, гашиш, каннабіс та марихуана) або синтетичні дельта 9-тетрагідроканнабінол (ТНС), каннабіміметики, наприклад, «Spice», JWH-018, JWH-073, HU-210 [11, с. 2–8]. Необхідно зауважити, що список заборонених ВАДА речовин щороку оновлюється і потрапити туди можуть здавалося б зовсім «безневинні», з точки зору пересічного громадянина або навіть людини із сфери спорту, препарати. З приводу цього одразу ж пригадується нещодавня історія з мельдонієм (продається в аптеках як препарат мідронат).

ВАДА внесло речовину мельдоній в списки заборонених з 1 січня 2016 року. Раніше він перебував у списку моніторингу ВАДА, в результаті якого експерти агентства прийшли до висновку, що вищезазначений препарат підвищує результати атлетів, їх витривалість, покращує відновлення після виступу, захищає від стресу й активує функції центральної нервової системи.

Речовина була синтезована в середині 1970-х років у радянській Латвії. Першу ліцензію препарат отримав в 1976 р. незадовго до московської Олімпіади-80. Кілька років по тому його було дозволено застосовувати в медицині. Винахідник препарату, латвійський біохімік Іварс Калвіньш стверджує,

що мельдоній є лікарським засобом і аж ніяк не може вважатися допінгом, препарат необхідний для запобігання серцевим нападам і пошкодженням м'язів у спортсменів, що зазнають великих навантажень [15].

У кримінальному кодексі саме слово «допінг» використовується лише у ст. 323 КК України «Спонування неповнолітніх до застосування допінгу». В примітці зазначеної норми сказано: допінг — це засоби і методи, які входять до переліку заборонених Антидопінговим кодексом Олімпійського руху [16, с. 937]. Останній нормативний акт згадується і в Законі України «Про антидопінговий контроль у спорті» у ст. 5 «Відповідальність за порушення законодавства про антидопінговий контроль у спорті»: «У разі встановлення факту вживання спортсменом допінгу до нього відповідно до вимог антидопінгового Кодексу Олімпійського руху та компетентних органів відповідних спортивних організацій застосовуються такі санкції: попередження, визнання недійсними спортивних результатів, позбавлення спортивних медалей чи призів, виданих у натуральній або грошовій формі, тимчасова або довічна заборона брати участь у спортивних змаганнях» [20].

На перший погляд зазначення вказаного нормативного акту міжнародного характеру не викликає зауважень. Однак ані ратифікована Україною у 2001 р. Антидопінгова конвенція, прийнята Радою Європи 16 листопада 1989 року (Закон України №2295-III від 15.03.2001 «Про ратифікацію Антидопінгової конвенції»), ані Міжнародна конвенція про боротьбу з допінгом у спорті, прийнята Генеральною конференцією ООН з питань освіти, науки та культури 18.11.2005 (Закон України від №68-V 03.08.2006 «Про ратифікацію Міжнародної конвенції про боротьбу з допінгом у спорті») не містять у своєму тексті посилання на Антидопінговий кодекс олімпійського руху. Справа в тому, що останній раз цей нормативно-правовий акт застосовувався міжнародною спільнотою аж на початку 2000-тисячних.

Уже давно на зміну Антидопінговому кодексу олімпійського руху прийшов Всесвітній антидопінговий кодекс (а також щорічно оновлюваний Заборонений список, який є його невід'ємною складовою і який згадувався раніше), що був прийнятий у 2003 р. і набрав чинності в 2004 р., змінений Всесвітній антидопінговий кодекс набув чинності 1 січня 2009 року. Виконавча рада ВАДА 11 вересня 2013 року схвалила перегляд Кодексу. Останню його версію презентовано раді засновників ВАДА в Йоганнесбурзі (Південна Африка) в листопаді 2013 р. та схвалено з доповненнями. У результаті Всесвітній антидопінговий кодекс у сьогоднішній його версії набув чинності 1 січня 2015 року [9, с. 2].

Із вищевказаного випливає, що базове національне законодавство, яке встановлює відповідальність за порушення антидопінгових правил, формально містить посилання на неіснуючий нормативний документ, що, у свою чергу, унеможливорює застосування санкцій за правопорушення у сфері застосування допінгу. Очевидно, це і є основною причиною того, що за останні 4 роки було обліковане лише одне кримінальне правопорушення за ст. 323 КК України (статистичні дані Генеральної прокуратури України) [10].

Єдиний державний реєстр судових рішень надає більш детальну інформацію щодо вищезазначеної справи. Справа № 565/671/15-к, яка розглядалася Кузнецовським міським судом Рівненської області в 2015 р. та в результаті розгляду якої обвинуваченого визнано винним (громадянина України, з вищою освітою, неодруженого, непрацюючого, несудимого) у вчиненні кримінальних правопорушень передбачених ч. 1 ст. 321 та ч. 3 ст. 323 КК України та призначено покарання у вигляді арешту на строк 5 місяців (за ч. 1 ст. 321 КК України); у вигляді позбавлення волі на строк 2 роки (за ч. 3 ст. 323 КК України). На підставі ст. 70 КК України остаточне покарання за сукупністю злочинів обвинуваченому визначено шляхом поглинання менш суворого покарання більш суворим. Остаточне покарання призначене у вигляді позбавлення волі строком 2 роки. Відповідно до стст. 75, 76 КК України обвинуваченого вирішено звільнити від відбування покарання з випробуванням з однорічним іспитовим строком та встановити такі обов'язки: не виїжджати за межі України на постійне проживання без дозволу кримінально-виконавчої інспекції; повідомляти кримінально-виконавчу інспекцію про зміну місця проживання, роботи; періодично з'являтися для реєстрації в кримінально-виконавчу інспекцію [22].

Із фабули справи дізнаємося, що обвинувачений працював тренером з важкої атлетики у місцевій КДЮСШ і дійсно спонукав двох своїх неповнолітніх підопічних до вживання допінгу та сильнодіючих лікарських засобів. У фабулі справи вказано: «Вирішуючи питання правової кваліфікації діяння обвинуваченого С. за ст. 323 ч. 3 КК України, суд враховує, що наданими доказами доведено, що з боку тренера С. щодо його вихованців М. і П. має місце спонукання неповнолітніх до застосування допінгу. Вказане спонукання полягало у формі поради, побажання, заманювання тренером неповнолітніх до застосування допінгу, під приводом досягнення ними хороших результатів у тренуваннях та поїздок на змагання. Вказані дії С. були направлені на створення у потерпілих бажання приймати рекомендовані ним препарати (допінг), щоб досягти успіху в спорті. Показаннями потерпілих М. і П. доведено спонукання їх до застосування допінгу. Це також вбачається із дослідженого в суді протоколу огляду сторінки М. у соціальній мережі «Вконтакті». Та обставина, що П., засумнівавшись у доцільності вживання рекомендованих обвинуваченим препаратів (допінгу), наполягає у своїх показаннях, що він не застосовував допінг, не має правового значення для кваліфікації діяння обвинуваченого за ч. 3 ст. 323 КК України, так як об'єктивна сторона спонукання до застосування допінгу щодо двох осіб С. була виконана» [22].

Однак щодо правильності кваліфікації діяння суд не врахував одну обставину. Кваліфікуючи суспільно небезпечне діяння за ст. 323 ККУ, необхідно, щоб зазначені у справі речовини, а саме: «метандієнон, нандролону фенілпропіонат та нандролону деканат» визначалися як допінг у Антидопінговому кодексі Олімпійського руху, на який прямо посилається зазначена ст. 323 ККУ і який, на жаль, є вже довгі роки недіючим джерелом права. Подібна обставина, як вказує О.Г. Кошовий (адвокат, керуючий партнер ЮК «Кошовий а партнери»), звісно спрощує роботу адвокатам, бо ж захист у справі, де мова йде про притягнення до відповідальності за порушення приписів нечинного документа, очевидно, буде вдалим [13].

На прикладі даної справи видно, що обвинувачений відмовився від залучення захисника, який би міг, як мінімум, довести неможливість кваліфікації дій винного за ст. 323 КК України. Суд, у свою чергу, спирався на Заборонений список Всесвітнього антидопінгового кодексу, чим «оминув» букву закону. За фактом, спонукання неповнолітніх до вживання допінгу дійсно мало місце, однак при інших обставинах та за наявності компетентного захисника, у суду були б «зв'язані руки» і винний міг бути обвинувачений лише за ч. 1 ст. 321 КК України.

Враховуючи викладене вище, справедливим буде зазначити, що законодавцю слід врегулювати питання такої законодавчої неоднозначності та змінити слова «Антидопінговий кодекс Олімпійського руху» у примітці ст. 323 КК України та ст. 5 Закону України «Про антидопінговий контроль у спорті» на «Всесвітній антидопінговий кодекс».

Із вищезазначеного може скластися думка, що порушенням антидопінгових правил є тільки вживання заборонених препаратів, однак таке твердження помилкове.

Відповідно до ст. 2 Всесвітнього антидопінгового кодексу, до дій, які є порушенням антидопінгових правил, відносяться: 2.1. Наявність забороненої субстанції або її метаболітів, або маркерів у пробі, взятій у спортсмена; 2.2. Використання або спроба використання спортсменом забороненої субстанції або забороненого методу; 2.3. Ухилення, відмова або неявка на процедуру надання пробі; 2.4. Порушення порядку надання інформації про місцезнаходження; 2.5. Фальсифікація або спроба фальсифікації будь-якої складової допінг-контролю; 2.6. Володіння забороненою субстанцією або забороненим методом; 2.7. Розповсюдження або спроба розповсюдження будь-якої забороненої субстанції або забороненого методу; 2.8. Призначення або спроба призначення спортсмену під час змагального періоду будь-якої забороненої субстанції або забороненого методу, або призначення чи спроба призначення спортсмену в поза змагальному періоді забороненої субстанції або забороненого методу, що заборонені у поза змагальний період; 2.9. Співучасть; 2.10. Заборонена співпраця [9, с. 15–21].

Слід нагадати, що серед речовин, безпосередньо заборонених на змаганнях (у змагальний період), відповідний список ВАДА 2016 визначає «наркотики» та «каннабіоїди» (перелік яких надано вище). Отже, володіння чи розповсюдження останніх під час змагань є прямим порушенням антидопінгових правил, одночасно з цим подібні діяння можуть кваліфікуватись як злочини, передбачені, наприклад, стст. 307, 309, 314, 315 Розділу XIII КК України.

Таким чином, вищезазначені злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, посягаючи на здоров'я населення, як додатковий об'єкт посягання можуть мати й сферу фізичної культури та спорту (якщо вчинені спортсменом, його тренером або лікарем) та вважатимуться порушенням антидопінгових правил.

Подібна ситуація може виникнути й щодо вчиненого спортсменом адміністративного проступку, який має всі ознаки порушення антидопінгових правил. Наприклад, це діяння передбачене ст. 44 КУпАП «Незаконні виробни-

цтво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах» [12].

Однак за наявності вищезазначених обставин необхідно усвідомлювати, що антидопінгові правила, як і правила змагань, є спортивними нормами, що регулюють умови, у яких проводяться конкретні змагання. Атлети приймають ці правила як умови участі в них. Антидопінгові правила не підлягають і не обмежуються вимогами й правовими нормами, які застосовуються при кваліфікації діяння в кримінальному провадженні або при розгляді адміністративних справ [8, с. 292–293].

Таким чином, ані КК України, ані КУпАП не передбачають прямої відповідальності саме за порушення антидопінгових правил. Винятком може слугувати лише ст. 323 КК України. У цьому контексті цілком раціональним, на перший погляд, є встановлення кримінальної або адміністративної відповідальності за розповсюдження, застосування (або спонукання до цього) допінгу.

О.І. Петренко пропонує відокремлення такого кримінального правопорушення, як «Спонування до застосування допінгу», розширюючи таким чином коло можливих потерпілих, серед яких можуть бути не тільки неповнолітні, а й старші спортсмени [17, с. 409].

Цікавою позицією щодо кваліфікації суспільно небезпечних діянь у сфері використання допінгу як злочинів пропонує С.В. Алексєєв. Учений визначає зазначене діяння не тільки як порушення певних корпоративних правил відповідних спортивних структур, зокрема правил гри, але і як спосіб привласнення шахрайським, обманним шляхом чужої власності, а саме: власності, яка належить або призначена дійсному переможцю, і якщо виходити з духу та букви кримінальних кодексів багатьох країн, то таке шахрайство — це кримінальне правопорушення. Людина, яка використовує допінг із шахрайською метою, і ті, хто її на це спровокував, тобто співучасники, — не тільки порушники спортивних правил, але й злочинці. Таким чином, до них повинні застосовуватись не тільки внутрішні спортивні правила (перш за все дискваліфікація), але й кримінальна відповідальність [6, с. 455].

Все ж таки основним видом відповідальності за порушення антидопінгових правил є дисциплінарна відповідальність. Вона може бути загальною і спеціальною. Загальна настає на підставі норм КЗпП і правил внутрішнього трудового розпорядку. Спеціальну дисциплінарну відповідальність несуть працівники, на яких поширюється дія статутів і положень про дисциплінарну відповідальність [7, с. 348].

Повний перелік і розміри дисциплінарних стягнень у сфері спорту, порядок їх накладення, застосування й оскарження, а також підстави звільнення від спортивної відповідальності та обставини, що пом'якшують і обтяжують спортивну відповідальність, встановлюються в кожному виді спорту міжнародною спортивною федерацією, спортивною федерацією або професійною спортивною організацією.

Таким чином, однією з особливостей інституту відповідальності в галузі запобігання та боротьби з допінгом є активна участь недержавних структур, а саме спортивних федерацій. Останні, відповідно до ст. 20 Закону України

«Про фізичну культуру і спорт» від 24.12.1993 № 3808-ХІІ, є громадськими організаціями фізкультурно-спортивної спрямованості, основними завданнями яких є сприяння розвитку відповідного виду (видів) спорту шляхом участі у розробленні та виконанні відповідних програм, залучення різних груп населення до фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності, організація та проведення фізкультурно-оздоровчих і спортивних заходів. Спортивні федерації можуть мати всеукраїнський або місцевий статус. Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері фізичної культури та спорту, може надати спортивній федерації статус національної спортивної федерації. Останній надається лише одній спортивній федерації з відповідного виду спорту, яка має всеукраїнський статус [21].

Міжнародна спортивна організація видає свої правила, кодекс, регламент, які мають бути взяті за основу при розробці дисциплінарного зводу правил відповідної національної спортивної федерації. В одних видах спорту – це дисциплінарний регламент, в інших – просто правила гри [7, с. 354].

Для прикладу розглянемо правила змагань з легкої атлетики Міжнародної асоціації легкоатлетичних федерацій (International Association of Athletics Federations – IAAF), якими користується у своїй діяльності ФЛАУ (Федерація легкої атлетики України). Саме IAAF в 1928 р. стала першою міжнародною спортивною федерацією, яка заборонила допінг [3].

Відповідно до пп. 2.3., 2.4. Статуту ФЛАУ, вона є громадською спілкою із статусом «всеукраїнської», визнаною IAAF, також ФЛАУ є єдиним національним керівним органом легкої атлетики на території України та має статус національної спортивної федерації. П. 2.8. Статуту зазначає: ФЛАУ здійснює свою діяльність відповідно до законодавства України, Конституції IAAF, правил і регламентів IAAF, ЄА, антидопінгових правил, Кодексу етики, інших загальновизнаних міжнародних норм [23, с. 5].

Вищезазначені правила також містять відповідну вимогу: «Антидопінгові правила повинні застосовуватися IAAF, її національними федераціями і континентальними асоціаціями і спортсменами, персоналом, обслуговуючим спортсменів, і іншими особами, які відносяться до IAAF, її національним федераціям і континентальним асоціаціям за рахунок угоди, членства, приналежності, дозволу або акредитації» (п. 1. прав. 30 розділу I) [14, с. 36]

Відповідно до частини 3 «Антидопінгові та медичні правила» вищезазначених правил змагань, порушення спортсменом або іншою особою антидопінгових правил може призвести до одного або декількох наслідків (що означає можливість одночасного застосування декількох нижченаведених санкцій): (а) дискваліфікація: результати спортсмена в конкретному виді або змаганні будуть визнані недійсними зі всіма наслідками, які випливають, а саме: втрату всіх титулів, нагород, медалей, очок і призових грошей і грошей за участь; (б) усунення від змагань: спортсменові або іншій особі за порушення антидопінгових правил забороняється на якийсь конкретний період часу брати участь в будь-якому змаганні або іншому заході або отримувати фінансування відповідно до встановлених правил; (с) тимчасове відсторонення: спортсменові або іншій особі забороняється тимчасово брати участь в будь-яких змаганнях або

діяльності до остаточного вирішення на заслуховуваннях, проведених відповідно до Правила 38; (d) оприлюднення інформації або публічної звітності: розкриття інформації для широкої громадськості або осіб, крім тих осіб, які мають право на першочергове повідомлення відповідно до вимог зазначених правил [14, с. 5].

Правило 39 вказує: порушення антидопінгових правил, яке сталося у зв'язку з тестуванням на змаганні, автоматично веде до скасування індивідуальних результатів спортсмена, отриманих у конкретному виді зі всіма наслідками для спортсмена, включаючи позбавлення всіх титулів, нагород, медалей, очок, призових грошей і грошей за участь у змаганні.

Строк¹ дискваліфікації спортсмена може тривати від одного року до довічного залежно від тяжкості та виду антидопінгового порушення. Так, наприклад, за наявність забороненої речовини або її метаболітів або маркерів у пробі спортсмена (Правило 32.2 (a)) або незаконний продаж забороненої речовини або забороненого методу чи спроба такого незаконного обігу (Правило 32.2 (g)) термін дискваліфікації становить чотири роки. За порушення Правила 32.2 (d) (відсутність інформації про місцезнаходження спортсмена) строк дискваліфікації від змагання становить два роки, з можливістю зниження мінімально до одного року, залежно від ступеня вини спортсмена. Крім того, порушення антидопінгових правил згідно з правилом 32.2(g), вказаного вище, або правила 32.2(h) (призначення або спроба призначення забороненої речовини або забороненого методу), що стосується неповнолітнього спортсмена, вважається особливо важким порушенням і якщо воно здійснене персоналом, що обслуговує спортсмена, то за порушення, що не стосуються специфічних речовин, ці співробітники будуть відсторонені довічно. Крім того, інформація про значні порушення правил 32.2 (g) або 32.2 (h), які також можуть порушувати неспортивні закони і регламенти, має бути повідомлена компетентним адміністративним, професійним чи юридичним органам [14, с. 67–68].

Звернемося до антидопінгових правил неолімпійського виду спорту протилежної спрямованості – пауерліфтингу (триборство). Міжнародною управляючою федерацією у пауерліфтингу є IPF (International Powerlifting Federation). Вітчизняною національною федерацією, яка є членом IPF, а також Європейської федерації пауерліфтингу (EPF) виступає Федерація пауерліфтингу України (ФПУ) [24, с. 2; 4, с. 3–4].

В Україні існує також певна кількість альтернативних федерацій з пауерліфтингу, однак антидопінгова політика останніх є не такою «суворою» як у ФПУ, саме тому одним із порушень, за які застосовуються санкції та дисциплінарні стягнення до спортсменів членів ФПУ, є участь без дозволу ФПУ у змаганнях з пауерліфтингу (триборство) та жиму лежачи, які проводяться іншими спортивними федераціями (асоціаціями). Крім того, відповідно до п. 2.6. ст. 4 Положення про дисциплінарний комітет ФПУ, затвердженого радою

¹ У правилах ІААФ, перекладених українською, використовується дефініція «термін», а не «строк», що є не зовсім вірним, адже за цивільним законодавством «термін» — це календарна дата або вказівка на подію, яка має неминуче настане, а строк визначається роками, місяцями, тижнями, днями або годинами.

ФПУ від 28.02.2009, до переліку таких правопорушень відносяться: образливі або нецензурні вислови, або жести на адресу партнера, суперника, судді, інших офіційних осіб, глядачів; невиконання умов укладеного контракту після прийняття відповідного рішення юридичним органом; погрози або спроба фізичного впливу на суддів, інших офіційних осіб; неетична, некоректна, неспортивна поведінка спортсмена до, під час та після змагань; вживання заборонених речовин (допінгу); ухилення від здачі біопроби на допінг-контроль (як під час змагань, так і за окремим рішенням Ради ФПУ) [18, с. 5–6].

Цікавим є перелік санкцій, передбачений вищезазначеним Положенням (п. 2.7.): попередження; суворе попередження; умовна дискваліфікація; дискваліфікація; грошовий внесок згідно визначення ІРФ, ЕРФ; виведення із складу збірної команди України на певний період часу; дискваліфікація за вживання допінгу, відповідно до вимог кодексу ВАДА, дисциплінарних правил ІРФ, ЕРФ, ФПУ (перший раз – 2 роки, за другий раз – довічно); грошовий внесок на проведення допінг-контролю у подвійному розмірі вартості витрат, у разі його позитивного результату; дискваліфікація за участь без дозволу ФПУ у змаганнях з пауерліфтингу (триборство) та жиму лежачи, які проводяться іншими спортивними федераціями (асоціаціями) несанкціоновані ІРФ та ФПУ, на 12 місяців від дати виступу на цих змаганнях, якщо спортсмен під час дискваліфікації виступив на подібних змаганнях повторно, то початок наступного терміну дискваліфікації (12 місяців) починається з дня закінчення попередньої дискваліфікації тощо; інші санкції відповідно до вимог Дисциплінарних правил ФПУ та регламентуючих документів ІРФ, ЕРФ та ФПУ.

З формальної точки зору, питання відповідальності спортсменів за порушення антидопінгових правил досить детально врегульовано на рівні федерацій, однак недосконалою залишається технічна сторона питання. Мається на увазі, що на даний час держава не фінансує дослідження проб спортсменів на допінг, зокрема через невідповідність національного антидопінгового законодавства міжнародному (через відсутність передбаченого механізму такого фінансування у вітчизняному законодавстві).

Таким чином, дослідження проб спортсменів здійснюється за рахунок коштів профільних федерацій і частково Національного олімпійського комітету, яких недостатньо для того, щоб повною мірою виконувати зобов'язання країни перед ВАДА щодо реалізації антидопінгової політики, і які вона взяла на себе, ратифікувавши Міжнародну конвенцію про боротьбу з допінгом у спорті в 2006 році. Як вказував заступник директора Національного антидопінгового центру Я. Кручек, аналіз однієї допінг-проби в закордонних лабораторіях коштує від 400 до 500 євро (сума включає комплексні заходи від забору проби до отримання результату аналізу), що, у свою чергу, сумарно потребує близько 12 млн грн на рік, закладених у відповідній графі бюджету, на вищезазначені антидопінгові заходи. За даними ФЛАУ, у 2014 р. було зроблено 300 аналізів проб українських легкоатлетів, у 2015 р. – 200, а в 2016 р. – 7 (сім) [19].

У результаті на національному рівні багато спортсменів не проходять перевірку на допінг, що, у свою чергу, ставить під сумнів отримані результати на змаганнях національного рівня. Останній же є вихідним трампліном для

потрапляння на міжнародну арену. Все це лише примножує латентний масив допінгових порушень у сфері фізичної культури і спорту.

15 грудня 2016 року в агентстві Укрінформ відбулась прес-конференція на тему: «Український спорт: антидопінговий закон чи дискваліфікація», в якій брали участь представники Міністерства молоді та спорту, Федерації легкої атлетики України та Національного антидопінгового центру. Основною темою прес-конференції була необхідність прийняття нової редакції Закону України «Про антидопінговий контроль у спорті» (проект нової редакції Закону пройшов перше читання 19 жовтня 2016 року та був відправлений на доопрацювання), що дасть змогу проводити аналіз проб українських спортсменів у ВАДА — акредитованих лабораторіях за рахунок державного бюджету.

Висновок. Відносини у сфері спорту є специфічним видом соціальних відносин, саме тому для запобігання антидопінговим порушенням не можна покладатися на заходи кримінально-правового чи навіть адміністративного характеру. Наявність у ККУ ст. 323, яка встановлює відповідальність за спонукання неповнолітніх до застосування допінгу, є все ж таки соціально зумовленим кроком, проте законодавцю слід привести текст примітки зазначеної статті у відповідність до міжнародно-правових дефініцій.

На нашу думку, криміналізація інших суспільно небезпечних дій із категорії антидопінгових порушень може призвести до конкуренції кримінально-правових норм і спричинити інші негативні наслідки, хоча це питання потребує подальших досліджень відповідності таких дій принципам і підставам криміналізації.

У переважній більшості основні сили протидії допінговим порушенням зосереджені в руках національних спортивних федерацій, які мають усі необхідні формальні запобіжні рушії та здатні проводити всі необхідні профілактичні заходи задля мінімізації порушень антидопінгових правил серед спортсменів, а також осіб, які можуть потенційно впливати на їх рішення щодо застосування допінгу (тренерів, лікарів та ін.). Однак у боротьбі із зазначеним явищем не можна обійтись без державної підтримки, в тому числі й фінансової, яка, відповідно до міжнародних стандартів, є прямим обов'язком держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 2014 Anti-Doping Rule Violations (ADRVs) Report / World anti-doping agency — 58 p. [Electronic resource]. — Mode of access: <https://www.wada-ama.org/en/anti-doping-statistics>.
2. *Detlef T.* Doping in Sports / T. Detlef, P. Hemmersbach. — Springer : Berlin, 2010. — 540 p.
3. Doping in sport: What is it and how is it being tackled?: BBC sport [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.bbc.com/sport/athletics/33997246>.
4. IPF anti-doping rules: adopted at the IPF General Assembly held on 2 November 2014 in Aurora, USA. — P. 76. [Electronic resource]. — Mode of access: http://www.powerlifting-ipf.com/fileadmin/ipf/data/anti-doping/IPF_Anti-Doping_Rules_2015_revised.pdf.

5. *Mifsud J., Attard D., Attard L.* Drug doping in sports: an overview and recommendations for the Maltese context // *Malta Medical Journal*. — 2011. — Volume 23, Issue 01. — P. 16–21.

6. *Алексеев С.В.* Правовые основы профессиональной деятельности в спорте: учебник для вузов / С.В. Алексеев. — М. : Советский спорт, 2013. — 517 с.

7. *Апаров А.М.* Спортивне право України : Навчальний посібник. — К. : Істина, 2012. — 520 с.

8. *Бордюгова Н.В.* Правопорушення в спорті: допінг, поняття і історія розповсюдження // *Часопис Київського університету права*. — 2010. — №1. — С. 291–295.

9. Всесвітній антидопінговий кодекс // Національний антидопінговий центр. — К., 2015. — 68 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.uaf.org.ua/images/otherdocuments/competitions/Doc/antidoping_kodex_ukr.pdf.

10. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення: Форма №1, затверджена Наказом ГПУ від 23.10.2012 №100 за погодженням з Держкомстатом [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

11. Заборонений список 2016: доповнення до Всесвітнього антидопінгового кодексу // Національний антидопінговий центр. — К., 2016. — 10 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nadc.org.ua/Webroot/uploads/files/WADA-2016-Prohibited-List-UA.pdf>.

12. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

13. *Кошовий О.* Чи можна вживати допінг в Україні? // *Юридична газета online* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/publications/actual/chi-mozhna-vzhivati-doping-v-ukrayini.html>.

14. Легка атлетика: правила змагань (навчальний посібник). — К. : ФЛАУ, 2016. — 211 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.uaf.org.ua/images/otherdocuments/competitions/Doc/IAAF_Competition_Rules_2016-2017_ua.pdf.

15. Мельдоний (милдронат) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Мельдоний>.

16. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. — 9-е вид., переробл. та допов. — К. : Юридична думка, 2012. — 1316 с.

17. *Петренко О.І.* Поняття та види злочинів у сфері фізичної культури та спорту / О.І. Петренко // *Форум права*. — 2014. — № 1. — С. 406–411 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_1_71.pdf.

18. Положення про дисциплінарний комітет ФПУ: затв. Радою ФПУ від 28.02.2009.

19. Прес-конференція «Український спорт: антидопінговий закон чи дискваліфікація» (сайт Національного антидопінгового комітету) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nadc.org.ua/novyny/pres_konferenciya_ukranksuyu_sport_antydopingovyy_zakon_chy_dyskvalifikaciya.

20. Про антидопінговий контроль у спорті: Закон України від 05.04.2001 № 2353-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2353-14>.

21. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24.12.1993 № 3808-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>.

22. Справа № 565/671/15-к (Єдиний державний реєстр судових рішень) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/51578085>.

23. Статут громадської спілки «Федерація легкої атлетики України»: затв. Конференцією Федерації легкої атлетики України від 21.11.2015 (Протокол №01/2015).

24. Статут Федерації пауерліфтингу України: затв. установчою конференцією ФПУ від 28.02.1998 (протокол №1).

REFERENCES

1. 2014 Anti-Doping Rule Violations (ADRVs) Report / World anti-doping agency — 58 p. [Electronic resource]. — Mode of access: <https://www.wada-ama.org/en/anti-doping-statistics>.

2. *Detlef T.* Doping in Sports / T. Detlef, P. Hemmersbach. — Springer: Berlin, 2010. — 540 p.

3. Doping in sport: What is it and how is it being tackled?: BBC sport [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.bbc.com/sport/athletics/33997246>.

4. IPF anti-doping rules: adopted at the IPF General Assembly held on 2 November 2014 in Aurora, USA. — P. 76. [Electronic resource]. — Mode of access: http://www.powerlifting-ipf.com/fileadmin/ipf/data/anti-doping/IPF_Anti-Doping_Rules_2015_revised.pdf.

5. *Mifsud J., Attard D., Attard L.* Drug doping in sports: an overview and recommendations for the Maltese context // Malta Medical Journal. — 2011. — Volume 23, Issue 01. — P. 16–21.

6. *Alekseev S.V.* Pravovye osnovy professional'noj dejatel'nosti v sporte: uchebnik dlja vuzov / S.V. Alekseev. — M. : Sovetskij sport, 2013. — 517 s.

7. *Aparov A.M.* Sportyvne pravo Ukrainy: Navchalnyi posibnyk. — K. : Istyna, 2012. — 520 s.

8. *Bordiuhova N.V.* Pravoporushennia v sporti: dopinh, poniattia i istoriia rozpovsiudzhennia // Chasopys Kyivskoho universytetu prava. — 2010. — №1. — S. 291–295.

9. Vsesvitnii antydopinhovyi kodeks // Natsionalnyi antydopinhovyi tsentr. — K., 2015. — 68 s. [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://www.uaf.org.ua/images/otherdocuments/competitions/Doc/antidoping_kodex_ukr.pdf.

10. Yedynyi zvit pro kryminalni pravoporushennia: Forma №1, zatverdzhena Nakazom HPU vid 23.10.2012 №100 za pohodzhenniam z Derzhkomstatom [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

11. Zaboroneni spysok 2016: dopovnennia do Vsesvitnoho antydopinhovoho kodeksu // Natsionalnyi antydopinhovyi tsentr. — K., 2016. — 10 s. [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.nadc.org.ua/Webroot/uploads/files/WADA-2016-Prohibited-List-UA.pdf>.

12. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia: Zakon Ukrainy vid 07.12.1984 № 8073-X [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

13. *Koshovyi O.* Chy mozhna vzhvyaty dopinh v Ukraini? // Yurydychna hazeta online [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://yur-gazeta.com/publications/actual/chi-mozhna-vzhivati-doping-v-ukrayini.html>.

14. Lehka atletyka: pravyla zmahani (navchalnyi posibnyk). — K. : FLAU, 2016. — 211 s. [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://www.uaf.org.ua/images/otherdocuments/competitions/Doc/IAAF_Competition_Rules_2016-2017_ua.pdf.

15. Mel'donij (mildronat) [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Мельдоний>.

16. Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy / za red. M.I. Melnyka, M.I. Khavroniuka. — 9-e vyd., pererobl. ta dopov. — K. : Yurydychna dumka, 2012. — 1316 s.

17. Petrenko O.I. Poniattia ta vydy zlochyniv u sferi fizychnoi kultury ta sportu / O.I. Petrenko // Forum prava. — 2014. — № 1. — S. 406–411 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_1_71.pdf.

18. Polozhennia pro dystsyplinarnyi komitet FPU: zatv. Radoiu FPU vid 28.02.2009.

19. Pres-konferentsiia “Ukrainskyi sport: antydopingovi zakon chy dyskvalifikatsiia” (sait Natsionalnoho antydopingovoho komitetu) [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://www.nadc.org.ua/novyny/pres_konferenciya_ukrainskyi_sport_antydopingovyy_zakon_chy_dyskvalifikaciya.

20. Pro antydopingovi kontrol u sporti: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 № 2353-III [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2353-14>.

21. Pro fizychnu kulturu i sport: Zakon Ukrainy vid 24.12.1993 № 3808-XII [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>.

22. Sprava № 565/671/15-k (Yedyni derzhavnyi reistr sudovykh rishen) [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/51578085>.

23. Statut hromadskoi spilky “Federatsiia lehkoj atletyki Ukrainy”: zatv. Konferentsiieu Federatsii lehkoj atletyki Ukrainy vid 21.11.2015 (Protokol №01/2015).

24. Statut Federatsii pauerliftynhu Ukrainy: zatv. ustanovchoiu konferentsiieu FPU vid 28.02.1998 (protokol №1).

Денисов С.Ф., Кулик С.Г. Проблемы юридической ответственности за нарушение антидопинговых правил

У статті проаналізовано основні проблемні аспекти притягнення до юридичної відповідальності учасників відносин у сфері фізичної культури та спорту (зокрема спортсменів, тренерів, лікарів та ін.) за порушення антидопингових правил в Україні. Визначено особливості різних видів юридичної відповідальності за вчинення вказаних правопорушень.

Ключові слова: юридична відповідальність, антидопингові правила, допінг, дисциплінарна відповідальність, спортивні федерації.

Денисов С.Ф., Кулик С.Г. Проблемы юридической ответственности за нарушение антидопинговых правил

В статье проанализированы основные проблемные аспекты привлечения к юридической ответственности участников отношений в сфере физической культуры и спорта (в том числе спортсменов, тренеров, врачей и др.) за нарушение антидопинговых правил в Украине. Определены особенности разных видов юридической ответственности за совершение указанных правонарушений.

Ключевые слова: юридическая ответственность, антидопинговые правила, допинг, дисциплинарная ответственность, спортивные федерации.

Denisov S., Kulyk S. Problems of Legal Liability for the Anti-doping Rules Violation

In this article main problem aspects concerning bringing to legal liability of the participants of relations in the sphere of physical culture and sport (inter alia athletes, coaches, doctors, etc) for anti-doping rules violation in Ukraine are researched. Particular qualities of different types of legal liability for the mentioned offense are defined.

Keywords: *Legal Liability; Anti-doping Rules; Doping; Disciplinary Liability; Sports Federations*

Стаття надійшла до редакції 19.12.2016.

УДК 343.85

A. Miroshnichenko

**SPECIFICALLY-CRIMINOLOGICAL MEASURES OF
PREVENTION OF CRIMES COMMITTED IN REVENGE
AGAINST COURT EMPLOYEES AND LAW
ENFORCEMENT OFFICIALS**

А.К. Мирошніченко

аспірант кафедри кримінального права

Класичний приватний університет

м. Запоріжжя

**СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ ЩОДО
ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ, ВЧИНЕНИМ З
ПОМСТИ ПРАЦІВНИКАМ СУДУ І
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ**

Постановка проблеми. З уваги на глобальні трансформації та нестабільність українського суспільства за усіма напрямками, починаючи з політичних і закінчуючи соціальними, нормальна діяльність судової влади та правоохоронних органів набуває особливого значення. Невипадково у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» вказано: «Цей Закон визначає організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд» [1]. Виходячи з положень Конституції України (ст. 129. «Суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права») [2], цілком зрозуміло, чому наголошується саме на верховенстві права, забезпеченні кожному громадянину права на захист, що передбачає справедливе вирішення справи по суті та прагнення й зобов'язання дотримання європейських стандартів. Так само Закон України «Про Національну поліцію» у ч. 1 ст. 1 «Національна поліція України» визначає, що національна поліція України повинна служити суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [3].

Відтак, посягання на життя судді чи співробітника правоохоронного органу, перешкоджання його професійній діяльності, протиправні дії стосовно членів їх сімей, а також вчинення інших діянь, у тому числі з метою помсти, повинно привертати широку увагу суспільства, бути предметом розгляду як практичними працівниками, так і науковцями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначаючи важливу роль судових і правоохоронних органів у запобіганні злочинам, варто вказати, що ці питання неодноразово розглядалися як вітчизняними, так і зарубіжними фахівцями. Особливої уваги заслуговують дослідження Ю. Антоняна, Р. Вереші, В. Грищука, В. Голіни, І. Даньшина, А. Закалюка, В. Зеленецького, А. Зелінського, О. Кальмана, В. Коновалової, М. Коржанського, О. Костенка, В. Лунєєва, П. Михайленка, В. Навроцького, М. Панова, А. Савченка, А. Тузова, В. Тютюгіна, В. Шакуна та інших. Крім того, окрему увагу приділено розкриттю мотиву та мотивації злочинної поведінки як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями після вчинення злочину, в період відбування покарання та після звільнення [4; 5; 6; 7; 8].

Однак у вказаних працях здебільшого висвітлювались загальні питання запобігання злочинам або увага приділялась окремим мотивам, зокрема ненависті, ворожнечі, заздрощам, ревнощам тощо. Мотив помсти висвітлювався побічно, як правило, у зв'язку з кримінально-правовою характеристикою злочинів проти правосуддя. Ще менше уваги приділялося питанням організації запобіжних заходів, у т.ч. спеціально-кримінологічного рівня.

Метою статті є аналіз сучасного стану злочинів щодо працівників суду та правоохоронних органів та їх основних детермінантів і формування запобіжних заходів на спеціально-кримінологічному рівні.

Основні результати дослідження. В ст. 126 Конституції України вказується, що незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України, а вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється [2]. Проте аналіз надзвичайних подій, що відбуваються за участю суддів або працівників правоохоронних органів, підтверджує загрозливу тенденцію до збільшення кількості посягань на їх життя та здоров'я. Навіть стислий контент-аналіз інформації ЗМІ за останні роки дає підстави стверджувати, що кількість протиправних дій щодо вищезазначених працівників з кожним роком збільшується. Так, кричущий випадок розправи з правоохоронцем стався в м. Ромни Сумської області, коли майора поліції у його будинку невідомі жорстко побили, облили бензином і підпалили [9]. В Одеській області негативно налаштовані прошарки населення й навіть «громадські активісти» намагалися залякувати суддів і правоохоронців, погрожувати їм розправою тощо, а 05.10.2016 у приміщенні Одеського апеляційного суду та Господарського суду Одеської області «громадські активісти» здійснили насильницькі дії щодо суддів [10]. У Рівненській області фігурант кримінального провадження під час допиту побив 28-річну жінку-прокурора. Як повідомила прес-служба прокуратури регіону, співробітницю прокуратури направили до лікарні, де медики діагностували у неї закриту черепно-мозкову травму, струс головного мозку та забої м'яких тканин [11].

Звісно, за таких умов необхідним кроком є встановлення дієвих напрямків запобігання злочинності на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях. Для визначення заходів запобігання злочинам щодо працівників суду та правоохоронних органів необхідно, в першу чергу, визначити детермінанти вказаних злочинів. Проведений нами та іншими науковцями аналіз надзвичайних подій, під час яких судді чи працівники правоохоронних органів були поранені або загинули, дає змогу констатувати, що, крім незадовільного рівня безпеки, існують й інші чинники, дія яких спричиняє непоправні наслідки. Особливо вони стосуються підготовки нинішніх поліцейських. Зокрема це:

- низький рівень професійних знань, фізична і тактична невідповідність, недостатнє володіння зброєю;
- обрання недоцільної чи хибної тактики поведінки;
- невдале виконання запланованих дій;
- дії без підтримки (прикриття) при перевірці документів, затриманні, супроводженні правопорушників;
- недостатньо ретельний особистий огляд правопорушника та неконтрольованість його психічного стану;
- переоцінка своїх можливостей, відсутність контролю за своїм психічним станом;
- відсутність почуття небезпеки, впевненість, що статус працівника суду чи правоохоронних органів є гарантією від фізичного насильства;
- втрата пильності, ігнорування ознак небезпеки, невміння вчасно її розпізнати тощо) [12].

Крім того, на особливу увагу заслуговують злочини, вчинені суддями та правоохоронцями. Незважаючи на те, що у загальній структурі злочинності вказані злочини посідають незначне місце, ступінь суспільної небезпеки від вчиненого, їх резонанс дуже великий. Вчиненими діями вони не тільки підривають авторитет держави, судової влади та правоохоронних органів, а й надають можливість сумніватися в правильності винесеного вироку, вказують на невинуватість жорстокість і нелюдські умови поводження з в'язнями. Підкреслимо, що саме такі протиправні дії провокують у подальшому злочини з метою помститися за образу. Гучні злочини останніх років, учасниками яких усе частіше стають судді й правоохоронці, вкотре відроджують суперечки щодо правомірності дій представників влади. Одночасно зневага у покарання винних підштовхує до протиправних дій і помсти.

Висвітлення науковцями загальносоціальних запобіжних заходів [13; 14; 15] дає змогу критично оцінити ступінь їх розробки та ефективність. Так, О.М. Литвак вбачає необхідним на державному рівні створення координаційного комітету контролю над злочинністю, який повинен стати діючим робочим органом виконавчої влади, мати у своєму складі вчених-кримінологів і досвідчених фахівців у галузі соціології, демографії, психології, економіки. Вчений наголошує: «Досить засідати — треба діяти, оперативно та відповідально. Відпрацювання стратегічних та тактичних програм впливу на злочинність, у тому числі корумповану й організовану — це справа фахівців» [16, с. 195].

Однак сьогодні необхідно звернутись до спеціально-кримінологічних заходів щодо запобігання злочинам щодо працівників суду та правоохоронних органів. Зокрема, можемо вказати такі напрямки:

1) запровадження в практику СБУ, ОВС відпрацювання адміністративних територій з метою виявлення осіб, схильних до злочинів щодо працівників суду та правоохоронних органів;

2) забезпечення взаємообміну інформацією між правоохоронними органами та іншими державними органами для упередження протиправних дій з метою помсти працівникам суду та правоохоронних органів;

3) проведення перевірок рівня професійних знань, готовності діяти в надзвичайних та екстремальних ситуаціях, а стосовно працівників правоохоронних органів і з фізичної підготовки, володіння зброєю й іншими спеціальними засобами;

4) забезпечення належного рівня безпеки суддів і працівників правоохоронних органів;

5) посилення віктимологічної профілактики. З метою недопущення злочинів, вчинених проти працівників суду та правоохоронних органів з помсти, проводити моніторинг дотримання законності вказаними працівниками при виконанні службових обов'язків, винесенні вироку тощо; здійснити розробку та впровадження нових критеріїв оцінки роботи з урахуванням ефективності кожного працівника;

6) проведення безпосередніх зустрічей з населенням працівників суду та правоохоронних органів за участю органів місцевого самоврядування й керівників виконавчої влади;

7) впровадження в діяльність суду та правоохоронних органів сучасних систем відеоспостереження та інших комп'ютерних засобів відео контролю і зв'язку;

8) вдосконалення в діяльності правоохоронних органів новітніх прогресивних форм роботи з урахуванням позитивного досвіду іноземних держав;

9) здійснення моніторингу серед засуджених, які відбувають покарання в установах закритого типу (виправних колоніях) в частині їх ставлення до винесеного вироку суду, правоохоронної системи, можливості вчинення злочинів з метою помсти судді, працівнику правоохоронного органу чи їх рідним;

10) підвищення рівня адміністративного нагляду за звільненими з місць позбавлення волі.

Запровадження спеціально-кримінологічних заходів та інших напрямків роботи дасть змогу контролювати результати службової діяльності працівників суду та правоохоронних органів, визначити рівень криміногенності серед осіб, засуджених за вчинення злочинів, й можливі негативні наслідки у вигляді вчинення нових злочинів з помсти.

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що реалізація спеціально-кримінологічних заходів запобігання злочинам, які вчинені з помсти працівникам суду та правоохоронних органів у зв'язку з їх професійною діяльністю, надасть можливість уникнути свавілля, забезпечити прозорість прийняття справедливих судових рішень, зменшити конфлікти між працівниками суду та правоохоронцями, з одного боку, та особами, що вчинили протиправні дії, — з іншого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради України. — 2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
2. Конституція України [Текст] : прийнята на п'ятій сес. Верхов. Ради України 28 черв. 1996 р. // Відом. Верхов. Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України. — 2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
4. *Kalibova Klara*. Zpráva o násilí z nenávisti v České republice pro rok 2011. — Prague : In IUSTITIA, 2012. — P. 26—27.
5. *Luit W.* The Crisis of Punishment and Problems of Resocialization — South African Lessons and Challenges by Deputy Chief Lecturer: Technikon SA / W. Luit // Criminology: yesterday, today, tomorrow: Works of St. Petersburg. — B., 2003. — P. 83—106.
6. *Bank L.* Delinquency Prevention through Training Parents in Family Management / L. Bank, G. Patterson // The Behavior Analyst. — 1987. — № 10. — P. 75—82.
7. *Leo Leonard, Gaer Felice, Cassidy Elizabeth.* Protecting religions from «defamation»: a threat to universal human rights standards // Harvard Journal of Law & Public Policy. — 2011. — Vol. 34. No. 2. — P. 769—784.
8. Hate Crime Report Card : Сайт Human Rights First [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.humanrightsfirst.org/our-work/fighting-discrimination/hate-crime-report-card/>.
9. *Гаврась С.П.* В Ромнах избили и подожгли майора полиции [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://ok.ru/video/202298036728>.
10. *Ляшенко Е.* Для «Резонанса» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://resonance.in.ua/skolko-stoit-zhizn-sudi/>.
11. На Рівненщині під час допиту ув'язнений відлупцював прокурора // Надзвичайні новини, середа, 1 лютого 2017 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukr.net/#homeDetails/proisshestvija/52400674/>.
12. *Криволапчук В.О.* Особиста безпека : навч.-практ. посіб. / В.О. Криволапчук, І.М. Тодуров. — Київ : ВПЦ МВС України, 2006. — 169 с.
13. *Голина В.В.* Криминологическая профилактика, предотвращение и пресечение преступлений : учеб. пособ. / В.В. Голина. — Київ : УМК ВО при Минвузе УССР, 1989. — 72 с.
14. *Мартыненко О.А.* Детерминация и предупреждение преступности среди персонала органов внутренних дел Украины : монография / О.А. Мартыненко. — Харьков : Изд-во ХНУВС, 2005. — 496 с.
15. *Шакун В.І.* Суспільство і злочинність / В.І. Шакун. — Київ : Атіка, 2003. — 784 с.
16. *Литвак О.М.* Державний вплив на злочинність : криминологічно-правове дослідження / О.М. Литвак. — Київ : Юрінком Інтер, 2000. — 280 с.

REFERENCES

1. Pro sudoustrii i status suddiv : Zakon Ukrainy vid 02.06.2016 № 1402-VIII // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2016 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

2. Konstytutsiia Ukrainy [Tekst] : pryiniata na piatii ses. Verkhov. Rady Ukrainy 28 cherv. 1996 r. // Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy. — 1996. — № 30. — St. 141.
3. Pro Natsionalnu politsiiu : Zakon Ukrainy vid 02.07.2015 № 580-VIII // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2015 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
4. *Kalibova Klara*. Zpráva o násilí z nenávisti v České republice pro rok 2011. — Prague : In IUSTITIA, 2012. — P. 26–27.
5. *Luit W.* The Crisis of Punishment and Problems of Resocialization — South African Lessons and Challenges by. Deputy Chief Lecturer: Technikon SA / W. Luit // Criminology: yesterday, today, tomorrow: Works of St. Petersburg. — B., 2003. — P. 83–106.
6. *Bank L.* Delinquency Prevention through Training Parents in Family Management / L. Bank, G. Patterson // The Behavior Analyst. — 1987. — № 10. — P. 75–82.
7. *Leo Leonard, Gaer Felice, Cassidy Elizabeth.* Protecting religions from “defamation”: a threat to universal human rights standards // Harvard Journal of Law & Public Policy. — 2011. — Vol. 34. No. 2. — P. 769–784.
8. Hate Crime Report Card : Sait Human Rights First [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://www.humanrightsfirst.org/our-work/fighting-discrimination/hate-crime-report-card/>.
9. *Gavras’ S.P.* V Romnah izbili i podozhgli majora policii [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <https://ok.ru/video/202298036728>.
10. *Ljashenko E.* Dlia “Rezonansa” [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://resonance.in.ua/skolko-stoit-zhizn-sudi/>.
11. Na Rivnenshchyni pid chas dopytu uviazneni vidluptsiuuvav prokurora // Nadzvychainsi novyny, sereda, 1 liutoho 2017 r. [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://www.ukr.net/#homeDetails/proisshestvija/52400674/>.
12. *Kryvolapchuk V.O.* Osobysta bezpeka : navch.-prakt. posib. / V.O. Kryvolapchuk, I.M. Todurov. — Kyiv : VPTs MVS Ukrainy, 2006. — 169 s.
13. *Golina V.V.* Kriminologicheskaja profilaktika, predotvrashhenie i presechenie prestuplenij : ucheb. posob. / V.V. Golina. — Kyiv : UMK VO pri Minvuze USSR, 1989. — 72 s.
14. *Martynenko O.A.* Determinacija i preduprezhdenie prestupnosti sredi personala organov vnutrennih del Ukrainy : monografija / O.A. Martynenko. — Har’kov : Izd-vo HNUVS, 2005. — 496 s.
15. *Shakun V.I.* Suspilstvo i zlochynnist / V.I. Shakun. — Kyiv : Atika, 2003. — 784 s.
16. *Lytvak O.M.* Derzhavnyi vplyv na zlochynnist : kryminolohichno-pravove doslidzhennia / O.M. Lytvak. — Kyiv : Yurinkom Inter, 2000. — 280 s.

Мирошниченко А.К. Спеціально-кримінологічні заходи щодо запобігання злочинам, вчиненим з помсти працівникам суду і правоохоронних органів

У статті наголошено на необхідності нормальної діяльності судової влади та правоохоронних органів, незважаючи на політичні, економічні та соціальні негаразди, що існують в Україні. Констатовано, що посягання на життя судді чи співробітника правоохоронного органу, перешкоджання його професійній діяльності, протиправні дії стосовно членів їх сімей, а також вчинення інших діянь, у тому числі з метою помсти, повинно привертати широку увагу суспільства, бути предметом розгляду як практичними працівниками, так і науковцями.

Ключові слова: злочин, помста, запобігання злочинам, правоохоронні органи, суд, спеціально-кримінологічні заходи.

Мирошниченко А.К. Специально-криминологические меры по предотвращению преступлений, совершаемых из мести работникам суда и правоохранительных органов

В статье акцентируется внимание на необходимости нормальной деятельности судебной власти и правоохранительных органов, несмотря на политические, экономические и социальные проблемы, существующие в Украине. Констатируется, что посягательство на жизнь судьи или сотрудника правоохранительного органа, препятствование его профессиональной деятельности, противоправные действия в отношении членов их семей, а также совершение иных действий, в том числе с целью мести, должно привлекать широкое внимание общества, быть предметом рассмотрения как практическими работниками, так и учеными.

Ключевые слова: преступление, месть, предотвращение преступлений, правоохранительные органы, суд, специально-криминологические меры.

Miroshnichenko A. Specifically-criminological Measures of Prevention of Crimes Committed in Revenge against Court Employees and Law Enforcement Officials

The author focuses on the necessity for the normal functioning of the judiciary and law enforcement agencies, despite the political, economic and social problems that exist in Ukraine. It was stated that the infringement on life of a judge or a law enforcement officer, obstruction of their professional activities, unlawful acts against members of their families, as well as other unlawful actions, including those committed for the purpose of revenge, should attract wide public attention, be subject to review of both practical professionals and scientists.

Keywords: Crime; Revenge; Crime Prevention; Law Enforcement Agencies; Court; Specifically-criminological Measures

Стаття надійшла до редакції 20.12.2016.

УДК 343.85

О. Sheremet

THE INTERPRETATION OF THE CONCEPT OF LOCAL SELF-GOVERNMENT AUTHORITIES FOR DEFINING OF THEIR ROLE IN CRIME PREVENTION

О.С. Шеремет

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права
Класичний приватний університет
м. Запоріжжя*

ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ДЛЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ЇХ РОЛІ У ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИННОСТІ

Постановка проблеми. За висловленими в науковій літературі міркуваннями, самоврядування не слід розуміти спрощено (так, ніби всі члени суспільства одночасно здійснюють владу). Влада може бути реалізована безпосередньо членами суспільства і через певний механізм. Органи самоврядування виражають волю та інтереси всіх членів суспільства, і в цьому вони разом є володарюючими. Громадяни таким чином мають змогу реалізувати надані їм Конституцією права. Головну роль у здійсненні функцій самоврядування законодавець надав виборним та іншим органам місцевого самоврядування. Саме виборний орган (рада), який складається з депутатів, відповідно до закону наділяється правом представляти інтереси територіальної громади і приймати від її імені рішення. При реалізації функцій виборними органами їх діяльністю опікуються виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад — їх виконавчі комітети, відділи, управління та інші створювані радами виконавчі органи. Саме ці виконавчі органи допомагають здійснювати функції виборним органам, у тому числі й у напрямку запобігання злочинності в межах відповідної території, це, по суті, є одним з їхніх обов'язків. Безпосередня участь громадян у здійсненні місцевого самоврядування передбачає їх добровільну активність. Йдеться про прояв будь-якої громадянської ініціативи, спрямованої на реалізацію різноманітних соціально-корисних планів і програм (у тому числі правотворча ініціатива, розробка й втілення профілактичних заходів тощо).

В умовах постійного зростання кількості злочинів, розбалансування системи влади, не завжди досконалих дій правоохоронних органів, запобігання злочинності органами місцевого самоврядування в межах власної території, особливо за участю громадян, у нинішніх умовах є вельми актуальним питанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання запобігання злочинності на всіх рівнях висвітлені у працях таких вітчизняних і зарубіжних вчених: О.М. Бандурки, А.М. Бабенка, В.С. Батиргарєєвої, В.Ю. Бауліна, А.Б. Благої, Є.М. Блажівського, В.І. Борисова, Р.С. Веприцького, В. О. Глушкова, В.В. Голіни, Б.М. Головкина, В.К. Грищука, Н.О. Гурорової, І.М. Даньшина, С.Ф. Денисова, О.М. Джузи, В.М. Дрьоміна, В.П. Ємельянова, А.П. Закалюка, О.Г. Кальман, О.М. Костенка, О.Г. Кулика, О.В. Лисодеда, О.М. Литвака, О.М. Литвинова, О.А. Мартиненка, М.І. Мельника, В.О. Меркулової, П.П. Михайленка, А.А. Музики, М.І. Панова, О.П. Рябчинської, В.В. Сташиса, В.Я. Тація, В.О. Тулякова, П.Л. Фріса, М.І. Хавронюка, В.І. Шакуна та інших.

Однак, визначаючи роль влади у запобіганні злочинності, в цьому процесі недостатньо висвітлюються питання діяльності органів місцевого самоврядування. Особливої уваги в таких умовах заслуговують дослідження за названою тематикою, які б надавали аргументовані теоретичні й практичні пропозиції щодо організації запобіжних заходів органами місцевого самоврядування.

Метою статті є розкриття наукових підходів до визначення й тлумачення поняття органів місцевого самоврядування та їх ролі і функцій у запобіганні злочинності.

Основні результати дослідження. В Україні закладено конституційні засади місцевого самоврядування, прийнято низку базових нормативно-правових актів, які створюють правові та фінансові основи діяльності органів місцевого самоврядування. Проте від часу прийняття Конституції України та базових нормативно-правових актів з питань місцевого самоврядування розвиток місцевого самоврядування фактично здійснювався лише на рівні територіальних громад міст обласного значення, оскільки переважна більшість територіальних громад через їх надмірну подрібненість і надзвичайно слабку матеріально-фінансову базу виявилися неспроможними виконувати всі повноваження органів місцевого самоврядування.

Система місцевого самоврядування на сьогодні має низку проблем: погіршення якості та доступності публічних послуг унаслідок ресурсної неспроможності переважної більшості органів місцевого самоврядування здійснювати власні і делеговані повноваження; зношеність теплових, каналізаційних, водопостачальних мереж і житлового фонду та ризик виникнення техногенних катастроф в умовах обмеженості фінансових ресурсів місцевого самоврядування; складна демографічна ситуація у більшості територіальних громад (старіння населення, знелюднення сільських територій та монофункціональних міст); неузгодженість місцевої політики щодо соціально-економічного розвитку з реальними інтересами територіальних громад; нерозвиненість форм прямого народовладдя, неспроможність членів громад до солідарних дій, спрямованих на захист своїх прав та інтересів, у співпраці з органами місцевого самоврядування і місцевими органами виконавчої влади та досягнення спільних цілей розвитку громади; зниження рівня професіоналізму посадових осіб місцевого самоврядування, зокрема внаслідок низької конкурентоспроможності органів місцевого самоврядування на ринку праці, зниження рівня

престижності посад, що призводить до низької ефективності управлінських рішень; корпоратизація органів місцевого самоврядування, закритість і непрозорість їх діяльності, високий рівень корупції, що призводить до зниження ефективності використання ресурсів, погіршення інвестиційної привабливості територій, зростання соціальної напруги; надмірна централізація повноважень органів виконавчої влади та фінансово-матеріальних ресурсів; відсторонення місцевого самоврядування від вирішення питань у сфері земельних відносин, посилення соціальної напруги серед сільського населення внаслідок відсутності повсюдності місцевого самоврядування.

Зазначені проблеми ускладнюються внаслідок проблем правового та інституційного характеру, а також неузгодженості реформ у різних сферах з реформуванням системи місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою держави [1]. Поряд із цим, досягнення оптимального розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади не виключає віднесення до числа основних повноважень органів місцевого самоврядування базового рівня є забезпечення громадської безпеки, що включає у себе й запобігання злочинності на відповідній території.

Як відомо, аналіз поняття місцевого самоврядування як форми і способу організації влади на місцях дає змогу визначити місцеве самоврядування як специфічну форму публічної влади, яка самостійно реалізується суб'єктами місцевого самоврядування шляхом вирішення в рамках законодавства питань місцевого значення і не входить у систему державної влади [2, с. 496–497].

П.М. Рабінович виокремлює загальнонародне, загальносуспільне і територіальне самоврядування. Дослідник зазначає, що самоврядування народу — це управління самим народом усіма справами суспільства, здійснюване через його політичну систему. Територіальне самоврядування — самоорганізація населення певної території, яке безпосередньо або через утворені ним органи вирішує згідно з чинним законодавством питання місцевого життя [3, с. 71].

За іншими визначеннями, місцеве самоврядування має особливу природу, що відрізняє його і від державного управління в інтересах усього суспільства, усіх територій, і від дій конкретних фізичних і юридичних осіб [4, с. 129; 5, с. 20]. Л.А. Сидорчук, розглядаючи роль самоврядування у сфері забезпечення правопорядку, пише, що місцеве самоврядування — це не тільки сфера самостійності і суспільної активності населення, але й специфічний рівень влади [6, с. 15].

Що стосується зарубіжного досвіду запобігання злочинності, то слід звернутися до праць Н. Крісті, Х. Курі, Дж. Ньюмана, Дж. Реймана та ін. [7; 8; 9; 10; 11]. Так, Х. Курі зазначає, що німецьку поліцію суспільство часто критикує за низьку розкриваність злочинів, яка складає всього 55% від загальної кількості зареєстрованих правопорушень. Саме тому важливою є активна взаємодія міліції (поліції) й громадськості, яка стане стримуючим, запобіжним фактором [12]. Систему стримування як найбільш ефективну пропонують і інші науковці [13; 14].

Застосування комплексного підходу дає змогу визначити термін «місцеве самоврядування як діяльність виборчих органів самоврядування, їх посадо-

вих та службових осіб у напрямі реалізації завдань щодо запобігання злочинності, а також участь громади в цій діяльності як через створені органи місцевого самоврядування, так і прояв інших видів громадських ініціатив. Інакше кажучи, ведучи мову про органи місцевого самоврядування, ми маємо на увазі весь спектр суб'єктів та ініціатив, що відносяться до проявів цього поняття, а не обмежуємося його розумінням виключно з позиції тлумачення профільного закону [15]. Такий широкий підхід є необхідним, оскільки на місцевому рівні будь-яке управлінське рішення вимагає тісного зв'язку та координації зусиль усіх суб'єктів влади та самоврядування, які існують на певній території, з обов'язковим залученням до цього процесу представників територіальної громади. Це також стає актуальним, коли мова ведеться про запобігання злочинності, оскільки в цій діяльності задіяні також і правоохоронні органи державного значення, що функціонують на певній території.

Звернення уваги на тлумачення поняття місцевого самоврядування зумовлено й тим, що у науковій літературі поширений підхід виокремлення його органів від утворюваних громадських інституцій, діяльність яких спрямовується на запобігання злочинності. Так, В. О. Неготченко серед різноманітних груп суб'єктів запобігання злочинності виділяє та розрізняє: а) суб'єктів, які на місцевому рівні в процесі виконання своїх безпосередніх функцій впливають на усунення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів (органи державної влади та органи місцевого самоврядування); б) суб'єктів, які на громадських засадах сприяють правоохоронній діяльності у сфері нейтралізації причин і умов вчинення злочинів та інших правопорушень (громадські пункти охорони порядку, товариські суди, добровільні народні дружини, оперативні загони по боротьбі й попередженню окремих видів злочинів, інші громадські формування, що здійснюють охоронні, розшукові та профілактичні функції) [16, с. 11].

На нашу думку, таке виокремлення є недоцільним, оскільки місцеве самоврядування в особі представницьких органів не може реалізовувати запобіжну функцію, бо це суперечитиме цільовому їх призначенню. Саме утворювані місцевим самоврядуванням громадські структури та ініціативи і мають виступати рушійною силою й засобом забезпечення означеної функції. При цьому об'єктом запобіжної діяльності органів місцевого самоврядування є вся територія адміністративної одиниці, на яку поширюється діяльність відповідних органів місцевого самоврядування.

Для з'ясування питання про правові основи запобігання злочинності органами місцевого самоврядування та, зокрема, забезпечення такої функції, як запобігання злочинності, необхідно вивчити відповідні нормативні правові акти, які регламентують повноваження цих органів. Нормативна база — це своєрідне організаційно-функціональне відображення всіх елементів системи органів місцевого самоврядування, як суб'єктів профілактики правопорушень, що виражене юридично та відповідає їй цільовому призначенню. Конкретні юридичні норми забезпечують моделювання певних підсистем профілактики, формалізацію їх функціональних, організаційних та інформаційних структур, а також безпосереднє виконання різних функцій щодо профілактики адміні-

стративних правопорушень і самою системою органів місцевого самоврядування, й іншими формами самоорганізації населення (зборами, сходами громадян за місцем проживання, комітетами тощо) [17, с. 17].

На наш погляд, ситуація щодо певної невизначеності форм і методів запобіжної діяльності цих суб'єктів, поміж іншим, зумовлена відсутністю у базовому законодавстві, до числа якого належить і Закон України «Про місцеве самоврядування», чіткого покладання на місцеве самоврядування означеного завдання. Загальновизнаним є той факт, що запобігання злочинності має на увазі усунення або зменшення рівня причин злочинів, та умов, які сприяють їх вчиненню. Конституція України прямо закріплює повноваження місцевого самоврядування щодо безпосереднього впливу на соціально-економічні чинники, формування культурного середовища на відповідній території тощо. Проте ні в Конституції України, ні в Законі України «Про місцеве самоврядування» немає чіткого визначення функцій органів місцевого самоврядування у запобіганні злочинності.

Необхідно зазначити, що на відміну від України, в інших країнах зі схожим історичним минулим та соціально-економічним становищем на даному етапі розвитку на місцеве самоврядування покладаються функції з діяльності у сфері запобігання правопорушенням. Наприклад, у Республіці Білорусь вони названі серед суб'єктів такої діяльності у спеціальному законі «Про основи діяльності з профілактики правопорушень» [18]. До основних повноважень органів місцевого самоврядування у сфері профілактики правопорушень віднесено вжиття заходів щодо надання допомоги колишнім засудженим у забезпеченні житлом, працевлаштуванні й отримання соціальної й медичної допомоги; створення громадських пунктів для координації діяльності добровільних дружин, колективів працівників підприємств та установ; координацію роботи суб'єктів профілактики у межах відповідної території; створення робочих місць та стимулювання діяльності організацій, що займаються цими питаннями; опитування місцевого населення та стимулювання громадян щодо інформування про відомі їм злочини.

У Типовому положенні про територіальні ради місцевого самоврядування, затвердженому наказом Міністра економіки республіки Казахстан, найпершим завданням місцевого самоврядування названо саме сприяння в реалізації прав громадян з вирішення питань територіального значення та профілактики правопорушень [19]. До питань, якими займаються ради місцевого самоврядування, відносяться сприяння у реалізації прав громадян, а також вивчення й урахування думки громадян з питань профілактики правопорушень у межах ради [20]. Дещо інакше, хоча й доволі чітко, сформульовані функції, а точніше обов'язок місцевого самоврядування в Республіці Грузія: гарантування дотримання прав людини, законності, громадського права і порядку [21]. Подібним чином визначені функції, завдання або обов'язки місцевого самоврядування і в інших країнах колишнього радянського простору.

Регламентація питань місцевого значення показала, що до їх переліку законодавець лише опосередковано відносить запобігання злочинності як один із напрямів діяльності місцевого самоврядування. Однак чітке визначен-

ня таких функцій логічно впливає як з практики діяльності подібних територіальних утворень, так і з положень Конституції України, за якими обмеження прав громадян на здійснення місцевого самоврядування не допускається.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна вказати на три основні актуальні питання, що свідчать про необхідність чіткого тлумачення поняття органів місцевого самоврядування та вдосконалення їхніх функцій:

- регламентації на законодавчому рівні функції запобігання злочинності як питання компетенції органів місцевого самоврядування, у зв'язку з чим доцільно внести доповнення до Закону України «Про місцеве самоврядування»;

- переходу від існуючої централізованої системи забезпечення громадської безпеки та правопорядку до децентралізованої системи, заснованої на діяльності місцевих правоохоронних формувань, створюваних органами місцевого самоврядування;

- створення правової та практичної бази з регулювання сфери запобігання злочинності силами та засобами органів місцевого самоврядування, громадськими формуваннями, територіальною громадою тощо.

Запропонований підхід не можна назвати цілком новітнім, оскільки подібна система організації запобігання злочинності на містах є відображенням не лише зарубіжного, а й вітчизняного досвіду запобігання злочинності, який неодноразово доводив свою ефективність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.

2. *Журавський В.С.* Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні : Підручник для студентів вищих навчальних закладів / В.С. Журавський, В.О. Серьогін, О.Н. Ярмиш. — К. : Ін Юре, 2004. — 672 с.

3. *Рабінович П.М.* Основи загальної теорії права та держави : навчальний посібник / Петро Мойсейович Рабінович. — [5-те вид.]. — К. : Атіка, 2001. — 176 с.

4. *Чапала Г.* Місцеве самоврядування і громадянське суспільство: проблеми співвідношення / Г. Чапала // Право України. — 2004. — № 2. — С. 127—133.

5. *Сенчук В.* Місцеве самоврядування і демократична держава: діалектика взаємозв'язку і взаємної детермінації / В. Сенчук // Юридична Україна. — 2009. — № 6 (78). — С. 17—23.

6. *Сидорчук Л.А.* Місцеве самоврядування у сфері забезпечення правопорядку : (національний та міжнародний досвід) : монографія/ Леонід Андрійович Сидорчук [за заг. ред. О. М. Бандурки]. — Київ : КиМУ, 2009. — 220 с.

7. Read Donald Trump's Full Inauguration Speech — 2017. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://time.com/4640707/donald-trump-inauguration-speech-transcript/>

8. *Hopt K.J., Steffek F.* Mediation. Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen. — Tübingen : Mohr Siebeck, 2008. — P. 483—566.

9. *Lotke Eric.* The Prison-Industrial Complex. Multinational Monitor. November, — 1996. — P. 18—21.

10. *Reiman G.* Rich Get Richer and The Poor Get in Prison. — N.-Y., 1979. — P. VII. — P. 22—27.

11. *Christie N.* Conflicts as Property. — Br.j. Crim., 1977. — P. 1—19.
12. *Helmut Kury.* Mediation, restorative justice and social reintegration of offenders: the effect of alternative sanction to penal punishment // Actual Problems of Economics and Law. — 2015. — № 3. — С. 181—203.
13. *Dölling D., Entorf H., Hermann D., Rupp T.* Meta analysis of empirical studies on deterrence // Punitivity—International Developments. — 2011. — Vol. 3. — P. 315—378.
14. *Hassemer W.* Warum Strafe sein muss: ein Plädoyer. — Berlin : Ullstein, 2009. — 285f с.
15. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР (Редакція від 08.10.2016) // Відомості Верховної Ради України. — 2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.
16. *Негодченко В.О.* Діяльність органів внутрішніх справ щодо попередження злочинів у сучасних умовах : Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / В.О. Негодченко; Нац. ун-т внутр. справ. — Харків, 2003. — 20 с.
17. *Лещух А.Р.* Діяльність органів місцевого самоврядування у сфері профілактики адміністративних правопорушень: організаційно-правове забезпечення: монографія / А.Р. Лещух. — Львів : ЛьвДУВС, 2012. — 292 с.
18. Закон Республіки Беларусь «Об основах деятельности по профилактике правонарушений» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://kodeksy-by.com/zakon_rb_ob_osnovah_deyatelnosti_po_profilaktike_pravonarushenij/download.htm.
19. Об утверждении Типового положения о территориальных советах местного самоуправления [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V1500012456>.
20. Территориальные советы местного самоуправления созданы в Степногорске [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.postsovet.ru/blog/ukraina/822319.html>.
21. Местное самоуправление в Грузии [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ivote.ge/images/doc/uploadedFiles/files/06-adgilobrivi%20TviTmarTveloba%20saqarTveloSi-2001-rus.pdf>.

REFERENCES

1. Kontsepsiia reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.
2. *Zhuravskiy V.S.* Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannia v Ukraini : Pidruchnyk dlia studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv / V.S. Zhuravskiy, V.O. Serohin, O.N. Yarmysh. — K. : In Yure, 2004. — 672 s.
3. *Rabinovych P.M.* Osnovy zahalnoi teorii prava ta derzhavy : navchalnyi posibnyk / Petro Moiseiovych Rabinovych. — [5-te vyd.]. — K. : Atika, 2001. — 176 s.
4. *Chapala H.* Mistseve samovriaduvannia i hromadianske suspilstvo: problemy spivvidnoshennia / H. Chapala // Pravo Ukrainy. — 2004. — № 2. — S. 127—133.
5. *Senchuk V.* Mistseve samovriaduvannia i demokratychna derzhava: dialektyka vzaiemozviazku i vzaiemnoi determinatsii / V. Senchuk // Yurydychna Ukraina. — 2009.— № 6 (78). — S. 17—23.
6. *Sydorchuk L.A.* Mistseve samovriaduvannia u sferi zabezpechennia pravoporiadku : (natsionalnyi ta mizhnarodnyi dosvid) : monohrafiia/ Leonid Andriiovych Sydorchuk [za zah. red. O. M. Bandurky]. — Kyiv : KyMU, 2009. — 220 s.

7. Read Donald Trump's Full Inauguration Speech — 2017 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://time.com/4640707/donald-trump-inauguration-speech-transcript/>
8. *Hopt K.J., Steffek F.* Mediation. Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen. — Tübingen : Mohr Siebeck, 2008. — P. 483—566.
9. *Lotke Eric.* The Prison-Industrial Complex. Multinational Monitor. November, — 1996. — P. 18—21.
10. *Reiman G.* Rich Get Richer and The Poor Get in Prison. — N.-Y., 1979. — P. VII. — P. 22—27.
11. *Christie N.* Conflicts as Property. — Br.j. Crim., 1977. — P. 1—19.
12. *Helmut Kury.* Mediation, restorative justice and social reinregration of offenders: the effect of alternative sanction to penal punishment // Actual Problems of Economics and Law. — 2015. — № 3. — С. 181—203.
13. *Dölling D., Entorf H., Hermann D., Rupp T.* Meta analysis of empirical studies on deterrence // Punitivity—International Developments. — 2011. — Vol. 3. — P. 315—378.
14. *Hassemer W.* Warum Strafe sein muss: ein Plädoyer. — Berlin : Ullstein, 2009. — 285f c.
15. Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini : Zakon Ukrainy vid 21.05.1997 № 280/97-VR (Redaktsiia vid 08.10.2016) // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2016 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.
16. *Nehodchenko V.O.* Diialnist orhaniv vnutrishnikh sprav shchodo poperedzhenia zlochnyiv u suchasnykh umovakh : Avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.08 / V.O. Nehodchenko; Nats. un-t vnutr. sprav. — Kharkiv, 2003. — 20 s.
17. *Leshchukh A.R.* Diialnist orhaniv mistsevoho samovriaduvannia u sferi profilaktyky administratyvnykh pravoporushen: orhanizatsiino-pravove zabezpechennia: monohrafiia / A.R. Leshchukh. — Lviv : LvDUVS, 2012. — 292 s.
18. Zakon Respubliki Belarus' "Ob osnovah dejatel'nosti po profilaktike pravonarushenij" [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : http://kodeksy-by.com/zakon_rb_ob_osnovah_deyatelnosti_po_profilaktike_pravonarushenij/download.htm.
19. Ob utverzhenii Tipovogo polozhenija o territorial'nyh sovetah mestnogo samoupravlenija [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V1500012456>.
20. Territorial'nye sovety mestnogo samoupravlenija sozdany v Stepnogorske [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <https://www.postsovet.ru/blog/ukraina/822319.html>.
21. Mestnoe samoupravlenie v Gruzii [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://www.ivote.ge/images/doc/uploadedFiles/files/06-adgilobrivi%20TviTmarTveloba%20saqarTveloSi-2001-rus.pdf>.

Шермет О.С. Тлумачення поняття органів місцевого самоврядування для встановлення їх ролі у запобіганні злочинності

У статті акцентується увага на необхідності тлумачення поняття органів місцевого самоврядування у зв'язку із запобіганням злочинності. Відмічається, що в умовах постійного зростання кількості злочинів, розбалансування системи влади, не завжди досконалих дій правоохоронних органів запобігання злочинності органами місцевого самоврядування в межах власної території, особливо за участю громадян, у нинішніх умовах є вельми актуальним питанням.

Ключові слова: громада, органи місцевого самоврядування, запобігання злочинам, правоохоронні органи.

Шермет О.С. Толкование понятия органов местного самоуправления для установления их роли в предупреждении преступности

В статье акцентируется внимание на необходимости толкования понятия органов местного самоуправления в связи с предупреждением преступности. Отмечено, что в условиях постоянного роста количества преступлений, разбалансировки системы власти, не всегда успешных действий правоохранительных органов предотвращение преступности органами местного самоуправления в пределах своей территории, особенно с участием граждан, в нынешних условиях является весьма актуальным вопросом.

Ключевые слова: община, органы местного самоуправления, предупреждение преступности, правоохранительные органы.

Sheremet O. The Interpretation of the Concept of Local Self-government Authorities for defining of their Role in Crime Prevention

The author focuses on the need to interpret the concept of local self-government in relation to crime prevention. It is noted that in the conditions of constant growth of the amount of crimes, unbalanced system of power, not always successful law enforcement practice, crime prevention by local self-government authorities within their territory, particularly in cooperation with citizens, is a very important issue in the current environment.

Keywords: Community; Local Self-Government Authorities; Crime Prevention; Law Enforcement Agencies

Стаття надійшла до редакції 27.12.2016.

УДК 343.

A. Moroz

**THE CORRELATION BETWEEN THE TITLE OF THE
CRIME UNDER ARTICLE 397 OF THE CRIMINAL
CODE AND THE GENERAL FORMS OF ITS
PERFORMANCE IN THE DISPOSITION OF PART 1 OF
THIS ARTICLE AND THEIR MEANING FOR THE
DEFINITION OF THE ASPECTS OF THE OBJECTIVE
SIDE OF THIS ACTION**

A. O. Moroz

*здобувач кафедри кримінального права,
кримінології,
цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»
м. Київ*

**СПІВВІДНОШЕННЯ НАЗВИ ЗЛОЧИНУ,
ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 397 КРИМІНАЛЬНОГО
КОДЕКСУ, І ЗАГАЛЬНИХ ФОРМ ЙОГО ПРОЯВУ В
ДИСПОЗИЦІЇ ЧАСТИНИ 1 ЦЬЄЇ СТАТТІ, ТА ЇХ
ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ З'ЯСУВАННЯ ОЗНАК
ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ЦЬОГО ДІЯННЯ**

Постановка проблеми. З'ясування проблем конкуренції назви злочину і його описання в диспозиції ч. 1 ст. 397 КК України має важливе значення для теорії кримінального права, зокрема для розуміння ознак прояву цього злочину зовні та практики застосування цієї статті особами, які застосовують закон, а також для правотворчої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 397 КК України, займалися такі вчені, як М.І. Мельник, М.І. Хавронюк, В.І. Тютюгін, Є.В. Фесенко, В.І. Борисов, В.А. Козак, Р.С. Орловський, О.Є. Радутний, Ю.В. Гродецький, Є.В. Шевченко, Т.В. Варфоломеева, Ю.В. Александров, В.В. Сміх, О.А. Чуваков та інші. Проте

поза увагою дослідників залишилися питання конкуренції назви ст. 397 КК України і загальних форм прояву цього злочину, які передбачені в ч. 1 цієї статті, також не визначено особливості впливу цієї проблеми на розуміння ознак об'єктивної сторони зазначеного діяння.

Мета статті полягає у з'ясуванні співвідношення назви злочину, передбаченого ст. 397 КК, і загальних форм його прояву в диспозиції ч.1 цієї статті та її значення для з'ясування ознак об'єктивної сторони цього діяння.

Основні результати дослідження. Така різноманітність понять, що використовуються авторами для позначення обов'язкових ознак об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 397 КК України, має такі підстави: 1) неоднозначне сприйняття означених у законі ознак як у теорії, так і на практиці; 2) різне тлумачення понять «втручання», «вчинення в будь-якій формі перешкод», «правомірна діяльність захисника», «правомірна діяльність представника особи», «порушення встановлених законом гарантій діяльності захисника чи представника особи», «порушення встановлених законом гарантій професійної таємниці захисника чи представника особи», «надання правової допомоги»; 3) відхід законодавця або неналежне формулювання ним у законі такої ознаки об'єктивної сторони цього злочину, як час його вчинення. Крім того, деякі автори форми прояву змішують зі способом вчинення, а отже, автоматично визначають його як обов'язкову ознаку об'єктивної сторони цього злочину.

Таким чином, з'ясування підстав, що використовуються авторами для позначення обов'язкових ознак об'єктивної сторони цього злочину, усвідомлення вищеназваних питань і напрямків, а також точок зору на цю проблему допоможуть нам вірно з'ясувати та визначити обов'язкові ознаки об'єктивної сторони злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи.

Перш за все розглянемо найбільш загальні положення цієї проблеми, а потім перейдемо до конкретних питань нашого дослідження, що допоможе з'ясувати змістовні, суттєві проблеми об'єктивної сторони злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи. Такими загальними питаннями є: 1) втручання в діяльність захисника чи представника особи; 2) вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи; 3) порушення встановлених законом гарантій діяльності захисника чи представника особи; 4) порушення встановлених гарантій професійної таємниці. У цьому контексті слід з'ясувати, який обсяг містять положення закону «втручання в діяльність захисника чи представника особи» та який обсяг незаконної поведінки вміщено законодавцем у таких формах її прояву, що передбачені пунктами 2, 3 і 4, та як зазначені нами у дослідженні загальні положення, сформульовані законодавцем, співвідносяться.

З цією метою нам потрібно з'ясувати обсяг такої незаконної поведінки особи, як втручання в діяльність захисника чи представника особи на теоретичному рівні, щоб уявити волю законодавця. Насамперед необхідно звернутися до тлумачення терміна «втручання», що означає «-я, сер., у що, до чого. Дія за значенням «втручатися» [1, с. 210]. Термін «втручатися (утручатися)», означає «...Самочинно займатися чийось справами, встрявати в чий-небудь стосунки тощо. // Брати активну участь у чомусь для припинення чого-не-

будь, протидіяння чому-небудь і т. ін.» [30, с. 210]. Подібне значення має термін «вмешиваться», що означає «...входить, вторгаться, в чьи-т. дела, отношения...» [2, с. 134]. Крім того, термін «вмешаться», означає «...-аюсь, -аешься; сов. 1. Стать участником чужого дела; ввязаться. В спор. Попытаться в. в разговор. В. в драку. 2. Принять участие в каком-н. деле с целью изменения хода его...» [3, с. 7]. Слово «втручатися» означає, зокрема, без дозволу встрявати у чийсь справи; брати активну участь у протидіянні чому-небудь [4, с. 170].

Аналіз етимологічного тлумачення, запропонованого в словниках, можна звести до таких положень: 1) втручатися у що, до чого; 2) самочинно займатися чіємось справами; 3) встрявати в чій-небудь стосунки; 4) брати активну участь у чомусь для припинення чого-небудь; 5) протидіяння чому-небудь; 6) входить, вторгаться в чьи-л. дела, отношения; 7) стать участником чужого дела; 8) принять участие в каком-н. деле с целью озменения хода его. Слід звернути уваги на те, що деякі положення (значення) цих тлумачень у словниках об'єднують їх. До таких слід віднести: 1) втручатися у що, до чого; 2) самочинно займатися чіємсь справами; 3) встрявати в чій-небудь стосунки; 6) «входить, вторгаться в чьи-л. дела, отношения»; 8) «стать участником чужого дела». Для цих положень характерним є те, що такий суб'єкт діє неправедно, віроломно, без згоди осіб, які знаходяться у певних стосунках між собою. Це можуть бути стосунки між фізичними особами, між юридичними особами, між фізичною особою і юридичною особою. Головним є те, що ці стосунки, відносини віроломні, без згоди відповідних осіб, до того ж незаконно втручається сторонній суб'єкт.

Що стосується положень, окреслених нами: 4) брати активну участь у чомусь для припинення чого-небудь; 6) «принять участие в каком-н. деле с целью изменения хода его», то йдеться про активну дію. Загалом активна поведінка об'єднує всі вісім положень, наведених нами вище.

Під втручанням у діяльність захисника чи представника особи, на думку В.О. Навроцького, слід розуміти дії, завдяки яким особа стає учасником чужої для неї справи, втручається в поведінку інших осіб, які беруть участь у справі, з метою зміни її ходу [5, с. 547]. В.В. Сміх зазначає, що у широкому розумінні втручання в діяльність захисника чи представника особи може проявлятися по-різному, зокрема, це може бути будь-яке посягання на життя і здоров'я захисника чи представника особи, його близьких родичів, їхню власність у зв'язку з виконанням захисником чи представником особи діяльності, пов'язаної з наданням правової допомоги [6, с. 75]. Крім того, В.В. Сміх стверджує, що злочин втручання в діяльність захисника чи представника особи слід віднести до так званого будь-якого іншого впливу на захисника чи представника особи, який не передбачений в інших нормах як окремий злочин. Дослідник стверджує, що під втручанням у діяльність захисника чи представника особи слід розуміти конкретні дії, спрямовані на перешкоду у виконанні ним службових обов'язків на досягнення неправомірного рішення (таке втручання може проявлятися в умовлянні, шантажуванні потерпілого, погрозі відмовити в наданні законних благ, а також у будь-якій іншій формі впливу, крім прохання вчинити які-небудь дії) [6, с. 75–76; 7, с. 104]. Свою аргументацію В.В. Сміх пояснює,

посилаючись, зокрема, на: 1) ст. 10 Закону України «Про адвокатуру», на той час чинного, де зазначалося, що «...забороняється будь-яке втручання в адвокатську діяльність, вимагання від адвоката, його помічника посадових осіб і технічних працівників адвокатських об'єднань відомостей, що становлять адвокатську таємницю»; 2) постанову Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2002 року № 8, в якій зазначалося, що суди повинні гостро реагувати на факти безпідставного усунення захисника від участі у справі, а якщо воно призвело до істотних обмежень права обвинуваченого на захист, — повертати справи на додаткове розслідування (встановивши факти втручання будь-якої особи в діяльність захисника, суд зобов'язаний повідомити про це постановою чи ухвалою прокурора для вирішення питання про притягнення її до кримінальної відповідальності за ст. 397 КК) [7, с. 277]; 3) роз'яснення Пленуму Верховного суду України по суті об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 344 КК, де зазначається, що «під втручанням у діяльність працівника прокуратури, органу внутрішніх справ, Служби безпеки слід розуміти конкретні дії, спрямовані на перешкоду у виконанні цим працівником службових обов'язків або на досягнення прийняття неправомірного рішення...» [7, с. 104]. Також В.В. Сміх зазначає, що втручання може проявлятися в умовлянні, шантажуванні потерпілого, погрозі відновити в наданні законних благ, а також у будь-якій іншій формі впливу та стверджує, що наведене роз'яснення поняття «втручання стосовно злочину, передбаченого ст. 343 КК, може бути певним чином використано і при тлумаченні поняття втручання в об'єктивній стороні злочину за ст. 397 КК [6, с. 75].

В.І. Тютюгін, В.І. Борисов, Ю.В. Гродецький, В.А. Козак, Р.С. Орловський, О.Є. Радутний, Є.В. Шевченко, виходячи із семантичного значення слова «втручання», стверджують, що воно означає, зокрема, без дозволу встрявати у чийсь справи; брати активну участь у протидіянні чому-небудь [4, с. 170]. Крім того, ці ж автори під втручанням у діяльність суду розуміють вплив на свідомість і волю потерпілого шляхом здійснення винним будь-яких дій, спрямованих на перешкоджання виконання суддею своїх службових обов'язків чи схилення останнього до ухвалення неправосудного рішення [8, с. 31]. Своє визначення ці вчені обґрунтовують постановою Пленуму Верховного Суду України від 13 червня 2007 року № 8 «Про незалежність судової влади», у п. 11 якої наголошується, що «...під втручанням у діяльність судових органів слід розуміти вплив на суддю у будь-якій формі (прохання, вимога, вказівка, погроза, підкуп, насильство, критика судді в засобах масової інформації до вирішення справи у зв'язку з її розглядом тощо) з боку будь-якої особи з метою схилити її до вчинення чи невчинення певних процесуальних дій або ухвалення певного судового рішення [9, с. 2–6]. Можливо, це роз'яснення мало певний вплив на розуміння поняття «втручання в діяльність захисника чи представника особи», і тому автори не змогли обґрунтувати зміни до ст. 397 КК України.

Аналіз визначення терміна «втручання», зробленого В.О. Навроцьким, дає підстави стверджувати, що дослідник використав термінологію, наведену у словниках, але в неповному обсязі. Незважаючи на це, запропоноване визна-

чення розкриває суть і призначення, в певній мірі, терміна «втручання». Деякою мірою як позитивне слід визнати з'ясування змісту поняття «втручання» В.В. Сміхом. Зокрема, це стосується співвідношення його в широкому розумінні цього слова, а також стосовно конкретних діянь. Дослідник наголошує на тому, що злочин втручання в діяльність захисника чи представника особи слід віднести до так званого будь-якого іншого впливу на захисника чи представника особи, який не передбачений в інших нормах як окремий злочин, що надзвичайно важливо. Слід зауважити, що посилання на ст. 10 Закону України «Про адвокатуру» при існуванні чинного закону з цієї тематики на сьогодні є застарілим при обґрунтуванні назви злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи, оскільки воно обмежує розуміння приписів, що сформульовані в диспозиції ст. 397 КК України і спрямовує особу, яка застосовує закон на кваліфікацію вчинення цього злочину лише шляхом дії, що є помилкою. Про такий підхід свідчить також і постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 року №8, оскільки вона охоплює лише ті питання, які стосуються активних дій з боку суб'єкта злочину. Ця недостатньо обґрунтована позиція стосовно втручання у діяльність працівника прокуратури, органу внутрішніх справ, служби безпеки ст. 343 КК при обґрунтуванні змісту об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 397 КК, також є помилковою, адже приписи диспозицій цих статей істотно відрізняються. Крім того, аналогія при кваліфікації цих різних діянь неприпустима.

Доречним є судження В.В. Сміха стосовно того, що ст. 397 КК України не встановлює конкретних форм чи способів втручання в діяльність захисника чи представника особи, що дозволяє широко трактувати поняття «втручання» [6, с. 75]. Ми впевнені, що тлумачення термінів, які застосував законодавець у диспозиції ч.1 ст. 387 КК України, надасть нам можливість пошуку виходу з цього глухого кута. Таким терміном, на наше переконання, є поняття «перешкод», яке використовується у сполученні таких слів, як «...вчинення, в будь-якій формі перешкод...» [10]. Термін «перешкода», означає «-и, жін. Те, що перепиняє рух, заступає шлях, закриває доступ куди-небудь; перепона. З перешкодами — з трудом, насилу. 2. перен. Те, що заважає здійсненню чого-небудь; завада» [1, с. 935]. Термін «перешкоджати» означає «-аю, -аєш, недок., перешкодити, -джу, -диш, док. Бути перешкодою для чого-небудь. // Створювати, завади, заважати, забороняти кому-, чому-небудь» [1, с. 935].

Аналіз зазначених вище термінів свідчить як про активні дії, так і про бездіяльність, тобто про пасивну поведінку, наприклад «...бути перешкодою для чого-небудь...», «заважає здійсненню чого-небудь...» тощо.

Висновок. Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що:

1. Назва ст. 397 КК «Втручання в діяльність захисника чи представника особи» і загальні форми прояву цього злочину (вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи по наданню правової допомоги; порушення встановлених законом гарантій діяльності захисника чи представника особи; порушення встановлених законом гарантій професійної таємниці захисника чи представника особи), описані в диспозиції статті, знаходяться в конкуренції (є колізійними).

2. Назва ст. 397 КК має співвідноситися як загальне стосовно форм, передбачених у диспозиції ч. 1 цієї статті.

3. Назва злочину, передбаченого ст. 387 КК, має набути такого формулювання «Втручання в правомірну діяльність захисника чи представника особи або вчинення будь-яких перешкод здійсненню їх діяльності»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / з дод. і доп. // Уклад. Голов. ред. В.Т. Бусел. — К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. — 172 с.

2. Русско-украинский словарь / Редакционная коллегия И.А. Багмут, И.К. Белодед, М.Ф. Рьльский и др.; Редактор Тома С.И. Головащук. Том первый. — Киев : Изд-во. «Наукова думка», 1968. — 700 с.

3. *Ожегов С.И.* Словарь русского языка: Ок. 57000 слов / Под ред. чл.-корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой. — 19 изд. испр. — М. : Рус. яз., 1987. — 750 с.

4. Сучасний тлумачний словник української мови / За заг. ред. В.В. Дубчинського. — Х. : В.Д. «Школа», 2006. — 670 с.

5. *Навроцький В.О.* Кримінальне право України. Особлива частина: [курс лекцій] / В.О. Навроцький. — К. : Т-во «Знання», КОО, 2000. — 771 с. (Сер. «Вища освіта ХХІ століття».)

6. *Сміх В.В.* Кримінальна відповідальність за порушення права особи на правову допомогу: [монографія]; за заг. ред. М.І. Мельника, В.В. Сміх. — К. : Атіка — Н, 2012. — 200 с.

7. Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / Верховний Суд України; за заг. ред. В.Т. Маляренка. — К. : Юрінком Інтер, 2005. — 368 с.

8. Злочини проти правосуддя: [навч. посібник] / В.І. Тютюгін, В.І. Борисов, Ю.В. Гродецький, В.А. Козак, Р.С. Орловський, О.Є. Радутний, Є.В. Шевченко; за заг. ред. проф. В.І. Борисова, проф. В.І. Тютюгіна. — Х. : Нац. ун-т «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 2011. — 160 с.

9. Про незалежність судової влади: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 13 червня 2007 р. № 8 // Вісник Верховного Суду України. — 2007. — №6. — С. 2–6.

10. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної ради України. — 2001. — № 25–26. — Ст. 131.

11. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and D j, prof N.F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A I Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Polish by D.A. Barilovitch. — St. Petersburg : “Yundicheskyy Centei Press”, 2001.— 234 p.

12. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : «Yuridicheskyy Center — Press», 2001.— 298 p.

13. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002.— 366 p.

14. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002. — 226 p.

15. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002. — 366 p.

REFERENCES

1. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy / z dod. i dop. // Uklad. Holov. red. V.T. Busel. — K. : Irpin : VTF “Perun”, 2005. — 172 s.

2. Russko-ukrainskij slovar' / Redakcionnaja kollegija I.A. Bagmut, I.K. Beloded, M.F. Ryl'skij i dr.; Redaktor Toma S.I. Golovashhuk. Tom pervyj. — Kiev : Izd-vo. “Naukova dumka”, 1968. — 700 s.

3. *Ozhegov S.I.* Slovar' russkogo jazyka: Ok. 57000 slov / Pod red. chl.-korr. AN SSSR N.Ju. Shvedovoj. — 19 izd. ispr. — M. : Rus. jaz., 1987. — 750 s.

4. Suchasnyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy / Za zah. red. V.V. Dubchinsko-ho. — Kh. : V.D. “Shkola”, 2006. — 670 s.

5. *Navrotskyi V.O.* Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna: [kurs lektsii] / V.O. Navrotskyi. — K. : T-vo “Znannia”, KOO, 2000. — 771 s. (Ser. “Vyshcha osvita XXI stolittia”).

6. *Smikh V.V.* Kryminalna vidpovidalnist za porushennia prava osoby na pravovu dopomohu: [monografija]; za zah. red. M.I. Melnyka, V.V. Smikh. — K. : Atika — N, 2012. — 200 s.

7. Postanovy Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy v kryminalnykh spravakh / Verkhovnyi Sud Ukrainy; za zah. red. V.T. Maliarenka. — K. : Yurinkom Inter, 2005. — 368 s.

8. Zlochyny proty pravosuddia: [navch. posibnyk] / V.I. Tiutiuhin, V.I. Borysov, Yu.V. Hrodetskyi, V.A. Kozak, R.S. Orlovskiy, O.Ye. Radutnyi, Ye.V. Shevchenko; za zah. red. prof. V.I. Borysova, prof. V.I. Tiutiuhyna. — Kh. : Nats. un-t “Yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho”, 2011. — 160 s.

9. Pro nezalezhnist sudovoi vlady: Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 13 chervnia 2007 r. №8 // Visnyk Verkhovnoho Sudu Ukrainy. — 2007. — № 6. — S. 2—6.

10. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 roku // Vidomosti Verkhovnoi rady Ukrainy. — 2001. — №25—26. — St. 131.

11. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and D j, prof N.F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A I Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Polish by D.A. Barilovitch. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Centei Press”, 2001.— 234 p.

12. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2001. — 298 p.

13. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002.— 366 p.

14. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002. — 226 p.

15. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002. — 366 p.

Мороз А.О. Співвідношення назви злочину, передбаченого статтею 397 Кримінального кодексу, і загальних форм його прояву в диспозиції частини 1 цієї статті, та їх значення для з'ясування ознак об'єктивної сторони цього діяння

У статті з'ясовуються проблеми конкуренції назви злочину, розкривається значення його описання в диспозиції частини 1 статті 397 Кримінального кодексу України для теорії кримінального права, зокрема для розуміння ознак прояву цього злочину зовні та практики застосування цієї статті особами, які застосовують закон, а також для правотворчої діяльності.

Ключові слова: втручання в діяльність захисника чи представника особи, правомірна діяльність захисника чи представника особи, надання правової допомоги, гарантії професійної таємниці захисника чи представника особи.

Мороз А.А. Соотношение названия преступления, предусмотренного статьей 397 Уголовного кодекса, и общих форм его проявления в диспозиции части 1 этой статьи, и их значение для выяснения признаков объективной стороны этого деяния.

В статье выясняются проблемы конкуренции названия преступления, раскрывается значение его описания в диспозиции части 1 статьи 397 Уголовного кодекса Украины для теории уголовного права, в частности для понимания признаков проявления этого преступления внешне и практики применения этой статьи лицами, применяющих закон, а также для правотворческой деятельности.

Ключевые слова: вмешательство в деятельность защитника или представителя лица, правомерная деятельность защитника или представителя лица, оказание правовой помощи, гарантии профессиональной тайны защитника или представителя лица.

Moroz A. The Correlation between the Title of the Crime under Article 397 of the Criminal Code and the General Forms of its Performance in the Disposition of Part 1 of this Article and their Meaning for the Definition of the Aspects of the Objective Side of this Action

In this article, the problems of the competition of the name of crime as well as the definition of the meaning of its description in the disposition of part 1 Article 397 of the Criminal Code of Ukraine, in particular, for the understanding of the characteristics of external performance of this crime and the practice of application of this article by the law enforcement bodies and for the law-making activity are searched.

Keywords: Interference into the Activity of a Defense Attorney or a Legal Agent; Legal Activity of a Defense Attorney or a Legal Agent; Legal Aid; Guarantees of the Professional Secrecy of a Defense Attorney or a Legal Agent

Стаття надійшла до редакції 21.12.2016

УДК 343.

V. Oleinik

THE TARGET OF A CRIME OF MARINE POLLUTION

В.П. Олійник

*здобувач кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та
господарського права
ВНЗ «Національна академії управління»
м. Київ*

ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ ЗАБРУДНЕННЯ МОРЯ

Постановка проблеми. Предмет злочину вводиться до числа обов'язкових ознак діяння, передбаченого ст. 243 КК України, через що істотно зростає його роль при кваліфікації цього злочину, тому проблеми, які стосуються предмета злочину забруднення моря, потребують подальшого поглибленого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі предмета злочину присвячені праці В.Я. Тація, М.Й. Коржанського, В.К. Матвійчука, П.П. Андрушка, М.І. Панова, Р.Д. Боголепова, Ю.С. Богомякова, В.І. Борисова, І.О. Харь, С.Б. Гавриша, Н.П. Грабовської, В.К. Грищука, Н.А. Лопашенко, О.О. Плотнікова та ін. Проте до цього часу відсутнє комплексне дослідження предмета злочину, передбаченого ст. 243 КК України.

Мета статті полягає в дослідженні предмета злочину забруднення моря.

Основні результати дослідження. Як впливає з аналізу змісту безпосереднього об'єкта злочину забруднення моря, а також з диспозиції ст. 243 КК України, злочин, що розглядається, завжди вчиняється з приводу предметів, які ми попередньо визначили у загальному вигляді як внутрішні чи територіальні води України або води виключної (морської) екологічної зони України та води відкритого моря. Таким чином, даний злочин належить до категорії так званих предметних, обов'язковою ознакою яких є предмет злочину, що безпосередньо вказаний у ст. 243 КК України. Але дослідження цього досить складного предмета злочину неможливе без його загальної характеристики на рівні загального поняття складу злочину, оскільки, безумовно, правильним є те положення, згідно з яким той, хто береться за вирішення часткових питань без попереднього вирішення загальних, завжди так чи інакше буде наштотуватися на ці невирішені загальні питання.

Проблема предмета злочину взагалі і, зокрема, передбаченого ст. 243 КК України, — одна з найбільш складних і спірних у теорії кримінального права. У науці кримінального права відсутня єдність поглядів стосовно поняття «предмет злочину». Проте вивчення цієї проблеми, на наш погляд, потребує особливої уваги, оскільки предмет злочину вказує на зв'язок його з об'єктом злочину, з

об'єктивною стороною злочину, з суб'єктом і суб'єктивною стороною злочину. У цьому контексті слід погодитися з думкою М.М. Панова, що поза з'ясуванням соціально-економічної і правової суті предмета злочину, а, на наше переконання, і екологічної його сутності, іноді може бути суттєво ускладнено правильне встановлення і тих суспільних відносин, на які спрямовано злочинне посягання [1, с. 50].

Перш ніж приступимо до з'ясування цієї важливої проблеми, варто зауважити, що ми дотримуємося позиції, згідно з якою предмет злочину є самостійною обов'язковою ознакою лише для предметних складів злочину, до яких відноситься і злочин, передбачений ст. 243 КК України. Предмет злочину пов'язаний з об'єктом злочину таким же чином, як і з іншими елементами складу злочину, такими як об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона [2, с. 27–28]. Питання про предмет, в тому числі і цього злочину, має не тільки теоретичне, а й важливе практичне значення, оскільки міра відповідальності особи певним чином залежить від того, що буде визначено предметом такого злочинного діяння. Зокрема, предмет злочину має значення для правильної кваліфікації вчиненого діяння, а також для розмежування суміжних складів злочинів; предмет злочину може бути критерієм розмежування злочинного та незлочинного діяння тощо.

Стосовно предмета злочину в юридичній літературі, як уже зазначалося, висловлювалися точки зору, які мають суттєві розбіжності. Так, М.Й. Коржанський наполягає на тому, що предмет злочину — це матеріальна річ, в якій проявляються певні сторони (властивості) суспільних відносин (об'єкта злочину), шляхом фізичного або психічного впливу, на який завдається соціально небезпечна шкода в сфері цих суспільних відносин (тобто предмет — це матеріальна сторона об'єкта, але не сам об'єкт) [3, с. 17; 4, с. 134]. Натомість П.С. Матишевський та Є.В. Фесенко вважають, що предметом злочину є речі матеріального світу (матеріалізовані утворення), безпосередньо впливаючи (діючи) на які шляхом їх вилучення, створення, знищення, зміни їх вигляду або правового режиму тощо, винна особа посягає на цінності (блага), що належать суб'єктам суспільних відносин та охороняються законом [5, с. 132; 6, с. 75–78]. В.Я. Тацій зауважує, що предмет злочину — це будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність в діях особи ознак конкретного складу злочину [7, с. 17]. На думку М.І. Загороднікова, предметом злочину виступають ті речі матеріального світу, впливаючи на які суб'єкт заподіює шкоду об'єктові злочину [8, с. 40]. Згідно з позицією М.І. Бажанова, предмет злочину — це «...та річ (фізичне утворення) матеріального світу, поводження з якою закон пов'язує з певною кваліфікацією а, значить, і з відповідальністю» [9, с. 33].

М.І. Панов під предметом злочину розуміє «...предмети, речі матеріального світу, що виступають матеріальною формою вираження (субстратом) суспільних відносин або необхідною умовою, засновником або ж свідченням існування і нормального функціонування суспільних відносин, охоронюваних кримінальним законом від злочинних посягань» [10, с. 9].

С.Ф. Кравцов визначає предмет злочину як матеріальний (речовий) елемент суспільних відносин, який прямо вказує або природним чином впли-

ває з кримінального закону і шляхом протиправного впливу, на який порушуються ці суспільні відносини [11, с. 3]. М.М. Панов до категорії предмет злочину включає не тільки фізичні предмети (речі, майно), але й реально існуючі явища об'єктивного світу, енергію (електричну, теплову та ін.), а також інформацію, у зв'язку з існуванням чи створенням яких або з їх обігом вчиняється злочин [12, с. 44]. Є.В. Лащук стверджує, що предмет злочину — це факультативна ознака об'єкта злочину, що знаходить свій прояв у матеріальних цінностях, які людина може сприймати своїми органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами з приводу яких та/або шляхом безпосереднього впливу на які вчиняється злочинне діяння [13, с. 5]. О.Ю. Вітко зазначає, що предмет злочину є необхідний (обов'язковий) для предметних складів злочинів елемент складу злочину, яким можуть бути будь-які речі, будь-яка інформація, будь-яка енергія, які мають матеріальний вираз, з властивостями яких та з вказівкою на які закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність складу злочину в діяннях особи [2, с. 32].

З урахуванням наведених вище точок зору, ми приходимо до висновку, що в наш час в науці кримінального права головним чином превалює підхід до визначення предмета злочину як речі матеріального світу, з певними властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність у діяннях особи ознак конкретного складу злочину [14, с. 35; 15, с. 35]. При цьому, на наш погляд, акцентується увага на тому, що предметом злочину визнаються лише предмети (в тому числі речі, майно) [3, с. 17; 4, с. 134; 5, с. 132; 6, с. 75–78; 7, с. 17; 8, с. 44; 9, с. 33; 10, с. 67–73; 11, с. 3].

Існує й другий підхід у розумінні предмета злочину та у визначенні його поняття, який пов'язаний з досягненнями науки і техніки, новітніми (зокрема інформаційними) технологіями [1, с. 54]. У цьому контексті нам імпонує позиція М.М. Панова: він відносить до категорії «предмет злочину» не тільки фізичні предмети (речі, майно), але й реально існуючі явища об'єктивного світу, енергію (електричну, теплову та ін.), а також інформацію, з існуванням яких або з їх обігом вчиняється злочин [12, с. 44].

Прийнятним і важливим, на наш погляд, є підхід до поняття «предмет злочину» Є.В. Лащука, який зазначає, що «...предмет злочину знаходить свій прояв у матеріальних цінностях, які людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами з приводу яких та/або шляхом безпосереднього впливу на які вчиняється злочинне діяння [13, с. 6]. Істотно доповнює поняття «предмет злочину» позиція О.Ю. Вітка: «...якими можуть бути будь-які речі, будь-яка інформація, будь-яка енергія, які мають матеріальний вираз, з властивостями яких та з вказівкою на які закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність складу злочину в діянні особи» [2, с. 32].

Слід зазначити, що вищенаведені дискусійні положення стосовно поняття «предмет злочину» не вирішують питання стосовно місця предмета злочину в структурі складу злочину і, зокрема, діяння, передбаченого ст. 243 КК України. Враховуючи вищезазначене, дослідимо питання місця предмета злочину у структурі досліджуваного складу злочину. Існують різні точки зору з приводу цього питання. Прибічники першої точки зору вважають, що предмет злочину

знаходиться за межами об'єкта діяння [16, с. 71; 17, с. 246]; деякі криміналісти ототожнюють безпосередній об'єкт і предмет злочину [18, с. 19; 19, с. 42; 20, 142]; автори третьої точки зору розглядають предмет злочину як складову об'єкта злочину [21, с. 56; 22, с. 303; 23, с. 222; 24, с. 130; 11, с. 8; 3, с. 9; 26, с. 126; 25, с. 9]; прихильники четвертої точки зору зазначають, що предмет злочинного діяння не самостійний елемент складу злочину, а лише факультативна ознака злочину, тісно пов'язана з об'єктом злочину [27, с. 36–37; 5, с. 132–133]; В.К. Матвійчук наполягає на тому, що предмет злочину є самостійною ознакою конкретного злочину [28, с. 136]. О.Ю. Вітко вважає, що предмет злочину є самостійним і обов'язковим лише для предметних складів злочинів елементом та пов'язаний із об'єктом злочину таким же чином, як і з іншими елементами складу злочину, такими, як об'єкт та суб'єкт злочину, об'єктивна та суб'єктивна сторона злочину [2, с. 27–28].

Погляди авторів першої точки зору, зокрема Д.Н. Розенберга та ін., на наш погляд, містять позитивні моменти, оскільки предмет злочину виноситься за межі об'єкта.

Слід зазначити, що певні властивості предмета злочину зумовлюють необхідність надання їй певної правової значимості в конкретному складі злочину [15, с. 132]. Так, наприклад, властивості предмета надають можливість вирішити питання про відповідальність за забруднення моря, тому виділення предмета злочину в окрему ознаку з наданням йому законодавцем того чи іншого значення, властивостей, функцій визначає його як самостійну і необхідну ознаку конкретного складу злочину (факультативну – загального складу злочину) [15, с. 132]. Безапеляційність твердження прихильників другої точки зору, зокрема, А.Н. Васильєва, М.П. Михайленка, А.А. Піонтковського та ін. стосовно тотожності об'єкта і предмета злочину є проблематичним. Це наглядно довів М.Й. Коржанський, звертаючи увагу на те, що об'єктом злочину завжди є суспільні відносини, а предмет – це матеріальна річ, складова частина об'єкта злочину [3, с. 9–10]. У цьому контексті слід погодитися з думкою В.К. Матвійчука, що погляди авторів другої точки зору, які ототожнюють безпосередній об'єкт і предмет злочину, навіть не ґрунтуються на чинному законодавстві [17, с. 132]. Не можна також погодитися з твердженням третьої групи, які складають абсолютну більшість, і принципово дотримуються того, що предмет злочину може для певної мети мати інші правові функції, має інше призначення і є лише предметом відносин. У цьому запереченні ми покладаємося на позицію В.К. Матвійчука, який вважає, що не можна зрозуміти предмет злочину, розглядаючи його за такою лише функцією [28, с. 132]. Це, як завжди переконливо, підтверджує В.Я. Тацій, вказуючи, що структура будь-яких суспільних відносин є незмінною, оскільки до їх складу поряд з іншими системоутворюючими частинами (елементами) входить предмет суспільних відносин, причому якими б властивостями він не володів і в якій би формі не проявився у складі суспільних відносин, він завжди є їх предметом, і його ніяк не слід називати чимось іншим (наприклад, предмет злочину або предметом посягання) [27, с. 27].

Нам більше імпонує позиція четвертої групи авторів (В.Я. Тація, П.С. Матишевського, Є.В. Фесенка), які вважають, що предмет злочину – не

самостійний елемент складу злочину, а лише ознака злочину [7, с. 36–37; 6, с. 132–133]. Однак, як зазначає В.К. Матвійчук, думка В.Я. Тація щодо відмінності термінів «елемент» і «ознака» є непереконливою, оскільки ґрунтується лише на тлумаченні «Словаря русского языка» С.І. Ожегова [28, с. 133]. Ми сприймаємо позицію В.К. Матвійчука про те, що судження В.Я. Тація з приводу того, що предмет злочину не може претендувати на роль самостійного елемента складу злочину, є непереконливою, оскільки його висновок спирається лише на судження, що склад злочину утворює сукупність його обов'язкових елементів (об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єктивної сторони та суб'єкта злочину), яке можна вважати дискусійним [28, с. 134].

На рівні загального складу злочину можливий і такий підхід, але на рівні конкретного складу злочину, передбаченому ст. 243 КК України, таке судження надто суперечливе. Варто підкреслити, що предмет злочину як правове явище має ряд ознак, у тому числі й юридичних [28, с. 134]. Згідно зі «Словарем русского языка» С.І. Ожегова, під елементом слід розуміти складову частину будь-якого складного цілого [29, с. 581]. Термін «елемент» визначається як складова частина чого-небудь або як окрема сторона, риса чого-небудь [30, с. 473]. У свою чергу, термін «ознака» в різних словниках тлумачаться як риса, особливість, властивість кого-небудь, чого-небудь або те, що вказує на що-небудь, свідчить про щось [31, с. 655].

Проте якщо об'єкт злочину є самостійною ознакою, то предмет — факультативною ознакою складу злочину [32, с. 36]. У контексті зазначеного слід погодитися з думкою О.Ю. Вітка, що якщо визнавати предмет злочину факультативною ознакою складу злочину, який разом з об'єктом утворює самостійний елемент складу злочину — об'єкт злочину, то очевидним стає певне ототожнення предмета та об'єкта злочину як елемента складу злочину, що є недостатньо обґрунтованим [2, с. 28; 33, с. 168]. Аналіз зазначених понять свідчить, що вони за своєю суттю майже не відрізняються. Виходячи з цього, важко погодитися з О.Ю. Вітком та Т.Л. Сергеевою стосовно того, що термін «елемент» і «ознака» є різними за своєю суттю поняттями [2, с. 29]. Більш аргументованою є думка В.Я. Тація, який вважає, що предмет конкретного складу злочину і предмет відносин (складова об'єкту) не є тотожними [27, с. 27]. Таким чином, предметом суспільних відносин, які є об'єктом складу злочину, визнається все те, з приводу чого або у зв'язку з чим існують саме ці відносини [27, с. 47]. Важливо також зазначити, що нашу позицію підтримує О.Ю. Вітко: «... можна дійти висновку про те, що дійсно для кримінального права можливо визнати допустимим говорити про те, що склад злочину має ознаки або елементи» [2, с. 29].

Про предмет злочину як ознаку складу злочину слід говорити тільки при посяганні на суспільні відносини, які виражаються в матеріальних предметах [34, с. 164].

Значення правової ознаки предмета злочину полягає в тому, що за його допомогою законодавець у диспозиції норми Особливої частини Кримінального кодексу вказує на відносини, що виступають об'єктом злочину [34, с. 172], тому слід класифікувати предмети злочину залежно від вираження в них тих або інших властивостей [34, с. 174].

Якщо предмет злочину виражає суспільні відносини, то їх класифікація повинна визначатися властивостями предмета злочину залежно від того, які відносини вони, на думку законодавця, характеризують [34, с. 174]. У цьому контексті ми приєднуємося до класифікації предметів злочинів В.М. Винокурова, дотримуючись принципів, що характеризують такі суспільні відносини: 1) особисті немайнові відносини; 2) майнові; 3) у сфері суспільної небезпеки; 4) у сфері здоров'я населення і суспільної моралі; 5) у сфері безпеки держави; 6) у сфері правосуддя; 7) у сфері порядку управління [34, с. 174]. Проте, з певним уточненням, оскільки забруднення моря стосується відносин, які забезпечують охорону і раціональне використання об'єктів навколишнього природного середовища.

Отже, дотримуючись концепції, що предмет злочину перебуває за межею об'єкта та є самостійною ознакою предметних злочинів [32, с. 172], оскільки він має певні властивості (ознаки), які відділяють його від об'єкта [33, с. 176–177], то вкотре варто погодитися з твердженням В.Я. Тація, що предмет злочину і предмет відносин не є тотожними [15, с. 136].

Слід наголосити на тому, що предмет злочину, передбачений ст. 243 КК України, має важливе кримінально-правове значення для: 1) встановлення в суспільно небезпечному діянні складу злочину як підстави кримінальної відповідальності; 2) правильної кваліфікації злочину; 3) відмежуванні його від суміжних злочинів та аналогічного адміністративно-правового делікту; 4) оцінки суспільної небезпеки злочину. Згідно з ч.1. ст. 243 КК України предметом злочину виступають: 1) внутрішні морські води; 2) води територіального моря України; 3) води виключної (морської) економічної зони України; 4) води відкритого моря.

Однією з особливостей злочинів, передбачених ст. 243 КК, є те, що йдеться не про один, а про декілька предметів злочину: внутрішні морські води; води територіального моря України; води виключної (морської) економічної зони України; води відкритого моря [35]. При цьому кожен з них має окреме значення та характеристику. Проте насамперед важливо встановити родові ознаки, властиві всім цим предметам злочину, що аналізуються. Такий підхід надасть можливості глибше і повніше встановити видові ознаки, притаманні кожному з указаних предметів. Вирішуючи цю проблему, треба визначити більш широке за обсягом поняття (термін), яке охоплювало б усі вказані в ст. 243 КК України предмети злочину. Таким терміном, який охоплював би кожен із предметів досліджуваного злочину, може бути «води моря» або «морські води». Оскільки в структурі суспільних відносин, які розглядаються, предмет відносин стосується нематеріальних відносин [28, с. 135], то у таких відносинах його функції виконують інші соціальні цінності (наприклад, блага екологічні). В цьому випадку суть відносин полягає в тому, щоб забезпечувати умови з охорони внутрішніх морських чи територіальних вод України або вод виключної (морської) економічної зони України, вод України у відкритому морі від їх забруднення, що убезпечує від створення небезпеки для життя чи здоров'я людей або живих ресурсів моря чи могло перешкодити законним видам використання моря або убезпечити від спричинення загибелі або захво-

рювання людей, масової загибелі або захворювання людей, масової загибелі об'єктів тваринного і рослинного світу або інші тяжкі наслідки. Причому зазначений нами предмет суспільних відносин і самі суспільні відносини збігаються. Натомість предмет злочину дещо інший.

Але такий підхід до тлумачення предмета досліджуваного злочину є все ж таки надто узагальненим. На наше переконання, необхідно чітко вказати ознаки предмета досліджуваного злочину, і на цій підставі не тільки правильно кваліфікувати вчинене суспільно небезпечне діяння за ст. 243 КК України, а й відмежувати його від суміжних правопорушень. Для з'ясування змісту поняття «предмет злочину», передбаченого ст. 243 КК України, треба виокремити (визначити) ознаки, властиві саме цьому предмету (в його родовій характеристиці). Насамперед це ознаки, які в юридичній літературі розглядаються як загальні (універсальні), властиві кожному предмету злочину [1, с. 58]: соціальна, фізична, юридична (нормативна) [10, с. 67–73; 13, с. 8] – це ознаки, які в даному випадку мають своє специфічне відображення. Крім того, необхідно визначитися зі спеціальними ознаками, які відображали б особливості цього предмета в його зв'язку з безпосереднім об'єктом злочину і доповнювали б його загальні ознаки. Спеціальними ознаками предмета злочину, передбаченого ст. 243 КК України, за аналогією, можна назвати такі: інформативність, імперативність і спеціальне функціональне призначення [1, с. 59].

Розглянемо детальніше наведені вище ознаки. Перш за все звернемося до загальних ознак. Соціальна ознака вказує на зв'язок предмета з об'єктом злочину. З предметом злочину і предметом суспільних відносин ми визначилися. Саме води внутрішнього моря чи територіального або води виключної (морської) економічної зони України, води відкритого моря виступають чинниками, які зумовлюють виникнення та існування суспільно значущої (позитивної) діяльності суб'єктів суспільних відносин, що забезпечують умови з охорони внутрішніх морських чи територіальних вод України або вод виключної (морської) економічної зони України, вод України у відкритому морі від їх забруднення. Істотна шкода цьому об'єкту спричиняється противоправними діяннями, які описані в диспозиціях чч.1, 2 та 3 ст. 243 КК України стосовно суб'єкта суспільних відносин, а саме: умов з охорони і обсягу використання цих предметів. Таким чином створюється реальна загроза існування аналізованих суспільних відносин.

Фізична ознака предмета злочину, як правило, свідчить, що він за загальним правилом є матеріальним вираженням існування тих чи інших суспільних відносин (у нашому випадку, він є субстратом останніх, зокрема, природний об'єкт у відносинах у сфері навколишнього природного середовища, а в інших – матеріальним відтворенням цих відносин або свідченням їх існування) [1, с. 60].

Юридична (нормативна) ознака вказує на предмет злочину (внутрішні морські води, води територіального моря України, води виключної (морської) економічної зони України, води відкритого моря, які суб'єктами злочину (їх діяннями) забруднюються) як обов'язкову ознаку злочину, передбаченого ст. 243 КК України. Зміст останньої певною мірою розкривається в ст. 243 КК

України, в низці інших нормативно-правових актів. Юридична ознака свідчить, що стосовно цих предметів вчиняються певні діяння, описані в диспозиціях чч. 1, 2 та 3 цієї статті [35].

Спеціальні ознаки. Інформативність як ознака предмета злочину, передбаченого ст. 243 КК України, свідчить, що внутрішні морські води, води територіального моря України, води виключної (морської) економічної зони України, води відкритого моря, містять інформацію щодо стану, який відповідає належному екологічному стану, але в дійсності ці предмети піддані забрудненню матеріалами чи речовинами, шкідливими для життя чи здоров'я людей або відходами внаслідок порушення спеціальних правил.

Імперативність як ознака задекларованого нами предмета злочину (за ст. 243 КК) тісно пов'язана з юридичною (нормативною) його ознакою і вказує на те, що приписи, які за змістом містяться у цих предметах, повинні беззастережно виконуватися суб'єктами цих відносин, що нами досліджуються.

Функціональна ознака предмета цього злочину, об'єднуючи в собі дві попередні, вказує на спеціальне призначення предметів цього злочину для доведення відповідними суб'єктами (які зазначені в законі) до відповідних адресатів. Це означає, що ці предмети, надані в користування на законних підставах і їх використання, є законним, тобто породжують належні права і обов'язки для суб'єктів досліджуваних суспільних відносин.

Спеціальні ознаки предмета досліджуваного злочину надають можливість відмежовувати предмет злочину, передбаченого ст. 243 КК України від предмета злочину, передбаченого ст. 242 КК України.

З метою належного з'ясування предметів злочину забруднення моря розглянемо кожен предмет з названих нами вище окремо. З цією метою нам необхідно з'ясувати існуючі точки зору на предмет цього злочину: 1) С.Б. Гавриш, О.О. Дудоров, В.А. Клименко, М.М. Панько предметом цього злочину називають внутрішні морські чи територіальні води України, води виключної (морської) економічної зони України а також відкрите море [36, с. 429; 37, с. 748; 38, с. 329; 39, с. 516]; 2) Н.О. Лопашенко стверджує, що предметом злочину забруднення морського середовища, є морське середовище, яке виключає всі види вод, крім указаних у ст. 250 КК РФ (забруднення вод), а саме і внутрішні морські води РФ, територіальне море РФ, прилегла зона РФ, виключна економічна зона РФ, відкрите море, а також континентальний шельф РФ [40, с. 125]; 3) В.І. Антипов заявляє, що предметом цього злочину є морська екосистема, тобто сукупність живих морських організмів і середовища моря (води морів з певними притаманними тільки їм фізико-хімічними властивостями), що взаємодіють між собою [41, с. 544]; 4) автори Науково-практичного коментаря до Кримінального кодексу України під заг. ред. М.О. Потєбенька, В.Г. Гончаренка, В.С. Плугатир і О.В. Кришевич переконані, що предмет цього злочину – внутрішні морські води, територіальні води та відкрите море, виключна (морська) економічна зона України, а також живі ресурси моря, зони лікування і відпочинку [42, с. 553].

Аналіз існуючих точок зору дає змогу виокремити такі позитивні моменти стосовно предмета злочину забруднення моря: 1) що предметом

цього злочину є води морів з певними притаманними тільки їм фізико-хімічними властивостями, що взаємодіють між собою [41, с. 544]; 2) що предметом злочину є всі види вод, крім указаних у ст. 250 КК РФ (за КК України, крім указаних у ст. 242 КК) [40, с. 125]; 3) що це води виключної (морської) економічної зони України [36, с. 429; 37, с. 748; 38, с. 329; 39, с. 516]. Натомість до негативних положень, що мають місце в існуючих точках зору відносяться такі положення: 1) що таким предметом цього злочину внутрішні морські чи територіальні води України, а також відкрите море [36, с. 429; 37, с. 748; 38, с. 329; 39, с. 516; 42, с. 553], внутрішні морські води РФ, територіальне море РФ, прилегла зона РФ, виключна економічна зона РФ, відкрите море, а також континентальний шельф РФ [40, с. 125], відкрите море, виключна (морська) економічна зона України [42, с. 553].

С.Б. Гавриш, В.А. Климентко, М.М. Панько та В.С. Плугатир і О.В. Кришевич предмет злочину замінили місцем вчинення злочину, що є помилковим, оскільки йдеться про територію, де відбулося забруднення моря. Таку ж помилкову позицію стосовно предмета цього злочину зайняла Н.О. Лопашенко; 2) що таким предметом злочину є живі ресурси моря, зони лікування і відпочинку (автори В.С. Полугатир, О.В. Кришевич та науковці, що готували Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України за заг. ред. М.О. Потебенька, В.Г. Гончаренка). Ця позиція є хибною, оскільки, виходячи з положень диспозицій ст. 243 КК України, йдеться: 1) про загрозу (створення небезпеки) настання наслідків забруднення моря для життя чи здоров'я людей або живих ресурсів моря чи могло перешкодити законним видам використання моря (ч. 1 ст. 243 КК); 2) про настання наслідків забруднення моря: спричинення загибелі або захворювання людей, масова загибель об'єктів тваринного і рослинного світу або інші тяжкі наслідки (ч. 2 ст. 243 КК); 3) про те, що внаслідок забруднення моря було створено небезпеку для життя, здоров'я людей або живих ресурсів моря чи могло завдати шкоди зонам лікування і відпочинку або перешкоджати іншим законним видам використання моря (ч. 3 ст. 243 КК), тобто йдеться про прояв злочину зовні.

Проте важливо звернути увагу на те, що з'ясоване нами має дуже важливе значення для встановлення предмета злочину забруднення моря, але існує необхідність додаткового тлумачення закону про кримінальну відповідальність, в нашому випадку ст. 243 КК. Правильне тлумачення закону, як це частково мало місце в нашому дослідженні, є способом належного пізнавального оволодіння його змістом. Тлумачення законів за загальноприйнятою думкою слугує цілям їх реалізації, їхньому юридично грамотному застосуванню. Тому можна стверджувати, що розкрити зміст ст. 243 КК — означає, зокрема, використати прийом системного тлумачення. У цьому контексті важливо погодитися з А.С. Піголкіним, що встановлення певного зв'язку (як близького, так і більш віддаленого) з іншими правовими нормами є необхідним і надто важливим елементом тлумачення всіх без винятку правових норм [42, с. 27]. У процесі системного тлумачення правових норм розкриваються їх зв'язки з іншими правовими нормами, без знання яких неможливо повністю з'ясувати, а, відповідно і застосувати норми, що нас цікавлять [42, с. 28]. Системне тлумачення

дає змогу усунути ті неясності, які виникають у процесі граматичного тлумачення [43, с. 7]. Але перед цим з'ясуємо, що слід розуміти під поняттям «море». Море «-я, с.1. Частина океану — великий водний простір із гірко-солonoю водою; відособлений від океану суходолом або островами і має особливий гідрометеорологічний режим // Дуже велике озеро з такою водою. Чорне море. Відкрите море: у міжнародному праві — райони морів і океанів, які не підпадають під суверенітет якої-небудь держави... 2. Дуже велике штучне водоймище, Каховське море...» [43, с. 690].

Що стосується ст. 243 КК, то тільки шляхом системного тлумачення можливо розкрити зміст таких понять, як «внутрішні морські й територіальні води України», «води виключної (морської) економічної зони України», «відкрите море». У процесі з'ясування відповідних понять виникає необхідність пізнання того, що таке «внутрішні морські і територіальні води», «води виключної (морської) економічної зони України», «відкрите море» та інші поняття «води внутрішнього моря», «територіального моря», «води відкритого моря».

Згідно з п. 3 Правил охорони внутрішніх морських вод і територіального моря від забруднення та засмічення, затверджених Постановою КМУ від 29.02.1996 № 269, до внутрішніх морських вод України відносяться: морські води, розташовані в бік берега від прямих висхідних ліній, прийнятих для відліку ширини територіального моря України; води портів України, обмежені лінією, що проходить через постійні портові споруди, які найбільш виступають у бік моря; води заток, бухт, губ і лиманів, гаваней і рейдів, береги яких повністю належать Україні, до певної лінії, проведеної від берега до берега в місці, де з боку моря вперше утворюється один або декілька проходів, якщо ширина кожного з них не перевищує 24 морські милі; води заток, бухт, губ і лиманів, морів та проток, що історично належать Україні [44]. Внутрішні морські води є частиною території прибережної держави України, яка поширює на них свій суверенітет, як і на сухопутну територію, без всяких виключень. Правовий режим внутрішніх вод визначається внутрішнім законодавством держави Україна. Це також підтверджується ст. 6 Закону України «Про державний кордон України» [45]. Ці положення свідчать про територію, а отже, місце вчинення злочину, тому про предмет потрібно говорити, як про «води внутрішнього моря», які характеризуються певними фізико-хімічними властивостями, але які знаходяться в межах внутрішніх морських вод. Це підтверджується тим, що Україні, яка має внутрішні морські води, повністю належить поверхність і надра морського дна, покриті внутрішніми водами.

Відповідно до ст. 5 Закону «Про державний кордон України», до територіального моря України «належать прибережні морські води шириною 12 морських миль, відлічуваних від лінії найбільшого відпливу як на материк, так і на островах, що належать Україні, або від прямих вихідних ліній, які з'єднують відповідні точки. Географічні координати цих точок затверджуються в порядку, який встановлюється Кабінетом Міністрів України. В окремих випадках інша ширина територіального моря України може встановлюватися міжнародними договорами України, а при відсутності договорів — відповідно до загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права [45]. Ці положення знайш-

ли своє місце і в «Правилах охорони внутрішніх морських вод і територіального моря України від забруднення та засмічення», затверджених Постановою КМУ України від 29.02.1996 № 269 [44]. У цьому сенсі слід звернути увагу на те, що на Женевській конференції 1958 р. була прийнята Конвенція про територіальне море і прилеглу зону, де було зафіксовано, що на територіальні води поширюється суверенітет прибережної держави, в тому числі цей суверенітет також поширюється на повітряний простір над територіальним морем, на поверхність і надра дна цього моря (зазначалося, що учасники Женевської конференції заявили про те, що прибережна держава здійснює свій суверенітет у своїх територіальних водах з дотриманням норм міжнародного права, тобто з цього випливає, що режим територіальних вод повинен відрізнятися від режимів інших територій держави, зокрема, його сухопутної території, внутрішніх вод і повітряного простору над ним) [46]. Ці положення свідчать про місце вчинення злочину, яке в законі ст. 243 КК позначається поняттям «територіальні води України». Системне тлумачення дає змогу визначити предмет злочину таким чином: «води територіального моря України», які забруднюються в межах територіальних вод України, як місце вчинення злочину.

Згідно з положеннями Конвенції ООН з морського права 1982 р., спрямованими на встановлення одноманітного режиму економічних зон з метою сприянню впровадження в життя цих положень був прийнятий Закон України «Про виключну (морську) економічну зону України» від 16.05.1995 № 163, який визначає правовий режим виключної (морської) економічної зони України [47].

Відповідно до ст. 2 цього Закону України, під виключною (морською) економічною зоною України слід розуміти «Морські райони, зовні прилеглі до територіального моря України, включаючи райони навколо островів, що їм належать... Ширина виключної (морської) економічної зони становить до 200 морських миль, відлічених від тих самих вихідних ліній, що і територіальне море України» [47]. Згідно із ст. 4 цього Закону, Україна у своїй виключній (морській) економічній зоні «має суверенні права щодо розвідки, розробки і збереження природних ресурсів... у водах, що покривають морське дно, на морському дні та в його надрах... юрисдикцію, передбачену відповідними положеннями цього Закону та нормами міжнародного права, щодо створення і використання штучних островів, установок і споруд, здійснення морських наукових досліджень, захисту та збереження морського середовища...» [47]. Також ст. 16 цього Закону містить приписи стосовно того, що «Запобігання забрудненню морського середовища, пов'язаному з діяльністю у виключній (морській) економічній зоні, здійснюється відповідно до законодавства України і міжнародних договорів України... [47]. Згідно зі ст. 21 цього Закону, «Громадяни України, іноземці та особи без громадянства за порушення законодавства про виключну (морську) економічну зону України несуть дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність, встановлену законодавчими актами України...» [47]. Крім того, ст. 26 цього Закону передбачає відповідальність за забруднення морського середовища виключної (морської) економічної зони України [47].

Викладене вище надає можливість стверджувати, що предметом злочину щодо виключної (морської) економічної зони є води виключної (морської) економічної зони, а місцем вчинення цього злочину — є межі виключної морської економічної зони, де відбувається забруднення.

Стосовно відкритого моря, то таким є морські території, які не відносяться до територіальних і внутрішніх вод України чи інших держав і користування якими врегульовано міжнародно-правовими нормами, на які не поширюється суверенітет [48; 49; 50]. Отже, предметом цього злочину є води відкритого моря. Певною мірою ці проблеми знайшли своє відображення у зарубіжному законодавстві [52; 53; 54; 55; 56].

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна стверджувати, що: 1) родове поняття цього злочину має назву «води моря» або «морські води», яке охоплює всі предмети, вказані в ст. 243 КК України; 2) перелік предметів цього злочину є таким: води внутрішнього моря України, води територіального моря України; води виключної (морської) економічної зони України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Панов М.М.* Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення: дис. ... канд. юрид. наук. за спец. 12.00.08. — кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / Микола Миколайович Панов. — Харків : Інститут вивчення проблем злочинності Академії Правових наук України, 2006. — 194 с.
2. *Вітко О.Ю.* Поняття предмета злочину як елемента складу злочину / О.Ю. Вітко // *Юридична наука.* — 2013. — № 11. — С. 27–34.
3. *Коржанский Н.И.* Предмет преступления (понятие, виды и значение для квалификации): Учебное пособие / Н.И. Коржанский. — Волгоград : Волгоградская Высшая следственная школа МВД СССР, 1976. — 56 с.
4. *Коржанский Н.И.* Уголовное право Украины: Общая часть: [курс лекций для студ. высш. учеб. завед.] — К. : Наукова думка, 1996. — 336 с.
5. Кримінальне право України. Загальна частина: [підручник для студ. юрид. вузів і фак.]; за ред. П.С. Матишевського та ін. — Київ : Юринком Інтер, 1997. — С. 124 — 133.
6. *Фесенко Є.В.* Цінності як об'єкт злочину / Є.В. Фесенко // *Право України.* — 1999. — № 6. — С. 75–78.
7. *Тацій В.Я.* Объект и предмет преступления в советском уголовном праве [текст] / В.Я. Тацій. — Харьков : Вища школа. Изд-во ХГУ, 1988. — 198 с.
8. *Загородников Н.И.* Понятие объекта преступлений в советском уголовном праве / Н.И. Загородников // *Тр. ВЮА.* — 1945. — Вып.13. — С. 40–48.
9. *Бажанов М.И.* Уголовное право Украины: Общая часть: [конспект лекций] М.И. Бажанов, Днепрпетровск : Пороги, 1992. — 168 с.
10. *Панов Н.И.* Понятие предмета преступления по советскому уголовному праву / Н.И. Панов // *Проблемы правоведения: Республ. межведом. научн. сб.* — Вып. 45. — К. : Вища школа, 1984. — С. 67–73.
11. *Кравцов С.Ф.* Предмет преступления : Автореферат дис. канд. юрид. наук : специальность 12.00.08. — уголовное право и криминология; уголовно-исправительное право / С.Ф. Кравцов. — Л., 1976. — 24 с.

12. *Панов М.М.* Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків / М.М. Панов : Монографія / Наук. ред. д-р юрид. наук, професор, акад. АПРН України В.І. Борисов. — Х. : Право, 2009. — 184 с.

13. *Лащук Є.Ф.* Предмет злочину в кримінальному праві України : дис. канд. юрид. наук : 12.00.08 / Єфрем Вікторович Лащук. — К. : Національна академія внутрішніх справ України, 2005. — 20 с.

14. Уголовное право Украины : Общ. часть : Учебник; под ред. М.И. Бажана, В.В. Сташиса, В.Я. Тацья. — Х. : Право, 1977. — 412 с.

15. *Тацій В.Я.* Объект и предмет преступления в советском уголовном праве / В.Я. Тацій. — Х. : Высш. шк., 1988. — 198 с.

16. *Розенберг Д.Н.* О понятии имущественных преступлений в советском уголовном праве (объект и предмет посягательства) / Д.Н. Розенберг // Учен. зап. Харьк. юрид. ин-та. — Вып. 3. — Харьков, 1948. — С.60—74.

17. Советское уголовное право. Общая часть : В 18-ти вып. — Вып. 3 / Гришаев П.И. Понятие преступления. Причины преступности. — М. : ВЮЗИ, 1960. — 68 с.

18. *Васильев А.Н.* Преступления против социалистической собственности / А.Н. Васильев // Советское уголовное право. Часть особенная [в 13-ти вып.]; под общ. Ред. А.Н. Васильева. Вып. 3. — М. : М-во высш. Образования СССР. Всесоюзный юрид. заочн. ин-т, 1959. — 46 с.

19. *Михайлов М.П.* Уголовная ответственность за кражу личного имущества и разбой (по советскому праву) / М.П. Михайлов. — М. : Госюриздат, 1958. — 156 с.

20. *Пионтковский А.А.* Учение о преступлении по советскому уголовному праву / А.А. Пионтковский. — М. : Госюриздат, 1961. — 666 с.

21. *Кудрявцев В.Н.* К вопросу о соотношении объекта и предмета преступления / В.Н. Кудрявцев // Труды ВЮА. — Вып. 13. — М.З. 1951. — С. 52—59.

22. *Беляев Н.А.* Объект преступления/Н.А. Беляев// Курс советского уголовного права; отв. ред. Н.А. Беляев, М.Д. Шаргородский; Ленингр. гос. ун-т им. А.А. Жданова. Часть общая [Н.А. Беляев, Н.С. Лейкина, В.К. Глистин и др.]. — Л. : Изд-во Ленинг.ун-та им. А.А. Жданова, 1968. — Т.1. — С. 275—311.

23. *Фролов Е.А.* Спорные вопросы общего учения об объекте преступления / Е.А. Фролов// Учен. труды сведловск. юрид. ин-та, 1969. — Вып. 10. — С. 104—225.

24. *Никифоров Б.С.* Объект преступления по советскому уголовному праву / Б.С. Никифоров. — М. : Госюриздат, 1960. — 229 с.

25. *Музыка А.А., Лащук Є.В.* Предмет злочину: Теоретичні основи пізнання : Монографія / А.А. Музыка, Є.В. Лащук. — К. : Паливода А.В., 2011. — 192 с.

26. *Глистин В.К.* Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений (Объект и квалификация) / В.К. Глистин. — Л. : Изд-во Ленингр. гос. ун-та, 1979. — 127 с.

27. *Тацій В.Я.* Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України [навч. посібник] / В.Я. Тацій. — Харків : Українська юридична академія, 1994. — 80 с.

28. *Матвійчук В.К.* Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища : Монографія / В.К. Матвійчук. — К. : ВНЗ «Національна академія управління», 2011. — 368 с.

29. *Ожегов С.И.* Словарь русского языка. Ок. 57000 слов / Под ред. чл.-корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой. 19 изд., испр. — М. : Рус.яз, 1987. — 846 с.

30. Словник української мови. — Т. 2 (г-ж) / [редакційна колегія І.К. Білодід, А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, П.Й. Горещкий, Л.Л. Гумецька]; ред. тому П.П. Дощенко, Л.А. Юрчук. — К. : Наукова думка, 1971. — 550 с.

31. Словник української мови. — Т. 5 (н-о) / [редакційна колегія І.К. Білодід, А.А. Бурячок, В.О. Винник, Г.М. Гнатюк, П.Й. Горецький]; ред. тому В.О. Винник, Л.А. Юрчук. — К. : Наукова думка, 1974. — 840 с.

32. *Матвійчук В.К.* Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): Монографія / В.К. Матвійчук. — К. : Азимут-Україна, 2005. — 464 с.

33. *Сергеева Т.Л.* Охрана природы по советскому уголовному законодательству / Т.Л. Сергеева // Правовые вопросы охраны природы в СССР / Отв. ред. Г.Н. Полянская. — М. : Госюриздат, 1963. — С. 168—227.

34. *Винокуров В.Н.* Объект преступления: аспекты понимания, способы установления и применения уголовного закона : Монография / В.Н. Винокуров. — М. : Юрлитинформ, 2012. — 288 с.

35. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-14 / Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25—26. — Ст. 131.

36. *Гавриш С.Б.* Злочини проти довкілля. / С.Б. Гавриш // Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: У 2 т. / За заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. — 5-те вид., допов. — Х. : Право, 2013. т.2: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. — 2013. — С. 394—458.

37. *Дудоров О.О.* Злочини проти довкілля. / О.О. Дудоров // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: за ред. М.І. Мельникова, М.І. Хавронюка. — 9-те вид. перероб. і допов. — К. : Юридична думка, 2012. — С. 720—782.

38. *Клименко В.А.* Злочини проти довкілля / В.А. Клименко // Кримінальне право України. Особлива частина : Підручник (Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.). — Вид. 2-ге, переробл. та доповн.; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. — К. : Атіка, 2008. — С. 301—353.

39. *Панько М.М.* Преступления против окружающей среды / М.М. Панько // Уголовный кодекс Украины. Комментарий: под ред. Ю.А. Кармазина, Е.Л. Стрельцова. — Харьков, ООО «Одиссей», 2001. — С. 496—540.

40. *Лопашенко Н.А.* Экологические преступления: Комментарий к главе 26 УК РФ / Н.А. Лопашенко. — СПб. : Изд-во «Юридический центр Прес», 2002. — 802 с.

41. *Плугатир В.С., Кришевич О.В.* Злочини проти довкілля / В.С. Плугатир, О.В. Кришевич // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко [та ін.]; за ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. — К. : Юрінком Інтер, 2016. — С. 530—578

42. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України; під заг. ред. М.О. Потебенька, В.Г. Гончаренка у 2-х ч. Ч.2. — К. : «Форум», 2001. — 944 с.

43. *Пиголкин А.С.* Толкование нормативных актов в СССР / А.С. Пиголкин. — М. : Госюриздат, 1962. — 165 с.

44. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005 — 1728 с.

45. Правила охорони внутрішніх морських вод і територіального моря від забруднення та засмічення: Затверджено постановою КМУ від 29 лютого 1996 року № 269 (у редакції постанови КМУ від 29.03.2002 № 431 ті редакції пот. КМУ від 13.10.2015 № 853) // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — Ст. 3041.

46. Про державний кордон України: Закон України від 4 листопада 1991 року від 04.11.1991 № 1777-ХІІ (із змінами і доповненнями на 04.07.2013) // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 2. — Ст. 5.

47. Про територіальне море та прилеглу зону: Женевська Конвенція 1958 року // Відомості Верховної Ради СРСР. — 1964. — № 43.

48. Про виключну (морську) економічну зону України: Закон України № 162/95 від 16.05.1995 // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 21. — Ст. 152.

49. Конвенція Організації Об'єднаних націй по морському праву від 10.12.1982: Конвенція ратифікована Законом України № 728 — XIV від 03.06.1998 // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 31. — Ст. 254.

50. Конвенція про відкрите море [Електронний ресурс]. — Режим доступу к сайту : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_180.

51. Міжнародна конвенція щодо втручання у відкритому морі у випадках аварій, які призводять до забруднення нафтою [Електронний ресурс]. — Режим доступу к сайту : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_049.

52. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and D j, prof. N. F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A. I. Lukashov and candidate of law E. A. Sarkisova, translated from Polish by D. A. Barilovitch. — St. Petersburg : "Yuridicheskyy Centei Press", 2001.— 234 p.

53. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : "Yuridicheskyy Center — Press", 2001. — 298 p.

54. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. — St. Petersburg : "Yuridicheskyy Center — Press", 2002. — 366 p.

55. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St. Petersburg : "Yuridicheskyy Center — Press", 2002. — 226 p.

56. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : "Yuridicheskyy Center — Press", 2002. — 366 p.

REFERENCES

1. *Panov M.M.* Kryminalna vidpovidalnist za nezakonni dii z dokumentamy na perekaz, platizhnymy kartkamy ta inshymy zasobamy dostupu do bankivskykh rakhunkiv, obladnanniam dlia yikh vyhotovlennia : dys. ... kand. yuryd. nauk. za spets. 12.00.08. — kryminalne pravo ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo / Mykola Mykolaiovych Panov. — Kharkiv : Instytut vyvchennia problem zlochynnosti Akademii Pravovykh nauk Ukrainy, 2006. — 194 s.

2. *Vitko O.Yu.* Poniattia predmeta zlochynu yak elementa skladu zlochynu / O.Yu. Vitko // Yurydychna nauka. — 2013. — № 11. — S. 27–34.

3. *Korzhanskij N.I.* Predmet prestuplenija (ponjatija, vidy i znachenie dlia kvalifikacii): Uchebnoe posobie / N.I. Korzhanskij. — Volgograd : Volgogradskaja Vysshaja sledstvennaja shkola MVD SSSR, 1976. — 56 s.

4. *Korzhanskij N.I.* Ugolovnoe pravo Ukrainy: Obshhaja chast': [kurs lekcij dlia stud. vyssh. ucheb. zaved. — K. : Naukova dumka, 1996. — 336 s.]

5. Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: [pidruchnyk dlia stud. yuryd. vuziv i fak.]; za red. P.S. Matyshevskoho ta in. — Kyiv : Yuryнком Inter, 1997. — S. 124 — 133.

6. *Fesenko Ye.V.* Tsinnosti yak obiekt zlochynu / Ye.V. Fesenko // Pravo Ukrainy. — 1999. — № 6. — S. 75–78.

7. *Tacij V.Ja.* Obekt i predmet prestuplenija v sovetskom ugolovnom prave [tekst] / V.Ja Tacij. — Har'kov : Vyschha shkola. Izd-vo HGU, 1988. — 198 s.

8. *Zagorodnikov N.I.* Ponjatie obekta prestuplenij v sovetskom ugovolnom prave / N.I. Zagorodnikov // Tr. VJuA. — 1945. — Vip.13. — S. 40—48.
9. *Bazhanov M.I.* Ugolovnoe pravo Ukrainy: Obshhaja chast': [konspekt lekcij] M.I. Bazhanov, Dnepropetrovsk : Porogi, 1992. — 168 s.
10. *Panov N.I.* Ponjatie predmeta prestuplenija po sovetskomu ugovolnomu pravu / N.I. Panov // Problemy pravovedenija: Respubl. mezhvedom. nauchn. sb. — Vyp. 45. — K. : Vyshcha shkola, 1984. — S. 67—73.
11. *Kravcov S.F.* Predmet prestuplenija: Avtoreferat dis. kand. jurid. nauk: special'nost' 12.00.08. — ugolovnoe pravo i kriminologija; ugolovno-ispravitel'noe pravo / S.F. Kravcov. — L., 1976. — 24 s.
12. *Panov M.M.* Kryminalna vidpovidalnist za nezakonni dii z dokumentamy na perekaz, platizhnyy kartkamy ta inshymy zasobamy dostupu do bankivskykh rakhunkiv / M.M. Panov : Monohrafiia / Nauk. red. d-r yuryd. nauk, professor, akad. APrN Ukrainy V.I. Borysov. — Kh. : Pravo, 2009. — 184 s.
13. *Lashchuk Ye.F.* Predmet zlochynu v kryminalnomu pravi Ukrainy : dys. kand. yuryd. nauk : 12.00.08 / Yefrem Viktorovych Lashchuk. — K. : Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav Ukrainy, 2005. — 20 s.
14. Ugolovnoe pravo Ukrainy: Obshh. chast': Uchebnik; pod red. M.I. Bazhana, V.V. Stashisa, V.Ja. Tacija. — H. : Pravo, 1977. — 412 s.
15. *Tacij V.Ja.* Obekt i predmet prestuplenija v sovetskom ugovolnom prave / V.Ja. Tacij. — H. : Vyssh. shk., 1988. — 198 s.
16. *Rozenberg D.N.* O ponjatii imushhestvennyh prestuplenij v sovetskom ugovolnom prave (obekt i predmet posjagatel'stva) / D.N. Rozenberg // Uchen. zap. Har'k. jurid. in-ta. — Vyp. 3. — Har'kov, 1948. — S.60—74.
17. Sovetskoe ugolovnoe pravo. Obshhaja chast': V 18-ti vyp. — Vyp. 3 / Grishaev P.I. Ponjatie prestuplenija. Prichiny prestupnosti. — M. : VJuZI, 1960. — 68 s.
18. *Vasil'ev A.N.* Prestuplenija protiv socialisticheskoy sobstvennosti / A.N. Vasil'ev // Sovetskoe ugolovnoe pravo. Chast' osobennaja [v 13-ti vyp.]; pod obshh. Red. A.N. Vasil'eva. Vyp. 3. — M. : M-vo vyssh. obrazovaniya SSSR. Vsesojuznyj jurid. zaochn. in-t, 1959. — 46 s.
19. *Mihajlov M.P.* Ugolovnaja otvetstvennost' za krazhu lichnogo imushhestva i razboj (po sovetskomu pravu) / M.P. Mihajlov. — M. : Gosjurizdat, 1958. — 156 s.
20. *Piontkovskij A.A.* Uchenie o prestuplenii po sovetskomu ugovolnomu pravu / A.A. Piontkovskij. — M. : Gosjurizdat, 1961. — 666 s.
21. *Kudrjavcev V.N.* K voprosu o sootnoshenii obekta i predmeta prestuplenija / V.N. Kudrjavcev // Trudy VJuA. — Vyp. 13. — M.Z. 1951. — S. 52—59.
22. *Beljaev N.A.* Obekt prestuplenija / N.A. Beljaev // Kurs sovetskogo ugolovnogo prava; otv. red. N.A. Beljaev, M.D. Shargorodskij; Leningr. gos. un-t im. A.A. Zhdanova. Chast' obshhaja [N.A. Beljaev, N.S. Lejkina, V.K. Glistin i dr.]. — L. : Izd-vo Leningr.un-ta im. A.A. Zhdanova, 1968. — t.1. — S. 275—311.
23. *Frolov E.A.* Spornye voprosy obshhego uchenija ob obekte prestuplenija / E.A. Frolov // Uchen. trudy svedlovsk. jurid. in-ta, 1969. — Vyp. 10. — S. 104—225.
24. *Nikiforov B.S.* Obekt prstuplenija po sovetskomu ugovolnomu pravu / B.S. Nikiforov. — M. : Gosjurizdat, 1960. — 229 s.
25. *Muzyka A.A., Lashchuk Ye.V.* Predmet zlochynu: Teoretychni osnovy piznannia: Monohrafiia / A.A. Muzyka, Ye.V. Lashchuk. — K. : Palyvoda A.V., 2011. — 192 s.
26. *Glistin V.K.* Problema ugolovno-pravovoj ohrany obshhestvennyh otnoshenij (Obekt i kvalifikacija) / V.K. Glistin. — L. : Izd-vo Leningr. gos. un-ta, 1979. — 127 s.
27. *Tatsii V.Ya.* Obiekt i predmet zlochynu v kryminalnomu pravi Ukrainy [navch. posibnyk] / V.Ya. Tatsii. — Kharkiv : Ukrainska yurydychna akademiia, 1994. — 80 s.

28. *Matviichuk V.K.* Teoretychni ta prykladni problemy kryminalno-pravovoi okhorony navkolysnogo pryrodnoho seredovyscha : Monohrafiia / V.K. Matviichuk. — K. : VNZ “Natsionalna akademiia upravlinnia”, 2011. — 368 s.

29. *Ozhegov S.I.* Slovar' russkogo jazyka. Ok. 57000 slov / Pod red. chl.-korr. AN SSSR N.Ju. Shvedovoj. 19 izd., ispr. — M. : Rus.jaz, 1987. — 846 s.

30. Slovnyk ukraïnskoi movy. — T. 2 (h-zh) / [redaktsiina kolehiia I.K. Bilodid, A.A. Buriachok, H.M. Hnatiuk, P.I. Horetskyi, L.L. Humetska]; red. tomu P.P. Doshchenko, L.A. Yurchuk. — K. : Naukova dumka, 1971. — 550 s.

31. Slovnyk ukraïnskoi movy. — T. 5 (n-o) / [redaktsiina kolehiia I.K. Bilodid, A.A. Buriachok, V.O. Vynnyk, H.M. Hnatiuk, P.I. Horetskyi]; red. tomu V.O. Vynnyk, L.A. Yurchuk. — K. : Naukova dumka, 1974. — 840 s.

32. *Matviichuk V.K.* Kryminalno-pravova okhorona navkolysnogo pryrodnoho seredovyscha (kryminalno-pravove ta kryminolohichne doslidzhennia): Monohrafiia / V.K. Matviichuk. — K. : Azymut-Ukraina, 2005. — 464 s.

33. *Sergeeva T.L.* Ohrana prirody po sovetському ugolovnomu zakonodatel'stvu / T.L. Sergeeva // Pravovyе voprosy ohrany prirody v SSSR / Otv. red. G.N. Poljanskaja. — M. : Gosjurizdat, 1963. — S. 168—227.

34. *Vinokurov V.N.* Obekt prestuplenija: aspekty ponimaniya, sposoby ustanovleniya i primeneniya ugolovnoho zakona : Monografija / V.N. Vinokurov. — M. : Jurlitinform, 2012. — 288 s.

35. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 r. № 2341-14 / Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2001. — № 25—26. — St. 131.

36. *Havrysh S.B.* Zlochyny proty dovkillia. / S.B. Havrysh // Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar: U 2 t. / Za zah. red. V.Ya. Tatsiia, V.P. Pshonky, V.I. Borysova, V.I. Tiutiuhina. — 5-te vyd., dopov. — Kh. : Pravo, 2013. t. 2: Osoblyva chastyna / Yu.V. Baulin, V.I. Borysov, V.I. Tiutiuhin ta in. — 2013. — S. 394—458.

37. *Dudorov O.O.* Zlochyny proty dovkillia. / O.O. Dudorov // Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy: za red. M.I. Melnykova, M.I. Khavroniuka. — 9-te vyd. pererob. i dopov. — K. : Yurydychna dumka, 2012. — S. 720—782.

38. *Klymenko V.A.* Zlochyny proty dovkillia / V.A. Klymenko // Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna: Pidruchnik (Yu.V. Aleksandrov, O.O. Dudorov, V.A. Klymenko ta in.). — Vyd. 2-he, pererobl. ta dopovn.; za red. M.I. Melnyka, V.A. Klymenka. — K. : Atika, 2008. — S. 301—353.

39. *Pan'ko M.M.* Prestuplenija protiv okruzhajushhej srede / M.M. Pan'ko // Ugolovnyj kodeks Ukrainy. Kommentarij: pod red. Ju.A. Karmazina, E.L. Strel'cova. — Har'kov, OOO “Odisej”, 2001. — S. 496—540.

40. *Lopashenko N.A.* Jekologicheskie prestuplenija: Kommentarij k glave 26 UK RF / N.A. Lopashenko. — SPb. : Izd-vo “Juridicheskij centr Pres”, 2002. — 802 s.

41. *Pluhatyр V.S., Kryshevych O.V.* Zlochyny proty dovkillia / V.S. Pluhatyр, O.V. Kryshevych // Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy / D.S. Azarov, V.K. Hryshchuk, A.V. Savchenko [ta in.]; za red. O.M. Dzhuzhi, A.V. Savchenka, V.V. Chernieia. — K. : Yurinkom Inter, 2016. — S. 530—578

42. Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy; pid zah. red. M.O. Potebenka, V.H. Honcharenka u 2-kh ch. Ch.2. — K. : “Forum”, 2001. — 944 s.

43. *Pigolkin A.S.* Tolkovanie normativnyh aktov v SSSR / A.S. Pigolkin. — M. : Gosjurizdat, 1962. — 165 s.

44. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukraïnskoi movy (z dod. i dopov.) / Uklad. i holov. red. V.T. Busel. — K.; Irpin : VTF “Perun”, 2005 — 1728 s.

45. Pravyla okhorony vnutrishnikh morskykh vod i terytorialnogo moria vid zabrudnennia ta zasmichennia: Zatverdzheno postanovoio KМУ vid 29 liutoho 1996 roku № 269 (u redaktsii postanovy KМУ vid 29.03.2002 № 431 ti redaktsii pot. KМУ vid 13.10.2015 № 853) // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2002. — St. 3041.

46. Pro derzhavnyi kordon Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 4 lystopada 1991 roku vid 04.11.1991 № 1777-XII (iz zminamy i dopovnenniamy na 04.07.2013) // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 1992. — № 2. — St. 5.

47. Pro terytorialne more ta prylehlu zonu: Zhenevska Konventsiiia 1958 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady SRSR. — 1964. — № 43.

48. Pro vykliuchnu (morsku) ekonomichnu zonu Ukrainy: Zakon Ukrainy № 162/95 vid 16.05.1995 // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 1995. — № 21. — St. 152.

49. Konventsiiia Orhanizatsii Obiednanykh natsii po morskomu pravu vid 10.12.1982 : Konventsiiia ratyfikovana Zakonom Ukrainy № 728 — XIV vid 03.06.1998 // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 1999. — № 31. — St. 254.

50. Konventsiiia pro vidkryte more [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu k сайту : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_180.

51. Mizhnarodna konventsiiia shchodo vtruchannia u vidkrytomu mori u vypadkakh avarii, yaki pryzvodiat do zabrudnennia naftoiu [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu k сайту : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_049.

52. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and D j, prof N. F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A. I. Lukashov and candidate of law E. A. Sarkisova, translated from Polish by D. A. Barilovitch. — St. Petersburg : "Yundicheskyy Centei Press", 2001.— 234 p.

53. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : "Yuridicheskyy Center — Press", 2001. — 298 p.

54. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. — St. Petersburg : "Yuridicheskyy Center — Press", 2002. — 366 p.

55. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St. Petersburg : "Yuridicheskyy Center — Press", 2002. — 226 p.

56. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : "Yuridicheskyy Center — Press", 2002. — 366 p.

Олійник В.П. Предмет злочину забруднення моря

У статті розглядається предмет злочину забруднення моря, з'ясовуються питання відмінності предмета злочину від предмета суспільних відносин. Аналізуються дискусійні позиції вчених стосовно предмета злочину, який досліджується. Пропонується авторське визначення предмета злочину, передбаченого статтею 243 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: предмет злочину, предмет суспільних відносин, забруднення моря.

Олейник В.П. Предмет преступления загрязнение моря

В статье рассматривается предмет преступления загрязнения моря, выясняются вопросы различия предмета преступления от предмета общественных отношений. Анализируются дискуссионные позиции ученых относительно предмета пре-

ступления. Предлагается авторское определение предмета преступления, предусмотренного статьей 243 Уголовного кодекса Украины.

Ключевые слова: предмет преступления, предмет общественных отношений, загрязнение моря.

Oliinyk V. The Target of a Crime of Marine Pollution

In this article, the target of a crime of marine pollution is researched. The differences between the target of a crime and the target of social relations are defined. Debating positions concerning the target of a crime are analyzed. The author's definition of the target of a crime under Article 243 of the Criminal Code of Ukraine is formulated.

Keywords: Target of a Crime; Target of Social Relations; Marine Pollution

Стаття надійшла до редакції 22.12.2016.

УДК 343 . 36

I. Paryzkyi

ASSIGNMENT OF PUNISHMENT FOR CRIMINAL ACTS UNDER ARTICLE 384 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE AND DISCHARGE FROM RESPONSIBILITY FOR THIS CRIME

I.В. Паризький

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права
ВНЗ «Національна академія управління»
м. Київ.*

ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА ВЧИНЕННЯ ДІЯНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЕЮ 384 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ, І ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЦЕЙ ЗЛОЧИН

Постановка проблеми. Питання призначення покарання за вчинення діянь, передбачених статтею 384 Кримінального кодексу України, та звільнення від кримінальної відповідальності за цей злочин мають важливе значення для теорії кримінального права та правозастосовної практики, а тому потребують подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий внесок у дослідження проблеми призначення покарання за завідомо неправдиве показання зробили, зокрема, Ю.В. Александров, М.І. Бажанов, А.М. Бойко, А.В. Галахова, С.Ф. Денисов, Д.І. Крупко, Р.М. Мельник, В.О. Навроцький, А.В. Наумов, В.І. Осадчий, В.Я. Тацій, В.С. Фельдблюм, Є.В. Фесенко та ін. Утім більшість наукових праць з аналізованої тематики ґрунтуються на застарілій нормативній базі, розглядаються лише окремі аспекти цієї проблеми, без врахування сучасного праворозуміння окреслених асоціальних явищ.

Мета статті полягає у з'ясуванні питання призначення покарання за вчинення діянь, передбачених статтею 384 Кримінального кодексу України, та звільнення від кримінальної відповідальності за цей злочин.

Основні результати дослідження. Одним із факторів, що негативно впливає на ефективність боротьби із діянням, передбаченим ст. 384 КК, є недосконалість санкцій цієї статті. Крім того, у юридичній літературі немає однозначної позиції щодо того, на якій стадії може бути порушена кримінальна справа за цей злочин. Ряд авторів, зокрема, Р.Д. Рахунов, М.С. Строгович,

М.А.Чельцов та ін. вважають, що право порушувати справу за це діяння належить тільки суду при винесенні вироку [1, с. 56–57; 2, с. 105–107; 3, с. 403]. При цьому зазвичай робиться посилання на ст. 279 КПК України, відповідно до якої порушення справи щодо свідка, потерпілого, експерта або перекладача, що дали завідомо неправдиве показання, висновок чи переклад може мати місце лише одночасно з постановленням вироку [4, с.108]. Вказується також, що доти, доки справа, за якою свідок чи потерпілий дали показання, або експерт чи перекладач дали висновок чи переклад, не вирішена, не можна зробити остаточний висновок про хибність або істинність цих показань, висновків чи перекладів. Інше, як вважає законодавець, може робити небажаний вплив на ще не допитаних свідків.

Отже, ст. 279 КПК України забороняє органам розслідування порушувати кримінальну справу за ст. 384 КК. Проте така позиція законодавця є недостатньо обґрунтованою, оскільки досліджуваний злочин містить формальний склад, тому вважається закінченим з моменту підписання протоколу допиту під час досудового слідства чи давання показань у судовому засіданні тощо. Загальні положення закону (ст. 4 КПК України) зобов'язують не тільки суд, але й прокурора, слідчого й орган дізнання порушити кримінальну справу в кожному випадку виявлення ними ознак злочину, а отже, і при даванні свідком і потерпілим завідомо неправдивих показань, чи даванні експертом завідомо неправдивого висновку, або перекладачем — завідомо неправильного перекладу [4, с. 7]. Автори іншої думки (М.О. Потебенько, В.Г. Гончаренко) плутають презумпцію невинуватості зі встановленням достовірності доказів і обґрунтованістю процесуальних рішень, що базується на оцінці доказів у їх сукупності на всіх стадіях процесу дізнавачем, слідчим, прокурором, обвинувачем, захисником, суддею [5, с. 780].

Маємо зауважити, що законодавством відрегульовано порядок притягнення свідка, потерпілого, експерта або перекладача до відповідальності лише у випадку, коли судовий розгляд закінчується винесенням вироку. Чинним законодавством зовсім не відрегульований цей порядок у випадках, коли судовий розгляд завершується винесенням ухвали про застосування до неосудної особи примусових заходів медичного характеру, ухвали про закриття кримінальної справи чи її повернення для додаткового розслідування, чи коли справа на цій же стадії закривається за певними підставами практично одночасно із прийняттям до уваги неправдивих показань. Зважаючи на це, першу частину ст. 279 КПК України доцільно викласти в такій редакції: «Порушення справи щодо свідка, потерпілого, експерта або перекладача, оцінювача про оцінку майна під час здійснення виконавчого провадження за завідомо неправдиві показання, завідомо неправдивий звіт, висновок чи неправильний переклад може мати місце одночасно з постановленням вироку чи іншого рішення суду».

Найважливішим моментом кримінального судочинства є, безперечно, призначення покарання винному. Покарання позбавляє злочинця благ, які він мав, і виражає негативну оцінку його діяння від імені держави. Закон стверджує, що покарання не має на меті спричинення фізичних страждань (ч. 3 ст. 50 КК) [6, с. 16]. Але, як зазначає О.Т. Шевченко: «Покарання (кара, караль-

ний вплив, каральна практика взагалі) виникає перш за все тому, що воно здатне завдати (і завдає) болю й страждань, а людина, якій воно призначається, здатна почувати, відчувати, переживати цей біль і це страждання. Кара — у фізичному й психічному плані — завжди негативний, шкідливий вплив на людину і саме її існування» [7, с. 74].

Покарання завжди має бути максимально справедливим, щоб кожний засуджений відчував, що покарання — не помста держави за вчинений ним злочин, а свого роду лікувально-профілактичний засіб; що це робиться не лише заради суспільства, а й заради нього самого. Покарання не тільки є карою за вчинений злочин, але й має на меті виправлення та перевиховання засуджених у дусі чесного відношення до праці, точного виконання законів, поваги до правил співжиття, а також вчинення нових злочинів як засудженими, так і іншими особами [8, с. 116—142].

Метою покарання є реалізація соціальної справедливості, «виправлення і перевиховання засуджених, запобігання вчиненню нових злочинів з боку самих засуджених, запобігання злочинів з боку інших осіб» [9, с. 163].

За Кримінальним Кодексом УРСР 1960 р. простий вид завідомо неправдивого показання карався позбавленням волі на термін до одного року або виправних робіт на той же строк (ч. 1 ст. 178 КК); покарання за кваліфікований вид завідомо неправдивого показання — позбавлення волі на строк до п'яти років (ч. 2 ст. 178 КК) [10, с. 92]. Натомість Кримінальний Кодекс України 2001 р. змінив покарання за завідомо неправдиве показання (висновок, оцінку, переклад). Характер цих змін полягає в пом'якшенні відповідальності за вчинення даного злочину та диференціації відповідальності за цей злочин. Так, завідомо неправдиве показання за ч. 1 ст. 384 КК — карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до двох років. Кваліфікований вид завідомо неправдивого показання (ч. 2 ст. 384 КК) карається виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

Як бачимо, санкція статті простого виду завідомо неправдивого показання є альтернативною. Суд має право вибирати з декількох видів покарання те, що в кожному конкретному випадку найбільше відповідає тяжкості вчиненого, враховує особу злочинця й здатне найефективніше забезпечити мету кримінального покарання. Таке законодавче вирішення питання про санкцію за даний злочин є правильним, оскільки дає змогу дозволяє максимально індивідуалізувати покарання з урахуванням ступеня суспільної небезпеки вчиненого злочину, особи винного й інших обставин, що пом'якшують чи обтяжують відповідальність. Важливим принципом застосування покарання за чинним кримінальним законодавством є гуманізм. Гуманізм при призначенні покарання виражається в уважному та чуйному підході до людини. Особливої уваги потребують випадки, коли людина стала на злочинний шлях випадково, або вчинила малозначний злочин, або була втягнена в злочин іншими особами внаслідок збігу визначених несприятливих для неї життєвих обставин. У такому разі потрібно бути дуже обережним із застосуванням суворих заходів пока-

рання. Суворі заходи застосовуються як покарання за тяжкі злочини, за рецидив злочинів, але варто якомога раціональніше поєднувати засоби примусу та стимулювання правослужняної поведінки таких осіб.

Дуже важливим принципом призначення покарання за чинним кримінальним законодавством є його індивідуалізація. Індивідуалізація покарання вимагає всебічного врахування судом всіх особливостей і обставин справи: характеру злочину, ступеня здійснення винним злочинного наміру, ступеня його вини, індивідуальних рис і властивостей винного, його способу життя в минулому і теперішньому, спонукань і мотивів, якими він керувався при вчиненні злочину тощо. У вирокі при призначенні покарання необхідно конкретизувати виявлені судом обставини, що свідчать про характер і ступінь суспільної небезпеки злочину, а також про характер особи винного. Самого посилання на те, що покарання призначене з урахуванням особи винного, є недостатньо.

Позбавлення волі, за загальним правилом, призначається особам, винним у завідомо неправдивому показанні, що спричинило тяжкі наслідки, а також стосовно осіб, які раніше були засуджені за вчинення умисного злочину, вчинили новий умисний злочин, маючи незняту, непогашену у встановленому законом порядку судимість за попередній злочин. Переважну більшість осіб, які дали завідомо неправдиві показання (висновки, переклади) з урахуванням характеру вчиненого, особи винного і відсутності серйозних наслідків, засуджено до виправних робіт (дослідження показали, що щодо визнаних винними в простому завідомо неправдивому показанні ч. 1 ст. 384 КК — виправні роботи призначені 65,1%). У певних випадках згідно зі ст. 75 КК суд може застосувати звільнення від відбування покарання з випробуванням [11, с. 24–25]. Звільнення від відбування покарання з випробуванням можливе лише за умови, коли особі призначено один із таких основних видів покарань, як : а) виправні роботи, б) службове обмеження для військовослужбовців, в) обмеження волі, г) позбавлення волі на строк не більше п'яти років, якщо суд, враховуючи тяжкість злочину, особу винного та інші обставини справи, дійде висновку про можливість виправлення засудженого без реального застосування позбавлення волі або виправних робіт. Як показують дослідження, суди досить часто ухвалюють таке рішення. Для індивідуалізації покарання за завідомо неправдиве показання (висновок, переклад) важливе значення має врахування пом'якшуючих і обтяжуючих обставин. Пом'якшуючими обставинами, з якими доводиться стикатися судовій практиці, є вчинення завідомо неправдивого показання (висновок, оцінки, перекладу) під впливом погрози або примусу (11%), або в силу матеріальної, службової чи іншої залежності (6,7%) (п. 6 ч. 1 ст. 66 КК) Передбачається, що при відсутності зазначених обставин винний не дав би завідомо неправдиве показання (оцінку, висновок, переклад), і тому він не становить великої суспільної небезпеки.

Проте не потрібно забувати, що не можна проявляти милосердя до одних, порушуючи права інших. Трапляються випадки, коли завідомо неправдиві показання завдають значної шкоди іншим людям, причому злочинці не виявляють ніякого каяття. «Закон повинен виявляти свої гуманістичні прин-

ципи насамперед до суспільства, до потерпілих громадян і в останню чергу до злочинців, а не в зворотній послідовності» [12, с. 6]. Але у своїй сукупності потерпілий від злочину та його поведінка мають важливе кримінально-правове значення, оскільки враховуються при кваліфікації злочинів і призначенні покарання. Так, структура особи потерпілого включає такий компонент, як «морально-психологічна характеристика, що відображає ставлення особи до соціальних цінностей і соціальних функцій, які вона виконує» [13, с. 13]. Як вважає Н.С. Карпов, ми не можемо погодитися з «пріоритетом гуманізму для злочинця у порівнянні з його жертвою» [14, с. 80]. Саме тому пропонується розширити санкцію ч. 1 ст. 384 КК, додавши такий вид покарання, як позбавлення волі на строк до двох років та викласти її таким чином: «—караються виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до двох років, або позбавленням волі на строк до двох років». Цим шляхом пішли такі країни, як Республіка Таджикистан (до 2 років), Азербайджанська Республіка (до 6 місяців), Естонія (до 1 року), Латвія (до 2 років), Болгарія (аж до 5 років), Польща (до 3 років), Китай (до 3 років), Австрія (до 3 років), ФРН (від 3 до 5 років), [15, с. 304—305; 16, с. 304—305; 17, с. 185—186; 18, с. 276; 19, с. 206; 20, с. 166; 21, с. 202; 22, с.118—119; 23, с. 102—03].

Законодавства деяких інших країн передбачають за давання завідомо неправдивих показань, висновку чи перекладу такий вид позбавлення волі, як тюремне ув'язнення: Іспанія (до 6 місяців), Франція (свідкам — до 5 років, перекладачам та експертам — до 7 років), Данія (до 4 років), Голландія (до 6 років), США (до 5 років) [24, с. 143; 25, с. 417; 26, с. 140; 27, с. 157; 82, с. 54]. Мабуть, законодавці цих країн враховують велику значимість правдивих показань для розкриття злочинів. Вважаємо, що запропоноване нами покарання (до 2 років позбавлення волі) виглядає досить гуманним порівняно з такими країнами, як Франція, Данія, Швейцарія, Болгарія, Китай, Австрія, ФРН, що вважаються більш розвинутими і більш спокійними в криміногенному плані країнами, ніж Україна.

Санкція ч. 2 ст. 384 КК є альтернативною. За певних обставин завдання загального й спеціального попередження може обумовити необхідність призначення винному такого суворого заходу покарання, як позбавлення волі. Але з урахуванням характеру вчиненого злочину, за відсутності тяжких наслідків, і за наявності позитивної характеристики винної особи суд за Кримінальним кодексом 1960 р. нерідко при призначенні покарання змушений був звертатися до ст. 44 КК [10, с. 27].

У ст. 44 КК передбачався винятковий порядок призначення покарання, і такий порядок дійсно повинен був бути винятком із загального правила. Проте практика призначення покарання із застосуванням ст. 44 КК у справі про завідомо неправдиве показання була досить поширеною. Задля усунення такої не зовсім виправданої тенденції і була змінена санкція ч. 2 ст. 384 КК: з метою загального попередження збережені досить тривалі строки позбавлення волі, в той же час передбачено як альтернативну міру покарання виправні роботи без позбавлення волі й обмеження волі. Це дає можливість судам більш детально

індивідуалізувати покарання, не застосовуючи ст. 69 КК, яка визначає порядок призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом [6, с. 22].

Позбавлення волі, за загальним правилом, призначається особам, винним у завідомо неправдивому показанні, що спричинило тяжкі наслідки, а також стосовно осіб, які раніше були засуджені за вчинення умисного злочину, вчинили новий умисний злочин, маючи незняту, непогашену у встановленому законом порядку судимість за попередній злочин. Переважно більшість осіб, які дали завідомо неправдиві показання з урахуванням характеру вчиненого, особи винного і відсутності серйозних наслідків, засуджено до виправних робіт. Так, дослідження показали, що стосовно визнаних винними в простому завідомо неправдивому показанні (ч. 1 ст. 384 КК) виправні роботи призначені 65,1%, арешт — 14,7%, обмеження волі — 20,2%; а за ч. 2 ст. 384 КК призначені покарання розподілилися таким чином: виправні роботи — 44,3%, обмеження волі — 30,5%, позбавлення волі — 25,2%. У 2008 р. картина дещо змінилася: найпоширенішими покараннями за ч. 1 ст. 384 КК є: штраф — 44,5%, арешт — 34,05%, обмеження волі — 21,05%. За ч. 2 ст. 384 КК: штраф — 33,3%, позбавлення волі — 58,3%, 8,9% — інші покарання. Як бачимо, перевага надається штрафу, що є цілком логічним у зв'язку з тенденціями до гуманізації покарань та їх економічної обґрунтованості, що зараз розвиваються в нашому суспільстві.

У певних випадках згідно зі ст. 75 КК суд може застосувати звільнення від відбування покарання з випробуванням [6, с. 24—25]. Звільнення від відбування покарання з випробуванням можливе лише за умови, коли особі призначено один із таких основних видів покарань, як: а) виправні роботи, б) службове обмеження для військовослужбовців, в) обмеження волі, г) позбавлення волі на строк не більше п'яти років, якщо суд, враховуючи тяжкість злочину, особу винного та інші обставини справи, дійде висновку про можливість виправлення засудженого без реального застосування позбавлення волі або виправних робіт. Як показують дослідження, суди досить часто ухвалюють таке рішення. Так, у 2008 р. було звільнено від покарання за ч. 1 ст. 384 КК 53%, за ч. 2 ст. 384 КК — 75% (від кількості засуджених).

Для індивідуалізації покарання за завідомо неправдиве показання важливе значення має врахування пом'якшуючих і обтяжуючих обставин. Найпоширенішими пом'якшуючими обставинами, з якими доводиться стикатися судовій практиці, є вчинення завідомо неправдивого показання (висновку, звіту оцінювача, перекладу) під впливом погрози або примусу (11%), або в силу матеріальної, службової чи іншої залежності (6,7%) (п. 6 ч. 1 ст. 66 КК). Передбачається, що при відсутності зазначених обставин винний не дав би завідомо неправдиве показання (висновок, звіт оцінювача переклад), і тому він не становить великої суспільної небезпеки. Погроза може бути прямою, непрямою чи потенційною. Це поняття включає в себе і залякування, що стає можливим через сам факт існування злочинця чи злочинної організації, що мають репутацію таких, які здатні на насильницькі дії чи помсту, а також через уразливе положення свідка, потерпілого, експерта, оцінювача чи перекладача завдяки їх належності до обмеженої соціальної групи.

Але, вочевидь, погроза й примус пом'якшують відповідальність за завідомо неправдиве показання (висновок, звіт оцінювача, переклад) лише в тому випадку, коли вони істотні, тобто хоча і не виключають свободу волі, але спроможні зробити суттєвий вплив на свідомість і поведінку людини. На стан психіки злочинця може істотно вплинути також поєднання важких особистих і сімейних обставин (п. 5 ч. 1 ст. 66 КК). Ці фактори повинні бути старанно вивчені й оцінені судом, тому що збіг важких особистих і сімейних обставин іноді послабляє волю людини, знижує її опір певним негативним умовам, викликає стан знервованості або пригнічення. На цю пом'якшуючу обставину є вказівка у вироках 14, 6% вивчених нами справ. При розгляді справ про завідомо неправдиве показання (висновок, звіт оцінювача переклад) суди іноді мають справу і з такою пом'якшувальною обставиною, як вчинення злочину жінкою в стані вагітності (п. 4 ч. 1 ст. 66 КК). Підстави віднесення даної обставини до пом'якшуючої цілком зрозумілі. Як пише В.О. Меркулова, «вагітність, народження й вигодовування дитини... біологічні процеси, які не лише спричиняють зміни в організмі жінки, а й супроводжуються, досить часто, погіршенням здоров'я, впливають на її емоційно-вольовий, психічний стан. Підвищена збудженість, чутливість, роздратованість, послаблення вольових якостей в ці періоди життя людини — результат взаємодії її фізіологічного й психічного станів» [29, с. 12]. Тобто при вагітності нерідко з'являється підвищена дратівливість, мінливість у настрої, зайва збуджуваність, запальність. За певних умов ці обставини можуть штовхнути жінку на вчинення необдуманих вчинків, особливо якщо мова йде про долю близької їй людини.

Виходячи з принципів гуманності чинного кримінального права і доцільності кримінального покарання, в чинному законодавстві як пом'якшувальна обставина розглядається неповноліття злочинця (п. 3 ч. 1 ст. 66 КК). При призначенні покарання неповнолітньому за завідомо неправдиве показання суди, звичайно, враховують, що психіка неповнолітніх нерідко буває нестійкою, найчастіше на злочинний шлях вони стають внаслідок недоліків у їхньому вихованні або під впливом дорослих: «Як правило, у неповнолітніх відсутній необхідний життєвий досвід, натомість має місце схильність піддаватися впливу з боку іншої особи» [30, с. 295].

На такі пом'якшувальні обставини, як вчинення злочину жінкою в стані вагітності, неповноліття злочинця, стан здоров'я і т.п. є вказівка у вироках 14,5% вивчених нами справ. Судова практика надає істотне значення і такій пом'якшувальній обставині, як щире каяття або з'явлення із зізнанням, а також активне сприяння розкриттю злочину (п. 1 ч. 1 ст. 66 КК).

Потрібно відрізнити щире каяття від простого визнання обвинуваченим своєї вини, яке дається під тиском пред'явлених йому доказів: «З'явлення із зізнанням означає добровільний прихід особи, яка вчинила злочин, в органи досудового слідства із заявою про це, а також з певно вираженим наміром понести відповідальність за скоєне» [30, с. 295]. За даними дослідження, на цю пом'якшувальну обставину є посилання у 22, 7% вироках судів, що розглядали справи про завідомо неправдиві показання (висновки, звіт оцінювача, переклади). Щире каяття й активне сприяння розкриттю злочину — це, як правило,

перший і серйозний крок особи, що дала неправдиве свідчення (висновок, звіт оцінювача, переклад) до свого виправлення, який не можна не врахувати, пам'ятаючи про те, що суд має бути справедливим, гуманним і таким, що виховує. Але конкретність законодавчих норм спрацьовує не завжди. Наприклад, свідок чи потерпілий хочуть змінити свої неправдиві показання на правдиві, або експерт, оцінювач чи перекладач прагнуть замість даного раніше неправдивого висновку чи завідомо неправдивого звіту, завідомо неправильного перекладу дати правдивий, але не роблять цього, знаючи про неминучу кримінальну відповідальність. Сподіваються, що неправдивість їх показань, висновків, звітів, перекладів не буде викрита і відповідальності все ж якось вдасться уникнути.

У зв'язку з цим постає питання про можливість компромісного рішення. На жаль, наше кримінальне законодавство не містить положень про компроміс.

У багатьох країнах світу існує інститут «угоди із правосуддям», який полягає в укладенні договору між обвинуваченням та захистом, де передбачається, що сторони беруть на себе певні зобов'язання. Зазвичай, злочинцеві, який визнає свою вину, розкаюється, активно допомагає поліції й суду зменшують можливу міру покарання або навіть звільняють від нього зовсім. Так, наприклад, у законодавстві США є норми, які заохочують злочинців до співпраці із правосуддям. Зокрема, з 1987 р. діє положення, за яким суддя має право пом'якшити покарання тим особам, що суттєво допомогли слідству чи прокуратурі. Більше того, такі особи заохочуються матеріально, бо мають право отримати 25% вартості майна особи, на яку вони представили викривальну інформацію [31, с. 165].

У чинному кримінальному законодавстві України існує інститут звільнення від кримінальної відповідальності. Останнім часом висловлена така точка зору, що норми Кримінального кодексу, які передбачають звільнення від кримінальної відповідальності, слід віднести до «компромісних». В деяких окремих випадках держава в особі компетентних органів відмовляється від притягнення злочинця до кримінальної відповідальності, тобто не виноситься обвинувальний вирок суду, до винного не застосовується покарання; звільнена від кримінальної відповідальності, особа вважається такою, що не має судимості, хоча передбачені законом підстави звільнення від кримінальної відповідальності визнаються nereабілітуючими.

Так, у ст. 45 КК передбачено, що особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості, звільняється від кримінальної відповідальності за умови її щирого каяття, активного сприяння розкриттю злочину, повного відшкодування заподіяних нею збитків й усунення заподіяної нею шкоди. Тобто за відсутності одного з перелічених позитивних діянь особа не звільняється від відповідальності, кожне з них може бути лише зараховане як пом'якшуюча обставина при призначенні покарання (ст. 66 КК). Фактично, питання застосування інституту звільнення від кримінальної відповідальності вирішується в даному випадку залежно від суб'єктивної оцінки правозастосовного органу, який може скористатися, а може й не скористатися своїм правом звільнити винного від відповідальності.

В подібній ситуації ми не можемо говорити про компроміс, оскільки відсутня обов'язкова складова частина компромісу — гарантоване державою звільнення від кримінальної відповідальності.

Крім того, на наш погляд, компроміс не завжди передбачає покаяння. Каяття — це все ж таки більше категорія моралі, аніж права. З правової точки зору важко визначити його сутність і ознаки. Особа може допомагати в розкритті злочину не від щирого каяття, а з бажання помститися, уникнути відповідальності, отримати якусь матеріальну вигоду тощо, тому доцільніше однією з умов компромісу вважати не дійове каяття, а діяльну допомогу правоохоронним органам у розкритті злочину. Мотиви, які при цьому керують особою, суттєвого значення не мають: основою для звільнення може бути «не лише діяльне каяття, але й, зокрема, добровільна заява про здійснений злочин, продиктована іншими мотивами» [32, с. 264—369]. На нашу думку, якщо особа добровільно заявляє про дане нею завідомо неправдиве показання (висновок, звіт оцінювача, переклад), її звільнення від кримінальної відповідальності має бути обов'язковим. При цьому маємо враховувати такі моменти: 1) неправдивою може виявитися і сама заява про неправдивість попередніх показань (висновку, звіту оцінювача, перекладу), тобто перш ніж звільняти свідка, потерпілого, експерта, оцінювача чи перекладача від відповідальності за давання завідомо неправдивого показання (висновку, звіту оцінювача, перекладу), потрібно провести детальне розслідування; 2) якщо заява про неправдивість попередніх показань (висновків, звіту оцінювача, перекладів) виявиться правдивою, вона не матиме цінності, якщо неправдиві показання (висновки, звіти оцінювача, переклади) не будуть замінені на правдиві. Тому пропонуємо додати до статті 384 КК частину 3 такого змісту: «Звільняється від кримінальної відповідальності за дії, передбачені цією статтею свідок, потерпілий, оцінювач, експерт, перекладач, якщо під час проведення розслідування тимчасовою слідчою чи спеціальною тимчасовою слідчою комісією Верховної Ради України, дізнання, досудового слідства, здійснення виконавчого провадження, у судовому засіданні до винесення вироку або іншого рішення суду, добровільно заявляє про завідомо неправдиве показання, завідомо неправдивий звіт оцінювача про оцінку майна, завідомо неправдивий висновок, завідомо неправильний переклад у формі, необхідній для досягнення істини». Тільки тоді названі суб'єкти права отримають реальні правові гарантії у разі своєї згоди на компроміс.

Порівняно з Кримінальним кодексом УРСР 1960 р. нині чинний Кодекс дає більш точне визначення такої пом'якшувальної обставини, як вчинення злочину під впливом сильного душевного хвилювання, говорячи, що такий злочин може бути викликаний не лише неправомірними діями потерпілого, але і його аморальними діями — таке визначення, на нашу думку, є більш правильним з психологічної точки зору, адже аморальні дії потерпілого, інколи навіть у більшому ступені, ніж неправомірні, можуть викликати у свідка певні негативні емоції.

Перейдемо до розгляду обставини, які обтяжують злочинне діяння. За даними дослідження, справи з вказівкою у вирокі суду на ту чи іншу обтяжуючу обставину становлять 31,5% від загальної кількості вивчених справ. З них

судами визначаються такі обтяжуючі обставини: 1) вчинення злочину особою повторно та рецидив злочинів — 8,3%; 2) заподіяння тяжких наслідків — 7,7%; 3) кількаразове завідомо неправдиве показання (висновок, переклад) по одній конкретній справі — 1,7%; 4) порушення обвинувачуванним після пред'явлення обвинувачення підписки про невиїзд — 1,3%; 5) прагнення особи, яка дає завідомо неправдиве показання (висновок, переклад) виправдати особу, що вчинила тяжкий злочин — 2,7%; 6) систематичне порушення винним трудової дисципліни або громадського порядку, притягнення його до дисциплінарної й адміністративної відповідальності, антигромадський спосіб життя й ін. — 9,8%

При призначенні покарання за дані злочини обставиною, що обтяжує відповідальність, признається насамперед вчинення злочину особою повторно та рецидив злочинів (п. 1 ч. 1 ст. 67 КК). Під повторним ми розуміємо вчинення особою двох або більше злочинів, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини цього Кодексу (ч. 1 ст. 32 КК) [33]. Повторність відсутня, якщо за попередній свій злочин особа була звільнена від кримінальної відповідальності за підставами, встановленими законом, або якщо судимість за цей злочин було погашено або знято (ч. 4 ст. 32 КК). Рецидив злочину — це вчинення нового умисного злочину особою, яка вже має судимість за умисний злочин (ст. 34 КК) [33].

Зрозуміло, що якщо людина вчиноє декілька злочинів, вона, швидше за все, має вже усталені антигромадські погляди й навички, є цинічною і морально деградованою, а отже, потребує виправлення більш суворими засобами впливу. Те ж саме можна сказати і про особу, яка вчинила повторний умисний злочин. Ці фактори «свідчать не тільки про підвищену суспільну небезпеку особи винного, набуття ним злочинного досвіду, але й про більшу суспільну небезпеку самого злочину» [30, с. 299], тому вказані характеристики злочину обтяжують покарання.

Матеріали дослідження показують, що раніше засуджених виявилось серед осіб, які дали завідомо неправдиві показання (висновок, переклад) або відмовилися від давання показань (висновків, перекладів), — 17%, у той же час при призначенні покарання попередня судимість не була визначена обтяжуючою обставиною стосовно аж 43% притягнутих до кримінальної відповідальності за ст. 384 КК. Істотно підвищує суспільну небезпеку завідомо неправдивого показання (висновку, перекладу) заподіяння ними тяжких наслідків (п. 5 ч. 1 ст. 67 КК).

Результати анкетування показують, що опитані працівники правоохоронних органів вважають, що тяжкі наслідки настають, коли правоохоронні органи, введені в оману завідомо неправдивими показаннями: 1) значний час утримували під вартою невинну особу в порядку обрання запобіжного заходу або засуджували її до значного штрафу (30 і більше неоподаткованих мінімумів доходів громадян) — 39,3%; 2) стосовно невинної особи виносили вирок, за яким призначалось таке покарання, як позбавленням волі на певний строк — 28,5%; 3) незаконно виправдовували особу, винну у вчиненні тяжкого злочину, надаючи їй можливість unikнути слідства й суду — 18,7%; 4) безпідставно при-

тягували до кримінальної відповідальності невинну особа, яка внаслідок цього закінчувала життя самогубством чи вчинювала спробу самогубства — 13,5%.

Враховуючи вимоги процесу демократизації та гуманізації нашого суспільства, пропонуємо стосовно неправдивих показань вважати, що тяжкі наслідки настають у випадку, коли органи правосуддя, введені в оману завідомо неправдивими показаннями свідка чи потерпілого, неправильним висновком експерта, неправдивим звітом оцінювача або неправильним перекладом перекладача притягають до відповідальності невинну особу, засуджують її до примусової ізоляції (арешт, обмеження волі, позбавлення волі) строком більше одного місяця, або до значного штрафу (30 і більше неоподаткованих мінімумів доходів громадян); якщо невинна особа перебуває під вартою під час досудового слідства строком більше одного місяця; якщо невинна особа здійснює спробу самогубства чи отримує значні розлади здоров'я, які потребують досить тривалого лікування; а також, якщо особа, винна у здійсненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, уникає відповідальності.

По кожній кримінальній справі про завідомо неправдиві показання (висновки, звіти оцінювача, переклади) повинні враховуватися всі пом'якшуючі й обтяжуючі обставини. До цього зобов'язує ст. 22 КПК України, що встановлює принципи всебічного повного й об'єктивного дослідження всіх обставин справи, тому слід вважати винесеним із порушенням ст. 323 КПК України той вирок, де не зазначені пом'якшуючі й обтяжуючі обставини або підкреслюються лише ті обставини, що обтяжують відповідальність [34, с. 15].

Висновок. Вважаємо, що суди в деякій мірі недооцінюють значення боротьби із завідомо неправдивими показаннями, тому що позначається свого роду сила прецеденту — «так вже повелося». Особливо це стосується таких випадків, коли давання окремими свідками або потерпілими завідомо неправдивих показань (чи окремими експертами й перекладачами завідомо неправдивих висновків чи неправильних перекладів) не чинить істотного впливу на розгляд справи, тому що істина встановлюється іншими доказами. Суд, вважаючи своїм основним завданням з'ясування суті справи, в'яснення істини та винесення справедливого, обґрунтованого і законного вироку, не звертає увагу на завідомо неправдиве показання.

Водночас закон надає суду право залежно від характеру першого злочину не визнати за ним значення обтяжуючої обставини, тому що не кожен, раніше вчинений злочин може свідчити про сталі погляди, навички і т.п. (ч. 3 ст. 67 КК).

Вивчення судової практики показує, що суди часто неправомірно не враховують при призначенні покарання як обтяжуючу обставину вчинення злочину особою, що раніше вчинила якийсь злочин, хоча підстави до того були. Незважаючи на порівняно високий відсоток загального рецидиву, у вироках судів не завжди містяться вказівки про судимість особи, що притягується до кримінальної відповідальності за завідомо неправдиве показання.

Вважаємо, що у законі варто передбачити присягу або клятву свідка і перед судом при розгляді кримінальної справи. Текст присяги може бути приблизно таким: «Я, громадянин держави Україна (чи іншої держави), усвідомлюю всю важливість своєї місії свідка. В ім'я вищої справедливості зобов'язуюсь

говорити правду і тільки правду». Цікаво, що у тих країнах, де свідчення можуть даватися як під присягою, так і без неї (Голландія, Швейцарія, Австрія, ФРН та ін.), покарання за неправдиві показання дані під присягою, караються суворіше.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Рахунов Р.Д.* Свидетельские показания в советском уголовном процессе / Роман Давидович Рахунов. — М. : Госюриздат, 1955. — 277 с.
2. *Строгович М.С.* Курс советского уголовного процесса : [в 2 т.] / Михаил Соломонович Строгович. — М. : Наука, 1968—1970. — Т. 2 : Порядок производства по уголовным делам по советскому уголовно-процессуальному праву. — 1970. — 516 с.
3. *Чельцов М.А.* Советский уголовный процесс : [учебник для юрид. ин-тов] / Михаил Александрович Чельцов. — [изд. 4-е, испр. и перераб.]. — М. : Госюриздат, 1962. — 503 с.
4. Про виконавче провадження : Закон України від 21 квіт. 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 24. — Ст. 207.
5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України [у 2 ч.] / під заг. ред. М.О. Потебенька, В.Г. Гончаренка. — К. : Форум, 2001. — Ч. 2. — 2001. — 942 с.
6. Кримінально-процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : затв. Законом 28 груд. 1960 р. ; станом на 8 верес. 2011 року. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.2.111&nobreak=1>.
7. *Шевченко О.Т.* Нужна ли Украине смертная казнь? / Ольга Тарасовна Шевченко ; под общ. ред. Е.Е. Захарова ; Харьковская правозащитная группа. — Х. : Фолио, 1997. — 96 с.
8. *Хабибуллин М.Х.* Личность преступника / Миннула Халиуллович Хабибуллин. — Казань : Казан. ун-т, 1973. — 167 с.
9. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. В.Ф. Бойка, Я.Ю. Кондратьєва, С.С. Яценка. — К. : Юрінком, 1997. — 960 с.
10. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон від 11 лип. 2003 р. № 1129-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 3—4. — Ст. 21.
11. Кодекс адміністративного судочинства України : науково-практичний коментар : у 2 т. / Банчук О.А., Коліушко І.Б., Корнута Р.І. ; за заг. ред. Р.О. Куйбіди. — К. : Книги для бізнесу, 2007. — Т. 1. — 2007. — 552 с.
12. *Вандышев А.* Стратегия профилактики / А. Вандышев, В. Овчинский // Советская юстиция. — 1991. — № 1. — С. 6—10.
13. *Джужа О.М.* Проблемы потерпевшего від злочину (кримінологічний та психологічний аспекти) : [навч. посіб.] / О. М. Джужа, Є. М. Моїсєєв. — К. : УАВС, 1994. — 51 с.
14. *Карпов Н.С.* Злочинна діяльність : [монографія] / Никифор Семенович Карпов. — К. : Семенко Сергій, 2004. — 310 с.
15. Уголовный кодекс Республики Узбекистан : с изм. и доп. на 15 июля 2001 р. / [вступ. статья М.Х. Рустамбаева, А.С. Якубова, З.Х. Гулямова]. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. — 338 с.
16. Уголовный кодекс Голландии / [науч. ред. докт. юрид. наук, засл. деят. науки РФ, проф. Б.В. Волженкина ; пер. с англ. И.В. Мироновой]. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2000. — 253 с.
17. The Estonian Penal Code / edited and translated by V.V. Zapevalov, introduction by candidate of law, assistant professor of St-PSUN I. Matsnev. — St Petersburg : "Yundicheskyy Center Press", 2001 — 262 p.

18. Уголовный кодекс Республики Казахстан [Электронный ресурс] : принят 16 июля 1997 г. № 167-І. — Режим доступа : <http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=-00087&ogl=all>.

19. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2001. — 298 p.

20. Уголовный кодекс Республики Таджикистан : принят Законом Республики Таджикистан от 21 мая 1998 года «О принятии Уголовного кодекса республики Таджикистан». Введен в действие 1 сентября 1998 года Постановлением Парламента Таджикистана / [предисл. А. В. Федорова]. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. — 410 с.

21. Уголовный кодекс Кыргызской Республики : принят Законодательным собранием Жогорку Кенеша Кыргызской Республики 18 сентября 1997 г. (в ред. Законов Кыргызской Республики от 21 сентября 1998 г. № 124, 9 декабря 1999 г. № 141, 23 июля 2001 г. № 77, 19 ноября 2001 г. № 92, 12 марта 2002 г. № 36) / [предисл. канд. юрид. наук зам. прокурора Санкт-Петербурга А. П. Стуканова, канд. юрид. наук, зам. нач. управл. прокуратуры С.-Петербурга П. Ю. Константинова]. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. — 352 с.

22. Уголовный кодекс Австрии / [пер. с нем.]. — Москва : Зерцало—М, 2001. — 144 с.

23. Уголовный кодекс ФРГ / [пер. с нем.]. — М. : Зерцало, 2000. — 208 с.

24. Уголовный кодекс Китайской Народной Республики / под ред. докт. юрид. наук, проф. А.И. Коробеева; [пер. с кит. Д. В. Вичикова]. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. — 303 с.

25. Уголовный кодекс Франции / [науч. ред. канд. юрид. наук доц. Л.В. Головки, канд. юрид. наук доц. Н. Е. Крыловой; пер. с фр. и предисл. канд. юрид. наук доц. Н. Е. Крыловой]. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. — 650 с.

26. Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal del Reino de España (Esta revisión vigente desde 01 de Julio de 2015) [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.html.

27. Уголовный кодекс Грузии / [науч. ред. Э. К. Бигвава; вступ. статья канд. юрид. наук, доц. В.И. Михайлова; обзорн. статья докт. юрид. наук, проф. О. Гамкрелидзе; пер. с грузин. И. Мериджанашвили]. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. — 409 с.

28. Уголовный кодекс США : сб. норм. актов / [сост., отв. ред. и авт. вступ. ст. И. Д. Козочкин]. — Москва : УДН, 1985. — 160 с.

29. Меркулова В.О. Жінка як суб'єкт кримінальної відповідальності / Валентина Олександрівна Меркулова. — Одеса : НДРВВ ОЮІ НУВС, 2002. — 250 с.

30. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : [у 2 ч.] / під заг. ред. М.О. Потєбенька, В. Г. Гончаренка. — К. : Форум, 2001. — Ч. 1. — 2001. — 395 с.

31. Зайцев О. А. Государственная защита участников уголовного процесса / Олег Александрович Зайцев. — Москва : Экзамен, 2001. — 512 с.

32. Габро О.І. Суб'єктивна сторона злочинів, кримінальна відповідальність за які передбачена ст. ст. 384, 385 КК України / О.І. Габро // Національна безпека України : стан, кризові явища та шляхи їх подолання : міжнар. наук. — практ. конф., (Київ, 7—8 груд. 2005 року). — К., 2005. — С. 264—269.

33. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. [Електронний ресурс]; станом на 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25—26. — Ст. 131. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2341-14>.

34. Гегель Г.В.Ф. Философия права / Георг Вильгельм Фридрих Гегель. — М. : Мысль, 1990. — 524 с.

REFERENCES

1. *Rahunov R.D.* Svidetel'skie pokazanija v sovetskom ugovnom processe / Roman Davidovich Rahunov. — М. : Gosjurizdat, 1955. — 277 s.
2. *Strogovich M.S.* Kurs sovetskogo ugovnogo processa : [v 2 t.] / Mihail Solomonovich Strogovich. — М. : Nauka, 1968—1970. — Т. 2 : Porjadok proizvodstva po ugovolnym delam po sovetskomu ugovolno-processual'nomu pravu. — 1970. — 516 s.
3. *Chel'cov M. A.* Sovetskij ugovolnyj process : [uchebnik dlja jurid. in-tov] / Mihail Aleksandrovich Chel'cov. — [izd. 4-e, ispr. i pererab.]. — М. : Gosjurizdat, 1962. — 503 s.
4. Pro vykonavche provadzhenia : Zakon Ukrainy vid 21 kvit. 1999 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 1999. — № 24. — St. 207.
5. Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnogo kodeksu Ukrainy [u 2 ch.] / pid zah. red. M.O. Potebenka, V.H. Honcharenka. — К. : Forum, 2001. — Ch. 2. — 2001. — 942 s.
6. Kryminalno-protseusualnyi kodeks Ukrainy [Elektronnyi resurs] : zatv. Zakonom 28 hrud. 1960 r. ; stanom na 8 veres. 2011 roku. — Rezhym dostupu : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.2.111&nobreak=1>.
7. *Shevchenko O.T.* Nuzhna li Ukraine smertnaja kazn' ? / Ol'ga Tarasovna Shevchenko ; pod obshh. red. E. E. Zaharova ; Har'kovskaja pravozashhitnaja gruppa. — H. : Folio, 1997. — 96 s.
8. *Habibullin M.H.* Lichnost' prestupnika / Minnula Haliullovič Habibullin. — Kazan' : Kazan. un-t, 1973. — 167 s.
9. Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnogo kodeksu Ukrainy / za red. V.F. Boika, Ya.Yu. Kondratieva, S.S. Yatsenka. — К. : Yurinkom, 1997. — 960 s.
10. Kryminalno-vykonavchyi kodeks Ukrainy : Zakon vid 11 lyp. 2003 r. № 1129-IV // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2004. — № 3—4. — St. 21.
11. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy : naukovo-praktychnyi komentar : u 2 t. / Banchuk O. A., Koliushko I. B., Kornuta R. I. ; za zah. red. R. O. Kuibidy. — К. : Knyhy dlia biznesu, 2007. — Т. 1.— 2007. — 552 s.
12. *Vandyshev A.* Strategija profilaktiki / A. Vandyshev, V. Ovchinskij // Sovetskaja justicija. — 1991. — № 1. — S. 6—10.
13. *Dzhuzha O.M.* Problemy poterpiloho vid zlochynu (kryminolohichni ta psykhologichni aspekty) : [navch. posib.] / O.M. Dzhuzha, Ye.M. Moiseiev. — К. : UAVS, 1994. — 51 s.
14. *Karpov N.S.* Zlochynna diialnist : [monohrafiia] / Nykyfor Semenovyč Karpov. — К. : Semenko Serhii, 2004. — 310 s.
15. Ugolovnyj kodeks Respubliki Uzbekistan : s izm. i dop. na 15 ijulja 2001 r. / [vstup. stat'ja M. H. Rustambaeva, A. S. Jakubova, Z. H. Guljamova]. — SPb. : Juridicheskij centr Press, 2001. — 338 s.
16. Ugolovnyj kodeks Gollandii / [nauch. red. dokt. jurid. nauk, zasl. dejat. nauki RF, prof. B.V. Volzhenkina ; per. s angl. I. V. Mironovoj]. — SPb. : Juridicheskij centr Press, 2000. — 253 s.
17. The Estonian Penal Code / edited and translated by VV Zapevalov, introduction by candidate of law, assistant professor of St-PSUN I Matsnev — St Petersburg "Yundicheskij Center Press", 2001 — 262 p.
18. Ugolovnyj kodeks Respubliki Kazahstan [Elektronnyj resurs] : prinjat 16 ijulja 1997 g. № 167-I. — Rezhim dostupu : <http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=00087&ogl=all>.

19. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2001. — 298 p.

20. Ugolovnyj kodeks Respubliki Tadzhi-kistan : prinjat Zakonom Respubliki Tadzhi-kistan ot 21 maja 1998 goda “O prinjatii Ugolovnogo kodeksa respubliki Tadzhi-kistan”. Vveden v dejstvie 1 sentjabrja 1998 goda Postanovleniem Parlamenta Tadzhi-kistana / [predisl. A. V. Fedorova]. — SPb. : Juridicheskij centr Press, 2001. — 410 s.

21. Ugolovnyj kodeks Kyrgyzskoj Respubliki : prinjat Zakonodatel'nym sobranie-m Zhogorku Kenesha Kyrgyzskoj Respubliki 18 sentjabrja 1997 g. (v red. Zakonov Kyrgyzskoj Respubliki ot 21 sentjabrja 1998 g. № 124, 9 dekabrja 1999 g. № 141, 23 ijulja 2001 g. № 77, 19 nojabrja 2001 g. № 92, 12 marta 2002 g. № 36) / [predisl. kand. jurid. nauk zam. prokurora Sankt-Peterburga A. P. Stukanova, kand. jurid. nauk, zam. nach. upravl. prokuratury S.-Peterburga P. Ju. Konstantinova]. — SPb. : Juridicheskij centr Press, 2002. — 352 s.

22. Ugolovnyj kodeks Avstrii / [per. s nem.]. — Moskva : Zercalo—M, 2001. — 144 s.

23. Ugolovnyj kodeks FRG / [per. s nem.]. — M. : Zercalo, 2000. — 208 s.

24. Ugolovnyj kodeks Kitajskoj Narodnoj Respubliki / pod red. dokt. jurid. nauk, prof. A. Korobeeva ; [per. s kit. D.V. Vichikova]. — SPb. : Juridicheskij centr Press, 2001. — 303 s.

25. Ugolovnyj kodeks Francii / [nauch. red. kand. jurid. nauk doc. L. V. Golovko, kand. jurid. nauk doc. N. E. Krylovoj ; per. s fr. i predisl. kand. jurid. nauk. doc. N. E. Krylovoj]. — SPb. : Juridicheskij centr Press, 2002. — 650 s.

26. Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal del Reino de España (Esta revisión vigente desde 01 de Julio de 2015) [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.html.

27. Ugolovnyj kodeks Gruzii / [nauch. red. Z. K. Bigvava ; vstup. stat'ja kand. jurid. nauk, doc. V. I. Mihajlova ; obzorn. stat'ja dokt. jurid. nauk, prof. O. Gamkrelidze ; per. s gruzin. I. Meridzhanashvili]. — SPb. : Juridicheskij centr Press, 2002. — 409 s.

28. Ugolovnyj kodeks SShA : sb. norm. aktov / [sost., otv. red. i avt. vstup. st. I.D. Kozochkin]. — Moskva : UDN, 1985. — 160 s.

29. *Merkulova V.O.* Zhinka yak subiekt kryminalnoi vidpovidalnosti/ Valentyna Oleksandrivana Merkulova. — Odesa : NDRVV OYuI NUVS, 2002. — 250 s.

30. Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy : [u 2 ch.] / pid zah. red. M.O. Potebenka, V.H. Honcharenka. — K. : Forum, 2001. — Ch. 1. — 2001. — 395 s.

31. *Zajcev O.A.* Gosudarstvennaja zashhita uchastnikov ugolovnogo processa / Oleg Aleksandrovich Zajcev. — Moskva : Jekzamen, 2001. — 512 s.

32. *Habro O.I.* Subiektivna storona zlochyniv, kryminalna vidpovidalnist za yaki peredbachena st. st. 384, 385 KK Ukrainy / O. I. Habro // Natsionalna bezpeka Ukrainy : stan, kryzovi yavyshcha ta shliakhy yikh podolannia : mizhnar. nauk. — prakt. konf., (Kyiv, 7–8 hrud. 2005 roku). — K., 2005. — S. 264–269.

33. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 5 kvit. 2001 r. [Elektronnyi resurs] ; stanom na 2011 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2001. — № 25–26. — St. 131. — Rezhym dostupu : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2341-14>.

34. Gegel' G. V. F. Filosofija prava / Georg Vil'gel'm Fridrih Gegel'. — M. : Mysl', 1990. — 524 s.

Паризький І.В. Призначення покарання за вчинення діянь, передбачених статтею 384 Кримінального кодексу України, та звільнення від кримінальної відповідальності за цей злочин

У статті з'ясується питання призначення покарання за вчинення діянь, передбачених статтею 384 Кримінального кодексу України, та звільнення від кримі-

нальної відповідальності за цей злочин. Доводиться важливість цього питання для теорії кримінального права та правозастосовної практики.

Ключові слова: завідомо неправдиве показання, свідок, потерпілий, експерт, перекладач, покарання, звільнення від кримінальної відповідальності.

Парижский И.В. Назначение наказания за совершение деяний, предусмотренных статьёй 384 Уголовного кодекса Украины, и освобождение от уголовной ответственности за это преступление

В статье выясняется вопрос назначения наказания за совершение деяний, предусмотренных статьёй 384 Уголовного кодекса Украины, и освобождение от уголовной ответственности за это преступление. Обосновывается важность этого вопроса для теории уголовного права и правоприменительной практики.

Ключевые слова: заведомо ложное показание, свидетель, потерпевший, эксперт, переводчик, наказание, освобождения от уголовной ответственности.

Paryzkyi I. Assignment of Punishment for Criminal Acts under Article 384 of the Criminal Code of Ukraine and Discharge from Responsibility for this Crime

In this article, the matter of assignment of punishment for criminal acts under Article 384 of the Criminal Code of Ukraine and discharge from responsibility for this crime is researched. The importance of the study for criminal science and law enforcement practice is proved.

Keywords: Willful False Testimony; Witness; Victim; Expert; Translator; Punishment; Discharge from the Punishment

Стаття надійшла до редакції 27.12.2016.

УДК: 343.3

V. Sergiichuk

THE CONCEPT OF A STATE SECRET AND PROTECTION OF INFORMATION CONSTITUTING A STATE SECRET AT THE TIME OF THE KYIVAN RUS

В. Сергійчук

*аспірант кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»
м. Київ*

ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ І ЗАХИСТ ВІДОМОСТЕЙ, ЩО СТАНОВИЛИ ДЕРЖАВНУ ТАЄМНИЦЮ, ЗА ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Постановка проблеми. Недарма легендарний британський прем'єр-міністр Уїнстон Черчилль сказав: «Хто володіє інформацією, той володіє світом». Напевне, неважливо чи в X, чи у XX столітті це відбувається. Часи змінюються, а цінність інформації залишається вічною. Поняття державної таємниці, її складових і способів захисту було предметом багатьох досліджень. Проте жодне дослідження не буде комплексним, якщо не досліджувалося існування того чи іншого поняття, події чи явища в історичному аспекті, з моменту його виникнення і аж до становлення. Саме тому для розуміння поняття захисту відомостей, що становлять державну таємницю в сучасній Україні, виникає необхідність дослідження його витоків з моменту виникнення першої форми української державності — Київської Русі, вперше згаданої легендарним літописцем Нестором понад вісім століть тому у «Повісті минулих літ».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням поняття та захисту відомостей, що становили державну таємницю за часів Київської Русі, присвячені праці таких відомих науковців, як О.Є. Архипов, Б.В. Бернадський, О.В. Ботвінкін, А.М. Гуз, М.Ф. Котляр, О.Є. Муратов, В.А. Олійник та ін.

Метою статті є комплексне дослідження захисту відомостей, що становили державну таємницю за часів Київської Русі.

Основні результати дослідження. Процес формування та розвитку відомостей, що становлять державну таємницю, у своєму розвитку пройшов складний шлях, розпочавшись за перших форм виникнення цивілізацій, тривав за часів Київської Русі та продовжує удосконалюватись у наші дні.

Віднесення тієї чи іншої інформації до відомостей, що становлять державну таємницю, залежить від особливостей розвитку держави того часу. Відомі наукові видання світу називають Київську Русь першою слов'янською державою [17, с. 1], середньовічною східною слов'янською державою [18, с. 22],

християнською державою [19, с.10], язичницькою державою [20, с. 48], а також східно-християнською державою [21, с. 8].

Зважаючи на той факт, що існування держави Київська Русь припадає на часи Середньовіччя, це визначає певні характерні риси державної таємниці того часу. Перш за все варто наголосити на тому, що поняття «відомості, що становлять державну таємницю» як такого за часів Київської Русі не було. Дана дефініція визначалась як таємна інформація, таємниця, державний секрет тощо.

Для з'ясування особливостей вказаного поняття необхідно розглянути історичний аспект віднесення відомостей до державної таємниці за часів Київської Русі.

Організація воєнних походів, розробка стратегій і тактик нападу, організація та дислокація війська під час походу й подальшого правління на завойованих землях були відомостями, які вимагали секретності та нерозголошення. Саме від захищеності цієї інформації залежала перемога в тій чи іншій битві та подальше майбутнє держави. Дану точку зору підтримують українські вчені О.Є. Архипов та О.Є. Муратов, які зауважують, що саме існування таємних відомостей історично пов'язувалося з існуванням ворога. Спочатку карались будь-які зносини з ворогом, причому зміст повідомлень, що супроводжував ці зносини, для визначення злочинності діянь значення не мав [1, с. 67].

У ті часи вже існували певні категорії відомостей, збереження яких у таємниці було необхідною передумовою успішного державного функціонування. Цілком зрозуміло, що влада намагалась запобігти їх поширенню. Як правило, відомості, що потребували захисту, переважно стосувались військової справи або питань державної політики [8, с. 80].

Одним із яскравих прикладів історії про знання відомостей, що становлять державну таємницю, є завоювання київським князем Аскольдом Константинополя у 860 році.

Історики відзначали, що напад русів на Константинополь припав на час великих труднощів у суспільному та політичному житті візантійської імперії. Араби тиснули на неї і з Заходу, і зі Сходу. Напередодні навали флоту Аскольда імператор повів 40-тисячне військо вглиб Малої Азії назустріч цьому ворогові. Одночасно він послав майже увесь свій флот до острова Крит для боротьби з піратами, що стали тоді господарями Середземного моря і дошкуляли візантійським торговельним кораблям. Історики звернули увагу також на те, що велетенський залізний ланцюг на численних поплавах (зазвичай він перегороджував шлях до Золотого Рогу) того дня, коли руські лодії наближались до Константинополя, не був напнутий, і тому Аскольдові човни безборонно увійшли до бухти. Здається, це єдиний випадок в історії Візантії, коли з невідомої причини ланцюг не був піднятий при наближенні ворожих суден. Названа щойно обставина, а також вибір Аскольдом надзвичайно сприятливого моменту для атаки на Царгород, дали привід ученим вважати, що київський князь перед походом зумів зібрати важливу політичну і воєнну інформацію. На таку думку наводять слова Никонівського літопису, що руси знали про відсутність імператора з військом у Царгороді. З цього можна зробити висновок, що Аскольдові було відомо й те, що в Золотому Розі не було візантійських кора-

блів, озброєних страшним «грецьким вогнем» — трубами, з яких під тиском викидали на 40—50 метрів підпалену суміш нафти, сірки і ще чогось [10, с. 80].

Саме точне знання відомостей, які становлять державну таємницю та охороняються від найменшого витоку (відомостей щодо плану військових походів, інформації щодо залученого війська до походу та відсутності належного захисту Константинополя) дозволили Аскольдові легко проникнути в це місце.

Зважаючи на те, що основним видом діяльності за часів існування Київської Русі була військова справа, відомостями, що становили державну таємницю в той час, була також інформація про плани ворожих держав. Насамперед тому, що війна була на той час головним і загально визнаним засобом ведення зовнішньої політики будь-якої держави, а тому і захист військової інформації був головним у політиці Олега, Ігоря, Святослава, Ярослава та княгині Ольги. Князі, йдучи в похід, намагалися приховати інформацію про кількість війська і напрям головного удару. Ворог, який не знав точної кількості військ, не міг адекватно реагувати на небезпеку, а заздалегідь розпушені чутки, перебільшення і неправдива інформація спричиняли паніку. Підтвердженням цього є свідчення слов'янських літописців і грецьких хроністів Льва Диякона, Скіліци, Зонари з приводу походу Ігоря в 941 р. на Візантію, називаючи неймовірну цифру руського війська, розміщеного на 10 тис. кораблів. Це означало, що на них сиділо 400 тис. осіб, хоча навряд чи таке могло бути, оскільки навіть в XII ст. більше 20—30 тис. Русь не виставляла. Насправді в той похід вирушило декілька сотень лодій-однодеревок, на яких могло сидіти не більше 10 тис. осіб. Цей похід ілюструє ще один аспект захисту військової інформації. У стані візантійської ескадри була невідома русам зброя «грецький вогонь», про яку нічого не знали останні, і яка вирішила результат битви, оскільки новинки чи винаходи військової техніки також охоронялися державою, бо могли серйозно вплинути на результат битви, політичне становище в державі тощо [5, с. 136].

Могутня у військовому відношенні Київська держава стала величезною лабораторією, де удосконалювалася військова справа, видозмінюючись під впливом різних сусідів, але не втрачаючи національної основи. Її збройово-технічний бік «вбирив у себе іноземні елементи, утворюючи унікальний симбіоз, що дозволяв різних ворогів перемагати різною зброєю» [2, с. 38].

Завдяки стрімкому розвитку військової справи відомостями, що становили державну таємницю, була також інформація про військові винаходи, у тому числі військовий транспорт.

Літопис зафіксував факт, який свідчить про унікальний винахід бойового корабля, здійснений Ізяславом. У 1151 р. під час бою на Дніпрі князь Ізяслав, за словами літопису, «... исхитрил... ладьи дивно: беша бо в них гребьми гребуть невидимо, токмо весла видети, а человек бяше невидети, бяхуть бо ладье покрыты досками, бяхуть же борци стояте горе в обрнях и стреляюще, а кормника два беста, один на корме, а другой на носе» [13, с. 198]. Цікаво, що за цим описом насад нагадує візантійський дромон, де гребці розташовувались під помостом. Не виключено, що насад являв собою якусь військову модифікацію річкового судна, створену на підставі візантійських аналогів. Це була та ж добре відома лодія, але з двома важливими вдосконаленнями. Перше —

покриття з дощок, що є немовби бронею, яка захищає гребців від стріл, друге — подвійне управління, на носі і на кормі, що підвищувало маневреність лодії в бою. Потрібно відзначити, що два рульових весла на носі і на кормі не були чимось незвичайним. Ще Тацит відзначав подібну особливість у суден свеонів. Два керма значно підвищували маневреність суден, дозволяючи швидко міняти направлення руху й оперативно реагувати на появу підводних каменів і мілин [14, с. 213]. Лодії князя Ізяслава — подальший етап розвитку флоту в Київській Русі, досвід бойових дій якого став базою для розвитку військово-морського мистецтва Русі надалі [11, с. 42].

Окрім військових відомостей, державну таємницю за часів Київської Русі становили також таємні домовленості. Яскравим прикладом таких таємних домовленостей, які вдалося зберегти до наших часів, були перемовини Ізяслава у XII столітті з Всеволодом.

Вступивши на переяславський стіл, Ізяслав одразу ж почав діяльну підготовку до оволодіння Києвом. З цією метою він у 1143 р. рушив до Юрія Довгорукого в Суздаль, а потім і до братів Святополка й Ростислава — відповідно до Новгороду і Смоленська. Переговори із суздальським князем не дали бажаних результатів, оскільки Юрій сам не полишав надії стати київським князем; брати Святополк і Ростислав Смоленський обіцяли всіляку підтримку. З Всеволодом Ізяслав вів подвійну гру: підтримував з ним добросусідські взаємини і в той же час таємно домовлявся з київськими боярами про їх відступництво від Ольговичів [15, с. 116]. Інформація щодо таких домовленостей була суворо конфіденційною, відомою лише найближчому оточенню князя та не дійшла до наших часів.

Військова слава й таємні домовленості із Ярославом Галицьким відіграли надзвичайно важливу роль в ході заволодіння Мстиславом Ізяславичем Києвом. Як свідчить історія, слава Мстислава, переможця половецьких ханів, була настільки великою, що йому не знадобилося жодних зусиль, щоб заволодіти Києвом. Усі його супротивники зачинились у Вишгороді. Обложені військом Мстислава, вони змушені були відмовитися від надмірних територіальних претензій [15, с. 119–120].

Ще одним прикладом князівських домовленостей на державному рівні стали домовленості між Ярославом Ізяславичем і Святославом Всеволодовичем в 1173 р. проти новгород-сіверських князів.

В умовах, коли провідні політичні діячі Русі були зайняті внутрішніми справами у своїх князівствах, на київський стіл у 1173 р. сів Ярослав Ізяславич. Святослав негайно заявив претензії на частку володінь у Київщині, а на випадок відмови великого князя загрожував війною. Святослав, швидко зібравши війська Ольговичів, вчинив наїзд на Київ і вигнав звідти Ярослава. Через 12 днів він сам залишив Київ та повернувся до Чернігова, чим викликав здивування сучасників та істориків. Святослав визнав великокнязівські права Ярослава і відмовився від претензій на частку в Київщині. Після цих подій Святослав та Ярослав разом виступають проти новгород-сіверських князів. Особливий інтерес становить грамота чернігівського князя, в якій він пише про існування між ним і Ярославом угоди про наділи в Київській землі

[15, с. 128—129]. Вочевидь саме ці домовленості між князями запобігли війні між ними та посприяли їх об'єднанню.

В.А. Олійник влучно зауважує, що домовленості між князями не завжди були вигідними для держави, однак їх укладення забезпечувало мир та стабільність на підлеглих територіях, оскільки сусідні держави могли її використати на свою користь [12, с. 158].

Зважаючи на те, що період існування Київської Русі на українських землях характеризується відсутністю внутрішньої єдності, внутрішнім розбратом і постійними міжусобними війнами за крісло правителя, відомостями, що становили державну таємницю, також була інформація про напади, що готували один на одного князі.

Святополк, дізнавшись про напад Ярослава, не маючи сильного війська, ні любові підданих, яка рятує монарха в дні небезпеки, втікає з Києва до печенігів, просити їхньої допомоги. Ті, у свою чергу, завжди готові спустошити руські землі, переходять її кордони і наближаються до берегів Альги. Розпочалася жорстока битва. Вірна новгородська дружина прагнула краще вмерти за Ярослава, аніж скоритися його братові. Надвечір битви Святополк залишив своє розбите військо і пустився навітки. Він попрямував до Польщі, де не посоромився знову скористатися милістю свого тестя і закінчив своє життя десь у богемських пущах. Ярослав увійшов до Києва і, за словами літопису, витер піт з чола разом з хоробрим своїм військом, заслуживши сан великого князя Руського. Проте міжусобні війни на Київських землях ще не припинились [7].

Численні писемні пам'ятки свідчать про велику роль розвідки у функціонуванні давньоруської держави. Симптоматичним є те, що одна з перших писемних згадок про Русь пов'язана саме з розвідувальною діяльністю. Вона зафіксована у так званих «Бертинських анналах» і припадає на 839 рік. Тоді до короля Людовіка Благочестивого прибули послы народу рос, які їздили в Константинополь за дорученням свого кагана. Візантійський імператор просив про сприяння у їх поверненні на Батьківщину. Втім Людовік запідозрив, що має справу із шпигунами. І в подальші роки завдяки добрій поінформованості про сусідів Русь змогла утвердитись на міжнародній арені, знищити Хазарський каганат та ряд інших ворожих держав. Тож не дивно, що, здобуваючи перемоги завдяки розвідці, на Русі, у свою чергу, звертали увагу на захист власних секретів [3, с. 57].

Проте М.Ф. Котляр досить влучно зазначає, що для доби Середньовіччя не варто говорити про справжню розвідку: організовану і цілеспрямовану структуру, що діяла постійно і систематично, як це відбувалося в нові часи. Отже, самі терміни «розвідка», «розвідники» стосовно часів Київської Русі є вельми умовними, тому варто користуватись іншими: «вивідування», «вивідачі», в окремих випадках — «лазучики» і «шпигуни», а також «інформатори» [9, с. 50]. Дану точку зору поділяє О.В. Ботвінкін, який зауважує, що майже до середини ХІХ ст. у світовій практиці не існувало спеціальних розвідувальних служб, які цілеспрямовано займалися б протягом тривалого часу збиранням та аналізом інформації за певними галузями в інших країнах. Окремі розвідувальні операції здійснювались тільки під час проведення військових кампаній [4, с. 83].

Дуже велика увага приділялась у Русі вибору осіб, які були найбільш наближені до правлячої верхівки, а тому знали державні таємниці.

У Київській Русі (IX—XIII ст.) всі військові та політичні рішення приймалися особисто великим князем на раді з «найближчими людьми». Князь керував військом, таємною дипломатією та розвідкою, укладав політичні союзи, організовував збирання інформації про супротивника. Вигідних умов торгівлі із сусідніми державами (торгівля країни визначала зовнішню політику київських князів). Для ведення розвідки князь призначав спеціальних людей з числа дружини. Вони займалися добуванням інформації про супротивника, дослідженням місць для стоянки війська, розвідкою доріг, до їхніх обов'язків входило також і спостереження за супротивником під час бойових дій. У тогочасній мові поняття, що відносяться до розвідки, позначалися такими словами, як «спостерігачі» (розвідники, що засилялися князем у стан супротивника як у мирний, так і у військовий час) і «просоки» (окремі воїни або військові загони, що стежили в період бойових дій за пересуванням і розташуванням ворожого війська). Пересування своїх військ прикривали за допомогою спеціальних частин, які називалися сторожами. Вони виконували функції авангардів, роз'їздів, аванпостів, розвідників. Слово «сторожа» зустрічалося і в значеннях несення сторожової служби, охорона, застава, наглядовий пункт. Сторожі йшли далеко попереду від основного війська, охороняючи його і намагаючись отримати інформацію про наміри противника, взявши «язика» (тобто полоненого, від якого можна було отримати інформацію про наміри, рух і чисельність противника). Крім сторожі, розвідку проводили також «зажитники», які займалися питаннями постачання війська [16, с. 8—9].

Вибір осіб, яким довірялися державні таємниці, був переважно родовим, сімейним. З цього приводу науковці стверджували, що на Русі «найбільш могутнім приватним союзом в усіх суспільних колах» був союз родовий і він був завжди «на першому плані» [6, с. 44].

Варто також звернути увагу на методи захисту державних таємниць у Київській Русі. Б.В. Бернадський зазначає, що першим кроком захисту був контроль за чужоземцями і припинення їх контактів з реальними або можливими секретноносцями. Крім того, секретноносців і тих, кому таємниця доручалась тимчасово, завжди було мало. Коло таких осіб розширювалось лише у крайньому випадку. Пізніше набирав силу стародавній інститут присяги (клятви) [3, с. 58].

Розвиток форм захисту відомостей, що становлять державну таємницю, змінювався разом із розвитком держави та колом відомостей, що становили державну таємницю.

Висновки. Отже, державна таємниця за часів Київської Русі — це секретна інформація, яка включала в себе відомості у сфері оборони, зовнішніх відносин і внутрішніх справ, а саме: інформація щодо воєнних походів, розробка стратегій і тактик нападу, організація та дислокація війська під час походу й подальшого правління на завойованих землях, інформація про розташування, укріплення й забезпечення продовольством і спорядженням міст, відомості щодо таємних домовленостей та розподілу впливу на окремі землі Київської

Русі, розголошення яких могло завдати шкоди безпеці й територіальній цілісності Київської Русі, призвести до війни чи економічного занепаду, а також зміни правителя та яка була відома лише найближчому оточенню правлячої верхівки та довіреним особам.

Захист відомостей, що становили державну таємницю за часів Київської Русі, можна визначити як комплекс заходів, спрямованих на:

- надання певній інформації статусу таємної та запровадження обмежень на її поширення;
- збереження секретної інформації щодо оборони, зовнішніх відносин і внутрішніх справ Київської Русі, а також кожного окремого князівства;
- недопущення розголошення таємної інформації ворожим державам.
- підбір осіб, яким буде відома інформація, що становить державну таємницю;

Ознаки державної таємниці:

- сама таємниця завжди була переважно військового характеру;
- зазвичай не мала формалізованого вираження і не була консолідованою, переважно виражалася в усній домовленості князя та його довірених осіб;
- була конкретною, або «одноразовою», до закінчення певної бойової дії;
- не мала ступенів секретності, вся була таємною;
- примітивність способів її захисту;
- не мала публічного писаного покарання за її порушення;
- була спрямована на захист миру та процвітання держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Архипов О.Є., Муратов О.Є.* Критерії визначення можливої шкоди національній безпеці України у разі розголошення інформації, що охороняється державою: монографія / О.Є. Архипов, О.Є. Муратов. — К. : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2011. — 195 с.
2. Арциховский А.В. Археологические данные по варяжскому вопросу // *Культура древней Руси.* — М., 1966. — С. 36—41.
3. *Бернадський Б.В.* Захист важливих відомостей в українських землях в архаїчний період // *Безпека інформації.* — №1. — 2012. — С. 55—63.
4. *Ботвінкін О.В.* Система охорони державної таємниці в Україні. Історичний аспект // *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні.* — №2 (13). — 2006. — С. 83—88.
5. *Гуз А.М.* Історія захисту інформації в Україні та провідних країнах світу: Навч. посібник / А.М. Гуз. — К. : КНТ, 2007. — 260 с.
6. *Зданович А.А., Васильєв І.І.* Спецслужби в зеркале соціології // *Труди общества изучения истории отечественных спецслужб / А.А. Зданович, И.И. Васильев.* — М., 2005. — Т. 2. — С. 7—51.
7. Київський князь Ярослав Мудрий і піднесення Русі [Електронний ресурс]: — Режим доступу: <https://superbotanik.net/referati/referaty-po-istorii/referat-ki%D1%97vskij-knyaz-yaroslav-mudrij-i-pidnesennya-rusi>.
8. *Князєв С.О., Ботвінкін О.В., Колєсник О.А.* Генезис системи охорони державної таємниці на території України. Аналітичний огляд. — К. : Видавництво НА СБ України, 2005. — 88 с.

9. *Котляр М.Ф.* Розвідка на Русі в XII – XIII ст. // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. – 2007. – №16 (1). – С. 50–60.

10. *Котляр М.Ф.* Розвідувальна діяльність у Київській Русі // Военна історія. – № 2. – 2002. – С. 82.

11. *Латин Н.А.* Военное и военно-морское искусство Киевской Руси IX–XII веков. – М., 1950. – С. 42.

12. *Олійник В.А.* Кримінально-правовий чинник у захисті державної таємниці: сутність, еволюція // Юридичний науковий електронний журнал. – № 3. – 2015. – С. 156–158.

13. Полное собрание русских летописей. – СПб., 1851. – Т.5. – 276 с.

14. *Сорокин П.Е.* О некоторых тактических приемах борьбы на воде в Древней Руси // Раннесредневековые древности Северной Руси и ее соседей. – СПб., 1899. – С. 211–215.

15. *Толочко П.П.* Київська Русь / П.П. Толочко. – К. : Абрис, 1996. – 359 с.

16. *Уривалкін О.М.* Таємниці розвідок (діяльність таємних спецслужб на території України). – К. : КНТ, 2007. – 352 с.

17. The Early History of Kyiv [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://press.princeton.edu/chapters/s5285.pdf>.

18. *Plokhyy Serhii* The origins of the Slavic Nations / Serhii Plokhyy. – Cambridge. 2006. – P. 379.

19. Sermons and rhetoric of Kievan Rus' [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://shron.chtyvo.org.ua/Ilarion_Kyivskyi/Sermons_and_rhetoric_of_Kievan_Rus_anhl.pdf

20. Zaroff R. Organized Pagan Cult in Kyivan Rus'. The invention of foreign elite or evolution of the local tradition? // *Studia Mythologica Slavica* II. – 1999. – P. 47–76.

21. The Historiographical and Archaeological Evidence of Autonomy and Rebellion in Chersōn: a Defense of the Revisionist Analysis of Vladimir's Baptism (987–989) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://etheses.bham.ac.uk/4865/9/Feldman13MRes_redacted.pdf.

REFERENCES

1. *Arkhyrov O.Ye., Muratov O.Ye.* Kryterii vyznachennia mozhyvoi shkody natsionalni bezpetsi Ukrainy u razi rozgholoshennia informatsii, shcho okhoroniaetsia derzhavoiu: monohrafiia / O.Ye. Arkhyrov, O.Ye. Muratov. – К. : Nauk.-vyd. viddil NA SB Ukrainy, 2011. – 195 s.

2. *Arcihovskij A.V.* Arheologicheskie dannye po varjazhskomu voprosu // *Kul'tura drevnej Rusi*. – М., 1966. – С. 36–41.

3. *Bernadskyy B.V.* Zakhyst vazhlyvykh vidomostei v ukrainskykh zemliakh v arkhaischnyi period // *Bezpeka informatsii*. – №1. – 2012. – С. 55–63.

4. *Botvinkin O.V.* Systema okhorony derzhavnoi taiemnytsi v Ukraini. Istorychnyi aspekt // *Pravove, normatyvne ta metrolohichne zabezpechennia systemy zakhystu informatsii v Ukraini*. – №2 (13). – 2006. – С. 83–88.

5. *Huz A.M.* Istoriia zakhystu informatsii v Ukraini ta providnykh krainakh svitu: Navch. Posibnyk / A.M. Huz. – К. : KNT, 2007. – 260 s.

6. *Zdanovich A.A., Vasil'ev I.I.* Spetsluzhby v zerkale sociologii // *Trudy obshchestva izuchenija istorii otechestvennykh spetsluzhby* / A.A. Zdanovich, I.I. Vasil'ev. – М., 2005. – Т. 2. – С.7–51.

7. Kyivskiy kniaz Yaroslav Mudryi i pidnesennia Rusi [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <https://superbotanik.net/referati/referaty-po-istorii/referat-ki%D1%97vskij-knyaz-yaroslav-mudrij-i-pidnesennya-rusi>.
8. *Kniaziev S.O., Botvinkin O.V., Koliesnik O.A.* Henezys systemy okhorony derzhavnoi taiemnytsi na terytorii Ukrainy. Analitychnyi ohliad. — K. : Vydavnytstvo NA SB Ukrainy, 2005. — 88 s.
9. *Kotliar M.F.* Rozvidka na Rusi v XII — XIII st. // Problemy istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuky. — 2007. — №16 (1). — S. 50–60.
10. *Kotliar M.F.* Rozviduvalna diialnist u Kyivskii Rusi // Voienna istoriia. — № 2. — 2002. — S. 82.
11. *Lapin N.A.* Voennoe i voenno-morskoe iskusstvo Kievskoj Rusi IX–XII vekov. — M., 1950. — S. 42.
12. *Oliinyk V.A.* Kryminalno-pravovyi chynnyk u zakhysti derzhavnoi taiemnytsi: sutnist, evoliutsiia // Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal. — № 3. — 2015. — S. 156–158.
13. Polnoe sobranie russkikh letopisej. — SPb., 1851. — T.5. — 276 s.
14. *Sorokin P.E.* O nekotorykh takticheskikh priemah bor'by na vode v Drevnej Rusi // Rannesrednevekovye drevnosti Severnoj Rusi i ee sosedej. — SPb., 1899. — S. 211–215.
15. *Tolochko P.P.* Kyivska Rus / P.P. Tolochko. — K. : Abrys, 1996. — 359 s.
16. *Uryvalkin O.M.* Taiemnytsi rozvidok (diialnist taiemnykh spetssluzhb na terytorii Ukrainy). — K. : KNT, 2007. — 352 s.
17. The Early History of Kyiv [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://press.princeton.edu/chapters/s5285.pdf>.
18. Plokhyy Serhii. The origins of the Slavic Nations / Serhii Plokhyy. — Cambridge. 2006. — P. 379.
19. Sermons and rhetoric of Kievan Rus' [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://shron.chtyvo.org.ua/Illarion_Kyivskiy/Sermons_and_rhetoric_of_Kievan_Rus_anhl.pdf
20. *Zaroff R.* Organized Pagan Cult in Kyivan Rus'. The invention of foreign elite or evolution of the local tradition? // Studia Mythologica Slavica II. — 1999. — p. 47–76.
21. The Historiographical and Archaeological Evidence of Autonomy and Rebellion in Chersōn: a Defense of the Revisionist Analysis of Vladimir's Baptism (987–989) [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://etheses.bham.ac.uk/4865/9/Feldman13MRes_redacted.pdf.

Сергійчук В. Поняття державної таємниці і захист відомостей, що становили державну таємницю, за часів Київської Русі

У статті висвітлюються історичні аспекти поняття державної таємниці та її захисту за часів Київської Русі. Також пропонуються підходи до періодизації становлення захисту державної таємниці за часів Київської Русі, що дасть змогу більш системно підійти до висвітлення історії захисту відомостей, що становили державну таємницю, за вищевказаний період.

Ключові слова: державна таємниця, Київська Русь, захист, відомості.

Сергейчук В. Понятие государственной тайны и защиты сведений, которые составляли государственную тайну, во времена Киевской Руси

В статье освещаются исторические аспекты понятия государственной тайны и ее защиты во времена Киевской Руси. Также предложены подходы по периодизации становления защиты государственной тайны во времена Киевской Руси, что

позволит более системно подойти к освещению истории защиты сведений, которые составляли государственную тайну за вышеуказанный период.

Ключевые слова: государственная тайна, Киевская Русь, защита, сведения.

Sergiihuk V. The Concept of a State Secret and Protection of Information Constituting a State Secret at the Time of the Kyivan Rus

In this article, the historical aspects of a concept of a state secret and its protection at the time of the Kyivan Rus are researched. The approaches for the periodization of development of state secrets protection at the time of the Kyivan Rus are suggested. The results of the research will allow providing a more systematic approach to the coverage of the history of the protection of information constituting a state secret for the previously mentioned period.

Keywords: State Secret; Kyivan Rus; Protection; Information

Стаття надійшла до редакції 23.12.2016.

УДК 343.9

J. Skazko

ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНЕ ЗАПОБІГАННЯ РОЗБІЙНИМ НАПАДАМ НА БАНКІВСЬКІ УСТАНОВИ ТА ІНКАСАТОРІВ

Ю.А. Сказко

*здобувач кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та
господарського права
ВНЗ "Національна академія управління"
М. Київ*

NATIONWIDE PREVENTION OF ASSAULTS RELATED TO ROBBERY ON BANKING INSTITUTIONS AND COLLECTORS

Formulation of the problem. Assaults related to robbery on banking institutions and collectors may cause fear in society, personal injuries, serious bodily injuries or even death of the victims, and, of course, inflict financial losses. Thus, one of the main priorities of the researchers studying assaults related to robbery on banking institutions and collectors is to define the nationwide measures of prevention and counteraction of assaults related to robbery on banking institutions and collectors. The above-mentioned problems have already been studied by domestic and foreign researchers, however the progress in combating this crime is slow, as evidenced by the above data and mass media information from around the world [1].

Domestic criminologists have made a significant contribution to the theory of crime prevention. Conceptual approach to preventing assaults related to robbery.

The aim of this article is to define the nationwide measures of prevention of assaults related to robbery on banking institutions and collectors.

The main results of the study. In legal literature, the concept of crime prevention is mostly used along with such terms as crime forecasting and prophylaxis of crime, but the definition of these concepts and their relationship are not unanimous [2, p. 60].

In scientific literature and among practitioners, when referring to law violation counteraction, such terms as prevention and suppression are used along with terms prediction and prophylaxis, notably, in some cases they are used as equivalent while in other cases as different in content [3, p. 70].

In a number of international documents, such as the UN Resolution "Elements of responsible crime prevention: standards and norms", crime counteraction is defined as activity with the use of means not involving punishment. This is a legitimate response of the state and the society to the hazard to public

safety created by criminal activities. According to the definition of the Council of the European Union as of May 28, 2001, crime prevention is construed as activity including all measures that in some way or other contribute to the reduction of crime, weakening of feeling of insecurity among citizens, both quantitatively and qualitatively, directly by deterring from criminal activities or through policies and interventions aimed at reducing opportunities for committing crimes, as well as through impacting the causes of crime [4, p. 158].

Activities related to crime prevention is part of the state policy to ensure the national security of Ukraine. This was highlighted in the Law of Ukraine “On Fundamentals of the National Security of Ukraine”, Article 8 “General Directions of the State Policy on National Security” whereof stated that the activity of all government authorities must be focused on forecasting, early detection, prevention and neutralization of external and internal threats to the national security; ensuring personal security, constitutional civil rights and liberties, eradication of crime [5].

Considering this objective in an all-embracing aspect, we should take into account current state of society: social, economic, political, legal, moral and psychological, etc., because the measures of preventive activity must be compatible with the of the state condition and capabilities [6, p. 212–213].

In the criminological theory crime prevention is seen by various key features, including considering it as a multilevel system of the state and public measures purposed to identify, eliminate and weaken or neutralize the causes or conditions of crimes, offenses of certain types and specific acts [7, p. 95].

In the light of the above, the notion of “crime prevention” can be interpreted in a broad (social and political) and narrow (criminal law) sense. In a broad sense crime prevention is provided by a set of measures carried out by the state authorities and public organizations and aimed at improving social relationships and living of the citizens. So, having regard to the above, it is a socio-legal process limiting or eliminating the forces that determine the crime [8, p. 90].

Nationwide crime prevention is a set of forward-looking socio-economic, cultural and educational measures aimed at further development and improvement of social relations and localization (elimination) of causes and conditions conducive to determinants giving rise to criminality. In other words, this is in fact a basic means of reducing the intensity of criminal offenses through such long-term planned activities and measures in the state that gradually crowd out or limit the criminogenic potential of social, political and economic contradictions of the diverse segments of the population. We agree with the opinion of Holina V.V. that conducting of the truly socially oriented country policy creates economic, political, organizational, legal and other preconditions for the effective implementation of criminal law and special criminological trends in crime control [9].

Nationwide prevention is the basis, background and takes a leading role in crime prevention system as it has a significant impact on the whole process of combating crime, has an effect creating conditions for reducing the risk of crisis and conflict situations, other negative phenomena that determine crime. It includes economic, social, political, cultural and educational, legal and other measures aimed at improving social relations, eliminating conflicts, reducing all kinds of

contradictions in society. Owing to their wide range, they produce a positive impact on the set of a variety of causes and conditions of crime [10].

Thus, crime prevention is a complex of various measures of preventive effect, which in its turn implies achieving intermediate and ultimate goal, which is carried out at all levels, taking into consideration the nature and hierarchy of crime determinants by influencing the criminogenic factors for their detection and neutralization. The complexity of the whole system of crime prevention, its multilevel and differently directed nature stipulates the necessity of preventive measures consideration for various reasons: scope of the use, content of measures, their legal characteristics [11, p.10].

Obviously, the use of general social measures, which include transformations in the economy aimed at raising of living standards and improvement of the quality of life, will contribute to the prevention of assaults related to robbery on banking institutions and collectors. Today, the interdependence of the degree of economic development and political stability level is clearly seen. The degree of economic development, the rise or decline of the economy is the catalyst which has a direct impact on the security situation. That is, any economic relations, their contradictions or economic instability cause crime and affect the safety of society, and the market relations are inherently burdened with the increased criminal situation [6, p. 111].

Crime prevention primarily involves influencing crime at the national level due to economic, social, political, moral, psychological, legal and other factors. In this context, the main purpose of the criminological policy should be development of all areas of social activity which affect strengthening of the internal stability of the state, and therefore – the maximum reduction of criminal threats by the destruction of socially dangerous challenges.

A wide variety of factors determining assaults related to robbery on banking institutions and collectors, and a large range of the criminological prevention objects stipulate using diverse activities for such crimes prevention. In this context, the main nationwide measures to prevent assaults related to robbery on banking institutions and collectors must be classified into: economic, political, social, cultural and psychological.

Following the established in the modern theory of criminology crime prevention measures research experience, we first and foremost pay attention to the economic measures. In our view, such measures should be at the forefront not only of the system of acquisitive, but also violent offences. This is stipulated by the fact that the economy in modern society is in some way a basis for all kinds of social relations [12, p. 87].

Efficient economy, stimulation of business activity and people's initiative, their interest in the products of their labor, provision of social and legal protection of the diverse segments of population will contribute to mitigation and neutralization of a number of criminogenic factors underlying property, economic, official and other crimes [6, p. 192].

Nationwide measures are preeminantly favourable to the prevention of assaults related to robbery on banking institutions and collectors, as the improvements in the socio-economic sphere influence on improving the quality of

life of society and its members. This point of view should be used to assess the implication of the development of the economic foundations of society and improvement of the economic activity oriented towards creation of such an efficient basis that serves the people, stimulation of the citizens' activity and initiatives, their interest in the products of labor, provision of social and legal protection of the diverse segments of population, and thus elimination, weakening, neutralization of criminogenic factors forming the basis of crime [13, p. 262].

In our opinion, solving economic problems in society will positively contribute to reducing the number of assaults related to robbery on banking institutions and collectors. As our research has shown, the motives of the criminals who commit assaults on banks and collectors, is mercenary and the use of violence is an extreme, radical way to achieve their goals. Thus, solving economic problems will be favourable for reduction of acquisitive, violent crime, and particularly for reduction of the number of assaults related to robbery on banking institutions and collectors.

In the light of our interview of 30 persons who committed assaults on banks and collectors, we can state that the majority of the criminals have low level of education (70%), are not married (55%) and lead anti-social lifestyle (65%). We believe that within the nationwide prevention of the considered kinds of assaults related to robbery it is necessary to apply economic measures aimed at stimulating the youth to desire obtaining a quality education and creating a family. For this purpose the youth should clearly see their projects of life which is not observed nowadays because of high level of unemployment in the country and low wages for young specialists. Even highly skilled young specialists experience employment problems both in cities and in towns.

In the complex of general social prevention of assaults related to robbery on banking institutions and collectors policies are no less important than the aforementioned economic measures [12, p. 92].

The improvement of the legal framework on issues related to raising the safety level of banking transactions is an extremely important aspect of the risk reduction of illegal actions against banking institutions, and the most important are two following areas:

- safety of security services in banking institutions;
- issues of organization and provision of security of money processing and cash handling services.

The critical issue is the ability and interest of banking institutions and other legal entities in making investments for ensuring the appropriate safety level of banking transactions[14].

General social prevention measures have the greatest range of influence on crime determinants. In a narrower sense crime prevention means protection of people, state and society from criminal offenses. Provided that the legal segment of the mentioned level of crime prevention is improvement of the current legislation which is not directly aimed at preventing crimes but regulates civil, commercial, labor, family and other social relations which, being disordered, may cause criminogenic factors.

Long-term trends in criminology suggest that increase in the number of crimes was as a rule provoked by sudden new opportunities to commit crimes that were brought about as a result of changes in technological or social environment. Typically, in the above cases there was a rapid increase in crimes of a certain type. However, after the legislation was changed, criminal waves tended to disappear. There are often left open possibilities of “gaps” which (so far) are not covered by the criminal law. For centuries law-making was aimed at filling these gaps [15]. We believe that preventive actions and rapid legislative changes must be a necessary response to the new opportunities that threaten important social interests.

Social measures which should be oriented on general social prevention of assaults related to robbery on banking institutions and collectors. With this in mind it is necessary to focus them on the revival of the effective system of social benefits and guarantees for young people in the employment sphere.

Prevention cannot be effective unless it is systematic and coordinated and does not include measures of living standards improvement.

Prevention of assaults related to robbery on banking institutions and collectors consists in implementing measures to identify the causes and conditions conducive to their occurrence, identification of persons who might commit assaults, and taking individual preventive measures [8, p. 142–143].

The main objective of the general social prevention of assaults related to robbery on banking institutions and collectors is rebuilding of behavior of persons who might commit such crimes. For this purpose it is advisable to: 1) enhance police monitoring of the persons who were released from prison and had been sentenced for assaults related to robbery on banking institutions and collectors; 2) create a national database of the information on persons involved in committing assaults related to robbery on banking institutions and collectors.

At the same time, it is necessary to improve measures aimed at monitoring the former bank employees or collectors. According to the results of the criminological analysis, the criminal groups specializing in committing assaults related to robbery on banking institutions and collectors are mostly composed of persons previously convicted (21%), persistent criminals (30%), and former bank employees or collectors (49%).

It is necessary to take into account that both socio-political and socio-economic factors are varied, but, as V.N. Kudryavtsev correctly noted, if a person feels inferior to others in the socio-political relations, limited, deceived, one should expect some protest in the person's behavior and, as extreme expression, a manifestation of crime [6, p. 129].

Along with this, a desire to enjoy material wealth without spending for that any effort becomes dominating in modern society: “life goals tend to prompt satisfaction of material needs, attention is focused on finding money and the places where they can be earned by unskilled labor” [12, p. 51].

The effectiveness of the nationwide prevention of assaults related to robbery on banking institutions and collectors is directly dependent on the cultural and psychological state of society. In our opinion, cultural and psychological measures

should be applied along with the measures of economic, political and social nature [16, p. 55].

We should also take into consideration the aspect consisting in the impact of the mass media on manipulating people, their consciousness through information provided which is usually caused by commercial and political interests of the owners of the appropriate means. In pursuit of sensation the mass media provide people with the criminogenic information, which does not contribute to a positive cultural and psychological national image. Mass advocacy of fear, disbelief in own efforts, violence against the ideals evoke in people a sense of instability, create the atmosphere of permissiveness and impunity, and attributing offenses to certain circumstances [12, p. 98].

At the same time, the modern system of crime prevention should be based on the positive experience of the past, however it must be qualitatively new according to its basic ideological parameters [17, p. 80]. It should correspond to the dramatic changes of social conditions, be premised on such values as economic freedom, sovereignty, democracy, priority of individuality, civil and human rights and freedoms, prospective of development of the law-bound state, political pluralism, non-dictatorship.

Conclusions. General social measures of crime prevention must have a powerful and concentrated influence that will promote positive changes of the socio-economic state of society; such measures are designed for a relatively long period of time.

Another important factor of the nationwide prevention of assaults related to robbery on banking institutions and collectors is restoration of the economic stability in Ukraine, overcoming regional differences in living standards of the working population.

The following nationwide measures will contribute to more effective prevention of assaults related to robbery on banking institutions and collectors:

- transformations in the economy aimed at raising the standard of living in the country, the quality of life of every person;
- implementation at the national level of the investment programs that will stimulate business activity and citizens' initiative;
- provision of social and legal protection of the diverse segments of population;
- increasing salaries and social benefits;
- reducing unemployment and the level of stratification of the population on the ownership basis;
- increasing the level of cultural and psychological image of the modern society.

The abovementioned preventive measures are substantiated by the fact that the assaults related to robbery on banking institutions and collectors are caused by the low living standards of most people and moral regulation vacuum, due to the fact that many of the previous moral values were discarded and the new ones have not been created or are being implemented too slowly. We believe that the

nationwide prevention of assaults related to robbery on banking institutions and collectors should be aimed at neutralization of these very factors.

REFERENCES

1. *Ray Smith*. Armed robbery – strategies for procedural prevention / Smith Ray // Electronic resource : http://www.popcenter.org/library/crimeprevention/volume_05/08_morrison.pdf.
2. *Belikov Y.M.* Zapobigannya zlochinnosti nedergavnymy ohoronnymy organizacijami: [monografiia] / Y.M. Belikov. – K. : Natsionalna akademiya upravlinnya, 2014. – 166 s.
3. *Kvitka Ya.M.* Poperedzhennya administratyvnykh pravoporushen sered nepovnolitnikh : dys. kand. yuryd. nauk : 12.00.07 / Ya.M. Kvitka. – K., 2002. – 226 s.
4. *Shostko O.Y.* Protydiya organizovaniy zlochinnosti v evropeyiskykh krainakh / O.Shostko – Kh., 2009. – 400 s.
5. Pro osnovy natsionalnoi bezpeky Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 19.06.2003 № 964-IV // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2003. – № 39 – St. 351.
6. *Nikitin Y.V.* Protydiya zlochynnosti v systemi zabezpechenya vnutrishnoi bezpeky ukrainskogo suspilstva: [monografiia] / Nikitin – K. : Natsionalna akademiya upravlinnya, 2009. – 373 s.
7. *Kuznecova N.F.* Kriminologiya / N.F. Kuznecova. – M. : Zercalo, 1996. – 160 s.
8. *Klochko A.M.* Rozbini napady na bankivski ustanovy: kryminologichna kharakterystyka ta zapobiganya: [monografiia] / A.M. Klochko, V.A. Myslyvyi. – Sumy : Sumskiy dergavnyi universytet, 2014. – 253 s.
9. *Golina V.V.* Zapobigannya zlochinnosti: problemy optimizacii socialnoi aktivnosti / V.V. Golina // Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy “Problemu borotbu iz zlochun-nistyu” // Elektronne dzerelo : http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5290/1/Golina_206.pdf
10. *Baumer T., Carrington M.* The Robbery of Financial Institutions: Executive Summary / T. Baumer, M. Carrington // Washington, D.C. : U.S. Department of Justice, National Institute of Justice // Electronic resource : <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/100861NCJRS.pdf>
11. *Bandurka S.O.* Osoblivosti poperedgennya zlochyniv operatyvnymy pidroz-dilamy podatkovoi milicii / S.O. Bandurka // Materialy naukovopraktychnoi konferencii. – Kharkiv, Kharkivskiy natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav, 2010.
12. *Fakhritdinov Irshat Yunirovich.* Poperedgennya rozbynnykh napadiv na inkasatoriv : dys. kand. yuryd. nauk : 12.00.08 / Fakhritdinov Irshat Yunirovich. – Moskva, 2011
13. *Yakovlev A.M.* Individualnaya profilaktika prestupnogo povedeniya. Socialno-psikhologicheskii aspekt : uchebnoe posobie / A.M. Yakovlev. – Moskva : Gorkiy, 1977. – 127 s.
14. *Borzycki M., Mouzos J.* An Exploratory Analysis of Armed Robbery in Australia / M. Borzycki, J. Mouzos // Trends and Issues in Crime and Criminal Justice. – Canberra. : Australian Institute of Criminology, 2003 // Electronic resource : http://www.aic.gov.au/media_library/publications/tbp/tbp007/tbp007.pdf.
15. *Killias M.* The Opening and Closing of Breaches A Theory on Crime Waves, Law Creation and Crime Prevention / M. Killias // Electronic resource : <http://euc.sagepub.com/content/3/1/11.abstract>.

16. Dguga O.M., Mykhailenko P.P., Kulyk O.G. Kurs kryminologii : Zagalna chastyna / O.M. Dguga, P.P. Mykhailenko, O.G. Kulyk — K. : Yurinkom Inter, 2001 — 352 s.

17. Kube E. Preventing Bank Robbery: Lessons From Interviewing Robbers / E. Kube // Journal of Security Administration. — 1988. — S. 78—83.

Сказко Ю. А. Загальносоціальне запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів

У статті аналізуються заходи загальносоціального запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів, досліджуються різні підходи зарубіжних і вітчизняних вчених до проблем запобігання і протидії злочинності у сфері нападів на банківські установи та інкасаторів. Визначено основні загальносоціальні заходи щодо запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів.

Ключові слова: заходи загальносоціального запобігання, розбійні напади на банківські установи та інкасаторів, запобігання злочинам, правове регулювання.

Сказко Ю.А. Общесоциальное предупреждение разбойных нападений на банковские учреждения и инкассаторов

В статье анализируются меры общесоциального предупреждения разбойных нападений на банковские учреждения и инкассаторов, исследуются различные подходы зарубежных и отечественных ученых к проблемам предотвращения и противодействия преступности в сфере нападений на банковские учреждения и инкассаторов. Определены основные общесоциальные меры предупреждения разбойных нападений на банковские учреждения и инкассаторов.

Ключевые слова: меры общесоциального предупреждения, разбойные нападения на банковские учреждения и инкассаторов, предотвращения преступлений, правовое регулирование.

Skazko J. Nationwide prevention of assaults related to robbery on banking institutions and collectors

Abstract. The article deals with general social measures of prevention of armed attacks on banks and collectors. In the article investigate different approaches of foreign and national scholars to address the problems of prevention and counteraction of assaults related to robbery on banking institutions and collectors. General social measures of prevention of assaults related to robbery on banking institutions and collectors is considered in details.

Key words: General social measures; Assaults related to robbery on banking institutions and collectors; Crime prevention, legal regulation

Стаття надійшла до редакції 29.12.2016.

УДК 343

I. Khar

THE SUBJECT OF CRIMES AGAINST PUBLIC ORDER AND MORALITY

I.O. Xar

*кандидат юридичних наук, доцент,
заступник завідувача кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»*

СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ І МОРАЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Питання, що стосуються суб'єкта злочину проти громадського порядку та моральності, мають важливе значення для теорії кримінального права й правозастосовної практики, а тому потребують подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, що стосуються суб'єкта злочину, передбаченого стст. 293–337 КК України, на фрагментарно-рівні розглядали такі вчені, як В.А. Ломако, І.Г. Павловський, В.І. Антипов, Є.В. Фесенко, С. С. Яценко, І. А. Вартилицька, М.І. Хавронюк, О.О. Дудоров, А.Є. Шалагін, В.В. Кузнецов та інші. Однак ці питання до цього часу не отримали свого належного дослідження.

Мета статті полягає у дослідженні суб'єкта злочину, передбаченого стст. 293–337 КК України.

Основні результати дослідження. Проблема суб'єкта злочину має певну теоретичну розробку в кримінально-правовій науці [1, с. 137–147; 2, с. 23–28; 3, с. 8; 4, с. 58; 5, с. 20; 6, с. 3–4; 7, с. 1–260; 8, с. 30; 9, с. 1–318; 10, с. 1–36; 11, с. 133; 12, с. 82–84; 13, с. 130–141; 14, с. 232; 15, с. 1–104; 16, с. 1–189]. Суб'єктом злочину кримінальне право визнає фізичну осудну особу (людину), яка досягла до моменту вчинення злочину певного віку, що виновно вчинила суспільно небезпечне діяння, заборонене кримінальним законом, і здатна понести за нього кримінальну відповідальність [17, с. 348]. Необхідно зазначити, що вперше в КК України 2001 р. у ч. 1 ст. 18 дається законодавче визначення суб'єкта злочину: «Суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може настати кримінальна відповідальність» [18], а також сформульоване визначення спеціального суб'єкта — ч. 2 ст. 18 КК України: «Спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може настати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа» [18]. Відсутність будь-якої з ознак загального, а для спеціального —

ознак спеціального суб'єкта злочину виключає склад конкретного злочинного діяння й застосування до особи покарання. Ці вимоги стосуються і злочинів, передбачених стст. 293–337 КК України. Така значущість суб'єктів злочину потребує значної уваги до їх дослідження і, зокрема, задекларованого нами в цій статті.

Важливою теоретичною основою в дослідженні суб'єкта злочину є вік, встановлений у законі, як обставина, що визначає настання кримінальної відповідальності за вчинене. Вік як ознака суб'єкта злочину глибоко вченими практично не вивчена. Складність цієї проблеми полягає в тому, що вона пов'язана не тільки з природними, біологічними, але й із соціально-психологічними властивостями людини, які мають враховуватися законодавцем при встановленні вікових меж для притягнення до кримінальної відповідальності. На певних історичних етапах вік, з якого наставала кримінальна відповідальність, встановлювався законодавцем по-різному. Досить низькі межі настання кримінальної відповідальності зберігалися тривалий час.

Загальна кримінальна відповідальність, згідно з чинним КК України, настає з 16 років, хоча на практиці і в теорії кримінального права це питання вирішується неоднозначно. Справа в тому, що за деякі злочини, необумовлені в законі, кримінальна відповідальність може наставати з 18 років або з 25 років. Це положення реалізується, коли мова йде про спеціальний суб'єкт злочину. У зв'язку з цим виникає необхідність навести в кримінальному законі конкретний перелік норм, що передбачають настання кримінальної відповідальності з 18 або з 25 років. Від віку, на нашу думку, залежить і структура складу злочину.

Одним із аспектів дослідження суб'єкта в теорії кримінального права є його осудність, тобто такий психічний стан, коли особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними [17, с. 204].

Важливим аспектом дослідження суб'єкта злочину і, зокрема, суб'єкта злочинів, передбачених стст. 293–337 КК України, є вивчення такого складного питання в науці кримінального права і кримінології, як співвідношення понять «суб'єкт злочину» і «особистість злочинця», які іноді ототожнюються. Методологічною основою дослідження цієї проблеми є як поглиблене вивчення самого злочинного діяння на різних етапах розвитку нашої держави, так і вдосконалення кримінального законодавства з метою збільшення ефективної боротьби зі злочинністю, у тому числі із злочинами проти статевої свободи та статевої недоторканості. Поняття «суб'єкт злочину» і «особистість злочинця» хоча й близькі, але не збігаються.

Крім того, вони мають різний обсяг, а саме: поняття «суб'єкт злочину» вужче, ніж поняття «особистість злочинця» [9, с. 23]. Поняття «суб'єкт злочину» ґрунтується на конкретних положеннях, сформульованих у кримінальному законі, і виходить із методологічних передумов філософських і кримінально-правових теорій [9, с. 23]. Суб'єкт злочину — термін кримінально-правовий, який скоріше визначає юридичну характеристику особи, що вчинила злочин, і відрізняється від кримінологічного поняття «особистість злочинця» [9, с. 23]. Натомість поняття «особистість злочинця» як більш об'ємне розкривається

через соціальну суть особи, а також через складний комплекс ознак, властивостей, зв'язків, відносин, моральний і духовний світ, взятих у взаємодії з індивідуальними особливостями і життєвими фактами, що лежать в основі злочинної поведінки [9, с. 23].

Теоретичне вирішення питання про суб'єкт злочинів проти громадського порядку та моральності повинно насамперед слугувати практиці боротьби з такою злочинністю. Розробки в науці кримінального права можуть бути сприйняті практикою лише в тому випадку, якщо достатньою мірою конкретизовані і базуються на реальних умовах життя суспільства, мають правові та соціальні основи, які піддаються оцінці кримінальним законом. Враховуючи те, що предмет дослідження має конкретизацію в роботі, зупинимося на з'ясуванні проблеми в означених межах. Кримінальна відповідальність настає тільки за наявності особи, яка вчинила конкретне суспільно небезпечне посягання [19, с. 217]. У науці кримінального права та нормах КК України така особа називається суб'єктом злочину. У кримінально-правовій теорії суб'єкт злочину — це «особа, яка вчинила злочин і має сукупність ознак (властивостей), зазначених у кримінальному законі» [20, с. 41]. Отже, суб'єкт злочину має три основні ознаки: 1) фізична особа; 2) осудність; 3) вік, з якого відповідно до КК України може настати кримінальна відповідальність [21, с. 106]. У цьому контексті, як зауважив А.Г. Кальман, при призначенні покарання, відстрочці виконання вироку, звільненні від кримінальної відповідальності та покарання суд зобов'язаний врахувати «особу винного» [22, с. 101–104].

Розглянемо суб'єкти цих злочинів окремо стосовно кожної із стст. 293–337 КК України.

Суб'єкт злочину групове порушення громадського порядку (ст.293 КК).
З приводу цього суб'єкта злочину існують такі судження: 1) М.І. Хавронюк, О.О. Дудоров заявляють, що суб'єкт цього злочину загальний [23, с. 865]; 2) В.А. Ломако стверджує, що суб'єкт цього злочину — спеціальний (відповідальності підлягають тільки організатори й активні учасники, які досягли 16-річного віку) [24, с. 369]; 3) І.А. Вартилицька запевняє, що суб'єкт цього злочину є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку (загальний), а тому визначення окремими науковцями активного учасника або організатора групових дій спеціальним суб'єктом групового порушення громадянського порядку є дискусійним, оскільки активним учасником такого порушення може стати будь-який загальний суб'єкт, а при організації групових дій особа виконує дії, передбачені об'єктивною стороною цього злочину, тобто є виконавцем цього злочину [25, с. 665]; 4) І.Г. Поплавський переконаний, що суб'єктом цього злочину є фізична осудна особа, що досягла 16-річного віку, яка організувала або брала активну участь у груповому порушенні громадського порядку [26, с. 606]; 5) С.С. Яценко дотримується думки, що суб'єктами цього злочину є організатор та активні учасники групового порушення громадського порядку, яким виповнилося 16 років [27, с. 653]; 6) В.В. Кузнецов також переконаний, що суб'єкт злочину, передбаченого ст. 293 КК, — загальний [28, с. 204].

Аналіз існуючих точок зору на суб'єкт злочину, передбаченого ст. 293 КК, надає нам можливість виділити з них позитивні положення: 1) що це

фізична осудна особа; 2) особа, якій виповнилося 16 років; 3) що цей суб'єкт не може бути спеціальним, оскільки не має ознак спеціального суб'єкта, зважаючи на те, що особа мала б набувати спеціальних ознак саме до вчинення цього злочину, а не під час його вчинення.

На підставі викладеного вище можна запропонувати таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 293 КК: «Суб'єкт злочину групового порушення громадського порядку є фізична осудна, приватна або неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років (активний учасник або організатор).

Суб'єкт злочину масові заворушення (ст. 294 КК). Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 294 КК, існують такі погляди: 1) С.С. Яценко стверджує, що суб'єктом цього злочину є організатори масових заворушень, а також ті їх учасники, які безпосередньо вчинили злочин [27, с. 654]; 2) І.Г. Павловський заявляє, що суб'єктом цього злочину може бути фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку, була організатором або брала активну участь у масових заворушеннях [26, с. 608]; 3) В.А. Ломако впевнений, що суб'єктом цього злочину можуть бути лише організатори масових заворушень та активні їх учасники, які досягли 16-річного віку [24, с. 370]; 4) М.І. Хавронюк, О.О. Дудоров переконані, що суб'єкт цього злочину — загальний [23, с. 866]; 5) І.А. Вартилицька наполягає на тому, що суб'єктом цього злочину є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку [25, с. 658]; 6) В.В. Кузнецов заявляє, що суб'єкт цього злочину загальний, оскільки спеціальних (додаткових) ознак не містить [28, с. 208—209].

Аналіз існуючих точок зору на суб'єкт злочинів надає можливість виокремити такі позитивні положення: 1) що суб'єктом цього злочину є фізична осудна особа; 2) особа, яка досягла 16-річного віку.

На підставі викладеного вище можна запропонувати таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 294 КК: «Суб'єктом злочину масові заворушення є фізична осудна, неслужбова, приватна особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років (організатори масових заворушень, виконавці злочинів, передбачених в диспозиції ст. 294 КК, а також активні учасники масових заворушень).

Суб'єкт злочину заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку (ст. 295 КК). Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 295 КК, існують такі судження: 1) М.І. Хавронюк, О.О. Дудоров стверджують, що суб'єкт цього злочину — загальний [23, с. 296]; 2) С.С. Яценко заявляє, що суб'єктом цього злочину може бути як посадова, так і приватна особа, яка досягла 16-річного віку [27, с. 655]; 3) В.А. Ломако упевнений, що суб'єктом цього злочину може бути будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку [24, с. 372]; 4) І.А. Вартилицька вважає, що суб'єктом цього злочину є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку (вчинення передбачених ст. 295 КК дій працівником правоохоронного органу, що є перевищенням влади або службових повноважень, тобто умисне вчинення службовою особою будь-яких дій,

які явно виходять за межі наданих їм прав чи повноважень, слід кваліфікувати лише за ст. 295 КК, а в разі настання істотної шкоди — за ст. 295 та ч. 1 ст. 365 КК) [25, с. 660]; 5) І.Г. Павлоський переконаний, що суб'єктом цього злочину може бути фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку [26, с. 609]; 6) В.В. Кузнецов стверджує, що суб'єкт цього злочину є загальним, тому що спеціальних (додаткових обов'язкових) ознак відповідні норми практично не містить [28, с. 212].

Дослідження існуючих поглядів на суб'єкт злочину, передбаченого ст. 295 КК, надає нам можливість виокремити з них позитивні положення: 1) що суб'єктом цього злочину може бути як посадова, так і приватна особа; 2) що такою може бути фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. На підставі викладеного вище можна запропонувати таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 295 КК: «Суб'єктом злочину заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку може бути фізична осудна, приватна, неслужбова та службова особа, якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років».

Суб'єкт злочину хуліганство (ст. 296 КК). Щодо суб'єкта злочину, передбаченого ст. 296 КК, існують такі думки: 1) І.А. Вартилицька, І.Г. Павлоський, М.І. Хавронюк, О.О. Дудоров запевняють, що суб'єктом цього злочину є фізична осудна особа, якій на момент вчинення злочину виповнилося 14 років [25, с. 662; 26, с. 611; 23, с. 868]; 2) В.А. Ломако, С.С. Яценко упевнені, що суб'єктом хуліганства може бути особа, яка досягла 14-річного віку [24, с. 373; 27, с. 659].

Аналіз існуючих точок зору надає нам можливість виокремити такі позитивні положення стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 296 КК: 1) що суб'єктом цього злочину є фізична осудна особа; 2) особа, яка досягла 14-річного віку. Проте цього не досить, адже в ч. 3 ст. 296 КК передбачений спеціальний суб'єкт цього злочину, який позначений таким чином: «дії, передбачені частинами першою або другою, якщо вони були вчинені особою, раніше судимою за хуліганство...» [18].

На підставі проведеного дослідження можна запропонувати таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 296 КК: «Суб'єктом злочину хуліганство може бути фізична осудна, неслужбова, приватна особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 14 років, а за ч. 3 та 4 ст. 296 КК за ознакою «... вчинені особою раніше судимою за хуліганство» — суб'єкт є спеціальний».

Суб'єкт злочину наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого (ст. 297 КК). Стосовно суб'єкта, передбаченого ст. 297 КК існують такі думки: 1) І.Г. Павловський та І.А. Вертилицька заявляють, що суб'єктом цього злочину може бути фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку [26, с. 613; 25, с. 669]; 2) С.С. Яценко, В.А. Ломако запевняють, що суб'єктом названого злочину є особа, якій виповнилося 16 років [27, с. 664; 24, с. 378]; 3) М.І. Хавронюк, О.О. Дудоров вважають, що суб'єкт цього злочину — загальний [23, с. 870]; 4) В.В. Кузнецов переконує, що суб'єкт складів злочинів

наруги над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого визнається фізична особа, яка досягла 16-річного віку [28, с. 332].

Аналіз перерахованих нами суджень надає нам можливість виокремити з них такі позитивні положення: 1) що суб'єктом цього злочину є фізична осудна особа; 2) це особа, яка досягла 16-річного віку. Все зазначене вище дає змогу запропонувати таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 297 КК: «Суб'єктом злочину наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого є фізична осудна приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років».

Суб'єкт злочину незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини (ст. 298 КК). Щодо суб'єкта злочину, передбаченого ст. 298 КК, існують такі судження: 1) В.В. Кузнецов стверджує, що суб'єкт цього злочину є, як правило, загальним, тому що додаткових (спеціальних) ознак відповідні норми практично не містять, а за ч. 5 ст. 298 КК суб'єктом злочину є службова особа, яка вчиняє злочин з використанням службового становища [28, с. 336]; 2) В.А. Ломако переконує, що суб'єктом злочину, передбаченого частинами 1, 2, 3 і 4 ст. 298 КК, можуть бути особи, які досягли 16-річного віку, а за ч. 5 — будь-яка службова особа, яка вчинила злочин, передбачений частинами 2 або 3 цієї статті, з використанням свого службового становища [24, с. 381]; 3) М.І. Хавронюк, О.О. Дудоров запевняють що суб'єкт злочину, передбачений частинами 1—4 ст. 298, загальний, а ч. 5 цієї статті — службова особа [23, с. 874]; 4) І.А. Вартилицька наполягає на тому, що суб'єкт злочину, передбачений частинами 1, 2, 3 та 4 ст. 298 КК, — загальний, тобто фізична осудна особа, яка на час вчинення злочину досягла 16-річного віку, а за ч. 5 — спеціальний, а саме: службова особа [25, с. 673].

Аналіз запропонованих поглядів на суб'єкт злочину, передбачений ст. 298 КК, надає нам можливість виділити такі позитивні положення: 1) що суб'єктом злочину, передбаченого частинами 1—4 ст. 298 КК, є фізична осудна особа; 2) це особа, якій виповнилося 16 років; 3) за ч. 5 ст. 298 КК суб'єктом є службова особа.

На підставі викладеного вище можна запропонувати таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 298 КК: «Суб'єктом злочину незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини за ч. 1—4 цієї статті є фізична осудна приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років, а за ч. 5 ст. 298 КК — будь-яка службова особа, яка вчинила злочин, передбачений частинами 2 або 3 цієї статті, з використанням свого службового становища».

Суб'єкт злочину знищення, пошкодження або приховування документів чи унікальних документів Національного архівного фонду (ст. 298-1 КК). Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 298-1 КК, існують такі погляди: 1) В.А. Ломако заявляє, що суб'єктом злочину, передбаченого частинами пер-

шою або другою ст. 298-1 КК, може бути будь-яка фізична, осудна особа, яка досягла 16-річного віку, а за ч. 3 — службова особа, яка вчинила злочин з використанням свого службового становища [24, с. 383]; 2) М.І. Хавронюк, О.О. Дудоров стверджують, що суб'єкт злочину, передбаченого частинами 1 і 2 ст. 298-1, загальний, а за ч. 3 цієї статті — службова особа, яка вчиняє злочин із використанням службового становища [23, с. 876]; 3) І.А. Вартилицька переко­нує, що суб'єкт злочину (ч. 1, 2 ст. 298-1 КК) — фізична осудна особа, яка на час його вчинення досягла 16 років, а за ч. 3 ст. 298-1 КК таким суб'єктом є службова особа.

З'ясування перерахованих нами точок зору надає можливість виокремити такі позитивні положення: 1) що суб'єктом злочину, передбаченого частинами 1 і 2 ст. 298-1 КК, є фізична осудна особа; 2) що це особа, яка досягла 16-річного віку; 3) за ч. 3 таким суб'єктом є службова особа.

На підставі викладеного вище можна запропонувати таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 298-1 КК: «Суб'єктом злочину знищення, пошкодження або приховування документів чи унікальних документів Національного архівного фонду за частинами 1 і 2 ст. 298-1 КК є фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років, а за ч. 3 цієї статті суб'єктом злочину є службова особа».

Суб'єкт злочину жорстоке поводження з тваринами (ст. 299 КК). Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 299 КК, існують такі погляди: 1) В.А. Ломако переко­нує, що суб'єктом цього злочину може бути будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку [23, с. 385]; 2) М.І. Хавронюк, О.О. Дудоров заявляють, що суб'єкт цього злочину — загальний [23, с. 877]; 3) І.Г. Павловський переко­нує, що суб'єктом цього злочину є особа, якій виповнилося 16 років [26, с. 668]; 4) І.А. Вартилицька упевнена, що суб'єктом цього злочину може бути фізична осудна особа, яка досягла 16 років [25, с. 679].

Аналіз існуючих точок зору на суб'єкт злочину, передбачений ст. 299 КК, надає можливість запропонувати авторське визначення суб'єкта цього злочину: «Суб'єктом злочину жорстоке поводження з тваринами є фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років».

Суб'єкт злочину ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (ст. 300 КК). Щодо суб'єкта цього злочину існують такі судження: 1) В.А. Ломако заявляє, що суб'єктом цього злочину є будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку, а за примушування неповнолітніх до участі у створенні таких творів — 18-річного віку [24, с. 386]; 2) І.А. Вартилицька стверджує, що суб'єктом дій із творами, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, може бути фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку, а суб'єктом збуту таких товарів для неповнолітнього та їх розповсюдження серед останніх або примушування неповнолітніх до участі у створенні

зазначених творів — особа, якій на момент вчинення злочину виповнилося 18 років [25, с. 683]; 3) М.І. Хавронюк, О.О. Дудоров переконують, що суб'єкт цього злочину загальний — відповідальність за збут неповнолітнім чи розповсюдження серед них творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (ч. 2 ст. 300), несуть особи, які досягли повноліття [23, с. 879].

Аналіз перерахованих поглядів надає нам можливість запропонувати таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 300 КК: «Суб'єктом злочину ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію є фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років, а за збут неповнолітнім чи розповсюдження серед них творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (ч. 2 ст. 300), несуть особи, які на момент вчинення злочину досягли 18 років».

Суб'єкт злочину ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301 КК). Стосовно злочину, передбаченого ст. 301 КК України, є такі думки: 1) М.І. Хавронюк, О.О. Дудоров заявляють, що суб'єкт цього злочину збігається з суб'єктом злочину, передбаченого ст. 300 КК [23, с. 882]; 2) В.А. Ломако переконаний, що суб'єктом аналізованого злочину є особа, яка досягла 16-річного віку, а за примушування неповнолітніх до участі у створенні таких творів — 18-річного віку [23, с. 389]; 3) І.А. Вартилицька запевняє, що суб'єктом цього злочину може бути фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку; суб'єктом дій з порнографічними предметами, вчинених щодо неповнолітніх, — особа, якій на момент вчинення злочину виповнилося 18 років [25, с. 687]; 4) В.В. Кузнецов запевняє, що суб'єкт дій, пов'язаних з незаконним обігом порнографічних предметів, є загальним, тому що спеціальних (додаткових обов'язкових) ознак відповідні норми практично не містять [28, с. 343].

Аналіз існуючих поглядів стосовно суб'єкта злочинів, передбачених ст. 301 КК, дає змогу запропонувати авторське визначення суб'єкта цього злочину: «Суб'єктом злочину ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів є фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років, а суб'єктом примушування неповнолітніх до участі у створенні таких творів — особа 18-річного віку».

Суб'єкт злочину створення або утримання місць розпусти і звідництво (ст. 302 КК). Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 302 КК, пропонуються такі судження; 1) В.А. Ломако запевняє, що суб'єктом цього злочину є будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку, а за ч. 3, у разі залучення до таких дій неповнолітнього, — особа, яка досягла 18 років, за ч. 2 цієї статті: ті самі дії, вчинені особою, раніше судимою за такий злочин [24, с. 391]; 2) І.А. Вартилицька заявляє, що суб'єктом цього злочину є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку, за ч. 3 ст. 302 КК суб'єктом є фізична осудна особа, яка досягла

18-річного віку [25, с. 688–689]; 3) М.І. Хавронюк, О.О. Дудоров стверджують, що суб'єкт цього злочину загальний (відповідальності за ст. 301 підлягає й особа, яка, створюючи або утримуючи місця розпусти, займаючись звідництвом, саме бере участь у розпусних діях) [23, с. 883]; 4) С.С. Яценко наполягає на тому, що суб'єкт цього злочину — особа, якій виповнилося 16 років, але коли цей злочин вчиняє службова особа з використанням влади чи службового становища, постає питання про кваліфікацію вчиненого не лише за ст. 302, але й за ст. 364 КК, кваліфікуючою ознакою є вчинення цього злочину особою, раніше судимою за цей злочин [27, с. 674].

Аналіз існуючих точок зору надає нам можливість виокремити з них такі позитивні положення стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 302 КК: 1) що суб'єктом цього злочину є фізична осудна особа; 2) особа, якій виповнилося 16 років; 3) суб'єктом злочину в разі залучення до таких дій неповнолітніх є особа, якій виповнилося 18 років.

На підставі викладеного можна запропонувати таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 302 КК: «Суб'єктом злочину створення або утримання місць розпусти і звідництво є фізична осудна особа, приватна або службова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років, а за ч. 2 цієї статті, за ознакою «ті самі дії, вчинені... особою, раніше судимою за цей злочин» — спеціальний суб'єкт, натомість за ч. 3 цієї статті — особа, якій виповнилося 18 років, але коли цей злочин вчиняє службова особа з використанням влади чи службового становища, то дії мають кваліфікуватися за ст. 302 та за ст. 364 КК».

Суб'єкт злочину сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (ст. 303 КК). Щодо суб'єкта злочину, передбаченого ст. 303 КК, існують такі погляди: В.А. Ломако запевняє, що суб'єктом цього злочину є будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку, незалежно від статі, а у разі вчинення цього злочину щодо неповнолітнього (ч. 3 ст. 303 КК) або малолітнього (ч. 4 ст. 303 КК) суб'єктом злочину є особа, яка досягла 18-річного віку (п. 4 ППВСУ від 27 лютого 2004 року, № 62) натомість, коли такий злочин вчиняється службовою особою з використанням службового становища, суб'єктом буде будь-яка службова особа, ознаки якої зазначені в частинах 3 та 4 ст. 18 КК [24, с. 393]; 2) І.А. Вартилицька заявляє, що суб'єктом злочину, передбаченого ст. 303 КК, можуть бути фізичні осудні особи, які досягли 16-річного віку, суб'єктом втягнення в заняття проституцією, примушування до нього або сутенерства, вчинених щодо неповнолітнього (неповнолітніх), — особа, якій на момент вчинення злочину виповнилося 18 років (частини 3, 4 ст. 303 КК), а в ч. 2 ст. 303 КК вказані спеціальні суб'єкти злочину: службова особа та особа, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності [25, с. 691].

Аналіз найбільш повних визначень суб'єкта злочину, передбаченого ст. 303 КК, свідчить, що його положення потребують такого авторського визначення суб'єкта цього злочину: «Суб'єктом злочину сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією є фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної

держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років, суб'єктом втягнення в заняття проституцією, примушування до нього або сутенерства, вчинених щодо неповнолітнього (неповнолітніх), малолітнього (малолітніх), — особа, якій до моменту вчинення злочину виповнилося 18 років, а в ч. 2 ст. 303 КК вказані спеціальні суб'єкти злочину: за ознакою «дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені... службовою особою з використанням службового становища» суб'єктом є службова особа, ознаки якої зазначені в частинах 3 та 4 ст. 18 КК; за ознакою «дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені... особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності» — це особа, від якої потерпілий перебував у стані залежності».

Суб'єкт злочину втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304). Стосовно суб'єкта цього злочину існують такі думки: 1) В.А. Ломако запевняє, що суб'єктом цього злочину є лише особа, яка до моменту вчинення злочину (всіх його епізодів) досягла 18-річного віку [24, с. 396]; 2) І.А. Вартилицька впевнена, що суб'єктом цього злочину «згідно з абз. 1 п. 4 ППВСУ від 27 лютого 2004 року №2, є фізична осудна особа, яка на момент вчинення злочину досягла 18-річного віку. Однак у зв'язку із внесенням ЗУ від 1 жовтня 2008 року № 616-VI змін до ст. 304 вказане визначення суб'єкта злочину потребує уточнення. Тепер за ч. 1 та ч. 2 (у частині вчинення злочину щодо малолітньої особи) суб'єктом можуть бути лише чужі для неповнолітнього (малолітнього) люди, за ч. 2 (у частині вчинення злочину щодо неповнолітнього) спеціальним суб'єктом є батьком, матір, вітчим, мачуха, опікун чи піклувальник, особа, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого чи піклування про нього, тобто близькі до потерпілого особи» [25, с. 694].

Аналіз представлених точок зору надає нам можливість виокремити такі позитивні та негативні положення: 1) суб'єктом злочину є фізична осудна особа; 2) це особа, якій виповнилося 18 років; 3) щодо малолітньої особи — особою може бути лише чужа людина щодо малолітнього, але лише за ознакою «ті самі дії, вчинені щодо малолітньої особи» за ч. 2 ст. 304 КК, це в той же час за ознакою «ті самі дії, вчинені щодо неповнолітніх та малолітніх... батьком, матір'ю, вітчимом, мачухою, опікуном чи піклувальником, або особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого чи піклування про нього», таким спеціальним суб'єктом можуть бути, перераховані в ч. 2 цієї статті, особи.

На підставі проведеного аналізу існуючих точок зору стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 304 КК, можна запропонувати таке визначення: «Суб'єктом злочину втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність за ч. 1 ст. 304 та за ч. 2 цієї статті (за ознакою «ті самі дії, вчинені щодо малолітньої особи»), є фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 18 років (лише чужа людина щодо потерпілого), у той же час за ознакою «ті самі дії, вчинені щодо неповнолітніх та малолітніх... батьком, матір'ю, вітчимом, мачухою, опікуном чи піклувальником, або особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого чи піклування про нього», таким спеціальним суб'єктом можуть бути, перераховані в ч.2 цієї статті, особи». Проблеми, що стосуються суб'єктів злочинів проти громадсько-

го порядку та моральності, певною мірою знайшли своє відображення у зарубіжному законодавстві [29; 30; 31; 32; 33].

Висновки. Проведене нами дослідження суб'єктів злочинів проти громадського порядку та моральності дає змогу стверджувати, що: 1) судження стосовно суб'єкта цих злочинів суперечливі та неповні; 2) виявляються помилкові погляди на спеціальний суб'єкт та його ознаки; 3) відсутнє повноцінне дослідження суб'єктів цих злочинів; 4) існує неточне трактування новел у плані суб'єкта цих злочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Абдуразаков С.А.* Суб'єкт преступления по Уголовному кодексу Узбекской ССР / С.А. Абдуразаков, Г.А. Ахмедов // Вопросы совершенствования законодательства Узбекской ССР; [ред. кол. Г.А. Ахмедов и др.]. — Ташкент : Фан, 1970. — С. 137–147.
2. *Ахмедов Г.А.* О соотношении криминологических и уголовно-правовых категорий. Личность преступника и субъект преступления / Г.А. Ахмедов, Б.А. Миренский // Общественные науки в Узбекистане. — 1975. — № 10. — С. 23–28.
3. *Боровых Л.В.* Проблемы возраста в механизме уголовно-правового регулирования: Автореф. Дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.08. — уголовное право и криминология; уголовно-исправительное право / Л.В. Боровых — М., 1974. — 39 с.
4. *Бородин С.В.* К вопросу совершенствования законодательства об уголовной ответственности несовершеннолетних / С.В. Бородин, Н.А. Носков // Современные тенденции развития уголовной политики и уголовного законодательства. — М. : Юрид. лит., 1994. — С. 57–59.
5. *Владимиров В.А.* Суб'єкт преступления по советскому уголовному праву. Лекция / В.А. Владимиров, Г.А. Левицкий — М. : ВШ МООП РСФСР, 1964. — 59 с.
6. *Наумов А.В.* Предприятия на скамье подсудимых / А.В. Наумов // Сов. юстиция. — 1992. — № 17–18. — С. 3–4.
7. *Орлов В.С.* Суб'єкт преступления по советскому уголовному праву / В.С. Орлов — М. : Госюриздат, 1958. — 260 с.
8. *Орымбаев Р.* Специальный субъект преступления / Р. Орымбаев. — Алма-Ата : Изд-во Алма-атинского ун-та, 1977. — 153 с.
9. *Павлов В.Г.* Суб'єкт преступления / В.Г. Павлов. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. — 318 с.
10. *Розенко В.І.* Суб'єкт злочину / В.І. Розенко, В.К. Матвійчук. — К. : Академія МВС, 1984. — 36 с.
11. *Светлов А.Я.* Ответственность за должностные преступления / А.Я. Светлов — К. : Наукова думка, 1978. — 304 с.
12. *Протченко Б.А.* Невменяемость в советском уголовном праве / Б.А. Протченко // Правоведение. — 1987. — С. 82–84.
13. *Тацій В.Я.* Суб'єкт злочину / В.Я. Тацій // Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студентів юрид. спец, вищ. закладів освіти / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; за ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. — Київ—Харків : Юринком Інтер—Право, 2001. — С. 130–141.
14. Уголовное право УССР. Особенная часть: Учебник / М.И. Бажанов, В.В. Сташис, В.Я. Тацій, и др.; под. ред. М.И. Бажанова и др. — К. : Вища школа, 1989. — 455 с.

15. *Устименко В.В.* Специальный субъект преступления (понятия и виды): Учебное пособие / В.В. Устименко. — Харьков : Харьковский юрид. институт, 1989. — 104 с.

16. *Шевченко Я.Н.* Правовое регулирование ответственности несовершеннолетних / Я.Н. Шевченко — К. : Наукова думка, 1976. — 189 с.

17. Полный курс уголовного права: В 5 т./ Под ред. докт. юр. наук, проф., заслуженного деятеля наук РФ А. И. Коробеева Т. 1: Преступление и наказание. — СПб : Юридический центр Пресс, 2008. — 1133 с.

18. Кримінальний кодекс України від 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25–26. — Ст. 131.

19. *Брайнин Я.М.* Уголовная ответственность и ее основание в советском уголовном праве / Я.М. Брайнин. — М. : Госюриздат, 1963. — 281 с.

20. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар. Видання п'яте, перероблене та доповнене / Відп. ред. Є.Л. Стрельцов. — Х. : ТОВ «Одіссей», 2008. — 800 с.

21. Кримінальне право України. Загальна частина: підруч. / Ю.В. Александров, В.І. Антипов, О.О. Дудоров та ін.; за ред. М. І. Мельника, В.А. Клименка. — 4-те вид., переробл. та допов. — К. : Атіка, 2008. — 376 с.

22. *Кальман А.Г.* Экономическая преступность как криминологическое понятие [Текст] / А.Г. Кальман // Государство и право. — 2003. — 3. — С. 101–104

23. *Хавронюк М.І., Дудоров О.О.* Злочини проти громадського порядку та моральності / М.І. Хавронюк, О.О. Дудоров // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. — 9-те вид., переробл. та доповн. — Київ : Юридична думка, 2012. — С. 864–886.

24. *Ломако В.А.* Злочини проти довкілля / В.А. Ломако // Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгіна та ін. ; за ред. проф. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. — 5-те вид., переробл. і допов. — Х. : Право, 2015. — С. 367–397.

25. *Вартилицька І.А.* Злочини проти громадського порядку та моральності / І.А. Вартилицька // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко [та ін.]; За заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В. В. Чернея; НАВС. — К. : Юрінком Інтер, 2016. — С. 654–696.

26. *Павловский И.Г.* Преступления против общественного порядка и нравственности / И.Г. Павловский // Уголовный кодекс Украины. Комментарий : Под редакцией Ю.А. Кармазина и Е.Л. Стрельцова. — Харьков, ООО — Одиссей, 2001 — С. 605–624.

27. *Яценко С.С.* Злочини проти громадського порядку та моральності / С.С. Яценко // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України (за станом законодавства та постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001 р.); відп. ред. С. С. Яценко. — К. : А.С.К., 2002. — С. 652–678.

28. *Кузнецов В.В.* Кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності. Дисертація на здобуття наукового ступеня докт. юрид. Наук, за спец. 12.00.08 — кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / Кузнецов Віталій Володимирович. — Київ, 2013. — 676 с.

29. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and D j, prof. N. F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A. I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Polish by D.A. Barilovitch. — St. Petersburg : “Yundichesky Centei Press”, 2001.— 234 p.

30. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2001.— 298 p.

31. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002. — 366 p.

32. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002. — 226 p.

33. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002. — 366 p.

REFERENCES

1. *Abdurazakov S.A.* Subekt prestupleniya po Ugolovnomu kodeksu Uzbekskoy SSR / S.A. Abdurazakov, G.A. Ahmedov // Voprosy sovershenstvovaniya zakonodatel'stva Uzbekskoy SSR; [red. kol. G.A. Ahmedov i dr.]. — Tashkent : Fan, 1970. — S. 137–147.

2. *Ahmedov G.A.* O sootnoshenii kriminologicheskikh i ugolovno-pravovykh kategoriy. Lichnost' prestupnika i subekt prestupleniya / G.A. Ahmedov, B.A. Mirenskiy // Obshchestvennyye nauki v Uzbekistane. — 1975. — № 10. — S. 23–28.

3. *Borovykh L.V.* Problemy vozrasta v mehanizme ugolovno-pravovogo regulirovaniya: Avtoref. Dis. ... dokt. jurid. nauk : spec. 12.00.08. — ugolovnoe pravo i kriminologiya; ugolovno-ispravitel'noe pravo / L.V. Borovykh — M., 1974. — 39 s.

4. *Borodin S.V.* K voprosu sovershenstvovaniya zakonodatel'stva ob ugolovnoy otvetstvennosti nesovershennoletnih / S.V. Borodin, N.A. Noskov // Sovremennyye tendentsii razvitiya ugolovnoy politiki i ugolovnoy zakonodatel'stva. — M. : Jurid. lit., 1994. — S. 57–59.

5. *Vladimirov V.A.* Subekt prestupleniya po sovetskomu ugolovnomu pravu. Lekcija / V.A. Vladimirov, G.A. Levickiy — M. : VSh MOOP RSFSR, 1964. — 59 s.

6. *Naumov A.V.* Predpriyatija na skam'e podsudimyyh / A.V. Naumov // Sov. justiciya. — 1992. — № 17–18. — S. 3–4.

7. *Orlov V.S.* Subekt prestupleniya po sovetskomu ugolovnomu pravu / V.S. Orlov — M. : Gosjurizdat, 1958. — 260 s.

8. *Orymbaev R.* Special'nyy subekt prestupleniya / R. Orymbaev. — Alma-Ata : Izdvo Alma-atinskogo un-ta, 1977. — 153 s.

9. *Pavlov V.G.* Subekt prestupleniya / V.G. Pavlov. — SPb. : Juridicheskij centr Press, 2001. — 318 s.

10. *Rozenko V.I.* Subiekt zlochynu / V.I. Rozenko, V.K. Matviichuk. — K. : Akademiia MVS, 1984. — 36 s.

11. *Svetlov A.Ja.* Otvetstvennost' za dolzhnostnyye prestupleniya / A.Ja. Svetlov — K. : Naukova dumka, 1978. — 304 s.

12. *Protchenko B.A.* Nevmenjaemost' v sovetskom ugolovnom prave / B.A. Protchenko // Pravovedenie, 1987. — S. 82–84.

13. *Tatsii V.Ya.* Subiekt zlochynu / V.Ya. Tatsii // Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: Pidruchnyk dlia studentiv yuryd. spets. vyshch. zakladiv osvity / M.I. Bazhanov, Yu.V. Baulin, V.I. Borysov ta in.; za red. profesoriv M.I. Bazhanova, V.V. Stashysa, V.Ya. Tatsiia. — Kyiv—Kharkiv : Yuryнком Inter—Pravo, 2001. — S. 130–141.

14. Uголовное право USSR. Osobennaja chast': Uchebnik / M.I. Bazhanov, V.V. Stashis, V. Ja. Tacij, i dr.; pod. red. M.I. Bazhanova i dr. — K. : Vyshcha shkola, 1989. — 455 s.

15. *Ustimenko V.V.* Special'nyj subekt prestuplenija (ponjatija i vidy): Uchebnoe posobie / V.V. Ustimenko. — Har'kov : Har'kovskij jurid. institut, 1989. — 104 s.

16. *Shevchenko Ja.N.* Pravovoe regulirovanie otvetstvennosti nesovershennoletnih / Ja. N. Shevchenko — K. : Naukova dumka, 1976. — 189 s.

17. Polnyj kurs ugovornogo prava : V 5 t./ Pod red. dokt. jur. nauk, prof., zaslu-zhennogo dejatelja nauk RF A. I. Korobeeva T. 1: Prestuplenie i nakazanie. — SPb : Juridicheskij centr Press, 2008. — 1133 s.

18. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 2001 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2001. — № 25–26. — St. 131.

19. *Brajnin Ja.M.* Ugovornaja otvetstvennost' i ee osnovanie v sovetskom ugovornom prave / Ja.M. Brajnin. — M. : Gosjurizdat, 1963. — 281 s.

20. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Naukovo-praktychnyi komentar. Vydannia piate, pereroblene ta dopovnene / Vidp. red. Ye.L. Streltsov. — Kh. : TOV "Odyssey", 2008. — 800 s.

21. Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: pidruch. / Yu.V. Aleksandrov, V.I. Antypov, O.O. Dudorov ta in.; za red. M. I. Melnyka, V.A. Klymenka. — 4-te vyd., pererobl. ta dopov. — K. : Atika, 2008. — 376 s.

22. *Kal'man A.G.* Jekonomicheskaja prestupnost' kak kriminologicheskoe ponjatje [Tekst] / A.G. Kal'man // Gosudarstvo i pravo. — 2003. — 3. — S. 101–104

23. *Khavroniuk M.I., Dudorov O.O.* Zlochyny proty hromadskoho poriadku ta moralnosti / M.I. Khavroniuk, O.O. Dudorov // Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy / za red. M.I. Melnyka, M.I. Khavroniuka. — 9-te vyd., pere-robl. ta dopovn. — Kyiv : Yurydychna dumka, 2012. — S. 864–886.

24. *Lomako V.A.* Zlochyny proty dovkillia / V. A. Lomako // Kryminalne pravo Ukrainy: Osoblyva chastyna : pidruchnyk / Yu.V. Baulin, V.I. Borysov, V. I. Tiutiuhin ta in. ; za red. prof. V.Ya. Tatsiia, V. I. Borysova, V. I. Tiutiuhina. — 5-te vyd., pererobl. i dopov. — Kh. : Pravo, 2015. — S. 367–397.

25. *Vartyletska I.A.* Zlochyny proty hromadskoho poriadku ta moralnosti / I.A. Vartyletska // Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy / D.S. Azarov, V.K. Hryshchuk, A.V. Savchenko [ta in.]; Za zah. red. O. M. Dzhuzhi, A.V. Savchenka, V.V. Chernieia; NAVS. — K. : Yurinkom Inter, 2016. — S. 654–696.

26. *Pavlovskij I.G.* Prestuplenija protiv obshhestvennogo porjadka i npravstvennosti / I.G. Pavlovskij // Ugovornyj kodeks Ukrainy. Kommentarij : Pod redakciej Ju.A. Kar-mazina i E.L. Strel'cova. — Har'kov, OOO —Odyssey, 2001 — S. 605–624.

27. *Yatsenko S.S.* Zlochyny proty hromadskoho poriadku ta moralnosti / S.S. Yatsenko // Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy (za stanom zakonodavstva ta postanov Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy na 1 hrudnia 2001 r.); vidp. red. S.S. Yatsenko. — K. : A.S.K., 2002. — S. 652–678.

28. *Kuznetsov V.V.* Kryminalno-pravova okhorona hromadskoho poriadku ta moralnosti. Dysertatsiia na zdobuttia naukovoho stupenia dokt. yuryd. Nauk, za spets. 12.00.08 — kryminalne pravo ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo / Kuznetsov Vitalii Volodymyrovych. — Kyiv, 2013. — 676 s.

29. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and D j, prof. N. F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A. I. Lukashov and candidate of law E. A. Sarkisova, translated from Polish by D.A. Barilovitch. — St. Petersburg : "Yundicheskyy Centeiy Press", 2001.— 234 p.

30. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2001. — 298 p.

31. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.

32. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 226 p.

33. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.

Харь І. О. Суб'єкт злочинів проти громадського порядку і моральності

У статті з'ясовуються загальнотеоретичні положення, що стосуються суб'єкта злочинів. Автором досліджуються суб'єкти злочинів проти громадського порядку та моральності, передбачені статтями 293–304 Кримінального кодексу України, пропонуються визначення цих суб'єктів злочинів.

Ключові слова: суб'єкт злочину, громадський порядок, моральність, спеціальний суб'єкт, фізична особа, службова особа.

Харь И. А. Субъект преступлений против общественного порядка и нравственности

В статье раскрываются общетеоретические положения, касающиеся субъекта преступлений. Автором исследуются субъекты преступлений против общественного порядка и нравственности, предусмотренные статьями 293–304 Уголовного кодекса Украины, предлагаются определения этих субъектов преступлений.

Ключевые слова: субъект преступления, общественный порядок, нравственность, специальный субъект, физическое лицо, должностное лицо.

Khar I. The Subject of Crimes against Public Order and Morality

In this article, the general theoretical matters concerning the subject of a crime are researched. The author investigates subjects of crimes against public order and morality under Articles 293–304 of the Criminal Code of Ukraine. The definitions of the subjects of the mentioned crimes are suggested.

Keywords: Subject of a Crime; Public Order; Morality; Special Subject; Natural Person; Public Individual

Стаття надійшла до редакції 20.12.2016.

УДК 343:349

О. Шнирко

SUBJECTIVE ASPECT OF A CRIME OF KNOWINGLY UNLAWFUL DETENTION, FORCED BRINGING, HOUSE ARREST, OR HOLDING IN CUSTODY

О.С. Шнирко

*аспірант кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»*

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ЗЛОЧИНУ ЗАВІДОМО НЕЗАКОННІ ЗАТРИМАННЯ, ПРИВІД, ДОМАШНІЙ АРЕШТ АБО ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

Постановка проблеми. Питання, що стосуються суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 371 КК України, мають важливе теоретичне та практичне значення, тому потребують належного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 371 КК України, певною мірою досліджували такі науковці, як В.І. Тютюгін, О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк, М.І. Мельник та ін. Проте ці важливі як у теоретичному, так і в практичному плані проблеми не знайшли свого належного висвітлення.

Мета статі полягає у з'ясуванні суб'єктивної сторони злочину завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою.

Основні результати дослідження. Під суб'єктивною стороною злочину в науці кримінального права розуміють психічне ставлення особи до вчиненого нею суспільно небезпечного діяння і його наслідків, що характеризуються конкретною формою вини, мотивом і метою злочину [1, с. 115]. Утворюючи психологічний зміст суспільно небезпечного діяння, ця сторона злочину є його внутрішньою (щодо зовнішньої об'єктивної сторони злочину) стороною, невід'ємною від суб'єкта [1, с. 115]. Проблема суб'єктивної сторони злочинів і, зокрема, досліджуваного складу злочину відноситься до числа найменш вивчених [2, с. 392–396; 3, с. 25–30; 4, с. 6–73; 5, с. 144–148; 6, с.11–15; 7, с. 438–509]. Це робить її надто актуальною, особливою в сучасний період боротьби зі злочинами проти правосуддя. Для того, щоб у подальшому уникнути дискусійних моментів, з'ясуємо загальні питання, що стосуються суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 371 КК України. Оскільки поведінки людини, в тому числі й злочинна, являє собою органічну єдність зовнішньої (фізичної) і внутрішньої (психологічної) сторін, то злочин характеризується з допомогою ознак, що відносяться не тільки до зовнішньої, але й до внутрішньої сторони діяння. Кожна з цих ознак, в тому числі і ознаки суб'єктивної сторони, повинна

бути вичерпно досліджена у випадку застосування кримінально-правової норми (ст. 3 КК), щоб юридична характеристика вказаної кримінально-правової норми повністю збігалася із законодавчим її описанням.

Зазначена вище вимога набуває особливої важливості для застосування ст. 371 КК, оскільки найменший відступ від принципу законності в зазначеному питанні може потягти за собою тяжкі наслідки. Однак у практичній діяльності ще зустрічаються непоодинокі випадки засудження за діяння без вини, а також призначення покарання, що не відповідає ступеню вини особи. Ці помилки досудового розслідування і судового провадження можуть мати різні чинники: 1) більш складний процес установлення і доказування ознак суб'єктивної сторони ніж об'єктивної; 2) відсутність, в переважній більшості, повного законодавчого описання юридичної характеристики конкретного діяння (зокрема, в ст. 371 КК); 3) недооцінка значення суб'єктивних ознак і їх поверхневе дослідження; 4) вільне тлумачення таких інститутів кримінального права: суб'єктивна сторона, вина, мотив і мета (які не збігаються з їх законодавчим описанням) тощо.

Не претендуючи на остаточне вирішення проблем суб'єктивної сторони як кримінально-правового інституту і зважаючи на обмежений обсяг роботи, зосередимося лише на вивченні тільки тих питань, що безпосередньо пов'язані з висновками по темі вказаного дослідження. В юридичній літературі суб'єктивна сторона складу злочину, зокрема передбаченого ст. 371 КК, визначається як психічне ставлення особи до вчиненого нею діяння із певною формою вини, мотивом і метою [8, с. 115]. Таким чином, однією і тією ж формулою психічного ставлення позначається і частина, і ціле — суб'єктивна сторона й вина [9, с. 5]. Це, на нашу думку, призводить до стирання межі між ними та іншими далекоглядними цілями, а також пов'язано з питанням про зміст суб'єктивної сторони злочину, точніше — про її співвідношення з виною.

Іноді суб'єктивна сторона трактується як психічне ставлення особи до вчиненого нею суспільно небезпечного діяння та до його наслідків, яке характеризується виною, мотивом і метою злочину [10, с. 161]. Проте і таке визначення не повністю обґрунтоване, оскільки психічне ставлення суб'єкта являє собою вину у формі умислу і необережності, а вся суб'єктивна сторона включає в себе не лише названі, а й інші компоненти, зокрема емоції, що проявляються в злочинній поведінці.

Стосовно проблеми співвідношення суб'єктивної сторони і вини висловлені три основні судження: 1) П.С. Дагель вважає, що вина являє собою внутрішню, суб'єктивну сторону злочину, психічне ставлення суб'єкта до свого суспільно небезпечного діяння і його наслідків, виражене в злочині [11, с. 78]. Іншими словами, вчений ототожнює суб'єктивну сторону і вину, наголошуючи на тому, що інтелектуально-вольова діяльність людини нерозривно пов'язана з мотивацією й емоційною діяльністю [12, с. 41]. Суб'єктивна сторона не вичерпується виною, а включає в себе, поряд із виною, мотив і мету злочину, заснована на змішанні суб'єктивної сторони злочину (вини) і ознак складу злочину, що характеризують цю суб'єктивну сторону (умисел, необережність, мотив, мету, афект, завідомість тощо), а також на змішанні понять змісту і форми вини [13,

с. 123]. Слід погодитися з думкою А.І. Рарога: 1) що ця позиція непереконлива з точки зору теорії і несприятлива — з точки зору практики; 2) що ототожнення вини і суб'єктивної сторони не відповідає законодавчій характеристиці вини (закон розглядає вину як родові поняття умислу і необережності, інші психологічні моменти до поняття вини не виключає). Законодавець до змісту вини (умислу і необережності) відносить лише свідомість і волю; 3) у трактуванні П.С. Дагеля вина не конкретизована з позиції юридичної характеристики і включення до вини мотиву, мети, емоцій, завідомості та інших психологічних ознак, коло яких точно не визначено, позбавляє ці ознаки самостійності (хоча в законі таке значення їм нерідко надається); 4) ця концепція страждає логічною непослідовністю, оскільки П.С. Дагель, характеризуючи вину, ставив мотив і мету на один рівень з умислом і необережністю, але, аналізуючи останні, він ставить мотив і мету в один ряд не з умислом і необережністю, а вже зі свідомістю і волею (тобто це елемент самого умислу); 5) вона суперечить положенням філософії, тому що автор стверджує, що форма вини визначається лише свідомістю і волею, а інші психологічні елементи на форму вини не впливають, хоча і входять до змісту вини (що форма вини вужча, ніж її зміст) [4, с. 5–8]. Отже, ототожнення суб'єктивної сторони і вини є необґрунтованим.

Натомість деякі автори розглядають вину як поняття більш широке, ніж суб'єктивна сторона. Так, Ю. А. Демидов стверджує, що вина не може зводитися до якого-небудь елемента злочину, чи до умислу і необережності, чи до діяння, взятого з його об'єктивної сторони (вона однаково виражається як в об'єктивній, так і в суб'єктивній стороні злочину) [14, с. 114]. Г.А. Злобін зазначає, що вина, яка складає суб'єктивну сторону злочинного діяння, одночасно виступає як цілісна характеристика злочину в усіх його істотних для відповідальності відношеннях і що ці властивості вини роблять її необхідною і достатньою підставою кримінальної відповідальності (протилежним як об'єктивному, так і абстрактно-суб'єктивному інкримінуванню) [15, с. 23].

Варто зазначити, що Ю.А. Демидов і Г.А. Злобін помилково вважають, що вина є одним із елементів (ознакою) суб'єктивної сторони, тоді як вона включає в себе як об'єктивну, так і суб'єктивну сторону злочинного діяння. З цього приводу слід погодитися з думкою А.І. Рарога, що це є не що інше, як відродження концепції «двох вин» Б.С. Утевського, яка не була сприйнята наукою і судовою практикою [16, с. 9]. Необхідно також погодитися з думкою А.І. Рарога, що такі судження Ю.А. Демидова, Г.А. Злобіна та ін. мають під собою ґрунт непорозуміння, що в досудовому слідстві та судовій практиці термін вина застосовується в двох значеннях: а) в науці кримінального права поняття вини означає наявність в діяннях особи умислу і необережності; б) на практиці про вину говорять як про доведеність факту вчинення злочину конкретною особою [17, с. 15; 18, с. 50].

У вітчизняній науці кримінального права переважає думка, згідно з якою психологічний зміст суб'єктивної сторони злочину розкривається з допомогою таких юридичних ознак, як вина, мотив і мета, що характеризують різні форми психологічної активності людини. Ці ознаки пов'язані між собою, однак є самостійними психологічними явищами, не підміняють одна одну та мають різне

значення. Все ж слід погодитися з В.К. Матвійчуком та С.А. Тарарухінім, що до суб'єктивної сторони злочину необхідно віднести і таку психологічну ознаку, як емоції, адже вони знайшли законодавче закріплення в КК України [9, с. 6].

Слід зазначити, що ознаки суб'єктивної сторони конкретного складу злочину або називаються в диспозиції статті 371 КК, або визначаються характером злочинного посягання. Вони мають неоднакове призначення, оскільки вина є обов'язковою ознакою досліджуваного складу злочину. Без неї відсутній склад злочину, а тому не може бути кримінальної відповідальності (ст. 2 КК). Такий підхід повністю відповідає нашій кримінально-правовій доктрині, за якою кримінальній відповідальності й покаранню повинні підлягати лише винні особи. Проте вина не вичерпує повністю змісту суб'єктивної сторони складу злочину. Вина, як відомо, виражається в психічному ставленні особи до вчиненого злочину у формі умислу й необережності [8, с. 179]. Зміст форми вини розкривається в стст. 24 і 25 КК. Наука кримінального права розглядає вину особи, що проявляється в злочині як факт об'єктивної дійсності (тобто як об'єктивну істину), яку повинен встановити слідчий, прокурор, суд. При цьому теорія кримінального права України заперечує так званій «оціночній» критерій розуміння вини, що мав місце в працях незначної кількості прихильників. Так, вважаючи невдалим визначення поняття вини в традиційному її розумінні, Б. С. Утевський запропонував своє, на його думку більш вдале визначення, включивши в нього оціночний момент [19, с. 103]. Його судження про вину як оціночну категорію, що виражена в негативному ставленні судді до поведінки підсудного, взята на озброєння практиками, могла б мати негативний вплив на діяльність органів правосуддя.

Методологічною основою пізнання психіки особи до вчиненого нею злочину, зокрема передбаченого ст. 371 КК, є критерій її з'ясування через аналіз діяльності особи, яка вчинила злочин [20, с. 8]. Ось чому суб'єктивна сторона злочину, на наше переконання, повинна встановлюватись через перелік юридично значимих ознак об'єктивної сторони досліджуваного складу злочину, на основі яких проводиться поділ злочинів із формальними або матеріальними складами. Вони, зрозуміло, неоднаково відображаються у свідомості винного, тому в кримінально-правовій доктрині приділяється значна увага з'ясуванню змісту вини у злочинах із формальним складом, до яких відносяться склад злочину передбачений частинами 1, 2, 3 ст. 371 КК (за винятком ознаки ч. 3 цієї статті «дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки»). Як відомо, з цього питання в науці кримінального права існує дві точки зору. Одні автори стверджують, що у злочинах формальним складом вина виражається в психічному відношенні не тільки до дій, але й до наслідків [21, с. 27; 22, с. 6]; інші переконані, що у формальних складах, де наслідок не є ознакою об'єктивної сторони таких складів злочину, психічне ставлення до нього не впливає на форму вини і кваліфікацію злочинів (тобто в злочинах із формальними складами форма вини визначається психічними ставленнями тільки до діяння) [20, с. 74; 23, с. 11–29].

Автор повністю поділяє другу точку зору, тому що вона не ігнорує різницю між матеріальними і формальними складами, яка обумовлена їх законодавчою конструкцією.

У ст. 371 КК України відсутні будь-які вказівки на суб'єктивні ознаки. Разом з тим, структура об'єктивної сторони складу злочину завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою як злочину з формальним складом (за винятком ознаки ч. 3 ст. 371 КК «дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки») свідчать, що цей злочин може вчинятися лише умисно та тільки з прямим умислом. Мотив зазначених умисних дій можуть бути різними: неввірено зрозумілі інтереси осіб, егоїзм, помста, користь тощо. Проте вони, як відомо, на кваліфікацію вчиненого не впливають (окрім випадків, коли умисні дії були вчинені з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах), а можуть лише бути враховані судом під час призначення певної міри покарання або при звільненні від реального відбування покарання.

Також необхідно проаналізувати дії або бездіяльності, які винний вчинив під час завідомо незаконного затримання, приводу, домашнього арешту або тримання під вартою, а також при вчиненні дій, передбачених частинами першою або другою цієї статті, якщо вони були вчинені з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах. Дослідження кримінальних справ свідчить, що дії вчинялися лише (100%) з умисною формою вини (причому умисел був прямим). Ці висновки підтверджує опитування працівників правоохоронних органів, судів і студентів юридичних факультетів стосовно завідомо незаконного затримання, приводу, домашнього арешту або тримання під вартою (95% із 600 опитаних вказали прямий умисел вчинення цих злочинів з формальним складом). Це також підтверджується тим, що в цьому випадку особа усвідомлює суспільну небезпечність своїх дій або бездіяльності і бажає їх вчинити (оскільки інших складових, окрім завідомості своїх дій або бездіяльності, тут немає). Про прямий умисел при вчиненні цього злочину з формальним складом також свідчить такий термін закону (ст. 371 КК), як «завідомо» [24], який відноситься до інтелектуального критерію умислу. Вольовий акт стає можливим лише тоді, коли спонукання суб'єкта стають дійсними, шлях і засоби їх задоволення знайдені і набувають чітко вираженої направленості у вигляді прагнення до досягнення мети, акумулюючи свідомість і волю індивідуума [26, с. 114]. Це зумовлено тим, що злочинний характер і зміст вини у злочинах з формальним складом не передбачає необхідності психічного відношення особи до суспільно небезпечних наслідків, а свідомість і воля людини встановлюється лише стосовно вчиненого нею діяння. Структура злочинів з формальними складами злочину, до яких належить і діяння, передбачене ст. 371 КК, така, що наслідки в них лежать за межами необхідних ознак об'єктивної сторони, а отже, і складу злочину [25, с. 73]. Ще раз слід підкреслити, що об'єктивна сторона злочину, що нами досліджується як обов'язкова ознака, включає лише суспільне небезпечне діяння (дію або бездіяльність) та час вчинення злочину (за винятком тих, що нами вже вказувалися вище). Інтелектуальна ознака умислу в даних злочинах включає лише усвідомлення особою суспільної

небезпечності діянь. Ставлення до наслідків у вигляді заподіяння шкоди охоронюваним інтересам правосуддя, що охоплюється усвідомленням і бажанням особи, яка вчиняє злочин, передбачений ст. 371 КК (за винятком тих, що нами вказані), на кваліфікацію не впливають.

Однією з основних ознак, які характеризують злочин, передбачений ст. 371 КК, є суспільна небезпека. Визначаючи зміст умислу, а точніше, інтелектуального критерію вини, треба встановити і фактор усвідомлення особою вчиненого нею діяння. Таке усвідомлення повинно включати дві складові: по-перше, усвідомлення особою фактичного змісту та характеру події, яка утворює діяння як акт вольової поведінки людини; і, по-друге, усвідомлення особою соціальної корисності або, навпаки, шкідливості її поведінки для охоронюваних законом інтересів суспільства, громади чи окремої людини. Послідовність такого усвідомлення, етапи формування думок особи щодо своєї поведінки можуть бути різними. В одних випадках особа взагалі не зважає на суспільну небезпечність, заборонність, караність свого діяння, зосереджуючи свою увагу лише на своїх бажаннях щодо певних дій, передбачених ст. 371 КК. При цьому, якщо людина не усвідомлює фактичного змісту та характеру свого діяння, то усвідомлення його суспільної небезпечності також виключається. У той же час, усвідомлення суспільно небезпечного характеру поведінки передбачає розуміння і змісту дій, що описані в ст. 371 КК.

Аналіз змісту умислу злочинів, що досліджуються, надає нам можливість стверджувати, що суспільно небезпечний характер цих діянь охоплюється повним розумінням особи. Підставою для такого твердження є обставина, яка закладена у нормах процесуального законодавства. Особа повинна розуміти обов'язки, які вона виконує у зв'язку із здійсненням кримінального провадження, а це означає, що при з'ясуванні суб'єктивної сторони цього злочину необхідно звертати увагу на процесуальні права та обов'язки учасників певних правопорушень.

Таким чином, особа має можливість у повному обсязі оцінити майбутні наслідки своєї поведінки, її заборону, а отже, і усвідомити, що караність діяння означає його підвищену суспільну небезпеку. Це складає, на нашу думку, перший етап формування умислу винного — інтелектуальний критерій вини.

На другому етапі особа приймає рішення діяти у заборонений ст. 371 КК спосіб чи утриматись від нього. При вчиненні завідомо незаконного затримання, приводу, домашнього арешту або тримання під вартою бажання особи буде підтвержене незаконними діями особи або осіб, а також відповідними носіями інформації тощо. В цьому випадку винний усвідомлює, що, вчиняючи дії або бездіяльність у будь-якій з форм прояву цього злочину, він вчиняє завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою, і бажає це вчинити. В цьому контексті можна стверджувати, що саме від волі винної особи залежить рішучість у вчиненні завідомо незаконного затримання, приводу, домашнього арешту або тримання під вартою, незважаючи на захист кримінальної відповідальності.

Умисними вважаються також дії особи, яка, не усвідомлюючи самої суспільної небезпечності свого діяння, бажає його вчинити [27, с. 134]. Дане пра-

вило може бути застосоване і для аналізованих злочинів як діянь із формальним складом, які можуть бути вчинені лише з прямим умислом і для наявності складу злочину немає кримінально-правового значення передбачення особою можливості настання суспільно небезпечних наслідків, здійснюючи завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою, винний взагалі може не приділяти уваги можливому розвитку подій як результату його поведінки, зосереджуючись лише на самому змісті своїх вчинків, їх обґрунтованості та важливості в момент заподіяння.

Аналіз джерел, у яких висвітлюються питання суб'єктивної сторони злочинів, передбачених ст. 371 КК свідчить, що ці злочини вчиняються з прямим умислом [27, с. 805; 29, с. 1094; 30, с. 572; 31, с. 906; 32, с. 776; 33, с. 139; 34, с. 149; 35, с. 154]. Ця позиція підтверджує також наші обґрунтування щодо вини у злочинах, передбачених ст. 371 КК з формальними складами. Проте слід зауважити, що всі публікації стосовно суб'єктивної сторони злочинів з формальним складом стосувалися старої редакції ст. 371 КК України.

Враховуючи те, що мотив не входить у зміст психологічного відношення особи до вчиненого нею діяння за ч. 1 та 2 ст. 371 КК і знаходиться поза сферою інтелекту і волі як ознаки умислу, що таким чином складають психологічну основу, на якій зароджується вина. Як складові психологічного процесу в зв'язку з вчиненням злочину, вони перетворюються (складаються) з незлочинних мотивів, які не оцінюються кримінальним правом, на відміну від вини. Проведений аналіз судової практики щодо мотивів їх вчинення підтверджує умисну форму вини для злочину, передбаченого ст. 371 КК. Отже, мотив — це завжди психологічна причина вчинку. Це усвідомлені спонукання, інтереси тощо. Хоча мотиви злочину завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою за чч. 1, 2 ст. 371 та ч. 3 ст. 371 (за ознакою «дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки», не визначені цим законом, однак у практичній слідчій і судовій діяльності на стадії досудового розслідування, а також судового провадження у кримінальному процесі необхідно встановити мотив та обґрунтувати їх в обвинувальному вирокі. Як правильно, на наш погляд, відзначав Б.С. Вікторов, «безмотивних діянь не існує...» [36, с. 15]. Згідно з п. 2 ч. 1 ст. 91 КПК України у кримінальному провадженні підлягають доказуванню винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчиненого кримінального правопорушення. Обґрунтуванню вини, чіткому з'ясуванню мотивів і мети злочину, передбаченого ст. 371 КК, слід більше приділяти уваги, ніж це робиться на практиці. Як свідчить вивчення нами юридичної літератури та кримінальних справ стосовно злочинів завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою, вихідним моментом учинення цього злочину є усвідомлення мотиву, яке супроводжується постановкою суб'єктом певної мети. Без проникнення у психологічну структуру правова оцінка злочину ускладнюється.

Мотиви умисного діяння, передбаченого чч. 1, 2 ст. 371 КК (за виключною ознакою), можуть бути різними. Однак вони на кваліфікацію вчиненого не впливають, а лише можуть бути враховані судом під час призначення певної

міри покарання. Під мотивом злочину розуміють обумовлене певними потребами внутрішнє спонування, яким винний керувався при вчиненні злочину.

Мета (перспектива) — джерело спрямованості суб'єкта, його активності. Вона, як показує аналіз кримінальних справ цієї категорії, відображає уявну модель майбутнього (чого б хотіла досягнути особа в результаті своїх дій). При цьому, в кожному конкретному випадку може бути не одна мета дії, але певна з них все ж домінує і це логічно, тому що вона має певні порядки домінант. Загально визнаним є те, що, на відміну від мотиву, мета характеризує безпосередній злочинний результат, якого прагне винний, вчиняючи злочин. Мета та мотив по-різному характеризують вольовий процес, якщо мотив злочину відповідає на питання, чим керується особа, яка вчинює злочин, то мета злочину визначає направленість дій, тобто якого наслідку хоче досягти особа. Проте ні під час досудового розслідування, ні під час розгляду кримінальних справ у судовому засіданні за ст. 371 КК мета не встановлювалася, хоча це є істотним упущенням, тому що мета складає базу, тобто психологічну основу, на якій зароджується вина, адже мета існує ще до вчинення злочину, до появи вини.

Саме такий підхід і ставлення до цих ознак матиме вагоме значення для теорії кримінального права та практики. Зазначене положення має знайти відображення у відповідній постанові Пленуму Верховного суду України з зазначеної категорії справ (злочинів, проти правосуддя) у такій редакції: «Судам з метою усунення недоліків у з'ясуванні форм і видів вини необхідно по кожній конкретній справі встановлювати мотив і мету злочину як психологічну основу, на якій зароджується вина та які впливають на суть вини».

Суб'єктивну сторону злочину, передбаченою ч. 3 ст. 371 КК, за ознакою «Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки», слід аналізувати стосовно злочину з матеріальним складом. Проаналізуємо погляди на суб'єктивну сторону злочину за цією ознакою. Так, П.А. Воробей, О.М. Гроздур, Р. І. Мельник зазначають, що в цьому злочині можлива лише необережна вина [31, с. 906; 35, с. 155–156]. В.І. Тютюгін стверджує, що відносно тяжких наслідків (ч. 3 ст. 371 КК) психічне ставлення до їх спричинення може полягати як в умисній, так і в необережній формі вини, але злочин у цілому залишається умисний [30, с. 572]. А.Н. Трайнін, В.Ф. Кириченко, Б.В. Здравомислов, М. І. Бажанов дотримуються так званої «подвійної» форми вини, вважаючи, що в злочинах з матеріальним складом саме діяння може бути вчинене з умислом, а наслідки можуть бути спричинені з необережності [37, с. 152; 38, с. 102–103; 39, с. 26–29; 40, с. 14]. Натомість інша група авторів, виходячи із законодавчої формули про єдність психічного ставлення суб'єкта до діяння і наслідків, наголошує на неправомірності такого розмежування, а тому звертається увага на обов'язкове усвідомлення особою можливості настання таких наслідків і наявність у неї такого бажання при вчиненні службових злочинів [41, с. 111; 42, с. 68; 43, с. 62–63].

Варто зауважити, що в даному випадку потрібно говорити про змішану, а не подвійну форму вини, оскільки в законі йдеться про завідомість дій, передбачених частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки та смерть особи охоплюється тяжкими наслідками, тому пси-

хічне ставлення до цих наслідків може полягати як в умисній, так і в необережній формі вини. Але і в останньому випадку такі злочини залишаються в цілому умисними, оскільки визначальним для характеристики їх суб'єктивної стони при змішаній формі вини є психічне ставлення винного до вчинених ним дій (бездіяльності), яке завжди в нашому випадку є умисним, бо не залежать від того, чи потягне за собою це діяння зазначені в ч. 3 ст. 371 КК наслідки. Ці положення на законодавчому рівні знайшли своє певне вирішення в кримінальному законодавстві зарубіжних держав [44; 45; 46; 47; 48; 49].

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна стверджувати: 1) що злочини з формальним складом, передбачені чч. 1, 2 та 3 ст. 371 КК, вчиняються лише з прямим умислом; 2) мотиви злочинів, передбачених чч. 1, 2 ст. 371, можуть бути будь-які, за винятком корисливих мотивів чи мотивів в інших особистих інтересах; 3) злочин з матеріальним складом, передбачений ч. 3 ст. 371 (за ознакою «дії, передбачені частинами першої або другою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки»), в цілому при змішаній формі вини відносяться до умисних злочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. для студ. юрид. вузів і фак. / [Г. В. Андрусів, П. П. Андрушко, В. В. Беньківський та ін.] ; за ред. П.С. Матишевського та ін.]. — К. : Юрінком Інтер, 1997. — 512 с.
2. *Беньківський В.О.* Деякі теоретичні питання вини / В.О. Беньківський // Держава і право : зб. наук, праць. Юридичні і політичні науки / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. — К., 2000. — Вип. 7. — С. 392—396.
3. *Воробей П.А.* Теорія і практика кримінально-правового ставлення в вину / Петр Адамович Воробей. — К. : НАВСУ, 1997. — 184 с.
4. *Рарог А.И.* Субъективная сторона и квалификация преступлений / Алексей Иванович Рарог. — М. : Профобразование, 2001. — 135 с.
5. *Ткачук А.Л.* До питання про витоки вини як правової категорії / А.Л. Ткачук // Актуальні проблеми держави та права / Одес. нац. акад. — Одеса, 2000, — Вип.13, — С. 144—148.
6. *Фельдблом В.С.* Уголовная ответственность за заведомо ложное показание : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.715. «Уголовное право и уголовный процесс» / В.С. Фельдблом. — М., 1972, — 16 с.
7. *Матвейчук В.К.* Уточнение понятия субъекта экологических преступлений на современном этапе развития общества и государства / В.К. Матвейчук // Проблеми боротьби зі злочинністю в Україні : тези доповідей і повідомлень респ. наук. конф. / АН України. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. — К., 1992. — С. 62 — 64.
8. Учебник уголовного права. Общая часть / [Бородин С.В., Кудрявцев В.Н., Кузнецова Н.Ф. и др.] ; под ред. В.Н. Кудрявцева, А.В. Наумова. — М. : Спартак, 1998. — 412 с.
9. *Матвійчук В.К.* Суб'єктивна сторона складу злочину : [лекція] / В.К. Матвійчук, С.А. Тарарухін. — К. : Українська академія внутрішніх справ, 1994. — 36 с.
10. *Светлов А.Я.* Субъективная сторона преступления / А.Я. Светлов // Уголовное право Украинской ССР на современном этапе : Часть общая. — К., 1995, — С. 160—168.

11. *Дагель П.С.* Содержание, форма и сущность вины в советском уголовном праве / П.С. Дагель // Изв. вузов. Правоведение. — 1969. — № 1. — С. 77—79.
12. *Дагель П.С.* Субъективная сторона преступления и ее установление / П.С. Дагель, Д.П. Котов. — Воронеж : Воронеж, ун-т, 1974. — 230 с.
13. *Дагель П.С.* Понятие вины в советском уголовном праве / П. С. Дагель // Материалы XIII научной конференции ДВГУ. — Владивосток, 1968. — Ч. IV.— С. 121—129.
14. *Демидов Ю.А.* Социальная ценность и оценка в уголовном праве / Юрий Андреевич Демидов. — М. : Юрид. лит, 1975. — 184 с.
15. *Злобин Г.А.* Виновное вменение в историческом аспекте / Г.А. Злобин // Уголовное право в борьбе с преступностью. — М., 1981. — С. 20—26.
16. *Протченко Б.А.* Понятие невменяемости в советском уголовном праве / Б.А. Протченко // Изв. вузов. Правоведение. — 1987. — С. 82—86.
17. *Малков В.П.* Субъективные основания уголовной ответственности / В.П. Малков // Государство и право. — 1995. — № 1. — С. 14—16.
18. *Плотников А.И.* Объективное и субъективное в уголовном праве (оценка преступления по юридическим признакам) / Александр Иванович Плотников.— Оренбург : Основа, 1997. — 140 с.
19. *Утевский Б.С.* Вина в советском уголовном праве / Борис Самойлович Утевский. — М. : Госюриздат, 1950. — 319 с.
20. *Дагель П.С.* Установление субъективной стороны преступления / П.С. Дагель, Р. В. Михеев. — Владивосток : ДВГУ, 1972. — 36 с.
21. *Дурманов Н.Д.* Понятие преступления / Николай Дмитриевич Дурманов. — М.—Л. : АН СССР, 1948. —312 с.
22. *Никифоров Б.С.* Об умысле по действующему законодательству / Б.С. Никифоров // Советское государство и право. — 1965. — № 6. — С. 26—28.
23. *Скляр С.В.* Вина и мотивы преступного поведения / Сергей Валерьевич Скляр. — СПб. : Р. Асланов, Юридический центр Пресс, 2004. — 326 с.
24. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25—26. — Ст. 131.
25. *Гавриш С.Б.* Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развития законодательства / Степан Богданович Гавриш. — Харьков : Основа, 1994. — 640 с.
26. *Тарарухин С.А.* Квалификация преступлений в следственной и судебной практике / Святослав Андреевич Тарарухин. — К. : Юринком, 1995. — 208 с.
27. *Малинин В.Б.* Причинная связь в уголовном праве / Василий Борисович Малинин. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2000. — 343 с.
28. *Александров Ю.В.* Злочини проти правосуддя / Ю.В. Александров // Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України за зас. ред. С.С. Яценка. — К. : А. С. К., 2002. — С. 804—844.
29. *Бойко А.М.* Коментар до ст. 371 КК України / А.М. Бойко, М.І. Хавронюк // Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України, за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. — К. : Юридична думка, 2012 — С. 1093—1095.
30. *Тютюгін В.І.* Злочини, які посягають на відносини, що забезпечують незаконну реалізацію конституційних принципів здійснення правосуддя / В.І. Тютюгін // Кримінальне право України: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. проф. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. — 5-те вид. перероб. і допов. — Х. : Право, 2015. — С. 570—580.

31. *Воробей П.А.* Злочини проти правосуддя / П.А. Воробей, О.М. Грудзур // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко та ін.; за ред. О.М. Джужа, А.В. Савченка, В.В. Чернея. — К. : Юрінком Інтер, 2016 — С. 845–968.

32. *Чуваков О.А.* Преступления против правосудия / О.А. Чуваков // Уголовный кодекс Украины. Комментарий; под ред. Ю.А. Кармазина и Е.Л. Стрельцова. — Харьков. ООО «Одиссей», 2001. — С. 774–835.

33. *Матишевський П.С.* Кримінальне право України. Загальна частина: підручник для студентів юрид. Вузів і рак. / П.С. Матишевський. — К. : А. С. К., 2001. — 352 с.

34. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник для студ. вищ. навч. закл. освіти / [Бажанов М.І., Тацій В.Я., Сташис В.В., Зінченко І.О та ін.]; за ред. проф. М.І. Бажанова, В.Я. Тація, В.В. Сташиса. — К. : Юрінком Інтер; Х. : Право, 2002. — 416 с.

35. *Мельник Р.І.* Кримінально-правова характеристика завідомо незаконних затримання, приводу, арешту та тримання під вартою (ст. 371 КК України): Дис. ... на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук; за спец. 12.00.08 — кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Руслан Іванович Мельник. — Луганськ : Луганський державний ун-т. внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка, 2008. — 221 с.

36. *Викторов Б.А.* Цель и мотив в тяжких преступлениях / Борис Алексеевич Викторов. — М. : Госюриздат, 1963. — 82 с.

37. *Трайнин А.Н.* Состав преступлений по собственному уголовному праву / А.Н. Трайнин. — М. : Госюриздат, 1951. — 338 с.

38. *Киричко В.Ф.* Ответственность за должностные преступления по советскому уголовному праву: Общие вопросы / В.Ф. Киричко. — М. : Академия наук СССР, 1956. — 132 с.

39. *Здравомыслов Б.В.* Должностные преступления. Понятие и квалификация / Б.В. Здравомыслов. — М. : Юрид. лит., 1975. — 168 с.

40. *Бажанов М.И.* Уголовно-правовая охрана советского правосудия: учебное пособие / М.И. Бажанов. — Х. : Юрид. Ин-т, 1986. — 43 с.

41. *Сахаров А.Б.* Ответственность за должностные злоупотребления по советскому уголовному праву / А.Б. Сахаров. — М. : Госюриздат, 1956. — 211 с.

42. *Лысов М.Д.* Ответственность должностных лиц по советскому уголовному праву. / Лысов М.Д. — Казань, Казанский ун-т, 1972. — 176 с.

43. *Галахова А.В.* Превышение власти или служебных полномочий. Вопросы уголовно-правовой квалификации. / А.В. Галахова. — М. : Юрид. лит-ра, 1978. — 96 с.

44. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and D j, prof N.F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Polish by D.A. Barilovitch. — St. Petersburg “Yundicheskyy Center Press”, 2001 — 234 p

45. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2001. — 298 p.

46. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002. — 366 p.

47. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002. — 226 p.

48. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn.V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002. — 366 p.

49. Ley Organica 10/1995, de 23 de noviembre, delCodigo Penal del Reino de Espana (Esta revision vigente desde 01 de Julio de 2015) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.html.

REFERENCES

1. Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna : pidruch. dlia stud. yuryd. vuziv i fak. / [H.V. Andrusiv, P.P. Andrushko, V.V. Benkivstkyi ta in.]; za red. P.S. Matyshevskoho ta in.]. — K. : Yurinkom Inter, 1997. — 512 s.

2. *Benkivskyyi V.O.* Deiaki teoretychni pytannia vyny / V.O. Benkivskyyi // Derzhava i pravo : zb. nauk, prats. Yurydychni i politychni nauky / Instytut derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho NAN Ukrainy. — K., 2000. — Vyp. 7. — S. 392–396.

3. *Vorobei P.A.* Teoriia i praktyka kryminalno-pravovoho stavlennia v vynu / Petr Adamovych Vorobei. — K. : NAVSU, 1997. — 184 s.

4. *Rarog A.I.* Subektivnaja storona i kvalifikacija prestuplenij / Aleksej Ivanovich Rarog. — M. : Profobrazovanie, 2001. — 135 s.

5. *Tkachuk A.L.* Do pytannia pro vytoky vyny yak pravovoi katehorii / A.L. Tkachuk // Aktualni problemy derzhavy ta prava / Odes. nats. akad. — Odesa, 2000, — Vyp.13, —S. 144–148.

6. *Fel'dbljum V.S.* Ugolovnaja otvetstvennost' za zavedomo lozhnoe pokazanie : avtoref. diss. na soiskanie uchenoj stepeni kand. jurid. nauk : spec. 12.715. “Ugolovnoe pravo i ugolovnyj process” / V.S. Fel'dbljum. — M., 1972, — 16 s.

7. *Matvejchuk V.K.* Utochnenie ponjatija subekta jekologicheskikh prestuplenij na sovremennom jetape razvitija obshhestva i gosudarstva / V.K. Matvejchuk // Problemy borotby zi zlochynnistiu v Ukraini : tezy dopovidei i povidomlen resp. nauk. konf. / AN Ukrainy. Instytut derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho. — K., 1992. — S. 62 — 64.

8. Uchebnik ugolovnogo prava. Obshhaja chast' / [Borodin S.V., Kudrjavcev V.N., Kuznecova N.F. i dr.]; pod red. V.N. Kudrjavceva, A.V. Naumova. — M. : Spartak, 1998. — 412 s.

9. *Matviichuk V.K.* Subiektivna storona skladu zlochynu : [leksiiia] / V.K. Matviichuk, S.A. Tararukhin. — K. : Ukrainaska akademiia vnutrishnikh sprav, 1994, — 36 s.

10. *Svetlov A.Ja.* Subektivnaja storona prestuplenija / A.Ja. Svetlov // Ugolovnoe pravo Ukrainskoj SSR na sovremennom jetape : Chast' obshhaja. — K., 1995. — S. 160 — 168.

11. *Dagel' P.S.* Soderzhanie, forma i sushhnost' viny v sovetskom ugolovnom prave / P.S. Dagel' // Izv. vuzov. Pravovedenie. — 1969. — № 1. — S. 77–79.

12. *Dagel' P.S.* Subektivnaja storona prestuplenija i ee ustanovlenie / P.S. Dagel', D.P. Kotov. — Voronezh : Voronezh, un-t, 1974. — 230 s.

13. *Dagel' P.S.* Ponjatie viny v sovetskom ugolovnom prave / P.S. Dagel' // Materialy XIII nauchnoj konferencii DVGU. — Vladivostok, 1968. — Ch. IV.— S. 121–129.

14. *Demidov Ju.A.* Social'naja cennost' i ocenka v ugolovnom prave / Jurij Andreevich Demidov. — M. : Jurid. lit, 1975. — 184 s.

15. *Zlobin G.A.* Vinovnoe vmenenie v istoricheskom aspekte / G.A. Zlobin // Ugolovnoe pravo v bor'be s prestupnost'ju. — M., 1981. — S. 20–26.

16. *Protchenko B.A.* Ponjatie nevmenjaemosti v sovetskom ugolovnom prave / B.A. Protchenko // Izv. vuzov. Pravovedenie. — 1987. — S. 82–86.

17. *Malkov V.P.* Subektivnye osnovanija ugolovnoj otvetstvennosti / V.P. Malkov // Gosudarstvo i pravo. — 1995. — № 1. — S. 14–16.

18. *Plotnikov A.I.* Obektivnoe i subektivnoe v ugovolnom prave (ocenka prestuplenija po juridicheskim priznakam) / Aleksandr Ivanovich Plotnikov.— Orenburg : Osnova, 1997. — 140 s.

19. *Utevskij B.S.* Vina v sovetском ugovolnom prave / Boris Samojlovich Utevskij. — M. : Gosjurizdat, 1950. — 319 s.

20. *Dagel' P.S.* Ustanovlenie subektivnoj storony prestuplenija / P.S. Dagel', R.V. Miheev. — Vladivostok : DVGU, 1972. — 36 s.

21. *Durmanov N.D.* Ponjatie prestuplenija / Nikolaj Dmitrievich Durmanov. — M.—L. : AN SSSR, 1948. — 312 s.

22. *Nikiforov B.S.* Ob umysle po dejstvujushhemu zakonodatel'stvu / B.S. Nikiforov // Sovetskoe gosudarstvo i pravo. — 1965. — № 6. — S. 26—28.

23. *Sklyarov S.V.* Vina i motivy prestupnogo povedenija / Sergej Valer'evich Sklyarov. — SPb. : R. Aslanov, Juridicheskij centr Press, 2004. — 326 s.

24. Kryminalnyi kodeks Ukrainy (Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2001, N 25—26, st.131).

25. *Gavrish S.B.* Ugolovno-pravovaja ohrana prirodnoj sredy Ukrainy. Problemy teorii i razvitiya zakonodatel'stva / Stepan Bogdanovich Gavrish. — Har'kov : Osnova, 1994. — 640 s.

26. *Tararuhin S.A.* Kvalifikacija prestuplenij v sledstvennoj i sudebnoj praktike / Svjatoslav Andreevich Tararuhin. — K. : Jurinkom, 1995. — 208 s.

27. *Malinin V.B.* Prichinnaja svjaz' v ugovolnom prave / Vasilij Borisovich Malinin. — SPb. : Juridicheskij centr Press, 2000. — 343 s.

28. *Aleksandrov Yu.V.* Zlochyny proty pravosuddia / Yu.V. Aleksandrov // Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnogo kodeksu Ukrainy za zas. red. S.S. Yatsenka. — K. : A. S. K., 2002. — S. 804—844.

29. *Boiko A.M.* Komentar do st. 371 KK Ukrainy / A. M. Boiko, M. I. Khavroniuk // Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnogo kodeksu Ukrainy, za red. M.I. Melnyka, M.I. Khavroniuka. — K. : Yurydychna dumka, 2012 — S. 1093—1095.

30. *Tiutiuhin V.I.* Zlochyny, yaki posiahaiut na vidnosyny, shcho zabezpechuiut nezakonnu realizatsiiu konstytutsiinykh pryntsyypiv zdiisnennia pravosuddia / V.I. Tiutiuhin // Kryminalne pravo Ukrainy: Osoblyva chastyna / Yu.V. Baulin, V.I. Borysov, V.I. Tiutiuhin ta in.; za red. prof. V.Ya. Tatsiia, V.I. Borysova, V.I. Tiutiuhina. — 5-te vyd. pererob. i dopov. — Kh. : Pravo, 2015. — S. 570—580.

31. *Vorobei P.A.* Zlochyny proty pravosuddia / P.A. Vorobei, O.M. Hrudzur // Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnogo kodeksu Ukrainy / D.S. Azarov, V.K. Hryshchuk, A.V. Savchenko ta in.; za red. O.M. Dzhuzha, A.V. Savchenka, V.V. Chernieia. — K. : Yurinkom Inter, 2016 — S. 845—968.

32. *Chuvakov O.A.* Prestuplenija protiv pravosudija / O.A. Chuvakov // Ugolovnyj kodeks Ukrainy. Kommentarij; pod red. Ju.A. Karmazina i E.L. Strel'cova. — Har'kov. OOO "Odissej", 2001. — S. 774—835.

33. *Matyshevskiy P.S.* Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: pidruchnyk dlia studentiv yuryd. Vuziv i rak. / P.S. Matyshevskiy. — K. : A. S. K., 2001. — 352 s.

34. Kryminalne pravo Ukrainy: Zahalna chastyna: pidruchnyk dlia stud. vyshech. navch. zakl. osvity / [Bazhanov M.I., Tatsii V.Ya., Stashys V.V., Zinchenko I.O. ta in.]; za red. prof. M.I. Bazhanova, V.Ya. Tatsiia, V.V. Stashysa. — K. : Yurinkom Inter; Kh. : Pravo, 2002. — 416 s.

35. *Melnyk R.I.* Kryminalno-pravova kharakterystyka zavidomo nezakonnykh zatrymannia, pryvodu, areshthu ta trymannia pid vartoiu (st. 371 KK Ukrainy): Dys... na zdobuttia naukovooho stupenja kand. yuryd. nauk; za spets. 12.00.08 — kryminalne pravo

ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo / Ruslan Ivanovych Melnyk. — Luhansk : Luhanskyi derzhavnyi un-t. vnutrishnikh sprav im. E.O. Didorenka, 2008. — 221 s.

36. *Viktorov B.A.* Cel' i motiv v tjazhkih prestuplenijah / Boris Alekseevich Viktorov. — M. : Gosjurizdat, 1963. — 82 s.

37. *Trajnin A.N.* Sostav prestuplenij po sobstvennomu ugovnomu pravu / A.N. Trajnin. — M. : Gosjurizdat, 1951. — 338 s.

38. *Kirichko V.F.* Otvetstvennost' za dolzhnostnye prestuplenija po sovetському ugovnomu pravu: Obshhie voprosy / V.F. Kirichko. — M. : Akademija nauk SSSR, 1956. — 132 s.

39. *Zdravomyslov B.V.* Dolzhnostnye prestuplenija. Ponjatje i kvalifikacija / B.V. Zdravomyslov. — M. : Jurid. lit., 1975. — 168 s.

40. *Bazhanov M.I.* Ugolovno-pravovaja ohrana sovetського pravosudija: uchebnoe posobie / M.I. Bazhanov. — H. : Jurid. In-t, 1986. — 43 s.

41. *Saharov A.B.* Otvetstvennost' za dolzhnostnye zloupotreblenija po sovetському ugovnomu pravu / A.B. Saharov. — M. : Gosjurizdat, 1956. — 211 s.

42. *Lysov M.D.* Otvetstvennost' dolzhnostnyh lic po sovetському ugovnomu pravu. / Lysov M.D. — Kazan', Kazanskiy un-t, 1972. — 176 s.

43. *Galahova A.V.* Prevyshenie vlasti ili sluzhebnyh polnomochij. Voprosy ugolovno-pravovoj kvalifikacii./ A.V. Galahova. — M. : Jurid. lit-ra, 1978.— 96 s.

44. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and D j, prof N.F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov and candidate of law E. A Sarkisova, translated from Polish by D.A. Barilovitch. — St. Petersburg “Yuridicheskij Centei Press”, 2001 — 234 p

45. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y. I. Aidarov. — St. Petersburg : “Yuridicheskij Center — Press”, 2001. — 298 p.

46. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A. V. Serebrennikova. — St. Petersburg : “Yuridicheskij Center — Press”, 2002. — 366 p.

47. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A. I. Korobeev. — St Petersburg : “Yuridicheskij Center — Press”, 2002. — 226 p.

48. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : “Yuridicheskij Center — Press”, 2002. — 366 p.

49. Ley Organica 10/1995, de 23 de noviembre, delCodigo Penal del Reino de Espana (Esta revision vigente desde 01 de Julio de 2015) [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.html.

Шніпко О.С. Суб'єктивна сторона злочину завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою

У статті з'ясовуються загальні теоретичні положення, що стосуються суб'єктивної сторони злочину взагалі і, зокрема ті, які відносяться до суб'єктивної сторони злочину, передбаченого статтею 371 Кримінального кодексу України. Досліджуються існуючі точки зору стосовно вини злочинів з формальними складами, передбаченими частинами 1 та 2 статті 371 Кримінального кодексу, а також стосовно злочину з матеріальним складом за частиною 3 цієї статті, та пропонується авторське бачення цієї проблеми.

Ключові слова: суб'єктивна сторона, вина, мотив, мета, прямий умисел.

Шньпко А.С. Субъективная сторона преступления заведомо незаконные задержания, привод, домашний арест или содержание под стражей

В статье выясняются общие теоретические положения, касающиеся субъективной стороны преступления вообще и, в частности, относящиеся к субъективной стороне преступления, предусмотренного статьей 371 Уголовного кодекса Украины. Исследуются существующие точки зрения относительно вины преступлений с формальными составами, предусмотренными частями 1 и 2 статьи 371 Уголовного кодекса, а также в отношении преступления с материальным составом по части 3 этой статьи, и предлагается авторское видение этой проблемы.

Ключевые слова: субъективная сторона, вина, мотив, цель, прямой умысел.

Shnyuko O. Subjective Aspect of a Crime of Knowingly Unlawful Detention, Forced Bringing, House Arrest, or Holding in Custody

The article investigates general theoretical provisions regarding the subjective aspect of a crime and in particular of a crime under Article 371 of the Criminal Code of Ukraine. The author examines existing viewpoints concerning formal crimes specified in Part 1 and 2, Article 371 of the Criminal Code of Ukraine, and regarding material crime specified in Part 3 of the same Article; the author also provides his personal viewpoint on the issue.

Keywords: Subjective Aspect; Guilt; Motive; Purpose; Direct Intent

Стаття надійшла до редакції 28.12.2016.

УДК 340(09)

О. Чепець

HISTORIOGRAPHY OF THE ESTABLISHMENT AND THE DEVELOPMENT OF THE NOTARIAL SYSTEM INSTITUTE DURING THE SOVIET PERIOD IN UKRAINE

О.С. Чепець

*аспірантка кафедри теорії,
історії держави і права
та міжнародного права
Класичного приватного університету
м. Запоріжжя*

ІСТОРИОГРАФІЯ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ НОТАРІАТУ РАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Питання про місце нотаріату у правовій системі завжди було значущим та актуальним. Останніми роками інститут нотаріату в Україні швидкими темпами набуває обертів у сфері реалізації прав і захисті законних інтересів громадян. Історичний розвиток свідчить про те, що нотаріат завжди був важливим елементом правоохорони. Ознакою нотаріату, що виокремлює його в системі правоохоронних органів, є попереджувальний, профілактичний характер [26, с. 149]. На жаль, у вітчизняній історико-правовій літературі немає ґрунтовних досліджень, присвячених історіографії радянського нотаріату. Це пов'язано з тим, що за радянських часів інститут нотаріату втратив своє значення порівняно з дореволюційним періодом, тому фундаментальних наукових досліджень, присвячених особливостям функціонування інституту нотаріату, не проводилося. Сучасні українські наукові пошуки щодо зазначеної проблеми вичерпуються декількома абзацами з розділів у підручниках різних авторів, в яких висвітлюються окремі аспекти виникнення саме українського нотаріального інституту, тому вважаємо за необхідне висвітлити історіографію становлення, розвитку та функціонування радянського нотаріату.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питання про зародження, формування та розвиток радянського нотаріату завжди було значущим та актуальним. Даною проблематико займалися такі науковці, як А.О. Давиденко,

К.Ф. Досінчук, М.С. Долинська, Ю.В. Желіховська, В.Д. Степаненко, С.Я. Фурса, К.І. Чижмарь, В.М. Черниш, Л.Е. Ясінська та інші. Однією з перших праць, у яких здійснена спроба висвітлити історію нотаріату в Україні, є робота Л.Е. Ясінської. Окремі аспекти цього питання досліджувались радянськими науковцями В.М. Аргуновим, Л.Ф. Лесніцькою.

Мета статті: вивчення та аналіз тенденцій розвитку історичних знань про інститут нотаріату України в радянський період.

Основні результати дослідження. Окремий блок в історії дослідження інституту українського радянського нотаріату становлять праці радянських науковців. Історія становлення і розвитку українського нотаріату в радянських підручниках практично не висвітлювалась. У радянських підручниках (В.І. Ширвінський «Радянський нотаріат», 1959 р., К.С. Юдельсон «Радянський нотаріат», 1960 р., М.І. Бондарев та Е.Б. Ейдінова «Радянський державний нотаріат», 1973 р., П.І. Седугін «Про держаний нотаріат», 1974 р., Н.А. Осетрова «Радянський нотаріат, 1980 р. тощо) здебільшого увага приділялася теоретичним і практичним питанням розвитку нотаріату в СРСР або в РРФСР, і лише фрагментарно розглядалися особливості республіканського законодавства, що регламентувало ці питання, зокрема інституту українського нотаріату.

Наприклад, у 1954 р. заступник міністра юстиції СРСР Д.С. Карєв конкретизував поняття «судове управління», в яке було включене і управління нотаріатом. По суті, нотаріат механічно був віднесений до органів, що «сприяють суду», а управління ним — до судового управління. Організацію і керівництво нотаріальними конторами було покладено на крайові та обласні суди. До речі, таке визначення поняття нотаріату слушно заперечував радянський науковець І.Д. Перлов, який вважав, що нотаріат природно не може бути віднесеним до органів, що «сприяють суду» в здійсненні правосуддя, тому що він не входить у судову систему, а нотаріуси здійснюють своє завдання в органах юстиції. Вчений зазначав, що зв'язок між судами та нотаріальними органами існує лише в можливості оскарження деяких нотаріальних дій судами у встановленому законом порядку. Схожої позиції дотримувалася і Н.В. Блінова, яка вважала, що управління нотаріальними органами є складовою управління у сфері юстиції. Думку Н.В.Блінової також підтримували, В.П. Бож'єв, Т.М. Добровольська і О.С. Смикалін, які вказували на те, що нотаріальні контори ніколи не були і не можуть бути допоміжними судовими органами, це самостійні органи зі своїми завданнями. Дослідники підкреслювали, що в жодному разі не можна віднести до судового управління нотаріальну діяльність місцевих рад. На думку О.Є. Луньова, управління нотаріатом — складова управління у сфері органів юстиції [22, с. 59—60].

Науковий інтерес викликає колективна монографія «Питання нотаріального права» (1962 р.), в якій йдеться про чинне нотаріальне законодавство Української РСР. Необхідно зауважити, що в написанні праці взяли участь: заступник Голови Верховного Суду УРСР В.Г. Зайчук, начальник відділу нотаріату Міністерства юстиції УРСР Д.І. Чорніта і ревізор цього відділу М.М. Фрід, старший нотаріус Львівської нотаріальної контори О.В. Ольшанський, заступник старшого нотаріуса Чернігівської нотаріальної контори В. С. Хургін, працівник Харківського юридичного інституту професор М.В. Васильченко [10].

Заслугує на увагу підручник радянського періоду за редакцією В.І. Ширвінського, в якому розглядаються виникнення та розвиток радянського нотаріату, в тому числі, українського, його природа, завдання, функції [12].

Історичний розвиток радянського нотаріату, окрім підручників і наукової літератури, окремо висвітлювався в дисертаційних роботах. Слід зауважити, що проблеми нотаріату в дисертаціях, які були захищені на початку радянського періоду, взагалі не досліджувалися. Чіткої позиції щодо нотаріату не було ні у вчених, ні у держави. Нотаріат та його проблематика стали об'єктом дослідження приблизно з 80-х років ХХ століття.

Наукове значення для розуміння сутності радянського нотаріату має праця О.Г. Дріжчана, якій розкриваються питання компетенції органів державного нотаріату, порядку здійснення нотаріальних дій з урахуванням висунутих КПРС положень про подальше вдосконалення радянського законодавства, гарантування прав особи, розширення демократичних засад у діяльності державних органів на основі Конституцій СРСР та УРСР, відповідно 1977 р. та 1978 р., а також загальносоюзного акту — Закону СРСР «Про державний нотаріат» від 19 липня 1973 року [9].

Питання судового розгляду справ за заявами на нотаріальні дії (бездіяльність) і відмова в їх вчиненні ставали предметом дисертаційного дослідження двічі. Це наукова праця Л.Н. Бардіна «Судочинство за скаргами на нотаріальні дії або відмову в їх вчиненні» (1981 р.), кандидатська дисертація Т.Д. Пескової «Розгляд судами цивільних справ за скаргами на дії нотаріальних органів» (1984 р.) [15; 16]. Особливої уваги заслуговує праця Л.Н. Бардіна, в якій проведено спеціальний аналіз законодавства різних союзних республік, в результаті якого обґрунтовується висновок про необхідність використання деяких положень теорії і практики тих років для вироблення рекомендацій щодо вдосконалення чинного законодавства на час написання наукової роботи. Зокрема, важливими є роз'яснення Пленуму Верховного Суду Української РСР від 05 січня 1925 року, в яких проведено порівняння нотаріальної діяльності з діяльністю суду першої інстанції; запропоновано надати нотаріусу право самому виправляти власні помилки.

Певну цінність має наукова праця кандидата юридичних наук В.М. Аргунова «Нотаріальні послуги населення» (1991 р.) та підручник за редакцією кандидата юридичних наук Л.Ф. Лесніцької і старшого консультанта відділу нотаріату та ЗАГСів Міністерства юстиції СРСР Р.І. Вінаградової «Нотаріат в СРСР» (1985 р.). Загалом праці вищезазначених авторів присвячені російському інституту нотаріату, проте наводиться приклади застосування норм законодавства окремих республік Радянського Союзу, у тому числі України [13; 14].

Питання становлення й розвитку українського радянського нотаріату більш активно почали досліджувати сучасні юристи та історики. У сучасному науковому середовищі проблематика у сфері нотаріату розглядалася під різними кутами: історія становлення та розвиток, організація та управління, правові засади діяльності нотаріату тощо. Проте, як уже зазначалося вище, у сучасній історико-правовій літературі практично відсутні праці, у яких би досліджувався інститут нотаріату радянського часу.

К.І. Чижмарь вперше дала визначення історіографії інституту нотаріату як сукупності досліджень у галузі права. Юридичні праці, що володіють внутрішньою єдністю, присвячені зародженню, становленню та перспективам розвитку інституту нотаріату в конкретний історичний період, які відображають еволюційний процес накопичення та вдосконалення правового знання, є логічно взаємопов'язаною та несуперечливою системою правових джерел наукових знань про інститут нотаріату [1, с. 70].

Одними з перших почали вивчення історіографії вітчизняного нотаріату В.М. Черниш та В.Д. Степаненко. Проте основна увага науковців була зосереджена на дослідженні першоджерел вітчизняного нотаріату, а історіографія радянського періоду взагалі не вивчалася. Проте В.М. Черниш та В.Д. Степаненко слушно зауважують, що створення історіографії будь-якої галузі знань є показником зрілості певної науки, необхідним елементом її самосвідомості, саме тому закономірним є те, що в міру розвитку історико-правової науки, зокрема вивчення становлення та розвитку інституту нотаріату в радянський період, зростає й інтерес до її історії, а поява історіографічних праць є свідченням цього [3].

Однією з таких праць стала наукова праця К.Ф. Досінчук «Розвиток наукових підходів до осмислення правового забезпечення організації та діяльності органів нотаріату в Україні» [23]. Науковцем виділено три основні етапи становлення нотаріату: дореволюційний, радянський і сучасний. Виділені наукові досягнення, зокрема, радянського періоду, які суттєво вплинули на розвиток наукової думки у сфері нотаріату. Так, К.Ф. Досінчук зазначає, що першим і мало не єдиним фахівцем у сфері нотаріату в 1940–1950 рр. в СРСР був К.С. Юдельсон. Досліджуючи інститут нотаріату, К.С. Юдельсон насамперед зосередив свою увагу на практичній стороні діяльності нотаріату. Аналізуючи природу радянського нотаріату, вчений зупинився на визначенні його відмінності від капіталістичних нотаріальних органів, перерахував функції нотаріусів. Але чіткої відповіді щодо природи нотаріату дослідник не дав, обмежившись лише фразою про те, що нотаріат здійснює державну функцію спостереження за законністю угод обороту. Також він торкнувся питань, пов'язаних з управлінням нотаріатом, визначивши основні сфери управління (ревізії, огляди практики, проведення нарад), але при цьому поза межами дослідження залишилися кадрові питання [23, с. 171].

Питання нотаріату досліджувалися М.С. Долинською. Зокрема, розглядалися питання щодо правового статусу державного нотаріуса, зокрема радянського, українського нотаріату та нотаріального законодавства в період національних державотворчих процесів України в 1917–1920 рр.; проаналізовано окремі статті Закону Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про державний нотаріат» від 25 грудня 1974 року та Положенню про державний нотаріат Української РСР 1964 р. [2; 24; 25]. Дослідницею також розглядалися окремі аспекти історіографії інституту нотаріату та нотаріального законодавства. Проте у статті, присвяченій цьому питанню, основну увагу зосереджено на визначенні понять «історіографія» та «методологія дослідження» і лише частково йдеться про історіографію інституту нотаріату в Україні загалом.

Питання, пов'язані з правовою регламентацією нотаріальної діяльності, частково розглядалися у сучасних підручниках з цивільного процесу в межах вивчення предмета цивільного процесуального права. Проте в цих виданнях недостатньо висвітлена історія розвитку нотаріату в Україні. На сьогодні існує значна кількість наукової літератури, в якій висвітлюються питання нотаріату, нотаріального права, проте автори намагаються вирішити зазначену проблему лише в одному невеликому параграфі, або навіть у декількох абзацах тексту (Фурса С.Я., Фурса Е.І. «Нотаріат в Україні»; Радзівська Л.К., Пасічник С.Г. «Нотаріат в Україні»; Сміян Л.С., Нікітін Ю.В., Хоменко П.Г. «Нотаріат в Україні»; Комаров В.В. «Нотаріат» тощо).

Серед сучасних зарубіжних досліджень слід виділити праці Х. Бернарда, Д. Малець, Г. Шоу та ін., у яких досліджено певні аспекти радянського нотаріату. Серед інших слід назвати працю російських авторів Г.Б. Романовського та О.В. Романовської, що має суто проблемний характер. Здебільшого авторами сконцентровано увагу на становленні, розвитку РРФСР, також розглянуто деякі аспекти історії нотаріату Радянського Союзу. Так, зазначається, що нотаріус в часи Радянського Союзу розглядався як звичайний клерк, в чій функції входило лише вирішення технічних завдань, пов'язаних із забезпеченням цивільного обороту [20; 27; 29; 30].

В останні роки історичні аспекти функціонування нотаріату знаходять відображення в наукових статтях, опублікованих у різних журналах, насамперед спеціалізованих виданнях. Історико-правовими аспектами виникнення українського нотаріату займалися Ю.Ю. Бисага, А.О. Давиденко, Н.М. Денисяк, Л.В. Єфіменко, Ю.В. Желіховська. Зазначеними науковцями були досліджені та проаналізовані нормативно-правові акти діяльності нотаріусів, у тому числі в радянський період. Проте фактичний матеріал і висновки стосовно характеристики та значення радянського нотаріату в них повторюються та є ідентичним за своїм змістом.

Значний інтерес заслуговує дослідження львівської дослідниці Л.Е. Ясінської «Становлення та розвиток інституту нотаріату в Україні (історико-правовий аспект)» (2005 р.). Автор звернулася до історії формування, становлення та розвитку інституту нотаріату в Україні впродовж Х–XX ст. Передусім з'ясовано, що після 1917 р. «вільний нотаріат» докорінно змінив свій правовий статус. Ліквідація приватної власності на землю, засоби виробництва, нерухомість призвела до нівелювання ролі і значення інституту нотаріату. Відбувалися часті та непродумані зміни в системі нотаріального законодавства, що проводились без об'єктивних, науково обґрунтованих передумов і не могли призвести до позитивних результатів. На думку дослідниці, в умовах домінування державної власності, заборони на зайняття підприємницькою діяльністю та комерційним посередництвом, монополії держави на зовнішньоекономічну діяльність нотаріат виступав у ролі непомітного додатку до правової системи держави. Завдання полягало в тому, щоб формально засвідчити порівняно невелику кількість угод і оформити документи про спадщину [7].

Проблеми інституту радянського нотаріату в Україні в рамках цивільної науки частково торкали В.В. Баранкова, С.М. Петрова, В.М. Чершин у своїх

дисертаціях, що були захищені за спеціальністю 12.00.03 — цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право [4, 5, 6].

У дисертаційному дослідженні харківської дослідниці В.В. Баранкової «Проблеми нотаріальної форми охорони та захисту прав» (захищена 1997 р.) історія нотаріату стала предметом дослідження не сама по собі, а як необхідна передумова для формування правової регламентації нотаріальної діяльності. Автором досліджувалось виникнення і розвиток вітчизняного нотаріату на підставі нормативно-правових актів, зокрема, положень про державний нотаріат УРСР, які приймалися 20.04.1923, 16.12.1925, 25.12.1974.

У дисертаційній роботі київського науковця В. М. Черниша «Цивільно-правові засади розвитку нотаріату в Україні» (захищена 2003 р.) розкриваються питання історії зародження та розвитку західноєвропейського і візантійського нотаріату, а також досліджуються основні етапи становлення українського нотаріату. Автором досліджено розвиток нотаріату на території України починаючи з XII ст. та закінчуючи прийняттям Закону України «Про нотаріат» від 02 вересня 1993 року, введеного в дію з 01 січня 1994 року. Дослідник дійшов висновку, що після 1917 р. нотаріат в Україні зазнав подальшого віддалення та відставання в оформленні цивільних прав суб'єктів права від нотаріату цивілізованих країн. Радянський період існування нашої держави характеризувався державними (тобто публічними) засадами діяльності нотаріату [5, с. 5, 15].

У праці В.М. Черниша розкриваються питання розвитку нотаріату в аспекті визначення рівня відповідності законодавства України про нотаріат загальним цивілістичним засадам і принципам нотаріату латинського типу, автор не намагається дати загальну картину становлення та розвитку українського нотаріату, в тому числі в радянський період.

Однією з останніх наукових праць є кандидатська дисертація хмельницької дослідниці С.М. Петрової (захищена у 2016 р.) «Участь нотаріуса у цивільному процесі», де побіжно згадується історичний аспект проблеми. Цінним є те, що автор провела аналіз доктринальних джерел, присвячених дослідженню проблематики як нотаріату та цивільного процесу в цілому, так і участі нотаріусів у судовому процесі зокрема у трьох напрямках: аналіз праць дореволюційного періоду (до 1917 р.), радянського періоду (до 1990 р.) та сучасних досліджень. Однак дослідження С.М. Петрової акцентовано виключно на участі нотаріуса в цивільному процесі [6].

Висновки. Проблеми, пов'язані з історією радянського нотаріату, практично не були предметом спеціальних монографічних досліджень. В основному ці проблеми опрацьовувалися в кандидатських дисертаціях, статтях. Історіографія українського радянського нотаріату є складним багатоступеневим процесом, дослідження якого потребує серйозної фундаментальної основи. Бібліографічну базу дослідження становлять розробки та матеріали радянських, сучасних українських і російських вчених.

Нотаріат є необхідним і важливим елементом у системі правоохоронних органів. На сьогодні, на жаль, збільшується кількість прихильників у підході до розумінні нотаріату як органу, який є суто комерційним. В основному метою «сьогоднішнього» нотаріату, зокрема приватного, є отримання грошової

компенсації. Проте не слід забувати, що обов'язком нотаріуса є сприяння громадянам, підприємствам, установам і організаціям у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснювання прав і обов'язків, попередження про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду, а тому наразі просто необхідно сконцентрувати увагу на дотриманні нотаріусами норм законодавства та правового їх регулювання. Слід зауважити, що такого інтересу до нотаріату в радянський період не було, більш того, за роки радянської влади нотаріат утратив своє значення, було скасовано приватну власність на землю, засоби виробництва. Серед правоохоронних органів нотаріат посідав останнє місце. Людині з вищою юридичною освітою працювати в нотаріальній конторі було непрестижно: низька заробітна платня, непристосовані для роботи приміщення, відсутність необхідних технічних засобів, одноманітна і нецікава робота.

В умовах постійного вдосконалення правової системи, появи нових нормативно-правових актів цілком очевидно, що аналіз наукових праць, літератури та комплексне дослідження історії формування, становлення, розвитку радянського нотаріату є надзвичайно важливими, адже сучасний інститут нотаріату не може бути достатньо глибоко вивчений і проаналізований поза зв'язком з колишніми стадіями його формування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Чижмарь К.І.* Питання історіографії дослідження інституту нотаріату / К.І. Чижмарь // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право. — 2014. — Вип. 25. — С. 69—70.
2. *Долинська М.С.* До питання історіографії та методології дослідження інституту нотаріату та нотаріального законодавства / М.С. Долинська // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. — 2015. — № 1. — С. 136—145.
3. *Черниш В.М.* До питання про історіографію вітчизняного нотаріату: історико-правовий аспект / В.М. Черниш, В.Д. Степаненко // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2009. — № 12 (98). — С. 39—47.
4. *Баранкова В.В.* Проблеми нотаріальної форми охорони та захисту прав: автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.03. — Харків, 1997. — 24 с.
5. *Черниш В.М.* Цивільно-правові засади розвитку нотаріату в Україні : автореф. дис. канд. юрид. наук. — К., 2003. — 17 с.
6. *Петрова С.М.* Участь нотаріуса у цивільному процесі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / С.М. Петрова. — Хмельницький, 2015. — 255 с.
7. *Ясіньська Л.Е.* Становлення та розвиток інституту нотаріату в Україні (історико-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Л.Е. Ясіньська. — Львів, 2005. — 210 с.
8. Збірник нормативних актів і зразків документів для нотаріальних контор і виконкомів місцевих рад депутатів трудящих / за заг. ред. Д.І. Чорпіта. — Київ : Видавництво політичної літератури України, 1969. — 276 с.
9. Законодавство про державний нотаріат / за заг. ред. О.Г. Дріжчана. — Київ : Товариство «Знання Української РСР», 1979. — 26 с.
10. Питання нотаріального права / за заг. ред. В.Г. Зайчука. — Київ : Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1962. — 166 с.

11. Державний нотаріат: збірник офіційних матеріалів / за заг. ред. С.І. Рудика. — Київ : Політвидат, 1982. — 543 с.
12. Радянський нотаріат / за заг. ред. В.І. Ширвінський. — Москва : Державне видавництво юридичної літератури, 1959. — 376 с.
13. Нотаріат в СРСР / за заг. ред. Л.Ф. Лесніцька. — М. : Юрид. літ., 1985. — 160 с.
14. Нотаріальні послуги населенню / за заг. ред. В.Н. Аргунов. — М. : Рад. Росія, 1991. — 160 с.
15. *Бардин Л.Н.* Судопроизводство по жалобам на нотариальные действия или на отказ в их совершении : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / Л.Н. Бардин — М., 1981. — 173 с.
16. *Пескова Т.Д.* Рассмотрение судами гражданских дел по жалобам на действия нотариальных органов : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Т.Д. Пескова. — М., 1984. — 195 с.
17. *Понамарев А.Ф.* Исторические даты российского нотариата / А. Ф. Понамарев // Нотариальный вестник. — 2002. — № 1. — С. 48—49.
18. *Долгов М.А.* Большая история нотариата / М.А. Долгов // Нотариус. — 2000. — № 3(23). — С. 76—95.
19. *Лесницкая Л.Ф.* Закон о государственном нотариате // Советское государство и право. — 1973. — № 12. — С. 53—61.
20. *Романовский Г.Б.* Нотариат в Российской Федерации / Г.Б. Романовский, О.В. Романовская. — Санкт-Петербург : Изд-во Юридический центр Пресс, 2004. — 442 с.
21. *Перлов И.Д.* До конца завершить реформу судебного управления в СССР / И.Д. Перлов // СГИП. — 1957. — № 1. — С. 24.
22. *Кодинцев А.Я.* История и природа советского нотариата в трудах советских и российских ученых / А.Я. Кодинцев // Нотариальный вестник. — 2008. — № 2. — С. 58—61.
23. *Досінчук К.Ф.* Розвиток наукових підходів до осмислення правового забезпечення організації та діяльності органів нотаріату в Україні / К.Ф. Досінчук // Держава і право. Юридичні і політичні науки. — 2013. — Вип. 59. — С. 170—174.
24. *Долинська М.С.* Український нотаріат та нотаріальне законодавство в період національних державотворчих процесів України в 1917—1920 роках / М.С. Долинська // Актуальні проблеми держави і права. — 2014. — № 72. — С. 85—90.
25. *Долинська М.С.* Загальна характеристика Закону Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про державний нотаріат» 1974 року як джерела українського нотаріального законодавства / М.С. Долинська // Науковий вісник Херсонського державного університету. — 2014. — № 4 (том 1): Юридичні науки. — С. 9—13.
26. *Чижмарь К.І.* Інститут нотаріату серед інших органів державної влади: окремі аспекти / К.І. Чижмарь // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». — 2015. — Вип. 32. — Т. 1. — С. 149—152.
27. *Dr. Bernard H.* Ancient History of Notaries / H. Dr. Bernard // The Scrivener. — October 2000. — Vol. 9. — P. 3.
28. *Brown N.L.* The office of the notary in France. / N.L. Brown // British Institute of International and Comparative Law. — 1953. — Vol. 2 (1). — P. 60—71.
29. *Shaw G.* Notaires in France — an unassailable profession. or are they? / G. Shaw // International Journal of the Legal Profession. — 2006. — Vol. 13. (3). — P. 243—271.
30. *Malec D.* Notariat Drugiej Rzeczypospolitej / Wydawnictwo uniwersytetu Jagiellonskiego. — Krakow, 2002. — 468 s.
31. *Jaworski W.L.* Reforma notariatu. — Krakow, 1919. — 146 s.

REFERENCES

1. *Chyzhmar K.I.* Pytannia istoriohrafii doslidzhennia instytutu notariatu / K.I. Chyzhmar // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii pravo. — 2014. — Vyp. 25. — S. 69–70.
2. *Dolynska M.S.* Do pytannia istoriohrafii ta metodolohii doslidzhennia instytutu notariatu ta notarialnoho zakonodavstva / M.S. Dolynska // Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. — 2015. — № 1. — S. 136–145.
3. *Chernysh V.M.* Do pytannia pro istoriohrafiiu vitchyznianoho notariatu: istoryko-pravovyi aspekt / V.M. Chernysh, V.D. Stepanenko // Biuleten Ministerstva yustytzii Ukrainy. — 2009. — № 12 (98). — S. 39–47.
4. *Barankova V.V.* Problemy notarialnoi formy okhorony ta zakhystu prav: avtoref. dys. kand. yuryd. nauk : 12.00.03. — Kharkiv, 1997. — 24 s.
5. *Chernysh V.M.* Tsyvilno-pravovi zasady rozvytku notariatu v Ukraini : avtoref. dys. kand. yuryd. nauk. — K., 2003. — 17 s.
6. *Petrova S.M.* Uchast notariusu u tsyvilnomu protsesi : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.03 / S.M. Petrova. — Khmelnytskyi, 2015. — 255 s.
7. *Yasinska L.E.* Stanovlennia ta rozvytok instytutu notariatu v Ukraini (istoryko-pravovyi aspekt) : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.01 / L.E. Yasinska. — Lviv, 2005. — 210 s.
8. Zbirnyk normatyvnykh aktiv i zrazkiv dokumentiv dlia notarialnykh kontor i vykonkomiv mistsevykh rad deputativ trudiashchykh / za zah. red. D.I. Chorpita. — Kyiv : Vydavnytstvo politychnoi literatur Ukrainy, 1969. — 276 s.
9. Zakonodavstvo pro derzhavnyi notariat / za zah. red. O.H. Drizhchana. — Kyiv : Tovarystvo “Znannia Ukrainskoi RSR”, 1979. — 26 s.
10. Pytannia notarialnoho prava / za zah. red. V.H. Zaichuk. — Kyiv : Derzhavne vydavnytstvo politychnoi literatury URSR, 1962. — 166 s.
11. Derzhavnyi notariat: zbirnyk ofitsiinykh materialiv / za zah. red. S.I. Rudyka. — Kyiv : Politydat, 1982. — 543 s.
12. Radianskyi notariat / za zah. red. V. I. Shyrvinskyi. — Moskva : Derzhavne vydavnytstvo yurydychnoi literatury, 1959. — 376 s.
13. Notariat v SRSR / za zah. red. L.F. Liesnitska. — M. : Yuryd. lit., 1985. — 160 s.
14. Notarialni posluhy naselenniu / za zah. red. V.N. Arhunov. — M. : Rad. Rosiia, 1991. — 160 s.
15. *Bardin L.N.* Sudoproizvodstvo po zhalobam na notarial'nye dejstvija ili na otkaz v ih sovershenii : avtoref. dis. kand. jurid. nauk: 12.00.03 / L.N. Bardin — M., 1981. — 173 s.
16. *Peskova T.D.* Rassmotrenie sudami grazhdanskih del po zhalobam na dejstvija notarial'nyh organov : dis. ... kand. jurid. nauk : 12.00.03 / T.D. Peskova. — M., 1984. — 195 s.
17. *Ponamarev A.F.* Istoricheskie daty rossijskogo notariata / A.F. Ponamarev // Notarial'nyj vestnik. — 2002. — № 1. — S. 48–49.
18. *Dolgov M.A.* Bol'shaja istorija notariata / M.A. Dolgov // Notarius. — 2000. — № 3(23). — S. 76–95.
19. *Lesnickaja L.F.* Zakon o gosudarstvennom notariate // Sovetskoe gosudarstvo i pravo. — 1973. — № 12. — S. 53–61.
20. *Romanovskij G.B.* Notariat v Rossijskoj Federacii / G.B. Romanovskij, O.V. Romanovskaja. — Sankt-Peterburg : Izd-vo Juridicheskij centr Press, 2004. — 442 s.
21. *Perlov I.D.* Do konca zavershit' reformu sudebnogo upravlenija v SSSR / I.D. Perlov // SGIP. — 1957. — № 1. — S. 24.
22. *Kodincev A.Ja.* Istorija i priroda sovetskogo notariata v trudah sovetskih i rossijskih uchenyh / A.Ja. Kodincev // Notarial'nyj vestnik. — 2008. — № 2. — S. 58–61.

23. *Dosinchuk K.F.* Rozvytok naukovykh pidkhodiv do osmyslennia pravovoho zabezpechennia orhanizatsii ta diialnosti orhaniv notariatu v Ukraini / K.F. Dosinchuk // Derzhava i pravo. Yurydychni i politychni nauky. — 2013. — Vyp. 59. — S. 170–174.

24. *Dolynska M.S.* Ukrainskyi notariat ta notarialne zakonodavstvo v period natsionalnykh derzhavotvorchyykh protsesiv Ukrainy v 1917–1920 rokakh / M.S. Dolynska // Aktualni problemy derzhavy i prava. — 2014. — № 72. — S. 85–90.

25. *Dolynska M.S.* Zahalna kharakterystyka Zakonu Ukrainskoi Radianskoi Sotsialistychnoi Respubliki “Pro derzhavnyi notariat” 1974 roku yak dzherela ukrainskoho notarialnogo zakonodavstva / M.S. Dolynska // Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. — 2014. — № 4 (tom 1); Yurydychni nauky. — S. 9–13.

26. *Chyzhmar K.I.* Instytut notariatu sered inshykh orhaniv derzhavnoi vlady: okremi aspekty / K.I. Chyzhmar // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Serii “Pravo”. — 2015. — Vyp. 32. — T. 1. — S. 149–152.

27. *Dr. Bernard H.* Ancient History of Notaries / H. Dr. Bernard // The Scrivener. — October 2000. — Vol. 9. — P 3.

28. *Brown N.L.* The office of the notary in France. / N.L. Brown // British Institute of International and Comparative Law. — 1953. — Vol. 2 (1). — P. 60–71.

29. *Shaw G.* Notaires in France — an unassailable profession. or are they? / G. Shaw // International Journal of the Legal Profession. — 2006. — Vol. 13 (3). — P. 243–271.

30. *Malec D.* Notariat Drugiej Rzeczypospolitej / Wydawnictwo uniwersytetu Jagiellonskiego. — Krakow, 2002. — 468 s.

31. *Jaworski W.L.* Reforma notariatu. — Krakow, 1919. — 146 s.

Чепець О. Історіографія становлення і розвитку інституту нотаріату радянського періоду в Україні

Стаття присвячена історіографії становлення та розвитку радянського нотаріату. Проаналізовано наукову літературу, у якій висвітлюються питання становлення та розвитку нотаріату України в радянський період.

Ключові слова: дослідження, історіографія, наукова література, нотаріат, радянський нотаріат.

Чепец О. Историография становления и развития института нотариата советского периода в Украине

Статья посвящена историографии становления и развития советского нотариата. Проанализирована научная литература, в которой освещаются вопросы становления и развития нотариата Украины в советский период.

Ключевые слова: исследование, историография, научная литература, нотариат, советский нотариат.

Chepets O. Historiography of the Establishment and the Development of the Notarial System Institute during the Soviet Period in Ukraine

The article is devoted to historiography of the establishment and the development of the notarial system during the Soviet period. The scientific literature concerning the establishment and the development of the notarial system during the Soviet period in Ukraine is researched.

Keywords: Study; Historiography; Scientific Literature; Notarial System; Soviet Notarial System

Стаття надійшла до редакції 26.12.2016.

УДК 347.463

Л.В. Лупець

**ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕРЕВЕЗЕННЯ
ШВИДКОПСУВНОГО БАГАЖУ РІЗНИМИ ВИДАМИ
ТРАНСПОРТУ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
ВЗАЄМВІДНОСИН УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В ДАНОМУ НАПРЯМКУ**

L. Lypets

*PhD (Law), Assistant Professor
of the Department of Economic
and Transport Law of the Institute of Administration,
Technologies and Law of
Kyiv State Academy of Water Transport
named after Hetman Petro Konashevych-Sahaydachnyi
Kyiv (Ukraine)*

**COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF THE
PERISHABLES TRANSPORTATION BY
DIFFERENT KINDS OF TRANSPORT AND
PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF RELATIONS
BETWEEN UKRAINE AND THE EUROPEAN
UNION IN THIS AREA**

Formulation of the problem. Daily growth of production of perishable foodstuffs that requires keeping the relevant transportation conditions and minimum delivery timelines leads to a dense competition as between producers of these products, as between carriers. Considering that only qualitative and delivered in time product can be competitive, the delivery process should meet such logistics conceptions as: “just in time” and “door to door”. Competition between railway and automobile transport consists in their advantages, namely in high-volume deliveries and relative cheapness of the railway transport and manoeuvrability of the automobile one. However, considering such important factor as a distance of transportation, it is not always beneficial to deliver perishables by only one kind of transport. An extensive railway network is able to transport perishables to the most

populated settlements of Ukraine and outside its borders, but in order to deliver load directly to the distribution network or small enterprises with no access to tracks it is necessary to bring in manoeuvrable automobile transport. In such case automobile and railway transport is not competitors but partners that is profitable for each link of logistics chain “production – transportation – consumption”. Thus, at present stage of national transport system development it is really important to research nowadays state of the perishables transportation by automobile and railway transport taking into account the distance of transportation of loads, that in future will contribute to the development of measures to improve the efficiency of their interaction during the perishables transportation.

To improve the efficiency of interaction between automobile and railway transport during the perishables transportation it is necessary to:

- research nowadays state of the perishables transportation in Ukraine;
- analyze volume of production and consumption of foodstuffs in Ukraine;
- research prospects of further export-import relations of Ukraine with CIS and European countries where the domestic transport potential will be involved;
- analyze the distances of the perishables transportation by automobile and railway transport.

Analysis of publications. The following native scientists researched the issue of improving the efficiency of organizing the transportation of loads by automobile and railway transport: Bogomolova N.I., who researches organizational and economic development of railway refrigerated transportation; Moskvitina T., who researches administration of the perishables traffic on the basis of logistics; Davidich Y.O. and Ponkratov D.P., who research division of load types between automobile and railway transport. Also we have to consider such Russian scientists as: Zhuraboyev K.A., who researches ways of improving the perishables transportation by the logistics chain adjustment; Myronenko V.K., Shapovalenko M.M. and others. However, the analysis of publications has shown that attention is mostly focused on organization of the perishables transportation by automobile or railway rolling stock, but such issue as interaction between these kinds of transport during the perishables transportation has not been researched yet.

Purpose of the article is to research the state and requirements to the perishables transportation by automobile and railway transport, and to work up measures to improve interaction between automobile and railway transport during the perishables transportation.

Main results of the research. The perishables transportation by railway and automobile transport has its specific features regulated in accordance with subordination of transport equipments: by railway transport – in accordance with the Rules of the Perishables Transportation (Article 5 of the Statute of Railways of Ukraine) [1], the Rules of Transportation of Loads in Universal Containers, the Rules of Transportation of Loads in Special and Specialized Containers of Consignors and Consignees; by automobile transport – in accordance with the Rules of Transportation of Loads by Automobile Transport in Ukraine [2]; under the international treaties of Ukraine, the Civil Code of Ukraine, the Laws of Ukraine “On Transport”, “On Automobile Transport” and other legislative regulatory acts of Ukraine.

The Agreement on the International Transportation of Perishable Foodstuffs and on the Special Equipment to be Used for such Transportation (АТР) dated September 1st, 1970 is also effective for Ukraine (Ukraine joined to it on April 2nd, 2007). In accordance with the Rules of the Perishables Transportation, on railway transport the perishables means loads which require protection during its transportation (cooling, ventilation, heating) from the influence of high or low ambient air temperatures.

The way of the perishables transportation (cooling, ventilation, heating or in the “thermos” mode) and type of wagon or container (universal or refrigerator) is determined by the consignor depending on the perishables nature and climatic conditions throughout its transportation route. Under the Rules of Transportation of Loads by Automobile Transport in Ukraine on automobile transport the perishables are food and other loads, transportation of which should be done in appropriate environment and with appropriate temperature. The perishables are transported by automobile transport in cooled, chilled, frozen, quick-frozen state and in a fresh look taking into account the terms of their sales and distance of transportation. During the perishables transportation by automobile transport they use specialized and universal (general) designation transport equipments. The main groups of perishables transported by railway transport include products of plant origin, animal origin, derivative products, plants, medical and biological products, drinks, farinaceous and cream products and other loads that can be carried only in accordance with separate contracts between the consignor and railway under special conditions determined by Ukrzaliznytsya [1].

The main groups of perishables transported by automobile transport include products of plant origin, animal origin, derivative products, plants, medical and biological products, live fish material for squid, farinaceous and cream products [2, 3]. However, unlike the railway transport, on automobile transport the perishables list does not include some perishables (they considered as so in accordance with [1]).

Such loads include drinks, bees in hives, latex (liquid caoutchouc), caoutchouc in blocks. As the above mentioned loads are transported by automobile transport in large quantities, it is necessary to clarify the types of rolling stock used for transportation of these loads by automobile and railway transport. It will allow to reduce a risk of damage of such products. Also the difference in using the types of rolling stock to transport the loads by automobile and railway transport is possible depending on the distance of transportation and time of year.

For example, on railway transport the transportation of fresh greens (lettuce, radishes, green onion, dill, etc.) is done in isothermal or refrigerated rolling stock; and on automobile transport it can be transported in automobile transport equipment of general purpose at night or in morning (up to 8 a.m.) with a duration of transportation less than 3 hours.

According to the State Statistics Service of Ukraine [4] nowadays there is a gradual increase of foodstuff production that requires keeping of special conditions of transportation.

Also, during recent years there is a significant increase in the consumption of basic foodstuffs by population of Ukraine (namely: meat and meat products, milk

and milk products, eggs, vegetables and melons food products, fruits, berries and grape (excluding production of wine), fish and fish products, oil.

During the analysis of volumes of production and consumption of the perishable foodstuffs of four types (oil, meat, milk, eggs) in Ukraine in 2016 they founded that it is possible to fully meet the needs of Ukraine in such products as oil, milk and eggs, and even export them. Instead, they revealed lack of meat products and need in their import.

As similar trends of increasing the production and consumption of different groups of the perishable foodstuffs are observed in the CIS countries [5], we can make a conclusion on improvement and gradual increase of trade and transport relations between Ukraine and the CIS countries in the future.

The dynamics of commodity structure of export and import of Ukraine with the EU countries is also positive. Import of perishables is still exceeding there, but we may see a significant increase in export indices [6]. In Ukraine the railway perishables transportation through the territory of Ukraine and inter-state communication is coordinated by the Ukrainian State Railway Refrigerated Transportation Centre “Ukrreftrans” which is a part of Ukrzaliznytsia and the Ministry of Infrastructure of Ukraine. It is association of four refrigerated wagon depots (Fastiv, Ternopil, Synelnykove and Kakhovka), founded with a purpose to create unitary coordinator in realization of economic and commercial activity during the perishables transportation. The Centre’s depot has 116 refrigerated sections, 308 wagons-thermoses, the reequipped wagons to transport the perishables (type 918) which have warmed body, and refrigerated containers (model 1AAA-S-19) with loading of 29150 kg and platforms (model 13-470 and 13-9004) with carrying capacity of 60, 65 and 68 tons for transportation of large-capacity containers.

Since 2016 the following goods prevail in the structure of loads transported by the rolling stock of “Ukrreftrans”: confectionery – 38,3%, beer – 27,6%, mineral drinks and waters – 9,0%, tinned food – 5%, meat and meat products – 3,3%, other food loads – 10,5%. “Ukrreftrans” simultaneously executes the operator and forwarder functions, provides its own rolling stock for transportation of loads within Ukraine, CIS and Baltic countries, and also to such countries as: Turkey, Bulgaria, Romania, Slovakia, Poland and Hungary [7].

The list of regular users of services on transportation of the perishable foodstuffs by railway includes the following industrial giants: PJSC “Obolon”, PJSC “Nord”, LLC “Corporation “Ukrminvody”, CJSC “AVK”, confectionery corporation “Roshen”, etc., the products of which are transported within Ukraine and abroad it, to the countries of Central Asia, Russia, Kazakhstan, etc. However, import from Poland, Hungary, Bulgaria, Mediterranean countries makes the basis of refrigerated transportation [8].

Also in November 2011 a structural subdivision of the State Railway Transport Administration of Ukraine – the State Enterprise “Ukrainian Transport and Logistics Centre” (SE “UTLC”) began its work. Its main purpose is optimization of load transportations in Ukraine, centralized management of wagons of all state wagon companies, improvement of system of providing transport services, betterment of their quality, attraction of additional freight traffic.

From January to December 2016 the UTLC wagons transported almost 800 thousand tons of perishables. Among them almost 240 thousand tons were exported and about 75 thousand tons were imported in Ukraine [7]. Transport network of railway rolling stock has a number of advantages in the perishables transportation, but its main defect is inability to deliver a load directly to the retail consignees' enterprises. On the contrary, the automobile transport executes the perishables transportation to consignee regardless of a presence of access tracks at their enterprises just due to its mobility, but with higher expenses. That is why it is necessary for railway transport to interact with automobile one. In such case, the main part of transportation is made by railway transport and automobile transport execute carry and carry out of loads to/from railway stations, passing short distances. As a rule, such transportation by automobile transport is made within the same settlement or in intercity communication. Intercity transportation of loads includes transportation made outside the city (other settlement) at a distance more than 50 km [2].

During intercity automobile transportation of loads the distances of transportation are determined in accordance with the guides approved by the road guides authorities (atlases of automobile roads). Hereby, they additionally add to the passage of cars (road trains) to each station of reception or handing of load at place of destination the following: 30 km for Kyiv; 20 km for such cities as: Dnipropetrovsk, Donetsk, Zaporizhia, Kryvyi Rih, Lviv, Luhansk, Odesa, Kharkiv; 10 km for other regional centres; 5 km for other cities and settlements. One of the main criteria which define the consignor's choice of kind of transport to transport the perishables is a distance of transportation. Cost of transportation, which is an important index for consignor, significantly differs depending on the distance of the perishables transportation or by automobile transport, or by railway rolling stock.

So, during transportation of large volumes of perishables (> 25 tones) for long distances (within the state or in international communication) it is much more profitable to use railway rolling stock, and during transportation of small volumes of perishables (25 tones) for short distances it is more profitable to use automobile one.

Therefore, there is a need to find optimal distances of transportation by each kind of transport for their effective interaction that will be a benefit for all participants of transportation process. The ATP determines four types of specialized transport equipment for the perishables transportation [9], such as: isothermal transport equipment, iceboxes, refrigerators and the heated transport equipment. Under the term "transport equipment" we mean wagons, trucks, trailers, semi-trailers, containers and other similar transport equipment. For liquid perishables they use tank-cars.

Conclusions. The main task of automobile and railway transport during the perishables transportation is to preserve the quantity, quality and shelf life of loads to be safe and healthy for population. In the article we researched the process of the perishables transportation by automobile and railway transport in Ukraine. We analyzed the volumes of production and consumption of foodstuff by its main groups. We made the balance of production and consumption by main groups of perishable foodstuffs, on the basis of which it is possible to make an assumption on possibility to export and need to import some loads. Also we analyzed the main list of perishables transported by automobile transport and railway rolling stock, revealing discordances

in conditions of transportation of some goods that requires its further research. We analyzed the expediency to use automobile and railway transport for the perishables transportation depending on the distance of transportation. We found out that railway transport is more preferable for long distances and automobile transport – for short distances. The prospects of our further research are: - to analyze the factors of influence on time of the perishables transportation in automobile and railway communication; - to research the technological process of the perishables transportation in automobile and railway communication; - to ground the distances at which it is advisable to transport loads in automobile and railway communication.

LIST OF REFERENCES

1. Правила перевезення швидкопсувних вантажів (стаття 5 Статуту), затвержені Міністерством транспорту України № 873 від 09.12.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1031-02>.

2. Правила перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні, затвержені Міністерством транспорту України № 363 від 14.10.1997 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0128-98>.

3. Федорова Т.Ф. Особливості функціонування логістичного ланцюга з доставки швидкопсувних вантажів автотранспортом [Текст] / Т.Ф. Федорова, А.М. Ширяєва, К.А. Петренко // Вісник СНУ ім. В. Даля – 2011. – № 5(159) – Частина 1. – С. 203–207.

4. Статистичний збірник «Регіони України» [Текст] : у 2-х ч. / Частина II // за ред. О.Г. Осаулєнка. – К. : Держ.служба стат. України, 2013. – 783 с.

5. Статистичний збірник «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України» [Текст] / за ред. В.Н. Власєнка. – К. : Держ.служба стат. України, 2013. – 56 с.

6. Статистичний збірник «Співробітництво між Україною і країнами ЄС» / [відповідальний за випуск А.О.Фризорєнка]. – К. : Держ. служба стат. України, 2013. – 299 с.

7. Офіційний сайт Укрзалізниці [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uz.gov.ua>.

8. Плотникова А. Заграничний пріоритет / А.Плотникова // Магістраль – 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.magistral-uz.com.ua>.

9. Угода про міжнародні перевезення швидкопсувних харчових продуктів та про спеціальні транспортні засоби, які призначені для цих перевезень (УППШ), № 262/2007 від 01.09.1970 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_b68.

10. Dilts, James D. (1996). The Great Road: The Building of the Baltimore and Ohio, the Nation's First Railroad, 1828–1853. Palo Alto, CA : Stanford University Press. p. 26.

11. Wolmar, Christian (2009). “Joining up Europe”. Blood iron and gold: how the railways transformed the World. Atlantic Books. p. 94.

12. EU Maritime Transport Law. Edition: 1st, Publisher: C.H. Beck Nomos Hart, Editor: Henning Jessen; Michael Jürgen Werner, p. 64.

13. Hau H., Yun-feng G., Zhi-gang, L., Xiao-guang, Y. (2010). Effect of Integrated Multi-Modal Transit Information on Modal Shift. Intelligent Transportation Systems (ITSC), 2010 13th International IEEE Conference. 1753–1757 p.

14. Skempton, A.W. (2002). A biographical dictionary of civil engineers in Great Britain and Ireland, John Birkinshaw. pp. 59–60.

15. *Lewandowski, Krzysztof* (2015). "New coefficients of rail transport usage" (PDF). *International Journal of Engineering and Innovative Technology (IJEIT)*. 5 (6): p. 89–91.

REFERENCES

1. Pravyła perevezennia shvydkopsuvnykh vantazhiv (stattia 5 Statutu), zatverdzeni Ministerstvom transportu Ukrainy № 873 vid 09.12.2002 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1031-02>.

2. Pravyła perevezen vantazhiv avtomobilnym transportom v Ukraini, zatverdzeni Ministerstvom transportu Ukrainy № 363 vid 14.10.1997 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0128-98>.

3. Fedorova T.F. Osoblyvosti funktsionuvannia lohistychnoho lantsiuha z dostavky shvydkopsuvnykh vantazhiv avtotransportom [Tekst] / T.F. Fedorova, A.M. Shyriaieva, K.A. Petrenko // *Visnyk SNU im. V. Dalia* — 2011. — № 5(159) — Chastyna 1. — S. 203–207.

4. Statystychnyi zbirnyk «Rehiony Ukrainy» [Tekst] : u 2-kh ch. / Chastyna II // za red. O.H. Osaulenka. — K. : Derzh.sluzhba stat. Ukrainy, 2013. — 783 s.

5. Statystychnyi zbirnyk «Balansy ta spozhyvannia osnovnykh produktiv kharchuvannia naselenniam Ukrainy» [Tekst] / za red. V.N. Vlasenko. — K. : Derzh.sluzhba stat. Ukrainy, 2013. — 56 s.

6. Statystychnyi zbirnyk «Spivrobitnytstvo mizh Ukrainoiu i krainamy YeS» / [vidpovidalnyi za vypusk A.O.Fryzorenko]. — K. : Derzh.sluzhba stat. Ukrainy, 2013. — 299 c.

7. Ofitsiynyi sait Ukrzaliznytsi [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://uz.gov.ua>.

8. Plotnykova A. Zahranychnyi pryorytet / A.Plotnykova // *Mahystral* — 2013 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://ru.magistral-uz.com.ua>.

9. Uhoda pro mizhnarodni perevezennia shvydkopsuvnykh kharchovykh produktiv ta pro spetsialni transportni zasoby, yaki pryznacheni dlia tsykh perevezen (UPSh),

№ 262/2007 vid 01.09.1970 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_b68.

10. *Dilts, James D.* (1996). *The Great Road: The Building of the Baltimore and Ohio, the Nation's First Railroad, 1828–1853*. Palo Alto, CA : Stanford University Press. p. 26.

11. *Wolmar, Christian* (2009). "Joining up Europe". *Blood iron and gold: how the railways transformed the World*. Atlantic Books. p. 94.

12. *EU Maritime Transport Law*. Edition: 1st, Publisher: C.H. Beck Nomos Hart, Editor: Henning Jessen; Michael Jürgen Werner, p. 64.

13. *Hau H., Yun-feng G., Zhi-gang L., Xiao-guang, Y.* (2010). Effect of Integrated Multi-Modal Transit Information on Modal Shift. *Intelligent Transportation Systems (ITSC), 2010 13th International IEEE Conference*. 1753–1757 p.

14. *Skempton, A.W.* (2002). *A biographical dictionary of civil engineers in Great Britain and Ireland*, John Birkinshaw. pp. 59–60.

15. *Lewandowski, Krzysztof* (2015). "New coefficients of rail transport usage" (PDF). *International Journal of Engineering and Innovative Technology (IJEIT)*. 5 (6): p. 89–91.

Липець Л.В. Порівняльна характеристика перевезення швидкопсувального багажу різними видами транспорту і перспективи розвитку взаємовідносин України з країнами Європейського Союзу в даному напрямку

У статті розглянуто сучасний стан перевезень швидкопсувних вантажів в Україні за участю вітчизняного автомобільного і залізничного транспорту. Проведено

аналіз нормативно-правових документів, що регулюють автомобільні і залізничні перевезення швидкопсувних вантажів. Класифіковано основний перелік швидкопсувних вантажів, що транспортуються автомобільним транспортом і залізничним рухомих складом, виявлено розбіжності в умовах транспортування даних вантажів на залізниці й автотранспорті. Також проаналізовано обсяги виробництва і споживання швидкопсувних харчових продуктів в Україні в експортно-імпортному сполученні. Досліджено сучасні обсяги перевезень швидкопсувних вантажів в Україні. Проаналізовано доцільність використання в перевезенні швидкопсувного вантажу автомобільного і залізничного транспорту залежно від відстані перевезення.

Ключові слова: автомобільно-залізничні перевезення, швидкопсувні вантажі, рухомий склад, транспортування, рефрижератор.

Липец Л.В. Сравнительная характеристика перевозки скоропортящегося багажа различными видами транспорта и перспективы развития взаимоотношений Украины со странами Европейского Союза в данном направлении

В статье рассмотрено современное состояние перевозок скоропортящихся грузов в Украине с учетом отечественного автомобильного и железнодорожного транспорта. Проведен анализ нормативно-правовых документов, регулирующих автомобильные и железнодорожные перевозки скоропортящихся грузов. Классифицирован основной перечень скоропортящихся грузов, транспортируемых автомобильным транспортом и железнодорожным подвижным составом, выявлены расхождения в условиях транспортировки данных грузов на железной дороге и автотранспорте. Также проанализированы объемы производства и потребления скоропортящихся пищевых продуктов в Украине в экспортно-импортном сообщении. Исследованы современные объемы перевозок скоропортящихся грузов в Украине. Проанализирована целесообразность использования в перевозке скоропортящегося груза автомобильного и железнодорожного транспорта в зависимости от расстояния перевозки.

Ключевые слова: автомобильно-железнодорожные перевозки, скоропортящиеся грузы, подвижной состав, транспортировки, рефрижератор.

Lypets L. Comparative Characteristics of the Perishables Transportation by Different Kinds of Transport and Prospects of Development of Relations between Ukraine and the European Union in this Area

In the article, the author researches the nowadays state of the perishables transportation in Ukraine by national automobile and railway transport. The analysis of legislative acts which regulate the automobile and railway perishables transportation is made. The author classifies the main list of perishables transported by automobile transport and railway rolling stock, finds discordances in conditions of transportation of such loads by automobile and railway transport. The volumes of production and consumption of perishable foodstuff in Ukraine in export and import communication, the nowadays volumes of the perishables transportation in Ukraine are also researched. The expediency to use automobile and railway transport for the perishables transportation depending on the distance of transportation is analyzed.

Keywords: Automobile and railway transportation; Perishables; Rolling stock, Transportation; Refrigerator

Стаття надійшла до редакції 19.12.2016.

УДК 346

M. Gurenko

FEATURES OF THE CONCLUSION THE INVESTMENT AGREEMENTS WITH THE PARTICIPATION OF THE STATE AUTHORITIES AND LOCAL GOVERNMENTS

М.А. Гуренко

*аспірантка кафедри
господарського права
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
м. Київ*

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ДОГОВОРІВ ЗА УЧАСТЮ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Постановка проблеми. Значна кількість діючих інвестиційних договорів за участю органів державної влади та органів місцевого самоврядування (далі — інвестиційні договори публічного характеру), які мають велике значення для економічного розвитку країни, зумовлює необхідність дослідження особливостей таких договорів, зокрема порядок їх укладання, оскільки потрібно виявляти прогалини, якщо такі існують, і вдосконалювати відповідне правове регулювання з метою поліпшення функціонування й подальшого ефективного розвитку даної форми співпраці публічного та приватного суб'єктів.

Багатьма вченими досліджується специфіка укладання інвестиційних договорів, проте спеціальні наукові дослідження особливостей укладання інвестиційних договорів за участю органів державної влади та органів місцевого самоврядування відсутні, що обумовлює актуальність теми статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням особливостей укладання інвестиційних договорів, зокрема деяких видів інвестиційних договорів публічного характеру, займалися такі вчені, як О.М. Вінник, В.В. Кафарський, В.В. Поєдинок, В.Ю. Полатай та інші.

Метою статті є встановлення особливостей укладання інвестиційних договорів публічного характеру, виявлення можливих недоліків у правовому регулюванні таких договорів і внесення пропозицій щодо їх усунення.

Основні результати дослідження. Погляди науковців на правову природу інвестиційного договору загалом та інвестиційного договору публічного характеру зокрема суттєво різняться. Інвестиційний договір публічного характеру відноситься до цивільних [1, с. 10; 2, с. 12; 3, с. 32–33], господарських [4, с. 256; 5, с. 180–181] та навіть до адміністративних [6; 7, с. 62–64] договорів. У зарубіжній, зокрема в німецькій правовій системі [8] та науці [9, с. 7–11; 10, с. 19], для регулювання відносин між органами державної влади чи органами місцевого самоврядування та приватними особами у сфері інвестиційної діяльності використовується публічно-правовий договір, який часто іменують адміністративним договором.

У своєму дослідженні притримуємось вітчизняної позиції представників господарсько-правової науки та розглядаємо інвестиційний договір публічного характеру як господарсько-правовий договір.

Виходячи з господарсько-правової природи інвестиційних договорів публічного характеру, розглянемо загальний порядок укладання господарського договору з метою подальшого дослідження спеціальних питань укладання інвестиційних договорів публічного характеру.

У науковій літературі не вироблено єдиного підходу до визначення порядку укладання господарського договору. Наприклад, О.А. Беянович розглядає порядок укладення господарського договору як послідовність таких стадій: 1) стадії проекту договору; 2) стадії протоколу розбіжностей; 3) стадії безпосереднього врегулювання розбіжностей; 4) стадії судового розгляду переддоговірного спору [11, с. 336]. Натомість В.С. Щербина виокремлює лише дві стадії: 1) надсилання пропозиції про укладення договору (оферта) та 2) прийняття пропозиції про укладення договору (акцепт). При цьому дослідник зазначає, що особливістю процедури укладення господарських договорів є наявність у ній проміжної стадії – оформлення і врегулювання розбіжностей, що виникають між сторонами майбутнього договору [12, с. 272]. Незважаючи на різні формулювання вчених, вважаємо, що всі вони охоплюють необхідні дії потенційних сторін для укладення між ними договору, як цього вимагає законодавець у ст. 181 ГК України [13].

Згідно з чинним законодавством існують такі способи укладання господарських договорів: а) традиційний спосіб (порядок) укладання господарських договорів; б) конкурентні способи укладання господарських договорів на підставі проведення торгів і конкурсів; в) укладання господарського договору шляхом переговорів [14, с. 314]. Кожен зазначений спосіб включає в себе ряд спеціальних стадій, які дають змогу розрізнити дані способи.

Для інвестиційних договорів публічного характеру характерний передусім конкурентний спосіб укладання. Такий спосіб зумовлений існуванням конкуренції та необхідністю вибору найбільш вигідних умов для вступу в господарські відносини, потребою економії коштів. Такі причини характерні також і для держави як сторони інвестиційного договору публічного характе-

ру, проте найвагомішою причиною у цьому випадку є мета уникнення корупції і забезпечення принципів прозорості й рівності під час визначення приватного суб'єкта договірних відносин. Наприклад, конкурентний спосіб виявляється у: 1) концесійному конкурсі (ст. 2 Закону України «Про концесії» [15]); 2) конкурсі на укладення угоди про розподіл продукції (ст. 6 Закону України «Про угоди про розподіл продукції» [16]); 3) конкурсі на право оренди державного майна (п. 18 ч. 2 ст. 5 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» [17]; ч. 4 ст. 9 Закону України «Про оренду державного та комунального майна» [18]); 4) аукціоні при продажі акцій акціонерного товариства, що належить державі (наказ Фонду державного майна України «Про затвердження Положення про порядок проведення конкурсів з продажу пакетів акцій акціонерних товариств» [19]) тощо.

Можливість здійснення традиційного та переговорного способів укладання інвестиційного договору публічного характеру також існує, що передбачено п. 9 ч. 1 ст. 3 та ч. 1 ст. 14 Закону України «Про державно-приватне партнерство» [20], де зазначається, що визначення приватного партнера може проводитись не на конкурсних засадах у передбачених законом випадках. Наприклад, у разі якщо після оголошення конкурсу з визначення приватного партнера для здійснення державно-приватного партнерства (далі — ДПП) на участь у зазначеному конкурсі подав заявку лише один претендент, відповідний договір може бути укладений уповноваженим органом з цим претендентом шляхом погодження з ним істотних умов договору, якщо інше не визначено законами. На нашу думку, у даному випадку будуть діяти відразу традиційний і переговорний способи укладання, однак не в стандартній формі, як це відбувається за загальним правилом. Пояснити це можна так: приватний партнер подає пропозиції щодо здійснення ДПП, які, у свою чергу, можуть містити вже такі умови, що в подальшому можуть бути внесені як істотні умови до договору у рамках ДПП (п. 8 п. 6 постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання організації здійснення державно-приватного партнерства» [21]), потім їх буде розглянуто та погоджено чи не погоджено відповідним рішенням уповноваженого органу. У разі позитивного рішення оголошується конкурс. Якщо на участь у конкурсі подана одна заявка, то конкурс не проводиться, а здійснюється погодження істотних умов договору з єдиним претендентом, тобто проходять переговори щодо особливостей укладання майбутнього договору. Наявність оферти й акцепту як складових традиційного способу та переговорів свідчить про поєднання двох способів.

Отже, в цілому для інвестиційних договорів публічного характеру властивий саме конкурентний спосіб укладання договорів, однак не виключається традиційний і переговорний способи.

Порядок укладання інвестиційного договору публічного характеру включає чимало формальних процедур, зважаючи на специфіку суб'єктів і зміст відносин. Зосередимо увагу на розгляді деяких особливостей укладання договорів у рамках ДПП. Безпосередньому укладанню даних договорів передують ряд процедур: розробка пропозиції про здійснення ДПП та подання її на аналіз доцільності й необхідності, аналіз даної пропозиції та відповідний

висновок, рішення про здійснення чи недоцільність здійснення ДПП, проведення конкурсу на визначення приватного партнера.

Після всіх передбачених законом конкурсних процедур орган управління зобов'язаний не пізніше місяця після підписання протоколу про результати конкурсу розглянути результати проведення конкурсу й затвердити відповідний протокол (про визначення переможця конкурсу, про відхилення всіх конкурсних пропозицій без визначення переможця чи про оголошення конкурсу таким, що не відбувся) або відмовити у затвердженні результатів конкурсу з обґрунтуванням причини такої відмови. На основі позитивного висновку орган управління укладає договір про партнерство з переможцем конкурсу. Однак строк, впродовж якого має бути укладений даний договір, законодавчо не встановлений. Також строк не визначається як одна із засад і в рішенні про проведення конкурсу. Таким чином, законодавець не встановив загального строку для укладання договору у сфері ДПП. Проте, згідно із ч. 3 ст. 5 Закону України «Про державно-приватне партнерство», відносини, пов'язані зі здійсненням ДПП, регулюються різними спеціальними актами, в яких може бути встановлений такий строк. Наприклад, в п. 2 ч. 6 ст. 8 Закону України «Про концесії» договір концесії укладається з переможцем конкурсу протягом трьох місяців з дня опублікування результатів конкурсу. В даному випадку строк визначений, проте щодо інших договорів, наприклад, про спільну діяльність, такого строку немає, оскільки відсутнє детальне правове регулювання договірних відносин.

На підставі вищевикладеного вважаємо, що доречно було б законодавцю встановити загальний строк, в межах якого має бути укладений договір про ДПП і дотримуватись даного строку, якщо тільки інші строки не передбачені спеціальними актами, які регулюють певний вид договору в рамках ДПП. У протилежному випадку це може стати приводом для відтермінування державним чи приватним партнерами підписання договору та, відповідно, приводом для суперечок.

Крім цього, вважаємо, що існують недоліки правового регулювання в частині визначення приватного партнера на основі проведення конкурсу, оскільки в законі не визначається пряма відповідальність уповноважених осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування на етапі проведення конкурсу. На нашу думку, встановлення такої відповідальності зможе запобігти можливим порушенням положень законів, зокрема з корупційних мотивів, тому пропонується доповнити Закон України «Про державно-приватне партнерство» нормою про відповідальність уповноважених осіб за порушення, які можуть ними вчинятись на різних етапах, що передують моменту укладання договору в рамках ДПП (при ініціюванні ДПП, при аналізі ефективності здійснення тієї чи іншої форми ДПП, під час підготовки до конкурсу та безпосередньо під час його проведення). Дана норма може мати такий зміст: „Уповноважені особи органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які приймають пропозиції про здійснення державно-приватного партнерства, проводять аналіз ефективності пропозицій здійснення державно-приватного партнерства, приймають рішення про здійснення держав-

но-приватного партнерства, рішення про проведення конкурсу, тобто здійснюють всі передбачені цим законом процедури з метою реалізації певної форми державно-приватного партнерства, у разі невиконання чи неналежного виконання своїх службових обов'язків під час даних процедур підлягають відповідальності відповідно до положень Закону України «Про державну службу» та інших законодавчих актів. У разі наявності ознак корупції в діяннях уповноважених осіб дані особи мають бути негайно відсторонені від виконання своїх обов'язків та замінені іншими особами на час виконання щодо них розслідувань відповідно до законодавства».

Крім цього, необхідно також передбачити відповідальність членів конкурсної комісії за порушення своїх службових обов'язків під час проведення конкурсу з визначення приватного партнера для здійснення певної форми ДПП. У зв'язку з цим пропонуємо доповнити новим пунктом постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання організації здійснення державно-приватного партнерства» такого змісту: „У разі порушення своїх обов'язків під час проведення конкурсу з визначення приватного партнера члени конкурсної комісії підлягають відповідальності відповідно до положень Закону України «Про державну службу» та інших законодавчих актів, а в разі виявлення ознак корупції у їхніх діяннях такі особи мають бути негайно позбавлені статусу члена конкурсної комісії та замінені іншими особами».

Звертаючись до німецького досвіду, пропонуємо розглянути особливості порядку укладання концесійного договору, яка полягає у наявності зобов'язання публікувати оголошення про закінчення строку дії концесійних договорів. Так, у ст. 3 параграфу 46 розділі 3 Закону про енергетику [22] органи місцевого самоврядування зобов'язані насамперед дотриматись певної процедури повідомлення про можливість у подальшому укласти концесійний договір щодо використання доріг для постачання електроенергії та газопостачання. Органи місцевого самоврядування зобов'язані повідомити про припинення дії укладених концесійних договорів не пізніше, ніж за два роки до закінчення терміну дії цих договорів шляхом опублікування у друкованому Федеральному віснику або в Федеральному віснику в електронному варіанті. Якщо дана адміністративна одиниця має більше, ніж 100 000 підключених клієнтів, додатково орган місцевого самоврядування повинен повідомити про майбутнє закінчення строку дії договорів в офіційному виданні (журналі) Європейського Союзу. Існує також інший вид повідомлення відповідно до ст. 3 параграфу 46 розділу 3 Закону про енергетику, який передбачає зобов'язання публічного повідомлення про дострокове припинення концесійного договору як умову їх дострокового продовження шляхом укладення нового концесійного договору (дострокове продовження). У даних випадках йдеться про функціонування концесійної форми ДПП та регулюється порядок повідомлення про проведення конкурсів з обрання нових концесіонерів чи продовження співпраці з чинними концесіонерами.

У законодавстві України положень щодо обов'язку повідомлення про закінчення строку дії концесійних договорів немає, оскільки вимагається лише публікувати оголошення про проведення конкурсу з визначення приват-

ного партнера для здійснення певної форми ДПП. Згідно з п. 18 постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання організації здійснення державно-приватного партнерства», таке оголошення публікується не пізніше, ніж за місяць до закінчення строку подання заявок на участь у конкурсі. Вважаємо, що доцільно було б таке оголошення публікувати раніше, що дало б претендентам більше часу на підготовку заявок і конкурсних пропозицій.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що для інвестиційних договорів публічного характеру властивий переважно конкурентний спосіб укладання договорів, однак за певних обставин можливий традиційний і переговорний способи. Також потрібно законодавчо встановити загальний строк для укладання договорів у рамках ДПП після опублікування результатів конкурсу. На нашу думку, потребує доповнення новими положеннями Закон України «Про державно-приватне партнерство» про відповідальність уповноважених осіб під час виконання всіх процедур, які необхідні для реалізації певної форми ДПП, а також Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання організації здійснення державно-приватного партнерства» про відповідальність членів конкурсної комісії. Вважаємо, що дані норми сприятимуть ефективнішій роботі та запобіганню корупційним правопорушенням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чабан О.М. Інвестиційні договори (контракти) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Чабан Олена Михайлівна ; Львівський національний університет імені Івана Франка. — К., 2013. — 212 с.
2. Сімсон О.Е. Правові особливості договорів інвестиційного характеру: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Сімсон Ольга Едуардівна; Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. — Харків, 2001. — 22 с.
3. Кафарський В.В. Інвестиційні договори в Україні: поняття, види, зміст, правове регулювання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Кафарський Віталій Володимирович ; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. — К., 2006. — 190 с.
4. Поєдинок В.В. Правове регулювання інвестиційної діяльності: теоретичні проблеми : монографія / В.В. Поєдинок. — Ніжин : Аспект-Поліграф, 2013. — 479 с.
5. Вінник О.М. Інвестиційне право. Навчальний посібник / О.М. Вінник. — К.: Правова єдність, 2009. — 568 с.
6. Коломоєць Т.О. Адміністративне право України / Т.О. Коломоєць [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://meگو.info/матеріал/№6-адміністративний-договір>.
7. Заярний О. Правові передумови укладення адміністративного договору / О. Заярний // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Юридичні науки. — 2014. — № 1 (99). — С. 61–65.
8. *Verwaltungsverfahrensgesetz (VwVfG)* [Elektronische Quelle]. — Zugriffsart : <http://www.gesetze-im-internet.de/vwvfg/BJNR012530976.html#BJNR012530976BJNG001002301> (Stand: 26.01.2017).
9. Chiang Chia-Chi. Gemischt öffentlich-rechtlich/privatrechtliche Verträge zwischen der Verwaltung und Privaten / Chia-Chi Chiang. — Göttingen : CUVILLIER VERLAG, 2003. — 170 s.

10. *Schlette Volker*. Die Verwaltung als Vertragspartner : Empirie und Dogmatik verwaltungsrechtliche Vereinbarungen zwischen Behörde und Bürger / Volker Schlette. — Tübingen : Mohr Siebeck, 2000. — 777 s.

11. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / [Г.Л. Знаменський, В.В. Хахулін, В.С. Щербина та ін.]; за заг. ред. Г.Л. Знаменського, В.С. Щербини. — К. : Юрінком Інтер, 2012. — 776 с.

12. *Щербина В.С.* Господарське право. Підручник. — 2-е вид., перероб. і доп. — К. : Юрінком Інтер, 2005. — 592 с.

13. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №18, № 19—20, № 21—22. — Ст. 144.

14. *Несінова С. В.* Господарське право України. Навч. посіб. / С. В. Несінова, В. С. Воронко, Т. С. Чебикіна. — К. : Центр учбової літератури, 2012. — 564 с.

15. Про концесії : Закон України від 16 липня 1999 року // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — №41. — Ст. 372.

16. Про угоди про розподіл продукції : Закон України від 14 вересня 1999 року // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 44. — Ст. 391.

17. Про управління об'єктами державної власності : Закон України від 17 листопада 2006 року // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 46. — Ст. 456.

18. Про оренду державного та комунального майна : Закон України від 28 липня 1992 року // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 30. — Ст. 416.

19. Про затвердження Положення про порядок проведення конкурсів з продажу пакетів акцій акціонерних товариств : наказ Фонду державного майна України від 10 травня 2012 року № 639 // Офіційний вісник України. — 2012. — № 49. — Ст. 1168.

20. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 1 липня 2010 року // Відомості Верховної Ради України. — 2010. — № 40. — Ст. 524.

21. Деякі питання організації здійснення державно-приватного партнерства : постанова Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2011 року № 384 // Офіційний вісник України. — 2011. — № 28. — Ст. 1939.

22. Gesetz über die Elektrizitäts- und Gasversorgung (Energiewirtschaftsgesetz — EnWG) [Elektronische Quelle]. — Zugriffsart : http://www.gesetze-im-internet.de/enwg_2005/_46.html (Stand: 11.02.2017).

REFERENCES

1. *Chaban O.M.* Investytsiini dohovory (kontrakty) : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.03 / Chaban Olena Mykhailivna ; Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka. — K., 2013. — 212 s.

2. *Simson O.E.* Pravovi osoblyvosti dohovoriv investytsiinoho kharakteru: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03 / Simson Olha Eduardivna; Natsionalna yurydychna akademiia Ukrainy im. Ya. Mudroho. — Kharkiv, 2001. — 22 s.

3. *Kafarskyi V.V.* Investytsiini dohovory v Ukraini: poniattia, vydy, zmist, pravove rehuliuвання : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.03 / Kafarskyi Vitalii Volodymyrovych ; Instytut derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho NAN Ukrainy. — K., 2006. — 190 s.

4. *Poiedynok V.V.* Pravove rehuliuвання investytsiinoi diialnosti: teoretychni problemy : monohrafiia / V.V. Poiedynok. — Nizhyn : Aspekt-Polihraf, 2013. — 479 s.

5. *Vinnyk O.M.* Investytsiine pravo. Navchalnyi posibnyk / O.M. Vinnyk. — K. : Pravova yednist, 2009. — 568 s.

6. *Kolomoiets T.O.* Administratyvne pravo Ukrainy / T.O. Kolomoiets [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://mego.info/матеріал/№-6-адміністративний-договір>.

7. Zaiarnyi O. Pravovi peredumovy ukladennia administratyvnoho dohovoru / O. Zaiarnyi // Visnyk KNU im. T. Shevchenka. Yurydychni nauky. — 2014. — № 1 (99). — S. 61–65.

8. Verwaltungsverfahrensgesetz (VwVfG) [Elektronische Quelle]. — Zugriffsart : <http://www.gesetze-im-internet.de/vwvfg/BJNR012530976.html#BJNR012530976BJNG001002301> (Stand: 26.01.2017).

9. *Chiang Chia-Chi*. Gemischt öffentlich-rechtlich/privatrechtliche Verträge zwischen der Verwaltung und Privaten / Chia-Chi Chiang. — Göttingen : CUVILLIER VERLAG, 2003. — 170 s.

10. *Schlette Volker*. Die Verwaltung als Vertragspartner : Empirie und Dogmatik verwaltungsrechtliche Vereinbarungen zwischen Behörde und Bürger / Volker Schlette. — Tübingen : Mohr Siebeck, 2000. — 777 s.

11. Naukovo-praktychnyi komentar Hospodarskoho kodeksu Ukrainy / [H.L. Znamenskyi, V.V. Khakhulin, V.S. Shcherbyna ta in.]; za zah. red. H.L. Znamenskoho, V.S. Shcherbyny. — K. : Yurinkom Inter, 2012. — 776 s.

12. *Shcherbyna V.S.* Hospodarske pravo. Pidruchnyk. — 2-e vyd., pererob. i dop. — K. : Yurinkom Inter, 2005. — 592 s.

13. Hospodarskyi kodeks Ukrainy vid 16 sichnia 2003 roku // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2003. — №18, № 19–20, № 21–22. — St. 144.

14. *Nesynova S.V.* Hospodarske pravo Ukrainy. Navch. posib. / S. V Nesynova., V.S.Voronko, T.S. Chebykina. — K. : Tsentр uchbovoi literatury, 2012. — 564 s.

15. Pro kontsesii : Zakon Ukrainy vid 16 lypnia 1999 roku // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 1999. — №41. — St. 372.

16. Pro uhody pro rozpodil produktsii : Zakon Ukrainy vid 14 veresnia 1999 roku // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 1999. — № 44. — St. 391.

17. Pro upravlinnia ob'ektamy derzhavnoi vlasnosti : Zakon Ukrainy vid 17 lystopada 2006 roku // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2006. — № 46. — St. 456.

18. Pro orendu derzhavnoho ta komunalnoho maina : Zakon Ukrainy vid 28 lypnia 1992 roku // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 1992. — № 30. — St. 416.

19. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro poriadok provedennia konkursiv z prodazhu paketiv aksii aktsionermykh tovarystv : nakaz Fondu derzhavnoho maina Ukrainy vid 10 travnia 2012 roku № 639 // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. — 2012. — № 49. — St. 1168.

20. Pro derzhavno-pryvatne partnerstvo : Zakon Ukrainy vid 1 lypnia 2010 roku // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2010. — № 40. — St. 524.

21. Deiaki pytannia orhanizatsii zdiisnennia derzhavno-pryvatnoho partnerstva : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11 kvitnia 2011 roku № 384 // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. — 2011. — № 28. — St. 1939.

22. Gesetz über die Elektrizitäts- und Gasversorgung (Energiewirtschaftsgesetz — EnWG) [Elektronische Quelle]. — Zugriffsart : http://www.gesetze-im-internet.de/enwg_2005/_46.html (Stand: 11.02.2017).

Гуренко М.А. Особливості укладання інвестиційних договорів за участю органів державної влади та органів місцевого самоврядування

У статті проаналізовано порядок укладання інвестиційних договорів за участю органів державної влади та органів місцевого самоврядування, виходячи з їхньої господарсько-правової природи, зокрема розглянуто способи укладання, які характерні для даних договорів. Запропоновано удосконалити правове регулювання щодо строків укладання договору в рамках здійснення державно-приватного партнерства після

опублікування результатів конкурсу та щодо відповідальності уповноважених осіб у процесі реалізації певної форми державно-приватного партнерства.

Ключові слова: інвестиційний договір за участю органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інвестиційний договір публічного характеру, господарський договір, спосіб укладання господарського договору, державно-приватне партнерство.

Гуренко М.А. Особенности заключения инвестиционных договоров с участием органов государственной власти и органов местного самоуправления

В статье проанализирован порядок заключения инвестиционных договоров с участием органов государственной власти и органов местного самоуправления, исходя из их хозяйственно-правовой природы, в частности рассмотрены способы заключения, характерные для данных договоров. Предложено усовершенствовать правовое регулирование относительно сроков заключения договора в рамках осуществления государственно-частного партнерства после опубликования результатов конкурса, а также относительно ответственности уполномоченных лиц в процессе реализации определенных форм государственно-частного партнерства.

Ключевые слова: инвестиционный договор с участием органов государственной власти и органов местного самоуправления, инвестиционный договор публичного характера, хозяйственный договор, способ заключения хозяйственного договора, государственно-частное партнерство.

Gurenko M. Special Aspects of the Conclusion of Investment Agreements with the Participation of State Authorities and Local Governments

In this article, the process of conclusion of investment agreements with the participation of state authorities and local governments, based on their economic-legal nature, is analyzed. Particularly, the typical methods of entering into such agreements are considered. It is suggested to improve the legal regulation concerning the time frames of the conclusion of an agreement within the framework of a public-private partnership after the publication of the results of the competition, and concerning the responsibility of the authorized persons in the process of implementation of the definite forms of public-private partnership.

Keywords: Investment agreement with the participation of state authorities and local governments; Investment agreement of public character; Economic agreement; Method of the conclusion of the economic agreement; Public-private partnership

Стаття надійшла до редакції 28.12.2016.

Видавничо-редакційна рада і редакційна колегія журналу «Юридична наука», колектив ВНЗ «Національна академія управління» вітає з Днем народження!

ДЕНИСОВА ТЕТЯНА АНДРІЇВНА

Народилася 10 березня у смт. Кушугум Запорізького району Запорізької області.

Доктор юридичних наук, професор. Заслужений юрист України. Полковник міліції (у відставці). Проректор з науково-педагогічної роботи Класичного приватного університету – Директор Інституту права імені Володимира Сташиса.

Освіта вища. Закінчила Харківський юридичний інститут ім. Ф.Е. Дзержинського (нині – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого). У 1994 р. захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Особливості карально-виховного впливу на неодноразово засуджених жінок, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі». У 1999 р. присвоєне вчене звання доцента, а у 2005 р. – вчене звання професора. В січні 2011 р. захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за темою «Кримінальне покарання та реалізація його функцій».

Загальний трудовий стаж – понад 40 років, науково-педагогічний – більш ніж 30 років. З 1974 р. понад 25 років проходила службу в органах внутрішніх справ, в тому числі останні 11 років обіймала керівні посади. З 1999 р. по 2003 р. – декан юридичного факультету, завідувач кафедри кримінального права та правосуддя Запорізького державного університету. З 2003 р. по 2007 р. – декан юридичного факультету та професор кафедри кримінального права Гуманітарного університету «Запорізький інститут державного та муніципального управління». З 2007 р. по теперішній час – проректор з науково-педагогічної роботи Класичного приватного університету – Директор Інституту права імені Володимира Сташиса.

Є провідним фахівцем з основних навчальних курсів: «Кримінальне право. Загальна частина», «Кримінально-виконавче право». Професійна діяльність характеризується високим рівнем наукової, методичної підготовки та великим практичним досвідом.

Має відмінні організаторські здібності. Обіймаючи посаду декана юридичного факультету ЗНУ, а потім директора Інституту права КПУ за порівняно невеликий термін згуртувала міцний науково-педагогічний колектив.

Почесне звання «Заслужений юрист України» отримала у 2006 році. Має 57 заохочень, у тому числі почесне звання «Заслужений юрист України», грамоту Міністра освіти України, цінний подарунок Верховної Ради України, орден «За заслуги перед Запорізьким краєм» III ступеня відомчі нагороди Міністерства освіти і науки України та МВС України (медалі «За бездоганну службу», почесний знак «За відмінну службу у МВС», тощо).

Член президії ВГО «Асоціація кримінального права» та голова Запорізького місцевого осередку асоціації. Член президії Кримінологічної асоціації України та президії Пенітенціарного товариства України. Член Координаційного бюро з проблем кримінології Національної академії правових наук України, Санкт-Петербурзького міжнародного кримінологічного клубу, громадської організації «Ділові жінки України», Науково-методичної Ради при Державній пенітенціарній службі України та Наглядних Рад при УМВС України в Запорізькій області та управління ДПТС у Запорізькій області.

Автор і співавтор близько 200 наукових праць, серед яких 14 монографій, 4 підручники, 9 навчальних посібників. У науково-дослідній роботі особливу увагу приділяє дослідженню проблем застосування покарання. Найбільш значущі праці:

- Кримінальне покарання: завдання і функції, практика застосування // Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. — Т. 5: Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні / За заг. ред. В.В. Сташиса. (Харків, 2008 р.);

- «Покарання в системі протидії злочинності» // Правова доктрина України: у 5 т. — Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В.Я. Тацій, В.І. Борисов, В.С. Батиргареева та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова. (Харків, 2013 р.);

- Кримінально-виконавча психологія : Підручник (Київ, 2008 р.);

- Покарання та його види. Примусові заходи медичного характеру. Примусове лікування // Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник / За ред. В.О. Навроцького (Київ, 2013 р.);

- *монографії*: «Функции уголовного наказания» (Харьков, 2004); «Покарання: кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аналіз» (Запоріжжя, 2007); *The Transnation Political Criminal Nexus of Trafficking in Women from Ukraine (Trends in Organized Crime. — 2001. Vol. 6. — № 3—4. — Hughes D.M.)*; «Кримінально-правові санкції та їх застосування за злочини проти власності» (Київ, 2008 р.); «Правові основи виправлення та ресоціалізації жінок, засуджених до позбавлення волі» (Запоріжжя, 2009 р.); «Покарання та його карально-виправний вплив на засуджених, колишніх співробітників правоохоронних органів» (Запоріжжя, 2011 р.); *Мета покарання та особа злочинця (засудженого): проблеми досягнення позитивного результату // Правова система України в епоху глобалізаційного поступу (Київ, 2014 р.); Покарання як соціальний феномен та його сутність // Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права в*

Україні (Київ, 2015 р.); Денисов С.Ф., Денисова Т.А. Кримінологічна характеристика злочинів серед персоналу кримінально-виконавчої служби та їх запобігання: Монографія. — Чернігів: АДПтС, 2017. — 241 с. тощо;

- Шлях у науку: розповідь про вчителя / [уклад.: С.Ф. Денисов, Т.А. Денисова, О.П. Рябчинська] / відпов. ред. проф. Т.А. Денисова. — Запоріжжя: «Просвіта», 2016. — 254 с.

- *навчальні посібники*: «Кримінальне покарання та функції його призначення і виконання за законодавством України» (Запоріжжя, 2004 р.); Кримінально-виконавче право (Київ, 2008 р.; Київ, 2010 р.); Кримінологія. Особлива частина (Запоріжжя, 2012 р.); Кримінологія. Загальна частина (Чернігів, 2015 р.).

Спільно з колективом надає організаційну та практичну допомогу викладачам у здобутті ними наукового ступеню кандидата (доктора) юридичних наук. Під керівництвом Т.А. Денисової захищено 3 докторські та близько 30 кандидатських дисертацій. Більшість наукових учнів обіймає керівні посади та продовжує навчально-наукову діяльність: А.М. Бабенко, д.ю.н., професор — завідувач кафедри теорії та історії держави і права Одеського державного університету внутрішніх справ; О.П. Рябчинська, д.ю.н., професор — завідувач кафедри кримінального права Інституту права імені Володимира Сташиса Класичного приватного університету; П.П. Сердюк, д.ю.н. — головний науковий співробітник відділу досліджень проблем протидії злочинності Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України. Кандидати юридичних наук, доценти А.В. Градецький, О.Л. Тимчук, Ю.В. Філей працюють в Інституті управління та права Запорізького національного технічного університету на кафедрі кримінального, цивільного та міжнародного права (Ю.В. Філей — завідувач цієї кафедри). Інші учні — це фахівці-правоохоронці, судді, нотаріуси, відомі правозахисники та ін.

Т.А. Денисова член спеціалізованих вчених рад по захисту кандидатських і докторських дисертацій у Харківському національному університеті внутрішніх справ та Класичному приватному університеті.

Заміжня. Чоловік: Денисов Сергій Федорович, доктор юридичних наук, професор, полковник міліції у відставці.

Колектив ВНЗ «Національна академія управління», редакційна рада і редакційна колегія щиро вітає Тетяну Андріївну Денисову з Днем народження, бажають їй міцного здоров'я, щастя, творчого та фізичного довголіття і подальших успіхів у її багатогранній діяльності.

З глибокою повагою

*Від імені колективу
«Національної
академії управління»
ректор С.А. ЄРОХІН*

*Редакційна рада
та редакційна колегія
наукового фахового журналу
«Юридична наука»*

ЮРИДИЧНА НАУКА

JURIDICAL SCIENCE

НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

ЗАПРОШУЄМО ДО СПІВРОБІТНИЦТВА

Вищий навчальний заклад «Національна академія управління» видає з 2010 року періодичний науковий юридичний журнал «Юридична наука». Журнал внесено в оновлений перелік фахових видань з юридичних наук постановою Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України № 153 від 14.02.2014, крім того, журнал 20 квітня 2011 року зареєстровано в Міжнародному центрі періодичних видань (ISSN International Centre м. Парижі); журнал зареєстровано та проіндексовано у таких міжнародних наукометричних каталогах і базах даних: Index Copernicus – з 1 січня 2014 року; Safetylit – з 17 серпня 2016 року.

З моменту свого заснування журнал став сполучною ланкою між науковцями і практиками, які працюють у науково-дослідних закладах, вищій школі, юриспруденції, державних установах України і зарубіжжя, між усіма тими, хто переймається проблемами розвитку юридичної науки, європейськими інтеграційними прагненнями. Журнал має на меті пропагувати публікації авторів як всередині держави Україна, так і за кордоном, а тому в списку поданих джерел має бути не менше п'яти англомовних посилань. Активна участь у наукових публікаціях на шпальтах журналу сприяє розвитку фундаментальних і прикладних досліджень з усіх напрямків юридичних наук, посиленню впливу права на вирішення правових, політичних, соціальних, екологічних, організаційних та інших проблем розвитку суспільства, держави, входженню України в європейський і світовий простір.

Журнал є дуже цікавим для науковців, докторантів, аспірантів, здобувачів, студентів, національного господарства, працівників правоохоронних органів, суддів, державних службовців і всіх тих, хто цікавиться правом.

РУБРИКИ ЖУРНАЛУ «ЮРИДИЧНА НАУКА»

- Загальні проблеми розвитку юридичної науки
- Методологія сучасної юридичної науки
- Питання теорії прав людини та правої держави
- Теорія та історія держави і права
- Філософія та соціологія права
- Міжнародне право. Право Європейського Союзу та порівняльне правознавство
- Конституційне право
- Адміністративне, фінансове, податкове право та адміністративне судочинство
- Цивільне, сімейне, міжнародне приватне право та цивільне процесуальне право
- Національна безпека та військове право
- Кримінальне право, кримінологія, кримінально-виконавче право; кримінальне процесуальне право та криміналістика
- Судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність
- Господарське та господарське процесуальне право
- Земельне, аграрне та екологічне право
- Трудове право та право соціального захисту

Періодичність видання — 12 разів на рік. Журнал видається українською, російською, англійською мовами, анотації — українською, російською й англійською мовами. Матеріали, що надходять для публікації в журналі, проходять рецензування членами редакційної колегії, розглядаються та рекомендуються Вченою радою ВНЗ «Національна академія управління».

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

Україна, 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15,

e-mail: tanya_saven@ukr.net

<http://legal.nam.edu.ua/about.html>

JURIDICAL SCIENCE

SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW

WELCOME TO COOPERATE

Higher education institution «National Academy of Management» issues since 2010 periodic research legal journal «Juridical science».

The journal is included in the updated list of professional publications on legal sciences Resolution Certifying Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine №153 from 02.14.2014.

Since its inception, the magazine has become a link between academics and practitioners who work in research institutions, higher education, jurisprudence, public institutions in Ukraine and abroad, between all those involved in the development of legal science, European integration aspirations. The magazine aims to promote the publication of authors both within the State of Ukraine and abroad, and so the list provided by the source must be at least five English-language references.

Active participation in scientific publications in the journal promotes the development of basic and applied research in all areas of juridical sciences, strengthening the influence of the right to address the legal, political, social, environmental, organizational and other problems of society, the state, the entry of Ukraine into the European and world space.

The magazine is very interesting for scientists, doctoral students, graduate students, applicants, law enforcement officials, judges, civil servants and all those who are interested in law.

JOURNAL HEADLINES:

- Common problems of development juridical science
- The methodology of modern juridical science
- Problems in the theory of human rights and law-governed state
- Theory and History of State and Law
- Philosophy and Sociology of Law
- International law. European Union Law and comparative jurisprudence
- Constitution Law
- Administrative, financial, tax law and administrative proceedings
- Civil, family, private international law and civil procedure law
- National security and military law
- Criminal law, Criminology, Criminal Executive Law, Criminal Procedural Law and Criminalistics
 - Forensic examination; operatively-search activity
 - Commercial law and Commercial procedure law
 - Statewide, agricultural and environmental law
 - Labor Law and Social Security Law

Periodicity – 12 times a year. The magazine is published in Ukrainian, Russian, English languages, annotations – Ukrainian, Russian and English.

Materials submitted for publication in the journal are reviewed by members of the editorial board, reviewed and recommended by the Academic Council of the University of «National Academy of Management».

<http://legal.nam.edu.ua/about.html>

НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ «ЮРИДИЧНА НАУКА»

УДК 34

Заснований 28.02.2011. Виходить щомісяця.

Свідоцтво про реєстрацію: серія КВ № 20692-10492 ПР від 28.04.2014.

ISSN 2222-5374

Журнал 20 квітня 2011 року зареєстровано в Міжнародному центрі періодичних видань (ISSN International Centre, м. Париж), також журнал зареєстровано та проіндексовано у таких міжнародних наукометричних каталогах і базах даних: Index Copernicus – з 01 січня 2014 року; Safetylit – з 17 серпня 2016 року; Social Science Research Network (SSRN) – з 17 жовтня 2016 року.

Наказом Міністерства освіти і науки № 153 від 14.02.2014 «Про затвердження рішень Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки щодо діяльності спеціалізованих вчених рад від 14 лютого 2014 року», відповідно до підпунктів 35 і 36 пункту 4 Положення про Міністерство освіти і науки України, затвердженого Указом Президента України від 25 квітня 2013 року № 240, Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, Положення про спеціалізовану вчену раду, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14 вересня 2011 року № 1059, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 10 жовтня 2011 року за № 1170/19908, Положення про атестаційну колегію Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14 вересня 2011 року № 1059, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 10 жовтня 2011 року за № 1169/19907, Порядку формування Переліку наукових фахових видань України, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17 жовтня 2012 року № 1111, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 02 листопада 2012 року за № 1850/22162, та на підставі рішення Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України №153 від 14 лютого 2014 року науковий юридичний журнал «ЮРИДИЧНА НАУКА» включений до Переліку наукових фахових видань України згідно зі списком.

ЗАСНОВНИК І ВИДАВЕЦЬ:

Вищий навчальний заклад «Національна академія управління»
Україна, 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15.

Голова редакційно-видавничої ради С.А. Єрохін.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4714 від 23.04.2014.

Головний редактор: Матвійчук Валерій Костянтинович,

доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник народної освіти України,
перший проректор ВНЗ «Національна академія управління».

Заступник головного редактора: Харь Інна Олексіївна,

кандидат юридичних наук, доцент, заступник завідувача кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та господарського права ВНЗ «Національна академія управління».

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

Україна, 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15
Тел.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74

З приводу публікації статей авторам необхідно звертатися до секретаря журналу
Савенкової Тетяни Гаріївни

E-mail: tanya_saven@ukr.net

E-mail: tanya_saven@ukr.net; har_2008@ukr.net

www.legal.nam.edu.ua.

ВИМОГИ ДО НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ

Відповідно до постанови президії Вищої атестаційної комісії України №7D05/1 від 15 січня 2003 року «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» наукова стаття повинна бути актуальною, з виразно окресленою проблематикою, містити наукові положення, розроблені особисто автором, висновки про наукове та практичне значення наукової розробки.

Стаття має включати такі необхідні елементи:

1. Визначення УДК (вказати назву галузі права).
 2. Назва статті (англійською, українською та російською мовами).
 3. Ініціали і прізвища авторів англійською, українською та російською мовами.
 4. Анотацію англійською, українською та російською мовами.
 5. Ключові слова (5–6 слів/ключових словосполучень англійською, українською та російською мовами).
 6. Структура текстової частини:
 - постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими практичними завданнями;
 - визначення окремих питань, що не вирішені в обраній для дослідження проблемі;
 - аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор;
 - формулювання цілей статті;
 - виклад основних обґрунтованих результатів дослідження;
 - висновки з даного дослідження;
 - внутрішня структуризація (розділи з назвами або виділені частини).
- У статті повинно бути не менше 15 посилань. Посилання на ту чи іншу працю у тексті повинні позначатися в дужках за порядковим номером цієї праці в списку використаних джерел з вказівкою на відповідну сторінку (3, с. 12).
- Список використаних джерел у кінці статті складається відповідно до вимог державного стандарту України ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання». Крім того, у списку джерел має бути не менше 5 англомовних посилань.
 - Після списку використаних джерел подаються анотації та ключові слова трьома мовами (українська, російська, англійська).
 - Анотації мають містити: прізвище та ім'я автора, назву статті відповідними мовами. Крім того, звертаємо увагу авторів на те, що обов'язково повинна бути анотація англійською мовою на півтори сторінки А-4 (окремим файлом).
 - Англійський текст повинен бути оформлений на фаховому рівні володіння мовою. У разі подання тексту, перекладеного, наприклад, через Інтернет-перекладач (Google тощо), або нефахово, стаття не буде прийнята до публікації.

• Файл зі статтею та анотацією англійською мовою до статті надсилається у такому форматі:

- а) на початку імені ставиться номер журналу (11, 4, 7 тощо);
- б) через крапку після номера ставиться скорочення року (14, 15 тощо);
- в) нижнє підкреслення (_) потім тип документа **note** – анотація або **topic** – стаття;
- г) після цього нижнє підкреслення (яке розділяє шифр з ім'ям автора), потім прізвище автора та ініціали англійською мовою.

Приклад: **11.14_note_Olenenko A.doc** (де «note» – позначення анотації) або **11.14_topic_Olenenko A.doc**. (де topic – позначення статті).

• Загальний обсяг публікації (назва статті, відомості про автора, текст статті, використані матеріали, анотація, ключові слова) не повинен перевищувати 20–30 тис. знаків, як виняток, не більше 40 тис. знаків.

До наукової статті необхідно додавати:

- електронний варіант статті у форматі MS Word (docx або doc);
- інформаційну довідку про автора українською та англійською мовами: прізвище, ім'я, по батькові (повністю), науковий ступінь, вчене звання, місце роботи і посада, поштова адреса, контактний телефон;
- заява з підписами автора (-ів) про те, що надіслана стаття не друкувалася і не подана до будь-яких інших видань;
- фото автора (-ів) у форматі jpg, tif;
- якісні ілюстративні матеріали з назвою та нумерацією, придатні для сканування;
- витяг з протоколу засідання кафедри про рекомендацію статті до друку, засвідчений належним чином (до статей кандидатів наук, аспірантів, ад'юнктів і здобувачів наукового ступеня).
- Стаття, подана до редакції без дотримання зазначених вимог, опублікуванню не підлягає.
- До уваги авторів: при поданні статті обов'язково вказувати коротко відомості про автора, телефон та власний e-mail для зручності зв'язку.

Редакція залишає за собою право на рецензування, редагування, скорочення і відхилення статей. За достовірність поданої інформації відповідальність несе автор.

Гонорар за публікацію не сплачується.

Передрук опублікованих матеріалів журналу здійснюється тільки з дозволу автора і редакції.

Надані матеріали не повертаються.

**ВНЗ «НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ»
НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ «ЮРИДИЧНА НАУКА»**

03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15
Тел.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74

НАУЧНЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ «ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА»

УДК 34

Основан 28.02.2011. Выходит ежемесячно.

Свидетельство о регистрации: серия КВ № 20692-10492 ПР от 28.04.2014.

ISSN 2222-5374

Журнал 20 апреля 2011 года зарегистрирован в Международном центре периодических изданий (ISSN International Centre, г. Париж), также журнал зарегистрирован и проиндексирован в таких международных наукометрических каталогах и базах данных:

Index Copernicus – с 01 января 2014 года; Safetylit – з 17 августа 2016 года;

Social Science Research Network (SSRN) – с 17 октября 2016 года.

Приказом Министерства образования и науки № 153 от 14.02.2014 «Об утверждении решений Аттестационной коллегии Министерства образования и науки относительно деятельности специализированных ученых советов от 14 февраля 2014 года», в соответствии с подпунктами 35 и 36 пункта 4 Положения о Министерстве образования и науки Украины, утвержденного Указом Президента Украины от 25 апреля 2013 года № 240, Порядка присуждения научных степеней и присвоения ученого звания старшего научного сотрудника, утвержденного постановлением Кабинета Министров Украины от 24 июля 2013 года № 567, Положения о специализированном ученом совете, утвержденного приказом Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины от 14 сентября 2011 года № 1059, зарегистрированного в Министерстве юстиции Украины от 10 октября 2011 года под № 1170/19908, Положения об аттестационной коллегии Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины, утвержденного приказом Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины от 14 сентября 2011 года № 1059, зарегистрированного в Министерстве юстиции Украины от 10 октября 2011 года под № 1169/19907, Порядком формирования Перечня научных профессиональных изданий Украины, утвержденного приказом Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины от 17 октября 2012 года № 1111, зарегистрированного в Министерстве юстиции Украины от 2 ноября 2012 года под № 1850/22162, и на основании решения Аттестационной коллегии Министерства образования и науки Украины № 153 от 14 февраля 2014 года научный юридический журнал «ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА» включен в Перечень научных профессиональных изданий Украины согласно списку.

УЧРЕДИТЕЛЬ И ИЗДАТЕЛЬ:

Высшее учебное заведение «Национальная академия управления»
Украина, 03151, г. Киев, ул. Ушинского, 15.

Председатель редакционно-издательского совета С.А. Ерохин.

Свидетельство субъекта издательского дела ДК № 4714 от 23.04.2014.

Главный редактор: Матвейчук Валерий Константинович,

доктор юридических наук, профессор, заслуженный работник народного образования Украины, первый проректор ВНЗ «Национальная академия управления».

Заместитель главного редактора: Харь Инна Алексеевна,

кандидат юридических наук, доцент, заместитель заведующего кафедрой уголовного права, криминологии, гражданского и хозяйственного права ВУЗ «Национальная академия управления».

АДРЕС РЕДАКЦИИ:

Украина, 03151, г. Киев, ул. Ушинского, 15

Тел.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74

**По поводу публикации статей авторам необходимо связываться
с секретарем журнала**

Савенковой Татьяной Гариевной

E-mail: tanya_saven@ukr.net

E-mail: tanya_saven@ukr.net; har_2008@ukr.net

www.legal.nam.edu.ua

ТРЕБОВАНИЯ К НАУЧНЫМ ПУБЛИКАЦИЯМ

В соответствии с постановлением президиума Высшей аттестационной комиссии Украины № 7D05/1 от 15 января 2003 года «О повышении требований к профессиональным изданиям, внесенных в перечень ВАК Украины» научная статья должна быть актуальной, с отчетливо очерченной проблематикой, содержать научные положения, разработанные лично автором, выводы о научном и практическом значении научной разработки.

Статья должна включать следующие необходимые элементы:

1. Определение УДК (указать название отрасли права).
2. Название статьи (на английском, украинском и русском языках).
3. Инициалы и фамилии авторов на английском, украинском и русском языках.
4. Аннотация на английском, украинском и русском языках.
5. Ключевые слова (5–6 слов / ключевых словосочетаний на английском, украинском и русском языках).

6. Структура текстовой части:

- постановка проблемы в общем виде и ее связь с важными практическими задачами;
- определение отдельных вопросов, не решенных в выбранной для исследования проблеме;
- анализ последних исследований и публикаций по рассматриваемой проблеме;
- формулировка целей статьи;
- изложение основных обоснованных результатов исследования;
- выводы из данного исследования;
- внутренняя структуризация (разделы с названиями или выделенные части).

• В статье должно быть не менее 15 ссылок. Ссылки на ту или иную работу в тексте должны обозначаться в скобках за порядковым номером этой работы в списке литературы с указанием на соответствующую страницу ([3, с. 12]).

• Список использованных источников в конце статьи составляется в соответствии с требованиями государственного стандарта Украины ДСТУ ГОСТ 7.1: 2006 «Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу. Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления». Кроме того, в списке источников должно быть не менее пяти англоязычных ссылок.

• После списка литературы подаются аннотации и ключевые слова на трех языках (украинский, русский, английский).

• Аннотации должны содержать: фамилию и имя автора, название статьи на соответствующих языках. Кроме того, обращаем внимание авторов на то, что обязательно должна быть аннотация на английском языке на полторы страницы А-4 (отдельным файлом).

• Английский текст должен быть оформлен на профессиональном уровне владения языком. В случае подачи текста, переведенного, например, через Интернет-переводчик (Google и т.п.), либо непрофессионально, статья не будет принята к публикации.

• Файл статьи и аннотации на английском языке со статьей пересылать в таком формате:

- а) в начале имени ставится номер журнала (11, 4, 7 и т.д.);
- б) через точку после номера ставится сокращение года (14, 15 и т.д.);
- в) нижнее подчеркивание (_) затем тип документа note – аннотация или topic – статья;
- г) после нижнее подчеркивание (которое разделяет шифр с именем автора), затем фамилия автора и инициалы на английском языке.

Пример: 11.14_note_Olenenko A.doc (где «note» – обозначение аннотации) или 11.14_topic_Olenenko A.doc. (где topic – обозначение статьи).

• Общий объем публикации (название статьи, сведения об авторе, текст статьи, использованные материалы, аннотации, ключевые слова) не должен превышать 20–30 тыс. знаков, в порядке исключения, не более 40 тыс. знаков.

К научной статье необходимо предоставить:

- электронный вариант статьи в формате MS Word (docx или doc);
- информационную справку об авторе на украинском и английском языках;
- фамилия, имя, отчество (полностью), научная степень, ученое звание, место работы и должность, почтовый адрес, контактный телефон;
- заявление с подписями автора (ов) о том, что присланная статья не публиковалась и не подана в любые другие издания;
- фото автора (ов) в формате jpg, tif;
- качественные иллюстративные материалы с названием и нумерацией, пригодные для сканирования;
- выписку из протокола заседания кафедры о рекомендации статьи к печати, заверенную надлежащим образом (со статьями кандидатов наук, аспирантов, адъюнктов и соискателей ученой степени).
- Статья, представленная в редакцию без соблюдения указанных требований, опубликована не будет.
- При подаче статьи обязательно указывать кратко сведения об авторе, телефон и собственный e-mail для удобства связи.

Редакция оставляет за собой право на рецензирование, редактирование, сокращение и отклонение статей.

За достоверность представленной информации ответственность несет автор.

Гонорар за публикацию не оплачивается.

Перепечатка публикуемых материалов журнала осуществляется только с разрешения автора и редакции.

Предоставленные материалы не возвращаются.

**ВУЗ «НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ УПРАВЛЕНИЯ»
НАУЧНЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ «ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА»**

03151, м. Киев, ул. Ушинского, 15

Тел.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74

SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW «JURIDICAL SCIENCE»

UDC 34

Founded in 28.02.2011. Goes out every month.

Certificate of Registration: KB № 20692-10492 series of PR 28.04.2014.

ISSN 2222-5374

Journal April 20, 2011 recorded in the International Center of Periodicals (ISSN International Centre, m. Paris), the magazine recorded and indexed in such international scientometric directories and databases:

Index Copernicus – from 1 January 2014; Safetylit – from 17 August 2016;

Social Science Research Network (SSRN) – 17 October 2016.

Ministry of Education and Science № 153 from 02.14.2014. «On approval of Attestation Collegium of the Ministry of Education decisions on the activities of specialized academic councils on February 14, 2014», according to points 35 and 36, paragraph 4 of the Ministry of Education and Science of Ukraine approved by the Decree of the President of Ukraine on April 25, 2013 № 240 Procedure for awarding academic degrees and awarding academic ranks of Senior Scientist, approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine of 24 July 2013 № 567, Regulations on specialized academic council, approved by the Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine on September 14, 2011 № 1059, registered in the Attestation Collegium of the Ministry of Justice of Ukraine October 10, 2011 by № 1170/19908, Regulation of the Certifying Board of the Ministry of Education, Youth and Sports of Ukraine, approved by the Ministry of Education, Youth and Sports of Ukraine from September 14, 2011 № 1059, registered with the decree of the Ministry of Justice of Ukraine on October 10, 2011 by № 1169/19907, procedure for formation of the list of scientific professional editions of Ukraine, approved by the Ministry of Education, Youth and Sports of Ukraine on October 17, 2012 year number 1111, registered with the Ministry of Justice of Ukraine November 2, 2012 by № 1850/22162, and based on the decision of the Attestation Collegium of the Ministry of Education on February 14, 2014 – № 153.

Scientific Law Journal «Juridical science» is included into the list of scientific professional editions of Ukraine according to the list.

Founder and Publisher:

Higher Educational Institution «National Academy of Management»
03151, Ukraine, Kyiv, Ushyns'koho Street, 15

Chairman of the Editorial and Publishing Council of SA Erokhin
subject of publishing certificate № 4714 of 23/04/2014.

Editor: Valery K., Matviychuk

Doctor of Law, Professor, Honored Worker of Education of Ukraine,
Vice-Chancellor of the University «National Academy of Management»

Deputy Editor: Inna A., Khar

Doctor of Law, Associate Professor, Deputy Head of the Department of Criminal Law, Criminology, Civil and Commercial Law of the National Academy of Management»

EDITORIAL OFFICE ADDRESS:

03151, Ukraine, Kyiv, Ushyns'koho Street, 15

Tel.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74

Regarding the publication of their article, the authors need to communicate with the secretary of the journal

Savenkova Tatiana

E-mail: tanya_saven@ukr.net

www.legal.nam.edu.ua

INSTRUCTIONS TO AUTHORS OF THE «JURIDICAL SCIENCE» JOURNAL NEW REQUIREMENTS FOR ARTICLES

Articles sent to the Editor of «Juridical science», according to the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine decree №7D05/1 dated January 15, 2003 «On increasing demands for specialized issues listed in HAC of Ukraine» should include the following:

- A scientific article should be relevant, with clearly defined problematic issues, include scientific positions developed by the author, the conclusions of scientific and practical importance of scientific work; including determination of UDC.

- The paper should include the following elements:
 - a problem and its relation to important scientific and practical tasks;
 - analysis of recent researches and publications on the issue to be considered;
 - definition of specific issues that are not solved in the problem for research chosen;
 - formulation of the objectives of the article;
 - summary of the main conclusions of the study;
 - conclusions of this study;
 - in the article should be no less than 15 references;
 - internal structure – sections with names or selected parts.
- Name, surname and title of the article in addition to the Ukrainian language should be also in English.

- References to this or that research should be placed in brackets according to the number of mentioning in the list of references with indication of appropriate page ([3, p. 12]).

A list of sources at the end of the article are compiled in accordance with International Standard of Ukraine DSTU GOST 7.1:2006 «A System of Standards on Information, Librarianship and publishing. A Bibliographic Notation. A Bibliographic Description. General Requirements and Rules of Composition». Also in the source list has to be at least 5 English language references.

- After he references are added abstracts and keywords in three languages (Ukrainian, Russian and English).

- Abstracts should include: an author's name, a title of the article in (Ukrainian, Russian and English) languages. The authors should pay attention that there should be an abstract in English and half a page A-4 (in a separate file).

- The English text should be executed at the professional level of language proficiency. In the case of a text translated, for example, through the Internet Translator (Google, etc.), or unprofessional, the article will not be accepted for publication.

The article and the abstract should be named:

1. issue number should be placed before the name (11, 4, 7, etc.);
2. dot after the number of issue you should place 2 last figures of the year (14, 15, etc.);
3. underscores (_), then the type of document note – abstract topic – Article;
4. after the title of the articles, underscores (which separate code with the author's name) you should place the author's last name, name in English and initials.

Example: 11.14_note_Olenenko A.doc (where «note» – markS annotations) or 11.14_topic _ Olenenko A.doc. (Where the topic – refer to the article).

- Publication (title, information about author, text, references, abstract, and keywords) should not exceed 20-30 000 signs.

Additions to the scientific article:

- An electronic version of the article in a format MS Word (docx or doc);
- Information about the author in Ukrainian and English (surname, first name, middle name (in full), academic degree, academic status, place of work and position, mailing address, telephone number);
- A statement signed by the author (s) that sent the article is had been not printed and have not given to any other editions;

- a photo of the author (s) in the format jpg, tif;

- Qualitative illustrative materials supplied by a name and number suitable for scanning;
- Extract from the minutes of the Department with recommendation of the article for publication, duly certified (for the Articles of Ph.D., graduate students and adjunct academic degree).

- An article submitted to the editor without complying with these requirements shall not be published.

- All the authors to note: when supplying article necessarily indicate a brief information about the author, telephone and your own e-mail to ease communication with authors.

Editors reserve the right to review, edit, and reduce decline articles.

For authenticity of the article the author is responsible for.

The royalties are not paid for the publication.

Reprints of published materials in the journal are made only with the permission of the author and the publisher.

Available materials are not returned.

**Higher education institution «National Academy of Management»
SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW
«Juridical science»**

**03151, Ukraine, Kyiv, Ushyns'koho Street, 15
Тел.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74**